

GEMEENTE TYNARLO

ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGS- EN BELEIDSKAART

BAAC rapport V-10.0210

20 december 2011

GEMEENTE TYNAARLO

ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGS- EN BELEIDSKAART

BAAC rapport V-10.0210

20 december 2011

Status
definitief

Auteur(s)

drs. A. Buesink
drs. M. Mostert
H.M.M. Geerts
ir. K.H.J. Pepers
drs. J.M.J. Willems
drs. M.J. van Putten

Colofon

ISSN: 1873-9350

Auteurs: drs. A. Buesink
drs. M. Mostert
H.M.M. Geerts
ir. K.H.J. Pepers
drs. J.M.J. Willems
drs. M.J. van Putten

Redactie: drs. A. ter Wal
dhr. J. Mulder

Cartografie: drs. A. Buesink

Copyright: Gemeente Tynaarlo / BAAC bv, Deventer

gecontroleerd	J. Mulder		juni 2011
geautoriseerd (senior archeoloog)	drs. A. ter Wal		juni 2011

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Tynaarlo en/of BAAC bv te Deventer.

BAAC bv

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

gemeente Tynaarlo

Administratieve gegevens

Onderzoekgegevens:

Datum opdracht	: 31 mei 2010
Datum rapportage	: 20 december 2011
Uitvoerder	: BAAC bv, Deventer
Projectleider	: drs. A. Buesink a.buesink@baac.nl
Auteurs	: drs. A. Buesink drs. M. Mostert drs. J.M.J. Willems H.M.M. Geerts ir. K.H.J. Pepers drs. M.J. van Putten
Foto's	: A. Buesink (tenzij anders vermeld)
BAAC-rapport	: V-10.0210
Beheer documentatie	: BAAC bv te Deventer
Opdrachtgever	: Gemeente Tynaarlo

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	4
Samenvatting	8
1 Inleiding	10
1.1 Aanleiding	10
1.2 Doelstelling	10
1.3 Ligging van het gebied	10
1.4 Leeswijzer	10
1.5 Dankwoord	10
2 Gebiedsbeschrijving	12
2.1 Landschappelijke ontwikkeling	12
2.1.1 Inleiding	12
2.1.2 Pleistoceen	12
2.1.3 Holoceen	15
2.2 Landschap, bodem en de relatie met de archeologie	18
2.2.1 Inleiding	18
2.2.2 Zandgronden	18
2.2.3 Veengronden	21
2.3 Bewoningsgeschiedenis	22
2.3.1 Midden- en Laat-Paleolithicum	22
2.3.2 Mesolithicum	23
2.3.3 Neolithicum	24
2.3.4 Bronstijd	30
2.3.5 IJzertijd	32
2.3.6 Romeinse tijd	36
2.3.7 Middeleeuwen	40
2.3.8 Nieuwe tijd	47
2.4 Dorpen en havezaten	50
2.4.1 Dorpen	50
2.4.2 Havezaten en adellijke huizen	61
3 Bronnenkaart	78
3.1 Inleiding	78
3.2 Bronnenkaart	78
3.2.1 Archeologische monumentenkaart	78
3.2.2 Archeologische vondstlocaties en vindplaatsen	78
3.2.3 Archeologische onderzoeken	79
3.2.4 Provinciaal Belang Archeologie	79
3.2.5 Historische bronnen	80
3.2.6 Actueel Hoogtebestand Nederland	81
3.2.7 Relatie bronnenkaart eenheden en archeologische verwachting	82
4 Landschaps- en archeologische verwachtingskaart	86
4.1 Inleiding	86
4.2 Landschap	86

4.2.1 Actueel Hoogtebestand Nederland	86
4.2.2 Geologische kaart	88
4.2.3 Geomorfologische kaarten	88
4.2.4 Bodemkaarten	88
4.2.5 Historische kaarten	89
4.2.6 Onderzoeken	89
4.2.7 Ontgrondingen	89
4.2.8 Veldonderzoek	90
4.3 Archeologische verwachting	91
4.3.1 Archeologiebalans	91
4.3.2 Nationale Onderzoeksagenda Archeologie	92
4.3.3 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden	93
4.3.4 Verwachtingsmodel	94
4.3.5 Tabel	98
5 Achtergronden wetgeving en beleidskaart	100
5.1 Verdrag van Valletta en wetswijzigingen	100
5.1.1 Algemeen	100
5.1.2 De Monumentenwet 1988 en WAMZ	100
5.2 Archeologie en ruimtelijke ordening	101
5.3 Provinciaal archeologiebeleid	102
5.4 Gemeentelijk archeologiebeleid	103
5.5 Beleidskaart	104
5.5.1 Inleiding	104
5.5.2 Archeologische rijksmonumenten	104
5.5.3 Overige AMK-terreinen	106
5.5.4 Potentiële gemeentelijke archeologische monumenten	107
5.5.5 Bijzondere terreinen van Provinciaal Belang Archeologie	107
5.5.6 Bijzondere terreinen binnen de gemeente	109
5.5.7 Vennetjes en laagten met een hoge archeologische verwachting	110
5.5.8 Dekzandkopjes binnen beekdalen met een hoge archeologische verwachting	111
5.5.9 Zones met een hoge tot middelhoge archeologische verwachting op basis van landschap	112
5.5.10 Zones met een lage archeologische verwachting op basis van landschap	113
5.5.11 Zones van Provinciaal Belang Archeologie	113
5.5.12 Verstoorde terreinen	114
5.5.13 Zones waar reeds archeologisch (voor)onderzoek heeft plaatsgevonden	114
5.5.14 Toevalsvondsten	115
5.6 Vrijstellingsnormen	115
5.6.1 Vrijstellingsnormen	115
5.6.2 Heipalen	116
5.6.3 Kabels, leidingen en overige lineaire elementen	116
5.7 Het archeologische traject	117
5.8 Beperkingen van een verwachtingskaart	122
Geraadpleegde literatuur en kaarten	124
Begrippenlijst	130

Bijlagen

Bijlage 1 – bronnenkaart

Bijlage 2 – landschaps- en verwachtingskaart

Bijlage 3 – archeologische beleidskaart

Bijlage 4 – overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 5 – catalogus AMK-terreinen, havezaten, waarnemingen en onderzoeken

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Tynaarlo heeft BAAC bv een archeologisch verwachtingskaart en beleidskaart voor de gemeente opgesteld. Aanleiding is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg. Deze wet, die op 1 september 2007 van kracht is geworden, geeft aan dat de gemeente inzicht dient te hebben in de (te verwachten) archeologische waarden binnen haar grondgebied.

Tijdens het project zijn een drietal kaarten vervaardigd. Op de bronnenkaart staan de bekende archeologische waarden. Op de landschaps- en verwachtingskaart is van de verschillende landschapseenheden binnen de gemeente de trefkans op archeologie weergegeven in de vorm van verwachtingszones.

Voor de bekende, te verwachten archeologische waarden en de verwachtingszones is archeologiebeleid opgesteld. De archeologische beleidskaart is afgeleid uit de bronnenkaart en de archeologische verwachtingskaart.

De beleidskaart vormt het instrument waarmee vergunningaanvragen kunnen worden getoetst. Indien archeologisch onderzoek noodzakelijk wordt geacht, geven de eerder genoemde kaarten informatie over de aanwezige of te verwachten archeologische resten. Het beleid wordt toegelicht in de rapportage.

De bronnenkaart is opgenomen als bijlage 1. De landschaps- en verwachtingskaart is opgenomen als bijlage 2. Bijlage 3 betreft de beleidskaart. Op de kaarten zijn detailuitsneden weergegeven van de historische kernen van Donderen, Yde, Vries, Tynaarlo, Midlaren, Zeijen, Zuidlaren, Paterswolde en Eelde.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van de gemeente Tynaarlo heeft BAAC bv (onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie) een archeologisch verwachtingskaart en beleidskaart voor de gemeente opgesteld. Aanleiding is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg. Deze wet, die op 1 september 2007 van kracht is geworden, geeft aan dat de gemeente inzicht dient te hebben in de (te verwachten) archeologische waarden binnen haar grondgebied. Tevens is het voor de gemeente gewenst om bij geplande bodemingrepen en wijzigingen in bestemmingsplannen de archeologie al in een vroeg stadium bij de planvorming te kunnen betrekken. Hiertoe is het formuleren van een gemeentelijk archeologiebeleid essentieel.

1.2 Doelstelling

Het doel van onderhavig onderzoek is inzicht te krijgen in de aanwezige archeologische waarden én in de kans dat archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn binnen de gemeentegrenzen van Tynaarlo om zo te kunnen komen tot een goed onderbouwd gemeentelijk archeologiebeleid.

Waar van toepassing is het onderzoek uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2.¹

1.3 Ligging van het gebied

Het onderzoeksgebied betreft het gehele grondgebied van de Gemeente Tynaarlo en beslaat een oppervlakte van circa 14.765 ha (figuur 1.1). De gemeente grenst aan de gemeenten Groningen, Haren, Hoogezand-Sappemeer, Aa en Hunze, Assen en Noordenveld. Naast de grotere kernen Eelde-Paterswolde, Zuidlaren, Midlaren, Vries, Tynaarlo, Donderen, Zeijen en Yde bevinden zich in het gebied ook de dorpen en buurtschappen De Groeve, Zeegse, Zuidlaarderveen, Eelderwolde, De Punt, Bunne, Taarlo, Winde en Oudemolen.

1.4 Leeswijzer

In onderliggende rapportage staan de resultaten van het onderzoek beschreven. Na dit inleidende hoofdstuk is een hoofdstuk gewijd aan zowel de landschappelijke als historische gebiedsbeschrijving. In de daarop volgende hoofdstukken worden de bronnenkaart (hoofdstuk 3), de landschaps- en verwachtingskaart (hoofdstuk 4) en de beleidskaart (hoofdstuk 5) besproken inclusief achtergrond informatie. De kaarten zelf kunnen respectievelijk worden gevonden in bijlage 1 tot en met 3.

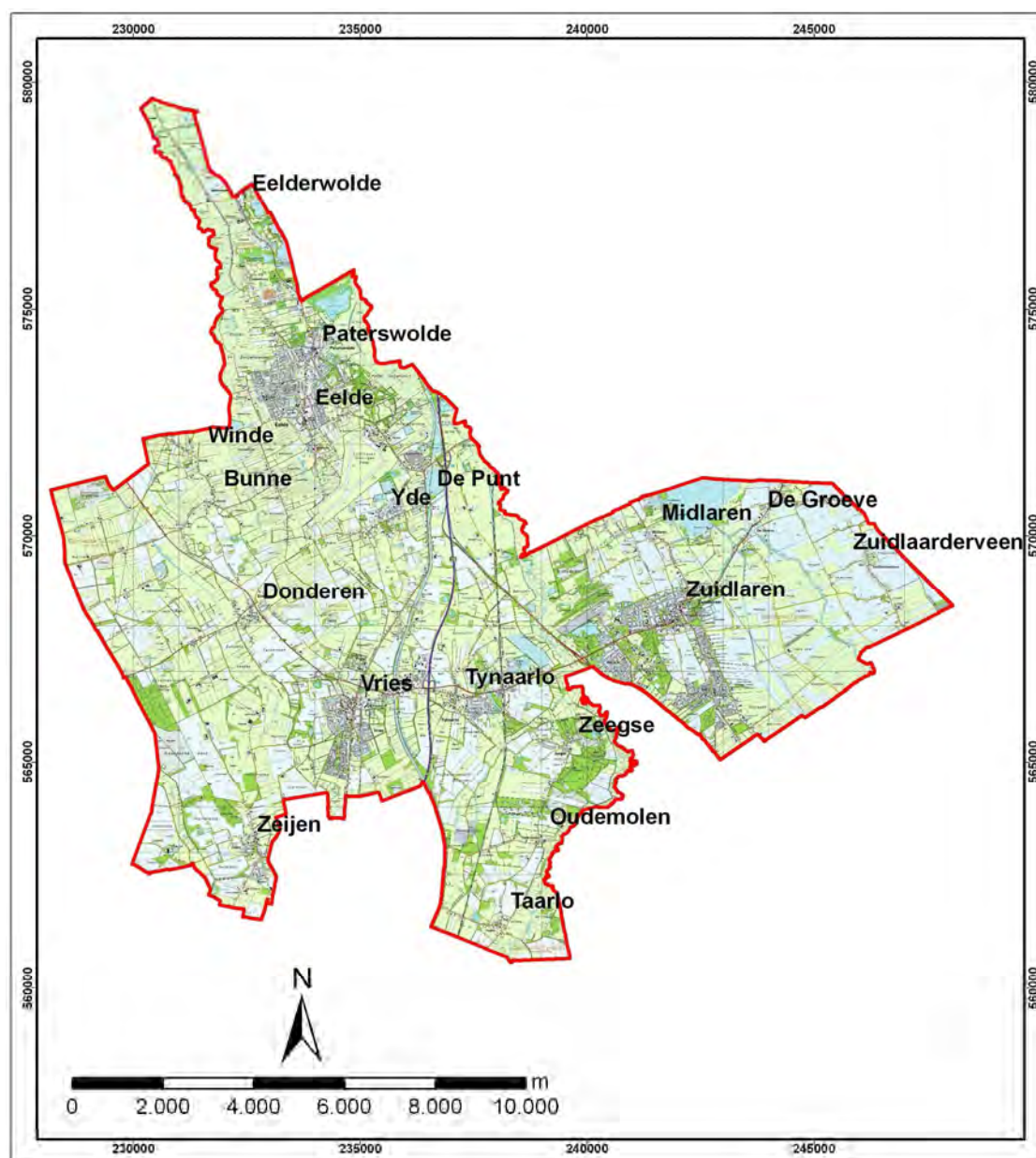
1.5 Dankwoord

Voor het verzamelen van aanvullende informatie over eventueel niet geregistreerde waarnemingen en historische informatie is BAAC bv dank verschuldigd aan J. Rus, J., Kraak, P. den Hengst, W. Boezen, T. Bavink, B. Weeber, H.A. Groenendijk, J. Wieringa, E. Dijk en V. Klok.

¹ SIKB 2010.

Ook is op een prettige manier samengewerkt met de gemeente Tynaarlo; hierbij dienen M. Huisman, J. Bosma-Heun, E.G. Zijlstra en P.L. Kamps genoemd te worden. Via hen is de benodigde informatie binnen de archieven van de gemeente vrijgekomen voor gebruik. Tevens hebben zij suggesties aangedragen voor aanvullingen of verbeteringen gedurende de looptijd van het project.

Tot slot dient de vertegenwoordiger van de provincie Drenthe, mevrouw A. Mars, genoemd te worden. Zij heeft bijgedragen aan het Programma van Eisen voor de kaart, de binnen het archief van Drents Plateau aanwezige bruikbare informatie beschikbaar gesteld, het rapport en de kaarten getoetst en suggesties aangedragen voor aanvullingen of verbeteringen.

Figuur 1.1 Het grondgebied van de gemeente Tynaarlo.²

² ANWB 2004.

2 Gebiedsbeschrijving

2.1 Landschappelijke ontwikkeling

2.1.1 Inleiding

De bodemopbouw is sterk gerelateerd aan het landschap waar men zich bevindt. De afzettingen waarin de bodem is gevormd (moedermateriaal) en de grondwaterstand hebben grote invloed op de bodemvorming. De verspreiding van archeologische vindplaatsen vertoont over het algemeen een duidelijke relatie met het landschap en de bodemgesteldheid. Bewoning vindt voornamelijk plaats op de hoger gelegen en daarmee de drogere delen van het landschap. In de periode dat de mensen als jagers en verzamelaars leefden (paleolithicum tot neolithicum, bijlage 4), vormden met name de overgangen in het landschap gunstige bewoningslocaties, vanwege de aanwezige biodiversiteit. In de periode dat mensen als landbouwers leefden (neolithicum tot en met nieuwe tijd, bijlage 1), was naast de beschikbaarheid van water ook de natuurlijke bodemvruchtbaarheid belangrijk voor locatiekeuze en de meer permanente vestiging van nederzettingen. Allereerst wordt ingegaan op het ontstaan van het landschap en vervolgens op de bodems binnen de gemeente Tynaarlo.

2.1.2 Pleistoceen

In het Pleistoceen bereikte het landijs ons land gedurende de Saale ijstijd.³ Het reliëf van de gemeente Tynaarlo is tijdens deze ijstijd gevormd. Het landijs bedekte de hele provincie Drenthe. Het ijs had een dikte van minimaal 225 m.⁴ Ter hoogte van Groningen was het ijs mogelijk zelfs circa 2,5 km dik.⁵ Het ijs was in beweging, waardoor op verschillende plaatsen materiaal werd gedeformeerd en/of afgezet. Aan de rand van de ijslobben werden oudere afzettingen door de druk van het ijs opgestuwd tot stuwwallen.⁶ Een deel van de Hondsrug, ter hoogte van Emmen, is als stuwwal gevormd. Op, langs en onder de ijslobben werd materiaal verplaatst, dit materiaal (keileem en morene) werd door uitsmelting en smeltwater weer afgezet. Onder het landijs waren smeltwaterstromen aanwezig. De smeltwaterstromen vormden erosieve dalen. De huidige beken (figuur 2.1) binnen de gemeente stromen in dergelijke dalen. Tussen deze dalen, waar het landschap niet door smeltwater is geërodeerd, zijn ruggen zichtbaar. Ze worden subglaciale ruggen en dalen (megaflutes) genoemd.⁷ Op de ruggen is keileem aanwezig. De Hondsrug is hiervan de meest oostelijke rug met daarop de plaatsen Mid- en Zuidlaren. Een tweede rug ligt ter hoogte van de lijn Eelde-Yde-Tynaarlo (de Rug van Tynaarlo). De derde rug ligt ter hoogte van de lijn Donderen-Bunne (de Rolderrug) en de vierde loopt daar parallel aan, de Zeijerrug. Alle ruggen zijn zuidzuidoost-noordnoordwest georiënteerd.

³ van circa 370.000 tot 130.000 BP (Before Present is 1950).

⁴ Berendsen 1998.

⁵ De Mulder *et al.* 2003.

⁶ van de Formaties van Urk, Peize en Appelscha, De Mulder *et al.* 2003.

⁷ Berendsen 2000.

Figuur 2.1 *Beekdalen van linksboven naar rechtsonder: Hunze, Eelderdiep, Zeegser Loopje, Eekhoornsche Loop en Oudemolensche Diep. De Eekhoornsche Loop is duidelijk rechtgetrokken. Het brede pleistocene dal van het Oudemolensche Diep is gevuld met veen. De huidige beekloop ligt ter hoogte van de bomen (links op de foto).*

Er bestaan twee theoriën over het ontstaan van het Hunze dal. Volgens de eerste theorie is het dal uitgesleten door een gletsjertong.⁸ De tweede theorie is dat, toen het ijsfront zich had teruggetrokken tot Oost-Groningen, door enorme hoeveelheden smeltwater het oerstroombdal van de Hunze is gevormd, waarschijnlijk als overloopgeul van de Ems.⁹ Een combinatie van beide is ook mogelijk. Het dal was destijds ter hoogte van Zuidlaren circa 40 m diep en 10 km breed.¹⁰ Sinds de Saale ijstijd is het dal

⁸ Elerie en Foorthuis 2003.

⁹ De Mulder *et al.* 2003.

¹⁰ RGD 1990 en Elerie en Foorthuis 2003.

van de Hunze opgevuld met sediment en vervolgens met veen. De huidige Hunze gebruikt nog maar een heel klein deel van het oorspronkelijke dal. Op het Actueel Hoogtebestand Nederland¹¹ is te zien dat de Hunze in het (recente) verleden waarschijnlijk op meerdere locaties binnen het oerstroombdal een actieve geul heeft gehad.

Tijdens de Weichselien ijstijd¹² bereikte het landijs Nederland niet. Wel heersten er periglaciaire condities. De ondergrond was permanent bevroren en door het koude en droge klimaat was er weinig vegetatie. Doordat de ondergrond bevroren was, moest sneeuwsmeltwater en regenwater oppervlakkig afstromen. Hierdoor werden op de hellingen van de moreneruggen smeltwaterdalen gevormd. Na de ijstijd, toen de bodem weer ontdooide, kon het water in de bodem trekken, de dalen worden daarom 'droge dalen' genoemd. Door afschuiving van materiaal werden hellingafzettingen aan de voet van de moreneruggen afgezet.¹³ Dit is vooral aan de oostkant van de Hondrug het geval. De beken en afstromend smeltwater zetten fluvioperiglaciaire afzettingen af.¹⁴ Deze afzettingen kunnen in de benedenloop van de beekdalen een dikte hebben van 25 m.¹⁵

Tot de landschappelijke elementen die ontstonden ten gevolge van de periglaciaire condities behoren onder andere laagten omgeven door een randwal. Dergelijke laagten konden ontstaan door drie verschillende processen.

Op plaatsen waar de permafrost niet geheel aaneengesloten was en waar grondwater onder hoge druk stond konden scheuren ontstaan waardoor water vanuit diepere bodemlagen naar boven kwam. Dit water bevroor en vormde een ondergrondse ijslens die aangroeide.¹⁶ Hierdoor ontstonden heuvels in het landschap die pingo's worden genoemd. Momenteel bekende pingo's kunnen circa 60 m hoog worden.¹⁷ Tijdens het ontdooien van de ijslens schoof de bovenliggende grond af en vormde een randwal rond de depressie die ter plaatse van de ijslens ontstond. De diepte van de pingo-ruïnes is meestal circa 10 m.

Een tweede oorzaak van het ontstaan van depressies met randwal zijn kwelkraters. Deze zijn waarschijnlijk aanwezig in het Hunzedal tussen Leiding 2 en de Oostermoersche Vaart. Kwelkraters ontstaan door kwelwater dat onder hoge druk op zwakke plekken door de bevroren ondergrond dringt, waarbij tevens sediment naar boven wordt meegevoerd. Het omhoog komende sediment vormt de ringwal. In deze ringwal zit een gat waar het opkomende kwelwater is weggestroomd.¹⁸ Dergelijke kwelkraters zijn onder andere ook aangetroffen in het glaciaire dal van de IJssel.¹⁹ Een derde ontstaanswijze van laagten met randwal is de vorming van uitblazingslaagten met paraboolvormige duinen aan de windafwaartse zijde. Deze hebben in tegenstelling tot kwelkraters de opening allemaal aan de kant van de dominerende windrichting.²⁰

¹¹ AHN.

¹² van circa 117.000 tot 11.650 BP.

¹³ Laagpakket van Schaarsbergen van de Formatie van Drenthe, de Mulder *et al.* 2003.

¹⁴ Formatie van Bostel (deels Laagpakket van Singraven), de Mulder *et al.* 2003.

¹⁵ RGD 1990.

¹⁶ Berendsen 2000.

¹⁷ De Mulder *et al.* 2003.

¹⁸ Baaijens *et al.* 2003.

¹⁹ Buesink *et al.* 2010.

²⁰ Berendsen 1998.

Naast laagten met randwal als pingo's, kwelkraters en uitblazingslaagten zijn er in de gemeente Tynaarlo ook veel laagten zonder randwal (figuur 2.12). Het gaat om dooijsgaten die zijn ontstaan toen ijsblokken, die zich tussen het sediment bevonden, ontdooiden. Daarnaast zijn in hoogveen van nature vennetjes aanwezig. En als laatste kunnen enkele laagten zijn gegraven als dobben voor het vee.

Door het koude en droge klimaat kon lokaal zand gemakkelijk door de wind worden verplaatst. Dit zand werd als dekzand op de fluvioperiglaciale smeltwaterafzettingen en tegen de randen van de moreneruggen afgezet. Binnen de gemeente Tynaarlo is dekzand aanwezig in de vorm van dekzandruggen, dekzandvlaktes en gordeldekzand. Ook op de moreneruggen binnen de gemeente is dekzand afgezet.²¹ Gordeldekzand is dekzand dat als een gordel rond lokale hoogtes is afgezet en wordt onder andere aangetroffen ten noordoosten van Vries, Bunne, Zeegse en Paterswolde. De dikte van de dekzandafzettingen ligt tussen de 0 en 3 m op het Drents Plateau en rond de 15 m in het Hunzedal.²²

Dekzandvlaktes kunnen zijn ontstaan doordat het dekzand min of meer vlak is afgezet, of doordat het dekzand al in het Weichselien is verspoeld. Na de verspoeling kunnen de dekzanden weer secundair verstoven zijn.²³ Binnen het gebied kunnen de dekzandvlaktes ook zijn genivelleerd, doordat lagere terreindelen met veen bedekt zijn of omdat de delen ten behoeve van zandwinning en landbouw afgegraven of geëgaliseerd zijn. Aan het oppervlak van de dekzandafzettingen zijn soms duinvormen aanwezig. Indien de dekzanden als afzonderlijke rug te onderscheiden zijn, dan zijn deze op de landschapseenhedenkaart opgenomen als een dekzandrug of een gordeldekzandrug. Indien meerdere welvingen en hoogteverschillen voorkomen op de kaart, dan is dit opgenomen onder de eenheden dekzandwelvingen en gordeldekzandwelvingen (bijlage 2).

Figuur 2.2 Kwelwater dat vanuit een sloot (links) uitkomt in het Schipborgsche Diep (rechts) nabij Zeegse.

2.1.3 Holocene

In het Holocene²⁴ verbeterde het klimaat. Door het afsmelten van het landijs uit het Weichselien steeg de zeespiegel en daarmee de grondwaterspiegel. Doordat de in de ondergrond aanwezige keileem ondoorlatend is, wordt de waterafvoer belemmerd. In

²¹ Stiboka 1973.

²² RGD 1990.

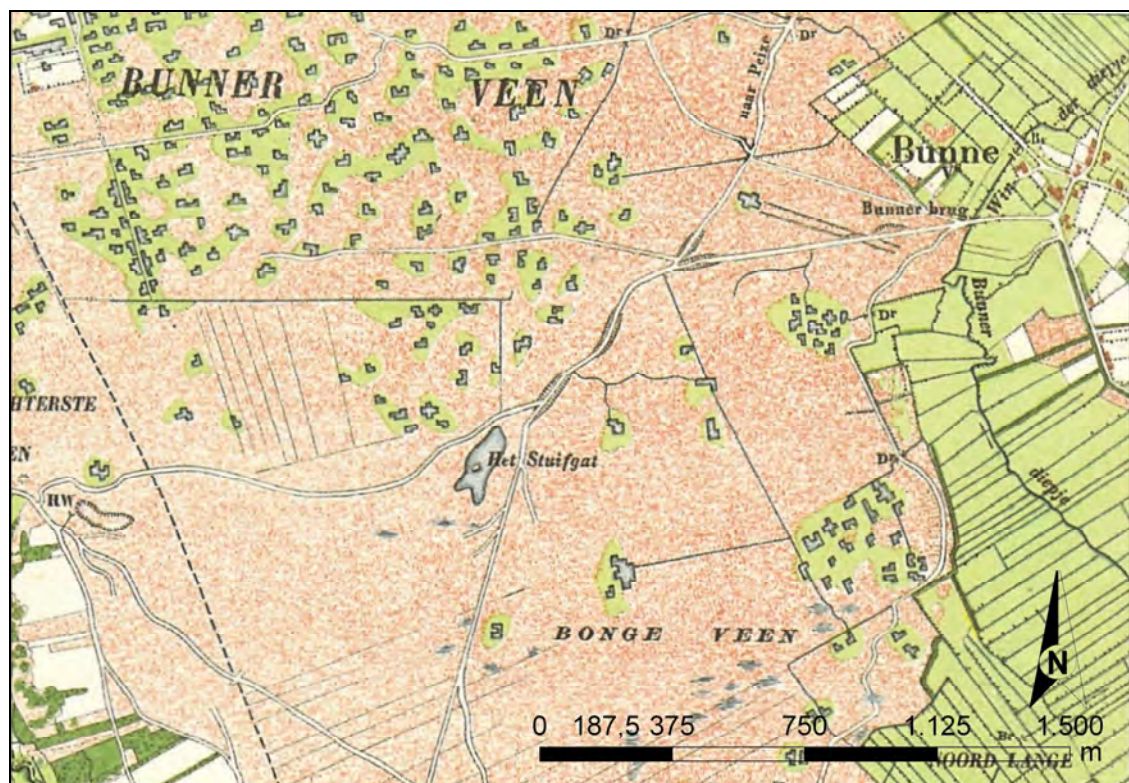
²³ Stiboka/RGD 1977.

²⁴ vanaf circa 11.650 BP.

het Hunzedal zorgen kleien in de ondergrond voor stagnatie van bodemwater.²⁵

Daarnaast zorgt kwel (figuur 2.2), vooral in het Hunzedal langs de oostelijke rand van de Hondsrug, voor permanent vochtige omstandigheden.²⁶ Ook dekzandruggen blokkeren plaatselijk de ontwatering.

Vanaf het begin van het Holoceen groeit er veen in het dal van de Hunze.²⁷ Ook in de overige beekdalen vond veenvorming plaats. Zowel kwel- als beekoverstromingswater zijn voedselrijk en zorgden voor de vorming van broek-, zegge en rietveen (laagveen). Het veen groeide plaatselijk boven het bereik van het kwelwater uit. Tevens breidde het veen zich vanuit depressies in het landschap uit naar de hoger gelegen omliggende gebieden. Het veen dat boven de grondwaterspiegel uitgroeit bestaat voornamelijk uit veenmosveen dat door regenwater wordt gevoed (hoogveen). In veel kleine depressies in het landschap en in de beekdalen was veen aanwezig (figuur 2.1 en 2.3). Het veen in het Hunzedal was uiteindelijk vele meters dik, maar ook in de laagtes van de overige beekdalen zijn veendikten van circa twee meter bekend.²⁸ Hoogveen was aanwezig in het Hunzedal, het Bunnerveen en het Zeijerveen.²⁹

Figuur 2.3 Bunnerveen ten westen van Bunne op historische kaart uit circa 1900.³⁰ Op de kaart zijn de vele petgaten ontstaan door turfwinning te zien. In oranjebruin zijn de heidevelden aangegeven.

In het Hunzedal wordt het veengebied onderscheiden in drie typen. Allereerst de 'binnenvenen', ontstaan vanuit kwelwater en uitgroeit tot hoogveen. Deze binnenvenen liggen tussen de Hondsrug en het dal van de Hunze. Ten tweede een

²⁵ Afzettingen uit het Eemien.

²⁶ Elerie en Foorthuis 2003.

²⁷ Laagpakket van Griendtsveen van de Formatie van Nieuwkoop, De Mulder *et al.* 2003, Midden-Atlanticum / mesolithicum.

²⁸ Elerie en Foorthuis 2003 en Kocks *et al.* 1979.

²⁹ Kocks *et al.* 1979.

³⁰ Uitgeverij Robas Producties 1990.

laagveengebied in het (overstromings)dal van de Hunze. En ten slotte de 'buitenvenen', een tot hoogveen uitgegroeid gebied ten oosten van de Hunze. In een hoogveengebied zijn van nature vennetjes aanwezig. In het Hunzedal waren in het verleden meerdere ondiepe meren aanwezig.³¹ Op de historische kaart uit circa 1850 zijn 'Tussenwater' en 'Burgvoort' nog aanwezig (figuur 2.4). De oorspronkelijke loop van de Hunze liep via de laagte waarin ook deze meren liggen (bijlage 2). Het op de kaart aangegeven 'Oude Diep' is een restant van de voormalige geul. Ook het Zuidlaardermeer is waarschijnlijk een meer dat is ontstaan in een natuurlijke laagte van het Hunzedal dat periodiek en uiteindelijk permanent onder water stond. De grootte van het meer was in het verleden variabel. De ouderdom van het Zuidlaardermeer is niet bekend. In een koopakte uit 1264 wordt een 'Northlara mare' genoemd, wat het Zuidlaardermeer zou kunnen zijn. Het Zuidlaardermeer is op historische kaarten aangegeven vanaf de 17^e eeuw.³²

Figuur 2.4 Zuidlaardermeer, Burgvoort en Tussenwater op historische kaart uit 1851-1855.³³

Het dal van de Hunze werd in de vroege middeleeuwen gebruikt voor extensieve beweiding van vee. Vervolgens werd het dal tot hooiland ontgonnen door sloten te graven en het land te ontwateren. In de late middeleeuwen wordt begonnen met het steken van turf. Eerst voor privegebruik en later op grote schaal georganiseerd door het klooster Aduard.³⁴ Ook kleine veentjes inclusief lokale laagten werden gebruikt voor (privé) turfwinning (figuur 2.3, 2.8 en 2.12). De veenwinning zorgt voor maaiveldafval en verandering in de waterhuishouding. Het Zuidlaardermeer werd groter door de veranderingen in de waterafvoer en door afslag aan de randen. Het huidige

³¹ Nicolay 2008.

³² Groenendijk en van der Sanden 2007.

³³ Wolters-Noordhoff Atlasproducties 1990.

³⁴ Elerie en Foorthuis 2003.

Zuidlaardermeer is kleiner dan het meer rond 1832 (bijlage 1). Momenteel is in het Hunzedal nauwelijks meer veen aanwezig. Op de bodemkaart zijn voor het gebied nog moerige zandgronden aangegeven (§2.2.3). Ook in enkele beekdalen is nauwelijks tot geen veen meer aanwezig (bijlage 2).

Door veenwinning, maar ook door ontwatering en daarmee klink en oxidatie van het veen vindt maaiveld daling plaats. Op de plaatsen waar momenteel nog veen aanwezig is, gaat het voornamelijk om geoxideerd en verweerd veen (§4.2.8). Alleen onder de grondwaterspiegel is plaatselijk nog intact veen aanwezig, zoals in het dal van het Eelderdiep.

Door boskap, het steken van heideplaggen en door overbeweiding verschraalde de bovengrond die daardoor stuifgevoelig werd. Secundaire verstuivingen van dekzand zijn bekend vanaf de bronstijd, maar vonden voornamelijk in de middeleeuwen plaats. In de secundair verstoven zanden³⁵ zijn duinvormen en uitblazingslaagtes aanwezig. De secundair verstoven dekzanden zijn op de landschapseenhedenkaart opgenomen als stuifduinen en komen plaatselijk voor bij Donderen, Zeegse en ten westen van Zuidlaren (figuur 2.6).

2.2 Landschap, bodem en de relatie met de archeologie

2.2.1 Inleiding

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn grofweg twee soorten bodems aanwezig. Dit zijn bodems gevormd in zandgrond en bodems gevormd in veen.³⁶ Het veen in de gemeente Tynaarlo heeft zich vanaf het Midden-Atlanticum³⁷ over de lagere terreindelen uitgebreid. Voordat het veen aanwezig was, kwamen ter plaatse van het huidige veengebied voornamelijk zandgronden voor.

2.2.2 Zandgronden

Podzolgronden en enkeerdgronden

Op de grofzandige tot grindige puinwaaierafzettingen, de moreneruggen, de hellingafzettingen en de fijnere dekzanden komen van nature podzolgronden voor. Podzolering is een proces waarbij zwakke humuszuren uitgespoeld worden naar diepere lagen. Het ijzer dat in het zand aanwezig is, wordt door deze zuren opgelost en naar een dieper niveau meegevoerd. Hierdoor ontstaat een uitspoelingslaag (E-horizont) en op een dieper niveau een inspoelingslaag (Bhs-horizont).³⁸ Bij een intact bodemprofiel van een podzolbodem kunnen eventuele archeologische resten binnen 50 cm beneden maaiveld worden verwacht.

In grote delen van de gemeente komen veld- en laarpodzolen voor.³⁹ Veld- en laarpodzolgronden hebben een lage bodemvruchtbaarheid en zijn relatief natte bodems met een hoge grondwaterstand.⁴⁰ Plaatselijk komen haarpodzolgronden voor. Haarpodzolgronden zijn droge, arme en daardoor relatief onvruchtbare zandgronden met een sterke podzolering en horizontdifferentiatie. Op de lemige afzettingen van de moreneruggen komen holt- en loopodzolgronden voor. Holt- en loopodzolgronden zijn lemiger dan haar- en veldpodzolgronden en daardoor vruchtbaarder.

³⁵ Laagpakket van Kootwijk van de Formatie van Bostel, de Mulder *et al.* 2003.

³⁶ Staring Centrum 1991, Stiboka 1977, Stiboka 1973, van Liere 1949.

³⁷ circa 6500 jaar BP.

³⁸ De Bakker en Schelling 1989.

³⁹ Staring Centrum 1991, Stiboka 1977, Stiboka 1973.

⁴⁰ Spek 2004.

In de late middeleeuwen ging men akkers bemesten met bosstrooisel of heideplaggen die met potstalmest doordrenkt waren.⁴¹ Zo ontstond na verloop van tijd door menselijk handelen een ophoogpakket (plaggendeek, esdek) bestaande uit humeus zand (figuur 2.5). De Drentse essen wijken in dikte en ouderdom af van de overige enkeerdgronden in Nederland. Ze hebben een gemiddelde dikte van rond de 50 cm. Diktes van 35 tot 50 cm komen echter ook veel voor. Dit is het gevolg van het feit dat de intensieve plaggenbemesting in Drenthe relatief laat (17de eeuw) op gang kwam. Voor die tijd kon men op de relatief vruchtbare keileemgronden in het dun bevolkte Drenthe toe met het opbrengen van bosstrooisel, gemaaide heide en varens. Dergelijke materialen verteerden bijna volledig en hebben nauwelijks geleid tot het ophogen van de esgronden. Pas toen men vanaf de 17de eeuw onder druk van de toenemende bevolking overging op het gebruik van zandhoudende (heide)plaggen in de potstal, zijn de esgronden verscheidene decimeters opgehoogd.⁴² Indien dit ophoogpakket dikker is dan 50 cm, dan is bodemkundig sprake van een enkeerdgrond. Onder het esdek is vaak de oorspronkelijke podzolbodem nog aanwezig en is soms zelfs een oudere akkerlaag zichtbaar, waarin en waaronder de sporen van landbewerking en nederzettingen nog intact kunnen worden aangetroffen.

Figuur 2.5 Foto's (A.Buesink) van de es ten noordwesten van Vries en de es (en morenerug) ten noorden van Zeijen.

Laarpodzolgronden zijn veldpodzolgronden waarop een esdek van minder dan 50 cm is opgebracht. Looppodzolgronden zijn holtpodzolgronden met een dun esdek.⁴³ Archeologische resten ter plaatse van een es hebben veelal een hoge ensemble waarde en bevatten veelal een schat aan informatie over de periode midden-laat neolithicum tot aan de nieuwe tijd.⁴⁴ Archeologische resten uit deze periode en eventueel aanwezige oudere resten worden door de afdekking met een esdek beschermd tegen invloeden van bovenaf. De essen binnen de gemeente Tynaarlo liggen op de moreneruggen. Ze zijn benoemd als Provinciaal Belang Archeologie (§ 3.2.4, bijlage 1). Het esdorp Taarlo is een voorbeeld van een momenteel nog 'gaaf' esdorp.⁴⁵

⁴¹ Spek 2004, De Poel *et al.* 2001.

⁴² Spek 2004, Van Doesburg *et al.* 2007.

⁴³ Spek 2004.

⁴⁴ Spek 2004.

⁴⁵ Spek en Ufkes 1995.

Beekeerdgronden en gooreerdgronden

In het dal van de Runsloot en de Oosterloop is op de bodemkaart een beekeerdgrond aangegeven.⁴⁶ Ten oosten de de Hunze komen gooreerdgronden voor.⁴⁷

Beekeerdgronden en gooreerdgronden zijn kenmerkend voor gebieden met een hoge grondwaterstand, waar de organische stof in de humushoudende bovengrond minder snel wordt afgebroken. Door de aanvoer van organische stof ontstaat na verloop van tijd een bodem met een matig dik humeus dek (15-30 cm). De beekeerdgronden bevatten roestvlekken tot in de bovengrond. De aanwezigheid van roestvlekken duidt op een (zeer) slechte ontwateringstoestand van de ondergrond van deze bodem.⁴⁸ Archeologische resten kunnen worden aangetroffen binnen 30 cm beneden maaiveld. De natte tot vochtige bodemgesteldheid zorgt er voor dat eventueel aanwezige archeologische resten goed geconserveerd blijven.

Vlakvaaggronden en duinvaaggronden

Ter plaatse van de stuifzanden (figuur 2.6) zijn vlakvaaggronden en duinvaaggronden aangegeven op de bodemkaart.⁴⁹ Dit zijn relatief jonge bodems en met een zeer dunne humushoudende bovengrond (A-horizont tot 10 cm) die op het nog weinig door bodemvorming veranderde moedermateriaal ligt (C-horizont). De grondwaterstand is bij vlakvaaggronden meestal hoog, zodat roest en grijze vlekken kunnen voorkomen.⁵⁰ Archeologische resten kunnen bij een intact bodemprofiel in theorie worden verwacht op of binnen 30 cm beneden maaiveld. Vanwege de jonge leeftijd van deze bodems is dat vaak niet het geval. In (voormalig) actieve stuifzandgebieden dient rekening te worden gehouden met verschillende sedimentatiefasen, waarbij oudere bodems (en dus leefniveaus) kunnen zijn afgedekt met jongere stuifzanden. Onder een vondstloze C-horizont van een vlakvaaggrond kunnen dan nog begraven bodems met bewoningssporen en/of oudere vondstniveaus voorkomen. Indien archeologische resten overstoven zijn, dan biedt het stuifzanddek juist bescherming tegen invloeden van bovenaf, wat de gaafheid van vindplaatsen en de conservering van archeologische resten ten goede komt.

Figuur 2.6 *Stuifzanden ter plaatse van het natuurgebied Siepelveen bij Zeegse (links) en door vegetatie vastgelegde stuifduinen bij Dennenoord, Zuidlaren (rechts).*

⁴⁶ Staring Centrum 1991.

⁴⁷ Stiboka 1977.

⁴⁸ De Bakker en Schelling 1989.

⁴⁹ Staring Centrum 1991, Stiboka 1977.

⁵⁰ De Bakker en Schelling 1989.

2.2.3 Veengronden

De veendikte heeft invloed op het bodemtype, omdat de bovenste 120 cm van een bodem naamgevend is. Indien binnen 80 cm beneden maaiveld een laag van tenminste 40 cm materiaal met veel organische stof (moerig materiaal) aanwezig is, dan valt de bodem onder de veengronden.⁵¹ Wanneer minder moerig materiaal aanwezig is, valt de bodem onder de moerige gronden. Daar waar het veen over hoger gelegen delen van het landschap heen is gegroeid, kan onder het veen nog de voormalige podzolbodem aanwezig zijn. Indien dit binnen 120 cm beneden maaiveld is, is dit als zodanig in de bodemclassificatie weergegeven.

Na de ontginning van het veen en de turfwinning werd het land in cultuur gebracht. Bij jaarlijkse grondbewerking werd telkens een dunne laag veen aangeploegd. Door natuurlijke oxidatie neemt de hoeveelheid organisch materiaal in de bovengrond af. Op locale depressies en beekdalen na is meeste veen binnen de gemeente Tynaarlo door turfwinning en oxidatie momenteel verdwenen. Daar waar nog veen aanwezig is gaat het grotendeels om verweerd of geoxideerd veen. De onderliggende (podzol)bodem komt daardoor weer aan de oppervlakte (§ 2.2.2).

Veengronden

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn vlierveengronden, madeveengronden, koopveengronden, meerveengronden en venige beekdalgronden aangegeven.

De vlierveengronden zijn zeer natte veengronden zonder bodemvorming⁵². Ze komen voor in het beekdal van de Hunze en het Eelderdiep.⁵³

Made- en meerveengronden zijn veengronden, waarvan de top is bedekt of vermengd met zand. Koopveengronden bestaan uit kleiig veen en/of venige klei.⁵⁴ Made- en koopveengronden komen voor in de beekdalen binnen de gemeente en in het dal van de Hunze buiten het beekdal zelf.⁵⁵

Het veen is gevormd op plaatsen waar gedurende het hele jaar natte omstandigheden heersten. Eventuele archeologische resten kunnen in het veen worden aangetroffen, maar ook in de top van het dekzand onder het veen. Aanwezige resten zijn door de vochtige omstandigheden en de afdekking met een veenpakket goed geconserveerd.

Moerige gronden

De moerige bodems worden onderscheiden in moerige eerdgronden en moerige podzolgronden. De moerige eerdgronden bevinden zich ter plaatse van de van oorsprong lager gelegen terreindelen, terwijl de moerige podzolgronden juist op de van oorsprong iets hoger gelegen terreindelen liggen. Het veenpakket is bij een moerige grond dunner dan ter plaatse van de veengronden. Moerige gronden zijn aanwezig ter hoogte van het Bunnerveen, op dekzandverhogingen en langs randen van de beekdalen en in het veenkoloniale gebied aan de oostkant van het Hunzedal.⁵⁶

Ter plaatse van nog intacte dekzandverhogingen onder het veen, ofwel de moerige podzolgronden, kunnen archeologische resten aanwezig zijn uit de perioden van voor de veenvorming (paleolithicum-neolithicum). Daar waar de onderliggende bodem nog door een veenlaag wordt afgedekt, zullen eventueel aanwezige archeologische resten

⁵¹ De Bakker en Schelling 1989.

⁵² De Bakker en Schelling 1989.

⁵³ Stiboka 1977, Stiboka 1973.

⁵⁴ De Bakker en Schelling 1989.

⁵⁵ Staring Centrum 1991, Stiboka 1977, Stiboka 1973.

⁵⁶ Staring Centrum 1991, Stiboka 1977, Stiboka 1973.

nog gaaf en goed geconserveerd zijn. Omdat het veen ter plaatse van de dekzandverhogingen minder dik was dan in de laagtes, is het echter mogelijk dat de top van de dekzandkopjes, en daarmee het archeologisch relevante niveau, reeds is verstoord tijdens de ontginning. Ter plaatse van het Bunnerveen is op de bodemkaart aangegeven dat de bodems zijn vergraven.⁵⁷

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Midden- en Laat-Paleolithicum

De vroegste periode van de menselijke geschiedenis wordt aangeduid als de oude steentijd of paleolithicum. Gedurende deze periode verspreiden mensachtigen zich geleidelijk over Europa. In Nederland dateren de eerste aanwijzingen voor mensachtigen uit het midden-paleolithicum (300.000-35.000 C¹⁴ BP), een tijd waarin ijstijden en warmere periodes elkaar afwisselen. Groepjes Neanderthalers trekken door onze streken en verblijven in tijdelijke kampementen. In hun levensonderhoud voorzagen ze door het uitoefenen van jacht en het verzamelen van vruchten, zaden en dergelijke. De archeologische neerslag van deze periode wordt gevormd door werktuigen vervaardigd van vuursteen en benen artefacten.⁵⁸ Botanische resten, uitgezonderd resten in verkoolde vorm, ontbreken.⁵⁹ In de gemeente Tynaarlo zijn drie waarnemingen uit het midden paleolithicum bekend.⁶⁰ Deze waarnemingen bevinden zich op circa 2 km ten noorden van Tynaarlo en op twee plaatsen in Zeijen. Zij bestaan uit vuurstenen werktuigen (spits/schaaf en vuistbijl) die wijzen op activiteit en mogelijk tijdelijke verblijfplaatsen op deze locaties. De vindplaatsen bevinden zich op hoger gelegen delen in het landschap⁶¹, in de nabijheid van lagere, nattere delen. Deze hoger gelegen plaatsen werden waarschijnlijk gekozen om overzicht op het omringende landschap te hebben in verband met de jacht.

Uit de daarop volgende periode, het laat-paleolithicum (35.000 C¹⁴ BP-8.800 v. Chr.), zijn binnen het onderzoeksgebied ook vondsten/vindplaatsen bekend. Deze waarnemingen bestaan voornamelijk uit vuursteen(vindplaatsen), in twee gevallen werd een brandplaats aangetroffen. De aanwezigheid van vuurstenen artefacten en brandplaatsen wijzen op menselijke activiteit en bewoning. De jagers-verzamelaars hadden geen vaste verblijfplaats, maar trokken door het landschap op zoek naar voedsel. Men leefde van de jacht, visvangst en het verzamelen van wilde zaden, bessen en dergelijke en exploiteerden verschillende plaatsen in het landschap. Hierbij werd gewoond in tijdelijke kampen, zoals jacht- en viskampen, en iets langer in gebruik zijnde basiskampen. Deze tijdelijke verblijfplaatsen komen voor in de buurt van waterbronnen, zoals beken, vennen en rivieren.⁶² Ook liggen veel sites op de flanken van hogere plaatsen, zoals dekzandruggen of grondmoreneruggen. In de gemeente Tynaarlo worden veel vindplaatsen op dit soort locaties aangetroffen. In het oostelijke deel van de gemeente, ten oosten van Zuidlaren, is een dekzandlandschap aanwezig dat wordt doorsneden door het beekdal van de Hunze. Veel waarnemingen bevinden zich hier op de zandkoppen in een natte omgeving. Ook

⁵⁷ Staring Centrum 1991.

⁵⁸ Lauwerier, Kolfschoten en Van Wijngaarden-Bakker 2005.

⁵⁹ Bakels 2005.

⁶⁰ Archis waarnemingsnummers 238886, 238925, 214113.

⁶¹ Op een smeltwaterrestrug, een grondmorenenrug en een dekzandrug.

⁶² Deeben en Arts 2005, 150-151.

centraal en in het westelijke deel van de gemeente bevinden de waarnemingen zich voornamelijk op de flanken van de hoger gelegen delen van het glaciële landschap, zoals grondmoreneruggen en smeltwaterrestruggen, in de nabijheid van water of natte depressies in het landschap.

Tot op heden zijn in het laat-paleolithicum enkele tradities onderscheiden. De in noord-Nederland meest voorkomende zijn de Hamburg-, Creswell-, de Tjonger- en de Ahrensburg-traditie. De Tjonger-traditie maakt onderdeel uit van een grootschalig West-Europees fenomeen, de Federmesser-groep. Deze verschillende culturen onderscheiden zich voornamelijk door typologische verschillen in de voorwerpen die ze vervaardigen, zoals vuursteen.

Op twee plaatsen in de gemeente Tynaarlo werd vuursteen aangetroffen dat tot de Hamburg-cultuur kon worden gerekend. In Midlaren werd een vuurstenen kling aangetroffen.⁶³ Op circa 1,5 km ten westen van Yde werd vuursteen aangetroffen⁶⁴, er is verder geen informatie beschikbaar over de precieze locatie en samenstelling van deze Hamburg cultuur vindplaats.

In Zeijen werd waarschijnlijk een Creswell-site aangetroffen. Er zijn in Nederland enkele van deze sites bekend, maar er is discussie of deze Nederlandse vindplaatsen wel echt tot de Creswell traditie behoren of binnen de Federmesser cultuur zouden moeten worden ingedeeld. In Zeijen werden meer dan 4000 vuurstenen artefacten aangetroffen en een aantal natuurstenen die in een kring lijken te liggen. Waarschijnlijk vormden de natuurstenen een tentring, waarbij de stenen werden gebruikt om de huiden van de tent vast te zetten. Buiten de tent bevond zich de grootste concentratie vuurstenen en was waarschijnlijk de haardplek aanwezig.⁶⁵

Vuursteenvondsten die op twee plaatsen bij Schuilingsoord werden aangetroffen behoren tot de Tjonger-cultuur. De Tjonger cultuur maakt onderdeel uit van de Federmesser cultuur. Archeologische resten, in de vorm van vuurstenen artefacten, worden op de dekzandruggen en andere hoger gelegen plaatsen in het Hunzedal aangetroffen.

2.3.2 Mesolithicum

Traditioneel wordt het begin van het mesolithicum geplaatst in 8.800 v. Chr, in het vroeg-Holoceen. Verondersteld wordt dat er een continuïteit bestaat tussen het laat paleolithicum en het mesolithicum, zowel in typologisch en technologisch opzicht als in locatievoorkeur. Het mesolithicum is op typologische en technologische gronden slechts gedeeltelijk af te bakenen, vooral omdat vuurstenen microlieten (die bijvoorbeeld in pijlpunten gebruikt werden) ook voorkomen in het laat-paleolithicum. Kenmerkend voor het vroeg-mesolithicum is een grote homogeniteit over grote delen van Europa.

In het mesolithicum treden wel enkele landschappelijke veranderingen op. De hoger gelegen delen van het landschap raakten dicht bebost waardoor deze plaatsen vrijwel ondoordringbaar werden voor zowel de mensen als het wild waar ze op jaagden.⁶⁶ Daarnaast begon in de lager gelegen, nattere gebieden veen te groeien. Deze twee landschappelijke veranderingen zullen er voor hebben gezorgd dat de locatie van de

⁶³ Archiswaarnemingsnummer 401207.

⁶⁴ Archiswaarnemingsnummer 34056.

⁶⁵ Rensink, Stapert 2005, 131, 132.

⁶⁶ Verhart en Groenendijk 2005, 161-162, Kocks 1979, 9.

tijdelijke kampen moest worden aangepast. In de gemeente Tynaarlo zijn verschillende waarnemingen bekend uit het mesolithicum. Net als in het paleolithicum gaat het hier voornamelijk om vuursteenvindplaatsen. De locaties van deze waarnemingen komen grotendeels overeen met de waarnemingen in het paleolithicum.

Een voorbeeld van een waarneming is te vinden ten zuiden van Zuidlaarderveen waar op circa 100 m van de Hunze mesolithisch vuursteenmateriaal werd aangetroffen. Onder het materiaal waren klingen, een schrabber, een kernfragment en enkele afslagen aanwezig.⁶⁷ Bij Zuidlaarderveen werden vuurstenen afslagen, klingen en een steker aangetroffen die mogelijk de restanten zijn van een tijdelijk kampement.⁶⁸ Op bijna 2 km ten zuidwesten van Eelde werden vlakbij het Eelderdiep mesolitische vuurstenen artefacten aangetroffen op een akker. Er wordt melding gemaakt van 54 stuks, bestaande uit onder andere klingen en afslagen.

2.3.3 Neolithicum

De grotere veranderingen doen zich voor in de nieuwe steentijd of neolithicum. In deze periode doen landbouw, veeteelt en aardewerk hun intrede, hierdoor verandert langzamerhand de economische (en culturele) levenswijze. Geleidelijk ging men over naar een meer sedentair bestaan. De eerste neolithische landbouwers vestigden zich in het Zuid-Nederlandse lössgebied (circa 5300 v.Chr.). In de daarop volgende eeuwen verbreidt het neolithisatieproces zich geleidelijk over de rest van Nederland. Door interactie tussen de boeren in het zuiden nemen de jagers-verzamelaars in het noorden steeds meer van de materiële uitrusting, en waarschijnlijk ook de ideeën, over, zoals aardewerk, bijlen en maalstenen. Ook werd de landbouw en veeteelt geïntroduceerd.⁶⁹

Swifterbant-cultuur

Deze jager-verzamelaars die langzaam overschakelden naar een boerenbestaan staan bekend onder de naam 'Swifterbant-cultuur' (4900-3400 voor Chr.). Veel sporen hebben de Swifterbant-mensen niet achtergelaten in Drenthe en dat geldt ook voor de gemeente Tynaarlo. Waarschijnlijk zal dit voor een deel het gevolg zijn van het weinig kenmerkende vuursteenmateriaal uit deze periode. Aan de hand van het aardewerk en door middel van ¹⁴C-analyse gedateerde werktuigen van been en gewei uit beekdalen in Noord-Nederland zijn wel enkele Swifterbant vindplaatsen vastgesteld, maar niet binnen de gemeentegrenzen van Tynaarlo.⁷⁰

Trechterbeker-culturen

Omstreeks 3400 v. Chr. waren de bewoners van noord Nederland vrijwel geheel overgestapt naar het boerenbestaan. Vanaf deze periode werden in Drenthe en Groningen de meest bekende archeologische monumenten van Nederland gebouwd, de hunebedden. Het zijn de restanten van grafkamers van de trechterbekercultuur en dateren uit het midden neolithicum. In Drenthe zijn in totaal drieënvijftig hunebedden overgeleverd, daarnaast is de locatie bekend van vijftientwintig exemplaren die zijn gesloopt om de stenen ergens anders te kunnen gebruiken. Hunebedden zijn opgebouwd uit zwerfkeien die in de ijstijd door gletsjers zijn meegevoerd. Omdat de stenen groot en zwaar zijn werden de meeste hunebedden gebouwd op een plaats

⁶⁷ Archiswaarnemingsnummer 238986.

⁶⁸ Archiswaarnemingsnummer 402535.

⁶⁹ Louwe Kooijmans 2005, 249.

⁷⁰ Louwe Kooijmans 2005, 262.

waar genoeg stenen voorhanden waren, zoals de grondmoreneruggen. De hogere ligging in het landschap heeft naast een functionele verklaring waarschijnlijk ook een andere reden gehad, het zorgde ervoor dat de hunebedden op enige afstand zichtbaar waren. Verder werden zij waarschijnlijk gebouwd langs belangrijke verbindingswegen die op de hoge, droge gronden werden aangelegd.⁷¹ Binnen de gemeente Tynaarlo lopen twee prehistorische routes over de Hondsrug (bijlage 1), deze routes betreffen zones waarbinnen zoveel archeologische resten zijn aangetroffen dat de verbindingswegen waarschijnlijk binnen deze zones hebben gelegen. De hunebedden waren voor iedereen zichtbaar en symboliseerden en markeerden op die manier waarschijnlijk een territorium van een familie of groep⁷².

Figuur 2.7 Restant van het hunebed bij Zeijen (D5, links) en Tynaarlo (D6, rechts).

Een hunebed is opgebouwd uit een rij vertikaal geplaatste zijstenen waarop een horizontale deksteen is geplaatst, een zogenaamde trilithon. De stenen werden waarschijnlijk op elkaar geplaatst door middel van boomstammen, touwen en hefbomen waarbij de stenen over een rij stammetjes werd gesleept. Voor de bouw van een hunebed waren naar verwachting 100 tot 125 mensen nodig en mogelijk werd daarnaast ook gebruikt gemaakt van trekossen.⁷³ De einden van de constructie werden afgesloten door sluitstenen. In het midden van de lange zijde was een ingang aanwezig, deze opening werd vaak geflankeerd door poortzijstenen. Over de steenconstructie werd ten slotte een heuvellichaam opgeworpen. Binnen het hunebed werd de grafkamer ongeveer een halve meter in de grond ingegraven. Hierin werden de doden bijgezet die waarschijnlijk lid waren van één familie of verwantschapsgroep. In de hunebedden zijn bijgiften en offers aangetroffen in de grafkamers en bij de ingangen, bestaande uit bijvoorbeeld potten, kralen, bijlen en vuurstenen artefacten. Waarschijnlijk werd er gedurende 75 tot 400 jaar om de twee tot tien jaar één dode met één tot vijf potten in een hunebed bijgezet.⁷⁴

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn vijf clusters aanwezig van waarnemingen en monumenten die betrekking hebben op hunebedden.⁷⁵

⁷¹ Bakker 1976, 63-91.

⁷² Bakker 2005, 307-310.

⁷³ Bakker 2005, 307-310.

⁷⁴ Van Gijn en Bakker 2005, 288-289, Bakker 2005, 307-310.

⁷⁵ Monumenten en waarnemingen uit Archis, verdere informatie van de site van het hunebeddencentrum in Borger, www.hunebeddencentrum.nl.

Tabel 2.1 *Hunebedden binnen de gemeente Tynaarlo*

Hunebedden			
Cluster	Monumentnr. ⁷⁶	Waarnemingsnr.	Hunebednummer
1	1561	10045	D3 en D4
2	8583	34128, 34126 en ook 35088, 35090, 35091, 35092 horen zeer waarschijnlijk bij D6	D6
3	8582	238934, 238845, 34117 en mogelijk 35063	D5

Ten westen van Midlaren (cluster 1) bevinden zich, ingebouwd tussen twee keuterijen, twee hunebedden, D3 en D4.⁷⁷ Deze hunebedden zijn in 1870 aangekocht door het rijk, waarna op niet wetenschappelijke wijze een opgraving is uitgevoerd, waarbij in de grafkamers aardewerk (trechterbekers) en enkele bijlen zijn aangetroffen. Van beide hunebedden zijn de oorspronkelijke dekheuvels geheel verdwenen, evenals de sluitstenen. Vrijwel alle dekstenen zijn van hun plaats gelicht. Tijdens de restauratie van één van de keuterboerderijen naast de hunebedden zijn onder andere een lappenschhal en een beker gevonden.⁷⁸ De hunebedden D3 en D4 zijn eigendom van de provincie Drenthe en van Provinciaal Belang Archeologie.

Ten oosten van Tynaarlo werd hunebed D6 aangetroffen (cluster 2, waarneming 34128, 34126 en 35088, 35090, t/m 35092). Dit hunebed is opgebouwd uit drie zijstenen en dekstenen en twee sluitstenen. In het hunebed werden een beitel en aardewerkfragmenten aangetroffen. Aan de oostzijde van het hunebed waren karrensporen aanwezig, wat er op kan duiden dat dit grafmonument zich aan een doorgaande weg bevond. Nabij deze locatie zouden in het verleden nog drie hunebedden hebben gelegen, waarvan de stenen voor andere doeleinden zijn hergebruikt.⁷⁹ Tevens zou er nog een vijfde hunebed op enige afstand van de andere hebben gelegen.⁸⁰ Tenminste één van deze verdwenen hunebedden stond aan de Hunebedstraat, waar het nog aanwezige hunebed ook staat. Tijdens een opgraving door van Giffen zijn prehistorische voorwerpen kenmerkend voor de hunebedcultuur aangetroffen in een kuil en sporen van de locaties waar de stenen van de hunebedden hadden gestaan.⁸¹ De waarnemingen 35088 en 35090 t/m 35092 liggen op de coördinaten van het kilometervak, maar behoren naar alle waarschijnlijkheid tot de waarnemingen van hunebed D6 en bijbehorende verdwenen hunebedden.

Hunebed D5 (cluster 4) ligt ten noordwesten van Zeijen (figuur 2.7). Dit hunebed werd in 1809 ontdekt en deels opgegraven, waarbij trechterbeker- en laat-Romeins/vroeg middeleeuws aardewerk werd gevonden, en mogelijk ook crematieresten. Op een akker in de omgeving van het hunebed werd een hamerbijl gevonden. Vervolgens werd het hunebed vergeten, en pas in 1833 herontdekt en bij die gelegenheid grotendeels vrijgelegd. In de jaren daarna is het als steengroeve geëxploiteerd.

⁷⁶ Monumentnummer is gelijk aan AMK-nummer.

⁷⁷ Van Ginkel *et al.* 1999.

⁷⁸ Onderzoeksmelding 5063.

⁷⁹ Thijn 1980, 20.

⁸⁰ Bakker 1988.

⁸¹ Hunebed D6e en f; Van Giffen 1928, Thijn 1980, van Giffen 1925.

Ook ten zuidwesten van Yde heeft mogelijk een hunebed gelegen (waarneming 35063⁸²).⁸³ Naar dit hunebed, dat tot de D5 hunebedden wordt gerekend, is in het verleden gezocht.⁸⁴ Hieruit zijn twee mogelijk locaties naar voren gekomen: net over de markegrens met Tynaarlo en een locatie aan de zuidkant van Yde. Er zijn nog geen resten van aangetroffen.

De bekende en nog aanwezige hunebedden binnen de gemeente Tynaarlo zijn aangemerkt als gebieden met een zeer hoge archeologische waarde en zijn derhalve aangewezen als Rijksmonument.

Nederzettingen

Door de invoering van de landbouw trokken de mensen niet langer door het landschap op zoek naar voedsel, maar ontstonden meer permanente nederzettingen. Tijdens de Swifterbantfase werden kleine plekken in het bos ontgonnen, maar ten tijde van de trechterbekercultuur werd de invloed van de mens op het landschap veel groter. Er ontstonden grote open plekken waar de mensen akkerden, terwijl in de omringende bossen het vee werd geweid.⁸⁵ Door de akkerbouw ging de vruchtbaarheid van de bodem achteruit en moesten er steeds nieuwe plekken worden ontgonnen. De hunebedden hadden een vaste plek in het landschap waaromheen de bewoning met de nieuwe ontginningen mee schoof. In een veranderend landschap namen de hunebedden dus een belangrijke plaats in waarbij zij waarschijnlijk, zoals hierboven al beschreven is, het territorium van een groep markeerden.⁸⁶

Binnen de gemeentegrenzen van Tynaarlo zijn enkele waarnemingen bekend die betrekking hebben op nederzettingen uit het neolithicum. Deze waarnemingen bevinden zich in Anloo, Mid- en Zuidlaren, Tynaarlo, Zeijen, Donderen en Zuidlaarderveen. De meeste hiervan hebben een zeer ruime datering en zijn dus ook niet met zekerheid in deze periode te dateren. De waarnemingen met een duidelijke datering bestaan uit aardewerk en vuursteenvondsten aan de hand waarvan wordt vermoed dat er een nederzetting op deze locatie aanwezig is geweest. Restanten van huizen of andere gebouwen ontbreken. Over het algemeen kan gesteld worden dat nederzettingen uit het neolithicum voornamelijk voorkomen op hoger gelegen plaatsen met een gunstige waterhuishouding, zoals dekzandruggen, goed ontwaterde beekdalflanken en de oevers van vennen.⁸⁷

Rituele deposities

Vennen, beekdalen, veengebieden en andere natte gebieden hebben naast een functionele functie in bijvoorbeeld de watervoorziening waarschijnlijk ook een rituele rol gespeeld in het leven van de mensen in het midden en laat neolithicum. Op deze plaatsen worden offergaven teruggevonden die bestaan uit aardewerken potten (die waarschijnlijk gevuld zijn geweest met eten en drinken), wielen, (vuurstenen) bijlen en andere werktuigen.⁸⁸ In de gemeente Tynaarlo is op drie plaatsen mogelijk sprake van rituele deposities gedateerd in het neolithicum. Bij Midlaren werd bij het uitgraven van een dobbe die de veenlijkendobbe werd genoemd een bijl van de trechterbekercultuur aangetroffen naast een zwerfsteen en een napjessteen.⁸⁹ Ten zuiden van Donderen

⁸² In Archis geplaatst op de coördinaten van een kilometervak.

⁸³ Kocks 1979, 10.

⁸⁴ Bakker 1988.

⁸⁵ Elerie en Foorthuis 2003.

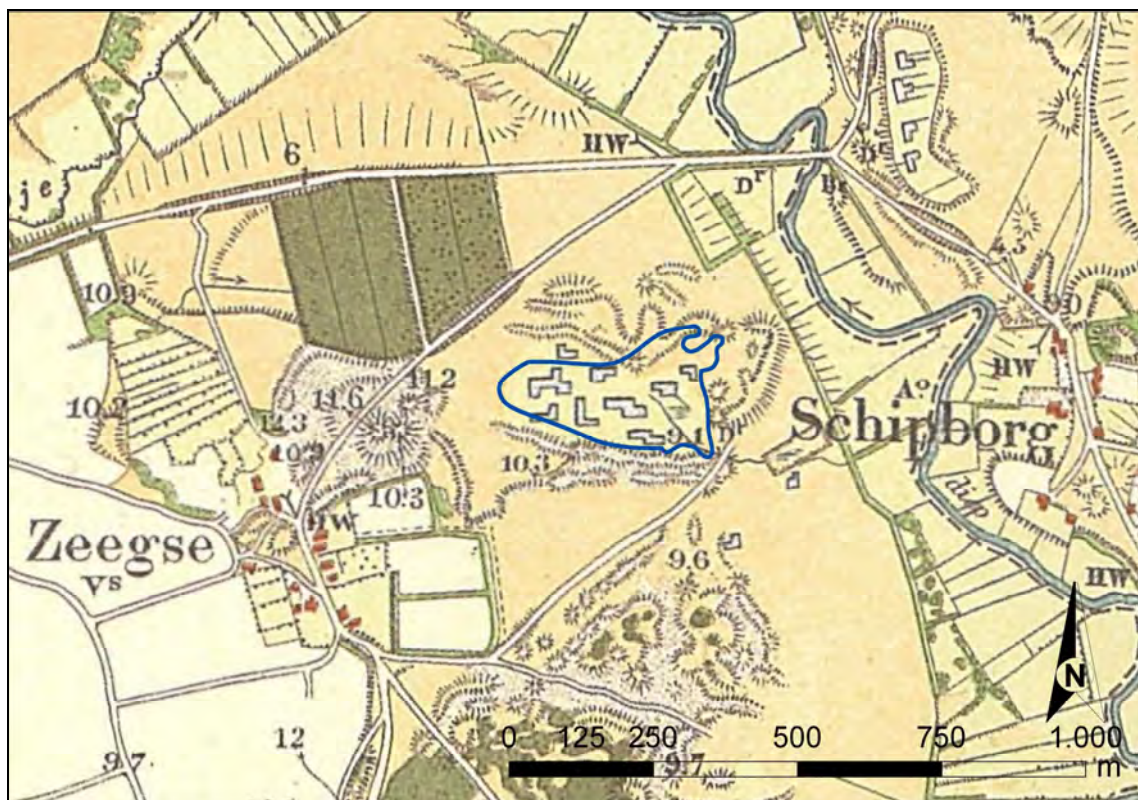
⁸⁶ Spek 2004, 122-130.

⁸⁷ Spek 2004, 129-130.

⁸⁸ Van Gijn en Bakker 2005, 289-291, Kocks 1979, 12.

⁸⁹ Archis waarnemingsnummer 35005.

werd ook een verdwenen watertje opgeschoond, hierbij werd een dolk aangetroffen uit het midden of laat neolithicum.⁹⁰ Als laatste is het Siepelveen bij Zeegse aangemerkt als offerveen van Provinciaal Belang (figuur 2.8 en 2.12 en bijlage 1). Hier is een neolitische spits aangetroffen.⁹¹

Figuur 2.8 Omgeving van Zeegse op historische kaart uit circa 1900.⁹² Met een blauwe lijn is de contour van het Siepelveen, offerveen van Provinciaal Belang Archeologie, aangegeven. Zowel in het Siepelveen als in de laagte ten noordwesten van Schipborg zijn petgaten te zien op de plaatsen waar turf is gestoken.

Grafheuvels

De locatie en samenstelling van de hierboven beschreven nederzettingsspatronen met bijbehorende landbouwgronden en offerplaatsen veranderde niet veel gedurende het neolithicum. Wel veranderde vanaf het laat neolithicum het grafritueel. Vanaf deze periode werden de doden niet langer in gemeenschappelijke graven bijgezet, maar uitsluitend individueel begraven in grafheuvels (figuur 2.9) of vlakgraven. De laat-neolithische gemeenschappen die de doden op deze manier begroeven worden aangeduid met de naam enkelgrafcultuur en klokbekeercultuur.

Binnen de gemeente Tynaarlo kunnen in totaal zeven clusters met grafheuvels en enkele geïsoleerd gelegen heuvels worden onderscheiden.⁹³ De grafheuvels bevinden zich op hoger gelegen delen in het landschap, zoals grondmoreneruggen (cluster 1, 2, 3, 7), smeltwaterrestruggen (cluster 4, 5) en in stuifzandgebieden (cluster 6). Net als bij de hunebedden is deze hogere ligging waarschijnlijk een bewuste keuze geweest om een bepaald gebied te markeren. In sommige gevallen liggen de grafheuvels op

⁹⁰ Monumentnummer 14017.

⁹¹ Archis waarnemingsnummer 238983.

⁹² Uitgeverij Robas Producties 1990.

⁹³ Eén van deze clusters, cluster 4, wordt doorsneden door een beek. Mogelijk gaat het hierbij om twee verschillende clusters die door verschillende groepen mensen zijn gebruikt. Maar gezien de geclusterde ligging binnen dezelfde landschappelijke ligging worden zij toch als één cluster behandeld.

een rij, zodat vermoed wordt dat ze langs een weg aangelegd zijn, net als dat van hunebedden wordt verondersteld.⁹⁴ In dat opzicht is er sprake van continuïteit tussen de ligging van de hunebedden en de grafheuvels en vermoedelijk ook in de beoogde betekenis daarvan.

Tabel 2.2 *Neolithische grafheuvels.*

Grafheuvels		
Cluster	Monumentnr.	Waarnemingsnr.
1	-	34132, 34131, 34133, 238914
2	2027, 8902	10034, 238812, 238855, 38374, 34135, 34156
3	2030, 2031	34121, 34154, 34124, 38394, 38395
4	8871, 8872	34136, 34129, 34145, 34147, 34158, 10026, 40273, 238920
5	2003, 8903, 8904, 8905, 8906, 8910	34137, 34138, 34142, 34143, 34144, 38391
6	1567	10060, 10064, 10062, 37001, 37002, 38396, 10057, 10058, 10059, 10060, 10061
7	-	39886, 238919, 10025, 10027
geïsoleerde ligging	2002, 8584	34152 en 34151, 40575, 10022, 34153

In een grafheuvel werd dus in eerste instantie één individu begraven met enkele bijgiffen. Dit graf werd bedekt met een ronde of ovale heuvel.⁹⁵ In de heuvels in Tynaarlo werden vuurstenen werktuigen, bijlen en aardewerk aangetroffen.

Vlakgraven

Niet alle doden werden bijgezet in hunebedden of onder een heuvel begraven. Sommige mensen werden begraven in vlakgraven en steenkisten. Hiervan zijn er veel minder bekend in Nederland, maar dat komt waarschijnlijk grotendeels omdat de vlakgraven minder goed herkenbaar zijn dan de boven het maaiveld uitstekende hunebedden en grafheuvels en daarom alleen min of meer toevallig worden ontdekt. In de gemeente Tynaarlo zijn op twee locaties vlakgraven van de trechterbekercultuur aangetroffen. Doden werden in het midden neolithicum begraven met dezelfde soort bijgiffen als de doden in de hunebedden. Ten noordwesten van Zeijen, op het Noordsche Veld, werden verschillende vlakgraven aangetroffen met aardewerk en vuurstenen artefacten als bijgiffen⁹⁶. Ten westen van Schuilingsoord werd mogelijk een vlakgraf aangetroffen met daarin een aardewerken kraaghalsfles⁹⁷. Bij Taarlo werd een vlakgraf aangetroffen uit het laat neolithicum.⁹⁸ Het is niet bekend waarom mensen op een bepaalde manier werden begraven, maar er wordt vanuit gegaan dat slechts een klein deel in een grafheuvel werd begraven.⁹⁹ De andere doden werden waarschijnlijk in vlakgraven begraven.

Recent is in Eelde in het gebied Groote Veen archeologisch onderzoek verricht. Hierbij werden naast sporen en vondsten uit de periode tussen de vroege ijzertijd en late Romeinse tijd een vlakgraf aangetroffen. In het graf waren de crematieresten van een vrouw van 30 tot 40 jaar oud begraven met daarbij drie klokbekers en twee gouden haarsieraden. Dit graf is een zeer bijzondere vondst waarvan weinig parallellen bekend zijn in West-Europa. In een graf in Amesbury Archer in Engeland is een graf met vergelijkbare grafgiften aangetroffen.¹⁰⁰

⁹⁴ Drenth en Lohof 2005, 433-434.

⁹⁵ Drenth en Lohof 2005, 433.

⁹⁶ Archis waarnemingsnummer 34157.

⁹⁷ Archis waarnemingsnummer 10056.

⁹⁸ Archis waarnemingsnummer 238642.

⁹⁹ Fokkens 2005, 361.

¹⁰⁰ Steekproef, *in prep.* De opgraving in Eelde, Groote Veen is nog niet gepubliceerd.

Figuur 2.9 Grafheuvels bij Zeegse¹⁰¹ (boven) en grafheuvel bij Oudemolen¹⁰² (onder).

2.3.4 Bronstijd

Grafheuvels

In de vroege bronstijd verandert er weinig ten opzichte van het laat Neolithicum. De doden worden nog steeds begraven in grafheuvels en vlakgraven¹⁰³. In de onderstaande tabel zijn de waarnemingen en monumenten weergegeven die betrekking hebben op grafheuvels uit deze periode. Omdat de locatie voor een groot deel overeenkomt met die in het laat neolithicum zijn dezelfde clusternummers gebruikt.

Vanaf de midden bronstijd zijn er echter enkele veranderingen waar te nemen in het grafritueel. Er zijn in de loop van de bronstijd steeds meer grafheuvels bijgekomen, die in groepen bij elkaar lagen. In de grafheuvels werd tot dan toe één individu begraven, maar vanaf de midden bronstijd werd het gebruikelijk om de dode te begraven in reeds bestaande grafheuvels. Deze secundaire bijzettingen bestonden uit zowel inhumaties (begravingen) als crematies. Ook binnen de clusters met grafheuvels in de gemeente Tynaarlo zijn zulke bijzettingen bekend. Een voorbeeld hiervan zijn twee grafheuvels

¹⁰¹ Op het terrein van Adderhorst, monumentnummer 8871.

¹⁰² Monumentnummer 8904.

¹⁰³ Drenth en Lohof 2005, 433.

uit het laat neolithicum op het Noordsche Veld bij Zeijen¹⁰⁴. In de midden bronstijd zijn hier een palenkrans en ringsloot aangelegd en twee graven in de heuvels bijgezet.

Tabel 2.3

Bronstijd grafheuvels.

Grafheuvels		
Cluster	Monumentnr.	Waarnemingsnr.
1	-	34132, 34133, 238914, 238911, 34157, 23917, 38393
2	2027, 8902	34135, 34156, 10034
3	2030, 2031, 8907, 8908	34121, 34154, 34124, 38394, 38395
4	8871, 8872	34136, 34129, 34145, 34147, 34158, 10026, 238913
5	2003, 8903, 8904, 8905, 8906, 8910	34137, 34138, 34142, 34143, 34144, 38391, 34136, 34152
6	1567	37001, 37002, 38396, 10057, 10058, 10059, 10060, 10061, 10063, 10062, 10064
7	1597, 16704, 16705	-
geïsoleerde ligging	2002	34151, 10022, 34153

In de late bronstijd wordt helemaal overgegaan op het cremeren van de doden. De crematieresten werden begraven in bestaande grafheuvels, in een kuil of onder lage heuveltjes, de zogenaamde urnenvelden. In de gemeente Tynaarlo zijn op vier plaatsen urnenvelden aangetroffen; op grondmorenen en smeltwaterglooiing in de bebouwde kom van Eelde¹⁰⁵, ten westen van Schuilingsoord (in cluster 6 van de grafheuvels)¹⁰⁶ en tussen Schuilingsoord en Zuidlaren¹⁰⁷.

Naast de urnenvelden werden crematies secundair bijgezet in grafheuvels. Een grafheuvel¹⁰⁸ in cluster 6 was bijvoorbeeld primair aangelegd rondom een graf met boomstamkist uit de midden bronstijd. In de late bronstijd zijn in de grafheuvel vier crematies bijgezet.

Nederzettingen

De sporen van de eerste woonhuizen in de gemeente Tynaarlo stammen uit de bronstijd. Vanaf de midden-bronstijd (1800-1100 v. Chr.) komt de woonstalboerderij voor, waarbij mens en dier onder één dak leefden. Over de ontstaanswijze van dit type boerderij bestaan verschillende theorieën. Een klimatologische reden waarbij de afgifte van dierlijke warmte en het vergemakkelijken van het melken een rol speelden zal nauwelijks een rol hebben gespeeld. Mogelijk lag het makkelijker verzamelen van de nutriëntrijke mest ten grondslag aan een stalling binnen het huis. Het huistype, voorkomend in bijna geheel Nederland, heeft een driebeukige plattegrond. Rondom de huizen stonden spiekers (een gebouwtje dat als opslagplaats voor bijvoorbeeld graan diende) en schuurtjes op de erven.¹⁰⁹ De erven lijken, net als in het neolithicum, 'gezworven' te hebben door het landschap (regelmatige verplaatsing van de erven en houten woonhuizen). Ten noordwesten van Zeijen¹¹⁰ werden, in cluster 1 van de grafheuvels, de paalkuilen van zo'n drieschepig huis en een spieker aangetroffen.

¹⁰⁴ Archis waarnemingsnummer 34133.

¹⁰⁵ Archis waarnemingsnummer 34057.

¹⁰⁶ Archis waarnemingsnummer 10056, monumentnummer 14090.

¹⁰⁷ Archis waarnemingsnummer 40277, 238658.

¹⁰⁸ Archis waarnemingsnummer 10062.

¹⁰⁹ Fokkens 2005, 408.

¹¹⁰ Archis waarnemingsnummer 38631.

Verder zijn ook op andere plaatsen spiekers aangetroffen.¹¹¹ Andere waarnemingen met betrekking tot nederzettingsterreinen zijn vastgesteld aan de hand van het voorkomen van aardewerk en vuursteen, bewoningssporen ontbreken.

Rituele deposities

Naast nederzettingssporen en graven werden binnen de gemeente Tynaarlo archeologische vondsten gedaan die mogelijk een rituele betekenis hebben gehad. Deze waarnemingen zijn gedaan in beken en beekdalen en zijn daar waarschijnlijk bewust in achtergelaten als rituele deposities. Deze vondsten bestaan uit bronzen lanspunten, hamerbijlen, een koperen bijl en een vuurstenen sikkel.¹¹² Van bijvoorbeeld hamerbijlen is ook wel verondersteld dat het hier niet om offers gaat, maar om werktuigen die werden gebruikt bij het winnen van moerasijzererts. De vorm van de bijlen maakt ze echter ongeschikt voor deze werkzaamheden en het feit dat een deel van deze bijlen niet af was en daarom ook niet bruikbaar duidt op een rituele functie. De betekenis van deze deposities kan mogelijk gezocht worden in de sociale competitie tussen personen en groepen waarbij men het eigen aanzien kon verhogen door het genereus aan religieuze verplichtingen te voldoen.¹¹³

2.3.5 IJzertijd

Grafheuvels

In de ijzertijd veranderde er niet veel ten opzichte van de late bronstijd. De doden werden net als in de bronstijd gecremeerd en daarna begraven in grafheuvels of urnenvelden. Veel waarnemingen die betrekking hebben op grafheuvels en in de onderstaande tabel zijn opgenomen hebben een hele ruime datering, tussen het neolithicum en de ijzertijd. Slechts in enkele gevallen is met zekerheid vast te stellen dat het om begravingen uit de ijzertijd gaat. Hierbij gaat het om crematies die secundair zijn bijgezet in oudere grafheuvels¹¹⁴ of heuvels die zijn opgeworpen boven crematies¹¹⁵, de zogenaamde brandgraven/-heuvels.

Een opvallende crematie werd aangetroffen in hunebed D6. Hieruit blijkt dat de hunebedden mogelijk nog een bepaalde betekenis hebben gehad in latere perioden.

¹¹¹ Monumentnummer 14027, 14029 op een dekzandrug nabij laagte en monumentnr. 14042 op smeltwaterafzettingen met veen nabij een beekdal.

¹¹² Monumentnummer 46426: bronzen lanspunt en hamerbijl met patina op het brons dat wijst erop dat het uit een natte omgeving afkomstig is. Waarneming in de omgeving van beken en in beekdalen: bijl en bronzen lans/speer (228940), Sikkel van vuursteen (137318), hamerbijlen (69, 83) en een koperen bijl (238856).

¹¹³ Van den Broeke 2005, 667.

¹¹⁴ Archiswaarnemingsnummers: 34157, 34124, 34131, 34133.

¹¹⁵ Archiswaarnemingsnummers: 34149, 38374, 238912.

Tabel 2.4 *IJzertijd grafheuvels en crematies.*

Grafheuvels		
Cluster	Monumentnr.	Waarnemingsnr.
1	-	34132, 238914, 238911, 34157, 23917, 38393, 34131, 34133
2	2027, 8902	34135, 34156, 10034, 38374
3	2030, 2031, 8907, 8908	34124, 38394, 38395
4	8871, 8872	34129, 34145, 34147, 34158, 238913, 34149
5	2003, 8903, 8904, 8905, 8906, 8910	34137, 34138, 34142, 34143, 34144, 38391, 34136, 34152
6	1567	38396, 10063
7	1597, 16704, 16705	-
geïsoleerde ligging	2002	34151, 34153, 238912

Andere crematies	
Soort	Waarnemingsnummer
Urnenveld	34131
	34116
Crematie in hunebed	34117

Celtic fields

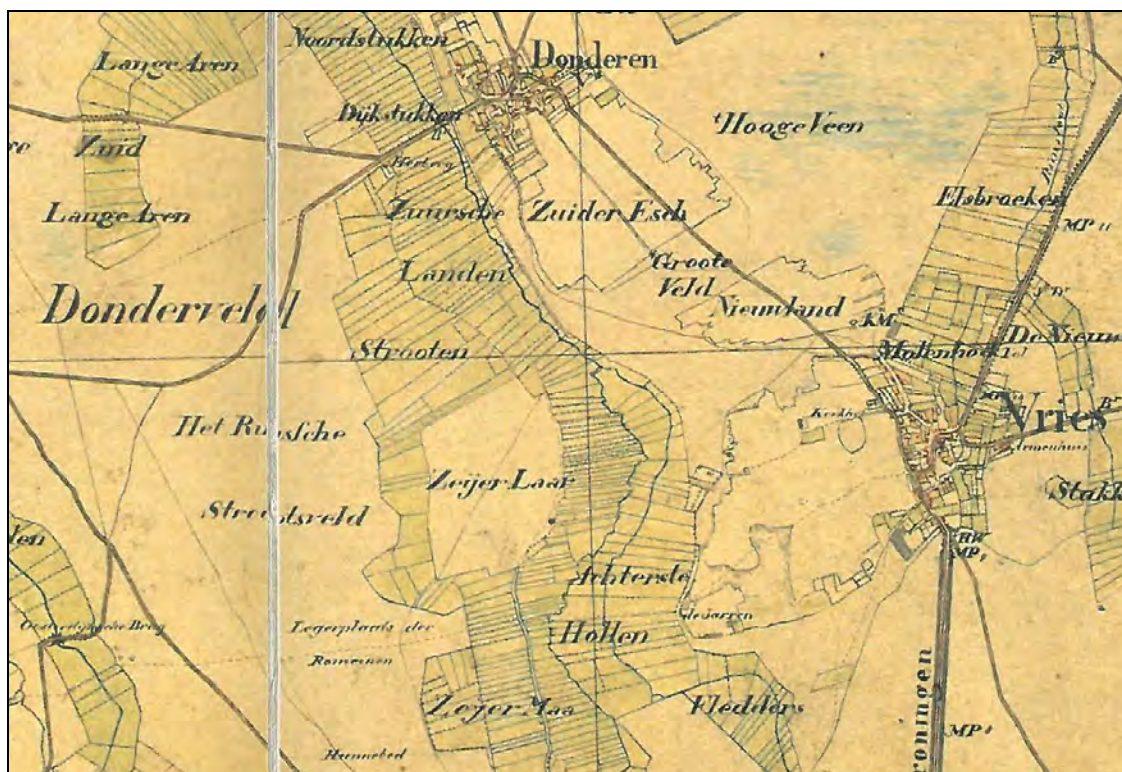
Toch zijn er ook enkele veranderingen waar te nemen in de ijzertijd. Door nieuwe technieken en materialen werd het vanaf de ijzertijd mogelijk om de bossen op de moreneruggen te ontginnen.¹¹⁶ Het akkerbouwsysteem werd vernieuwd en men ging over tot de aanleg van kleine vierkante akkertjes die omgeven waren met aarden walletjes, de zogenaamde *celtic fields* of raatakkers. Die bestonden destijds uit min of meer aaneengesloten systemen van vierkante en rechthoekige veldjes die omsloten waren door lage wallen. Die veldjes (met een omvang van zo'n 30 bij 30 m) werden allereerst voor agrarische doeleinden gebruikt, zoals de verbouw van gewassen en het weiden van het vee, maar deden daarnaast ook dienst als woonerf. Een deel van de akkertjes lag waarschijnlijk langdurig braak om de vruchtbaarheid van de bodem weer op peil te brengen. Die wallen zijn, zo wordt algemeen aangenomen, in de loop van de tijd ontstaan doordat allerlei afval afkomstig van de akkertjes langs de randen werd gedeponeerd.¹¹⁷

In ongeveer de helft van de gevallen is er continuïteit in de locatie van de celtic fields ten opzichte van bewoningssporen uit het neolithicum en de bronstijd. Deze concentreerde zich op de dekzandgronden, premorenale zandgronden en randzones van kleileemplateaus. Deze celtic fields werden aangelegd in gebieden waar ook hunebedden en grafheuvels uit voorgaande perioden aanwezig waren. Maar de andere helft van deze akkergronden bevond zich in gebieden die tot dan toe onbewoond zijn gebleven: de keileemplateaus. Deze landschappelijke verschuiving van het nederzettingpatroon kan zijn veroorzaakt door een groeiende bevolking waardoor niet eerder ontgonnen gebieden in gebruik moesten worden genomen. Een andere verklaring is dat de zandgronden uitgeput raakten, waardoor nieuwe gebieden

¹¹⁶ Elerie en Foorthuis 2003.

¹¹⁷ Van Wijngaarden en akker, Brinkemper 2005, 507-509, Spek 2004, 139-149.

ontgonnen moesten worden.¹¹⁸ Daarnaast vertrok een deel van de bevolking in de loop van de ijzertijd naar de noordelijke kustgebieden, waar de droogliggende kwelders vruchtbare landbouwgrond vormden.¹¹⁹

Figuur 2.10 *Omgeving van Vries op historische kaart uit circa 1850.¹²⁰ Celtic fields werden in het verleden wel eens aangezien voor legerplaatsen van de Romeinen, zoals op deze kaart ten zuidwesten van Zeijer Laar is aangegeven.¹²¹*

Tabel 2.5 *Celtic Fields van Provinciaal Belang Archeologie*¹²²

Celtic Fields van Provinciaal Belang		
Waarnemingsnr.	Monumentnr.	Opmerkingen
1101		Zeijerstrubben: nabij nederzetting met waarnemingsnr. 34116
1102	8902	Noordsche veld
238896	8902	Noordsche veld
238911	14018	Noordsche veld: met nederzettingssporen
238639	14018	Noordsche veld: met nederzettingssporen
1120		Zeegse
1119		Zeegse administratief geplaatst, waarschijnlijk behorende bij 1120.
1121	8758	Vijftig bunder
-		Vries ¹²³
-		Tynaarlo, mogelijk celtic field. ¹²⁴

¹¹⁸ Spek 2004, 139-149.

119 Provincie Drenthe 2009, 31.

¹²⁰ Wolters-Noordhoff Atlas Producties 1990.

121 Beuker *et al.* 1993.

¹²² Jager et al. 2011.

¹²³ Jager *et al.* 2011.

124 Jager *et al.* 2011.

In de gemeente Tynaarlo zijn op verschillende plaatsen restanten van celtic fields aangetroffen, die werden herkend aan de hand van de aardewalletjes die zich tussen de akkers bevonden. De aanwezigheid van deze wallen werd in het verleden voor een groot deel herkend door middel van luchtfotografie waarbij duidelijk een schaakbord patroon kon worden onderscheiden in velden en akkers. Sinds de komst van het Actueel Hoogtebestand Nederland zijn celtic fields ook hierop te herkennen door middel van hellingcompensatie (§ 3.2.6). De waarnemingen van celtic fields bevinden zich voornamelijk op de hoger gelegen grondmoreneruggen, maar ook op smeltwaterrestruggen en op een smeltwatervlakte bij beekdalen. Binnen de gemeente Tynaarlo zijn vijf locaties met vastgestelde celtic fields aanwezig en één mogelijk celtic field (tabel 2.5 en bijlage 1).¹²⁵ Het gaat om de aangetoonde celtic fields bij het Noordsche Veld (Zeijen), de Zeijer strubben, Vries, Zeegse en de Vijftig Bunder (Zuidlaren) en een verwacht celtic field bij Tynaarlo. Deze celtic fields zijn aangemerkt als Provinciaal Belang Archeologie.

Van de overige celtic fields, die tijdens een waarneming of veldonderzoek waren aangetroffen, is tijdens nader onderzoek gebleken dat ze geen celtic fields (meer) betreffen.¹²⁶

Nederzettingen

Binnen het celtic field systeem was ook bebouwing aanwezig. In Tynaarlo zijn op verschillende plaatsen (zie tabel 2.5) nederzettingssporen aangetroffen in de vorm van huisplattegronden, spiekers en kuilen. Waarnemingsnummer 238911 is een voorbeeld van continuïteit op het Noordsche Veld bij Zeijen waarbij zowel celtic fields als bewoning zijn aangetroffen op een locatie waar ook archeologische waarden uit andere perioden aanwezig zijn. Hier werd een grafheuvel uit de bronstijd aangetroffen waar een secundaire crematie en palenkrans aan waren toegevoegd. Bij de heuvel werden ook sporen uit de ijzertijd aangetroffen die bestaan uit een spieker, eergetrouwkrassen en losse paalkuilen die deels de grafheuvels overlappen.

Andere nederzettingssporen in de gemeente Tynaarlo bevonden zich in landschappelijk hoger gelegen gebieden. Naast de nederzettingen op de grondmorenen zijn er ook veel waarnemingen bekend in het oostelijk gelegen dekzandgebied. Veel van deze waarnemingen en monumenten zijn gebaseerd op het voorkomen van aardewerk. Er wordt aangenomen dat op deze locaties is gewoond en er nederzettingssporen in de bodem aanwezig zullen zijn.

Een bijzondere nederzettingvorm zijn de versterkte nederzettingen, waarvan er enkele in Drenthe aangetroffen zijn. In de gemeente Tynaarlo zijn drie van zulke nederzettingen bekend. Ten noordwesten van Zeijen werden, op de rand van een grondmorenerug, twee versterkte nederzettingen aangetroffen. Eén daarvan¹²⁷ bestond uit een circa 0,5 ha groot gebied en was door middel van een wal en palissades omheind. Binnen de versterking werden de sporen van grote drieschepige plattegronden en kleine vierkante structuren aangetroffen. De andere nederzetting¹²⁸ was versterkt door middel van een wal en palissade. Binnen deze omwalling waren

¹²⁵ Jager et al. 2011.

¹²⁶ Jager et al. 2011, waarnemingsnummer 1128 en monumentnummer 14094, waarnemingsnummers 1118, 401025, 412639, 412641 en onderzoeksmeldingsnummer 25327.

¹²⁷ Archis waarnemingsnummer 34116.

¹²⁸ Archis waarnemingsnummer 238631.

enkele spiekers aanwezig. Ook in Vries werd een versterkte nederzetting aangetroffen die in eerste instantie werd omringd door een wal en palissade die later werden vervangen door meerdere palissades. Binnen de versterking werd een aantal spiekers herkend, maar huisplattegronden konden niet worden onderscheiden. De functie van deze versterkingen is niet bekend. Mogelijk gaat het om machtscentra van lokale leiders waarbij de terreinen ook een rituele functie hebben. De laatste tijd wordt er echter meer gedacht aan een functie als stapel- en handelsplaats. Op deze plaatsen werden dan producten, zoals graan, opgeslagen voor de handel en distributie.¹²⁹

Tabel 2.6 *Versterkte ijzertijd nederzettingen.*

Versterkte nederzetting	
Plaats	Waarnemingsnummer
Zeijen	34116
Zeijen	238631
Vries	238638

Het beeld van zich verplaatsende nederzettingen bleef gedurende de vroege- en late-ijzertijd vrij algemeen. In de late ijzertijd groeit de bevolking verder met als resultaat dat het aantal verplaatsingen afnam en de mens zich meer en meer vestigde op vaste woonplaatsen.¹³⁰ Deze ontwikkeling leidde tot het ontstaan van de eerste gehuchten of dorpjes in de Romeinse tijd.¹³¹

2.3.6 Romeinse tijd

Tussen 58 en 50 voor Chr. veroveren de Romeinen onder leiding van Julius Caesar Gallië en daarmee werd uiteindelijk ook een deel van Nederland onderdeel van het Romeinse Rijk. Voor het grootste deel van de Romeinse periode lag de grens van het rijk bij de Nederrijn - Kromme Rijn - Oude Rijn. De grens (de *limes*) die Nederland in tweeën deelde werd bewaakt met behulp van forten en wachttorens. Het deel van Nederland beneden de grote rivieren wordt geromaniseerd. Ook in de noordelijke helft van Nederland, die buiten het Romeinse Rijk lag, heeft de Romeinse cultuur veel invloed uitgeoefend. De bewoners van midden- en noord Nederland komen op verschillende manieren in contact met de nieuwe (materiële) cultuur van de Romeinen. Via contacten met het Friese gebied kwamen nieuwe producten en waarschijnlijk ook ideeën Drenthe binnen. Vanaf deze periode zijn meer verschillen in welstand zichtbaar dan in voorgaande perioden, zowel tussen de nederzettingen onderling als binnen de nederzettingen zelf. Ook het voorkomen van rijke graven wijst erop dat er een rijke elite aanwezig was.¹³² In de gemeente Tynaarlo zijn er geen aanwijzingen voor statusverschillen of de aanwezigheid van een elite. Er is wel direct of indirect contact geweest met de Romeinse wereld, er zijn een aantal waarnemingen bekend waarbij Romeins import aardewerk is aangetroffen. Voorbeelden hiervan zijn een dolium en een amfoor¹³³ die ten westen van Vries zijn aangetroffen.

¹²⁹ Harsema 2005, 550-551.

¹³⁰ Louwe Kooijmans 2005, 712.

¹³¹ Schinkel 2005, 539.

¹³² Spek 2004, 153-156.

¹³³ Archis waarnemingsnummer 238900, 238901.

Nederzettingen

De celtic fields bleven waarschijnlijk ook in de Romeinse tijd in gebruik. Naast nieuwe nederzettingen bleven ook veel nederzettingsterreinen uit de ijzertijd bestaan. Pas in de loop van de Romeinse tijd werden celtic fields verlaten. De nederzettingen verplaatsten zich naar de randen van de landbouwgronden, waardoor de oudere nederzettingsterreinen onder de essen verdwenen. Na het verlaten van de nederzettingen werden deze gronden namelijk in gebruik genomen als akkerland.¹³⁴ In Tynaarlo zijn de Romeinse bewoningsgebieden enigszins te clusteren (zie onderstaande tabel).

Tabel 2.6 *Nederzettingen uit de Romeinse tijd*

Nederzettingen uit de Romeinse tijd			
Cluster	Monumentnr.	Onderzoeksnr.	Waarnemingsnr.
1	14018, 14036, 14024		238631, 34116, 238641
2	14035, 14038, 8869, 10307, 14026		
3	14114		214606
4	8758, 1565, 13864		214702, 57164, 28926
geïsoleerde waarnemingen	14037, 14046, 14041, 14094, 8868	28451, 31761	

Cluster 1 bevindt zich op een grondmorenerug ten noordwesten van Zeijen, op het Noordsche Veld en de Noorderesch. Hierbij zijn nederzettingssporen aangetroffen die bestaan uit celtic fields, vondstmateriaal, een waterput en de restanten van versterkte nederzettingen die al uit de ijzertijd dateren. Naast de nederzettingssporen waren hier ook sporen aanwezig die geïnterpreteerd zijn als cultusplaats.¹³⁵ Een laagte die het Bollenveen (figuur 2.12) wordt genoemd is meermaals archeologisch onderzocht. In 1916 werd de eerste melding gemaakt van een cultusplaats naar aanleiding van vondsten van bijenkorfvormige constructies van veldstenen, kuilen, sloten en veel aardewerk uit de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Meer vondsten werden gedaan bij een kleine opgraving in 1927, waarbij onder andere kuilen met houten objecten, veel aardewerk en botten van huisdieren werden aangetroffen. Het karakter van de vondsten wijst op de aanwezigheid van een cultusplaats, maar de precieze aard en inhoud daarvan is niet bekend.

Het tweede cluster bevindt zich rondom Vries, op een grondmorenerug en een smeltwaterglooiing. De archeologische resten bestaan voornamelijk uit aardewerkvondsten die doen vermoeden dat hier, mede gezien de aanwezigheid van vele grafheuvels, nederzettingsterreinen aanwezig zullen zijn geweest.

In het derde cluster, in de omgeving van Taarlo, werd een huisplattegrond en vondstmateriaal aangetroffen. Daarnaast werden in het veen verschillende delen van houten wagenwielen aangetroffen (figuur 2.11). Deze wielen lijken met opzet in het veen gedeponeerd te zijn en worden daarom als rituele deposities geïnterpreteerd. Het is bekend dat ook in andere perioden, zoals het neolithicum, wielen doelbewust in het veen werden achtergelaten.¹³⁶

¹³⁴ Spek 2004, 155-156.

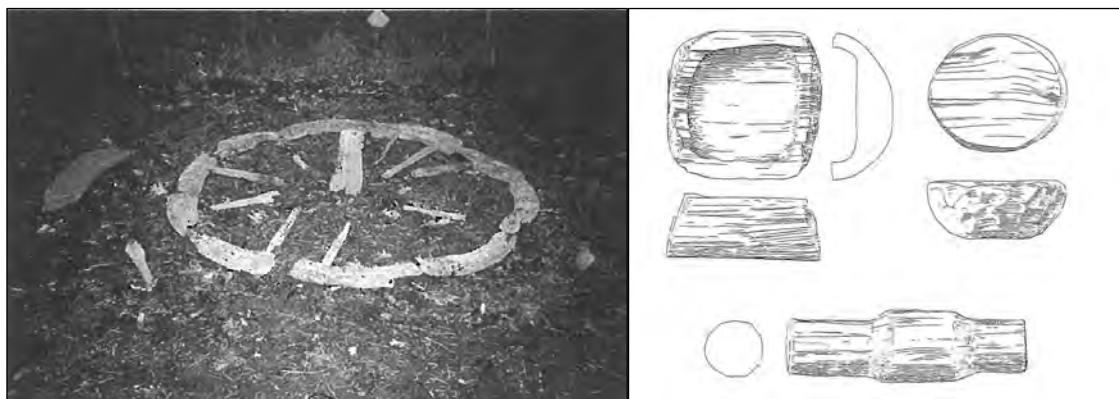
¹³⁵ Archiswaarnemingsnummer 34118, 238629, 238635, monumentnummer 2028.

¹³⁶ Fokkens 2005, 358.

Het vierde bewoningscluster, bij Midlaren – De Bloemert, bestaat uit nederzettingssporen die op de buitenoever van de Hunze is ontstaan. In dit gebied zijn talrijke nederzettingssporen aangetroffen die bestaan uit huisplattegronden, spiekers, restanten van percelering in de vorm van greppels en palenrijen, hutkommen, waterputten en een smeltoven voor de ijzerproductie. De sporen en vondsten geven aan dat het niet om een eenvoudige boeren nederzetting ging, maar om een nederzetting van lokale betekenis. Er waren handelscontacten met de Romeinse wereld, zoals te zien is aan het Romeinse aarderwerk en munten die in de nederzetting zijn aangetroffen. Verder vond er metaalbewerking en textielnijverheid plaats waarbij de producten niet alleen voor de eigen gebruikt werden vervaardigd, maar voor de handel.¹³⁷ De grote sporendichtheid in bepaalde delen wijst verder op een lange bewoningstijd.

Naast bewoningssporen werden hier ook urnen met crematieresten aangetroffen die zijn gedateerd tussen de laat Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen.¹³⁸ Dit grafveld is van Provinciaal Belang Archeologie (bijlage 1).

Buiten de clusters zijn er op verschillende plekken nederzettingssporen uit de Romeinse tijd aangetroffen en losse vondsten, zoals aardewerkscherven, die waarschijnlijk ook afkomstig zijn van nederzettingen uit deze periode. Bij Eelde Groote Veen is bijvoorbeeld vier hectare Romeinse nederzetting opgegraven.¹³⁹ In de buurt van Tynaarlo zijn de restanten van een groot grafveld¹⁴⁰ aangetroffen, waar zowel inhumaties als crematies uit de laat Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen aanwezig waren. Bij Zeijen bevindt zich hunebed D5, waar ook aardewerk uit de Romeinse tijd of middeleeuwen werd aangetroffen.¹⁴¹ Het lijkt erop dat het hunebed ook in deze periode nog een duidelijke plaats had in het landschap en mogelijk zelfs een bepaalde betekenis had voor de mensen uit de Romeinse tijd

Figuur 2.11 Vondsten uit het Bolleveen bij Taarlo. Een spaakwiel en houten voorwerpen (foto: J. Kommers).¹⁴²

¹³⁷ Nicolay 2008.

¹³⁸ Archiswaarnemingsnummer 10047, 34472, onderzoeksnummer 6890, Den Hengst 2010, 61-62, De Wit, Hielkema. 2003, De Wit, Bergsma 2007.

¹³⁹ Onderzoeksmeldingsnummer 25168, 28451 en 31761.

¹⁴⁰ Monumentnr. 14041.

¹⁴¹ Archiswaarnemingsnummer 34117.

¹⁴² Hoyting en Schuringa 1993.

Rituele deposities

Ook de veengebieden hebben een belangrijke rituele plaats ingenomen in de Romeinse tijd, zoals de cultusplaats bij Zeijen laat zien. Maar ook de veenlijken die in de venen in Drenthe zijn gevonden dateren grotendeels van rond de jaartelling. Binnen de gemeente Tynaarlo werd het veenlijk gevonden van een meisje dat bekend is geworden als “het meisje van Yde” (bijlage 1). Zij had een strop om haar hals, waarmee zij waarschijnlijk is gewurgd. Aan één zijde van haar hoofd had zij nog haar, aan de andere zijde was het afgeschoren. Dat veenlijken bewust in het veen zijn gedeponneerd blijkt uit het feit dat zij sporen van een gewelddadige dood droegen, hun hoofdharen vaak waren afgeknipt en de lijken op bijvoorbeeld takkenbossen waren neergelegd.¹⁴³ Mogelijk zijn deze mensen geofferd aan de goden. De meeste veenlijken zijn in het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw ontdekt tijdens de veenwinning en zijn niet op wetenschappelijke wijze opgegraven en onderzocht. Veel veenlijken zijn ook verdwenen zonder dat er verdere informatie voorhanden is. In de buurt van Midlaren werd bijvoorbeeld in 1943 een veenlijk gevonden tijdens het turfsteken. Er wordt gesproken over ‘beenderen soms met pezen en huid, van een behoorlijk uitgegroeide manspersoon’.¹⁴⁴ Het veenlijk zou naar Groningen zijn gebracht, maar kon later niet meer teruggevonden worden. Ook bij de genoemde cultusplaats in Zeijen zouden twee veenlijken zijn gevonden, waarvoor later echter geen aanwijzingen meer werden gevonden.¹⁴⁵ Dit soort veenlijken, waarvan het bestaan bekend is maar waarvan de tastbare resten niet meer aanwezig zijn, worden ‘papieren veenlijken’ genoemd¹⁴⁶.

Drie vennetjes binnen de gemeente Tynaarlo zijn als offerveen van Provinciaal Belang aangemerkt (bijlage 1). In twee ervan zijn rituele deposities aangetroffen gedateerd in de Romeinse tijd. Het gaat om de genoemde cultusplaats, het Bollenveen bij Zeijen (figuur 2.12),¹⁴⁷ en het Bolleveen bij Taarlo waar een houten wiel (figuur 2.11), aardewerk en houten voorwerpen zijn aangetroffen, gedateerd in de vroeg tot midden Romeinse tijd.¹⁴⁸ Met betrekking tot het houten wiel moet opgemerkt worden dat in het boek ‘Taarlo het oudste dorp van Drenthe’¹⁴⁹ vermeld staat dat de foto (figuur 2.11) is gemaakt van een wiel gedateerd in de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Het is niet duidelijk of dit wiel hetzelfde wiel is als archismelding 36155 of dat het een tweede wiel betreft.

¹⁴³ Van der Sanden 2005, 679-681, informatie over het meisje van Yde op www.drentsmuseum.nl.

¹⁴⁴ Archis waarnemingsnummer 238659.

¹⁴⁵ Archis waarnemingsnummer 238629.

¹⁴⁶ Van der Sanden 2005, 679-681.

¹⁴⁷ Archis waarnemingsnummer 238635 en monumentnummer 2028.

¹⁴⁸ Archis waarnemingsnummer 36155 en 37127.

¹⁴⁹ Hoyting en Schuringa 1993.

Figuur 2.12 *Offerveentjes van Provinciaal Belang Archeologie: Bollenveen bij Zeijen (boven), Bolleveen bij Taarlo (linksonder) en het Siepelveen bij Zeigse (rechtsonder). Het Siepelveen is een laagte met randwal. Op de foto van het Bollenveen bij Zeijen zijn tevens petgaten te zien waar turf is gestoken.*

2.3.7 Middeleeuwen

In de derde en vierde eeuw na Chr. worden de aanvallen van de Germanen steeds heviger, wat uiteindelijk leidt tot de val van het Romeinse Rijk in het begin van de vijfde eeuw. Nederland maakte vanaf de achtste eeuw onderdeel uit van het keizerlijke rijk van Karel de Grote (742-814 na Chr.). Door het Frankische Rijk werden pogingen gedaan de bevolking tot het christendom te bekeren en kwam er een feodaal systeem waarbij belastingen moest worden betaald. Hierdoor ontstond tevens een meer hiërarchische sociale structuur.¹⁵⁰

Nederzettingen

Er zijn niet veel nederzettingssporen uit de vroege middeleeuwen in Tynaarlo bekend. Veel van de nu aanwezige plaatsen binnen de gemeente hebben een vroegmiddeleeuwse oorsprong. Tot en met de 9^e eeuw verplaatsten nederzettingen zich soms nog.¹⁵¹ In sommige gevallen werden wel archeologische nederzettingssporen gevonden, zoals in Zuidlaren waar een kuil, greppel en een paalkuil zijn aangetroffen naast vondstmateriaal uit de vroege middeleeuwen.¹⁵² Daarnaast heeft een aantal Romeinse nederzettingen een ruime datering en zouden daarom ook in de vroeg middeleeuwen nog in gebruik kunnen zijn geweest. In Midlaren bijvoorbeeld werden nederzettingssporen aangetroffen uit de eerste vijf

¹⁵⁰ Beuker *et al.* 1993.

¹⁵¹ Gerding *et al.* 2010.

¹⁵² Archis waarnemingsnummer 408180.

eeuwen van de jaartelling, de Romeinse tijd en de overgang naar de vroege middeleeuwen.¹⁵³

In de perioden voor de middeleeuwen waren er kleine zelfvoorzienende boerenbedrijven. Vanaf de Karolingische tijd moest een tiende van de oogst als belasting worden afgestaan, waardoor de opbrengst per hectare verhoogd moest worden en ook het akkerareaal werd uitgebreid.¹⁵⁴ De grenzen van de marken waarbinnen de esdorpen zich bevinden komen grotendeels overeen met de territoriale grenzen in voorgaande perioden.

Gedurende de middeleeuwen groeien de nederzettingen uit tot dorpen en steden. Groningen ontwikkelt zich tot een stad. Deze ontwikkeling heeft grote invloed op de ontwikkelingen binnen (het noordelijk deel van) de huidige gemeente Tynaarlo, omdat de stad afhankelijk is van grondstoffen en producten uit de omgeving.

Marken

Vanaf circa 900 na Chr. worden de dorpsterritoria geformaliseerd en worden persoonlijke en gemeenschappelijke eigendommen vastgelegd. Dit zorgt er voor dat de nederzettingen en individuele boerderijen zich minder verplaatsen.¹⁵⁵ In 1412 worden rechten en plichten van inwoners van Drenthe bij het landrecht erkend. Drenthe was verdeeld in zes Dingspillen (rechtsgebieden). Het Dingspil was onderverdeeld in Kerspelen (kerkgemeenten). De kerspelen waren weer onderverdeeld in marken.¹⁵⁶ Tot de marke behoorden boerderijen met hun erf, essen, omheinde wei- en hooilanden en gemeenschappelijke velden. De gemeenschappelijke velden bestonden uit brinken en 'woeste grond': heidevelden, venen en bospercelen. De mest is de beperkende faktor in de landbouw en het hele systeem werd zo ingericht dat er voldoende mest kon worden verzameld. De graslanden in de beekdalen en de heidegronden worden gebruikt voor beweiding van het vee. De mest werd verzameld in de potstallen waar het vee 's nachts verbleef. De plaggen voor in de stal werden gestoken op de heidevelden. De bosjes in de nattere gebieden werden gebruikt voor hakhout en de beekdalen en venetjes voor het steken van turf. Ook heideplaggen werden gestoken om als brandstof te worden gebruikt. Door de verschillende landschapstypen die noodzakelijk waren voor het gehele systeem werd de locatie van de nederzettingen bepaald. De meeste esdorpen binnen de gemeente Tynaarlo liggen tussen de es en een beekdal in, waarbij de boerderijen gegroepeerd liggen rondom de brink(en).¹⁵⁷ Een deel van het gebied bleef 'woeste grond', omdat er niet voldoende mest was om meer land te ontginnen.¹⁵⁸

Door het op de akker opbrengen van de met mest doordrongen plaggen werd de akker telkens een beetje opgehoogd. Door jarenlange bemesting onstond een dikke humeuze bovengrond, de zogenaamde essen (bijlage 1, § 2.2.2). Deze essen vormden onderdeel van de marke. Deze essen beschermen eventueel onderliggende archeologische sporen tegen bodemingrepen zoals ploegen.¹⁵⁹ Esgebieden zijn daarom archeologisch interessant.

¹⁵³ De Wit, Hielkema. 2003, Nicolay. 2005.

¹⁵⁴ Beuker *et al.* 1993.

¹⁵⁵ Provincie Drenthe 2009.

¹⁵⁶ Kocks *et al.* 1979.

¹⁵⁷ Gerding *et al.* 2010.

¹⁵⁸ Provincie Drenthe 2009.

¹⁵⁹ Bakker en Schelling 1989, Spek 2004, Spek en Ufkes 1995.

Veenwinning

Veenwinning voor eigen gebruik vond plaats in de veengebieden van de marke. Het gaat om veen in beekdalen en vennetjes. Veengebieden konden privé bezit zijn, maar ook gehuurd worden. Veen werd zowel boven de grondwaterspiegel als onder de grondwaterspiegel gewonnen. Turf vormde de belangrijkste vorm van brandstof. Daarnaast werden heidezoden (zudden) en hout gebruikt. De heidezoden werden gestoken van een heideveld dat voor dit doeleinde werd afgebrand. Turf en heideplaggen werden ook gebruikt voor de wanden van plaggenhutten.¹⁶⁰

De opkomst van de stad Groningen met industrie die behoefte had aan brandstof vormde de aanleiding voor de interesse in het veengebied in het dal van de Hunze. De toplaag van de adel laat veen ontginnen in het Hunzedal vanaf de 11^e en begin 12^e eeuw. In eerste instantie vond de vervening plaats langs de van nature aanwezige waterlopen van het veengebied. De Hunze was van nature niet bevaarbaar. De aanleg van sluisjes om dit te verbeteren zorgde voor wateroverlast stroomopwaarts. Daarnaast mochten de verkochte groenlanden niet meer door de boeren als weidegebied gebruikt worden. Waardoor enige conflicten ontstonden.¹⁶¹ Door de verbeteringen van de waterafvoer in de loop van de tijd en daarmee de bereikbaarheid van het veengebied steeg de waarde van de grond.

In de dertiende eeuw begon de abdij van Aduard met het op grote schaal vervenen van het Hunzedal bij Zuidlaren. In 1262 kocht het klooster de grond ten oosten van de Oostermoersche Vaart. De Hunze werd vanaf de meander boven de Knijpe verlegd naar het noorden. Het gekanaliseerde stuk werd in 1285 'De Growe' genoemd. Om bovenstrooms het waterpeil hoog genoeg te houden werd een versmalling (Knijpe) aangebracht. Ten zuiden van de Knijpe lag een laadplaats voor turf de 'zwarte lenten' genaamd.¹⁶² In 1332 ontstond de vervenerskolonie Everswolde (Zuidlaarderveen). In de vijftiende eeuw waren zeven kloosters actief in de vervening van het (gehele) Hunzedal. Vanaf de 16^e eeuw werd ook de oostzijde van de Hunze verveend.

Veenterpen

Naast de bewoning van steden en dorpen en andere nederzettingssporen zoals waterputten, huisplattegronden en vondstmateriaal buiten de dorpen zijn er enkele opvallende nederzettingstypen te onderscheiden. Zo werd in het noordelijke deel van de gemeente, ten westen van Eelderwolde, een kleine veenterp aangetroffen waarop één huis heeft gestaan.¹⁶³ Het aardewerk dat hier is aangetroffen bestond voornamelijk uit kogelpotaardewerk uit de dertiende en veertiende eeuw. Bij Paterswolde zijn ook enkele veenterpen bekend.¹⁶⁴ Deze terpen zijn zichtbaar als verhogingen in het grasland. Bij boringen werd in één van de terpen kogelpotaardewerk en fragmenten van kloostermoppen uit de late middeleeuwen aangetroffen. De terpen werden aangelegd als huisplaats. Sommige terpen zijn daadwerkelijk als terp aangelegd door het terrein op te hogen. Op andere locaties liggen de voormalige huisplaatsen nu hoger in het landschap door reliëfinversie. Onder de aangestampte leemvloertjes is het veen namelijk minder ingeklonken dan in de omgeving van het huis. De mensen in het veengebied leefden vooral van de (melk)veeteelt, honing en waarschijnlijk enige

¹⁶⁰ Kocks *et al.* 1979.

¹⁶¹ Elerie en Foorthuis 2003.

¹⁶² Kraak 2009.

¹⁶³ Archis waarnemingsnummer 57158, monumentnummer 15857.

¹⁶⁴ Archis waarnemingsnummer 238668 en 39060 en monumentnummer 13978.

akkerbouw.¹⁶⁵ De veenterpen binnen de gemeente Tynaarlo zijn onderdeel van een groot gebied waarbinnen veenterpen aanwezig zijn. Tussen het Leekstermeer en het Schuitendiep zijn meer dan tweehonderd veenterpen bekend.

Figuur 2.13 De kerk van Vries (linksboven) en de brink die erbij ontstaan is (rechtsboven). De kerk van Vries is het oudste gebouw van Drenthe (11^e eeuwse gedeelte). De Kerk van Zuidlaren (linksonder) en Eelde (rechtsonder).

Kerken

Drenthe werd gekerstend door Willehad.¹⁶⁶ Hij en zijn helpers braken oudere tempeltjes af.¹⁶⁷ Een groot deel van het grondgebied van de huidige gemeente Tynaarlo kwam door de kerstening in het bezit van het klooster te Werden. Eén van de zes eerste kerken in Drenthe stond in Vries.¹⁶⁸ Op dat moment was Vries nog geen dorp, alleen de aan het eind van de 8e eeuw gestichte kerk stond daar, de dichtstbijzijnde plaats was Arlo (Tynaarlo).¹⁶⁹ Het houten kapelletje is twee keer afgebrand, tijdens een opgraving zijn inderdaad resten van twee verbrande gebouwen aangetroffen. De kapel was omgracht en stond op een opgeworpen (Sions)heuvel.¹⁷⁰ Het klooster te Werden heeft in de 9^e eeuw in Vries een tufstenen kerk laten bouwen. Vanaf 1024 had de bisschop van Utrecht het gezag over Drenthe. De huidige Bonifatiuskerk in Vries dateert uit de elfde eeuw met een romaanse toren uit de

¹⁶⁵ van Doesburg et al. 2010, Nicolay, *in prep.*

¹⁶⁶ Beuker et al. 1993.

¹⁶⁷ Kocks et al. 1979

¹⁶⁸ Beuker et al. 1993.

¹⁶⁹ Gerding et al. 2010, Kocks et al. 1979.

¹⁷⁰ Archis waarnemingsnr 238634, Kocks et al. 1979

twaaftde eeuw en een gotisch koor uit de vijftiende eeuw.¹⁷¹ Lange tijd kwamen de bewoners uit de omgeving via kerkepaden of ree(lijk)wegen naar de kerk in Vries. Doordat steeds meer mensen vanuit de omgeving naar de kerk in Vries kwamen, waren allerlei voorzieningen nodig en onstond de brink.¹⁷² Later kregen Eelde en vervolgens Zuidlaren een eigen kerk (respectievelijk 12^e en 13^e eeuw). Eelde is een dochterparochie van Vries. Van Zuidlaren ligt de moederkerk in Anloo. In Bunne werd in de 13^e eeuw een klooster gevestigd.

Burchten

De bisschop van Utrecht had het gezag over Drenthe, maar hij liet de rechtspraak over aan een schout. Sommige schouten gedroegen zich zeer zelfstandig. In de 13^e eeuw werd regelmatig stijd geleverd tussen Drenten die vrij wilden zijn en aanhangers van de bisschop.

Rodger van Eelde, de schout van Noord-Drenthe, koos partij tegen de bisschop. In 1266 bouwden zijn zoons in Eelde een waterbrucht omgeven door wallen en drie tot vier grachten.¹⁷³ Waarschijnlijk bestond de burcht uit een stenen toren op een heuvel. Het mottekasteel kan een houten voorganger hebben gehad. De burcht werd in hetzelfde jaar vernield door de aanhangers van de bisschop, maar waarschijnlijk weer opgebouwd en gebruikt tot in de 14^e eeuw.¹⁷⁴ In de 17^e eeuw werd op het terrein van de voormalige waterburcht havezate Ter Borch gebouwd (§ 2.4.2). Sinds 2000 is op het terrein een reconstructie van de heuvel, de wallen en het grachtensysteem van de burcht aanwezig (figuur 2.14). Bij de reconstructie zijn de authentiek aanwezige wallen en grachten die nog in het terrein aanwezig waren visueel versterkt. Hierbinnen is de plattegrond en oprijlaan van de latere havezate aangegeven. Het terrein betreft een beschermd archeologisch monumenten terrein en is eigendom van de gemeente.¹⁷⁵ De burcht van de bisschop lag nabij Bunne (figuur 2.20).¹⁷⁶ In 1145 werd in opdracht van de bisschop van Utrecht een burcht gebouwd, de Commanderie ter Bunne met bierbrouwerij en kapel op het terrein van een voormalig klooster.¹⁷⁷ De burcht werd omringd door een gracht.¹⁷⁸ In 1272 werd de burcht aan de Duitse Orde geschonken. Deze orde organiseerde kruistochten en bekeerde niet-christenen. Doordat de ridders vaak afwezig waren, raakte de burcht in verval. In het midden van de zestiende eeuw lieten de ridders de burcht met schuldenlast achter. In de achttiende eeuw was het in gebruik als boerenwoning.

Rond het Zuidlaardermeer waren in de 13^e eeuw drie burchten aanwezig. Twee ervan liggen buiten de huidige gemeente Tynaarlo, in Noordlaren en Wolfsbargo.¹⁷⁹ De derde burcht ligt waarschijnlijk naast polder Burgvoort; tussen de weg 'Osbroeken' en 'Leiding 2' bij Zuidlaren. De naam Burgvoort verwijst waarschijnlijk naar de 'burcht' bij een 'voorde'. De laaggelegen polder Burgvoort en Tusschenwater waren onderdeel van een oude loop van de Hunze (bijlage 2). Naar de burcht wordt verwezen in een register uit 1160 van het klooster Werden. Hierin wordt gesproken over een

¹⁷¹ Gerding *et al.* 2010, p. 76.

¹⁷² Kocks *et al.* 1979.

¹⁷³ Beuker *et al.* 1993.

¹⁷⁴ Monumentnummer 1628 en toelichting bij reconstructie 2000.

¹⁷⁵ Monumentnummer 1628.

¹⁷⁶ Monumentnummer 15346.

¹⁷⁷ RCE en Provincie Drenthe 2010.

¹⁷⁸ <http://home.planet.nl/~hummel/bunne.html>

¹⁷⁹ Raap 2010.

'kemenade' bij Zuidlaren.¹⁸⁰ Op het Actueel Hoogtebestand Nederland is een ovale verhoging te zien. De locatie moet nog verder onderzocht worden, maar is een locatie van Provinciaal Belang Archeologie (bijlage 1).

Figuur 2.14 De reconstructie van de waterburcht te Eelde. Links de situatie voorafgaand aan de reconstructie en rechts het resultaat. De rechthoekige vorm met oprijlaan betreft de locatie van de voormalige havezate Ter Borch.

Grafvelden

Vanaf de vroege middeleeuwen gingen de mensen steeds vaker over op het begraven van de doden. Er zijn nog wel gemengde grafvelden bekend met zowel inhumaties als crematies, zoals in Midlaren¹⁸¹ waar een grafveld uit de Romeinse tijd ook in de vroeg middeleeuwen werd gebruikt. Maar grafvelden met meerdere inhumaties zijn kenmerkend voor de vroege middeleeuwen. Op deze plaatsen werden de doden naast elkaar in rijen begraven, de zogenaamde rijengraven. Ook in de gemeente Tynaarlo zijn rijengraven bekend, zoals ten noordoosten van de plaats Tynaarlo waar de doden met grafgiften, zoals fibulae (mantelspelden), sleutels en sieraden, werden begraven. Deze grafvelden werden in de vroege middeleeuwen in gebruik genomen en zijn mogelijk langere tijd in gebruik geweest. Vanaf de achtste eeuw, werd het christelijk geloof langzamerhand ingevoerd in Nederland. Vanaf deze periode werden kerken, kloosters en kapellen gebouwd met bijbehorende begraafplaatsen waarop de doden op een christelijke manier werden begraven, dus zonder grafgiften. De christelijke gebouwen bevonden zich voornamelijk in of nabij de dorpen, op plaatsen die ook nu nog binnen de bebouwde kom liggen en daarom vaak niet uitgebreid zijn onderzocht.

Rituele deposities

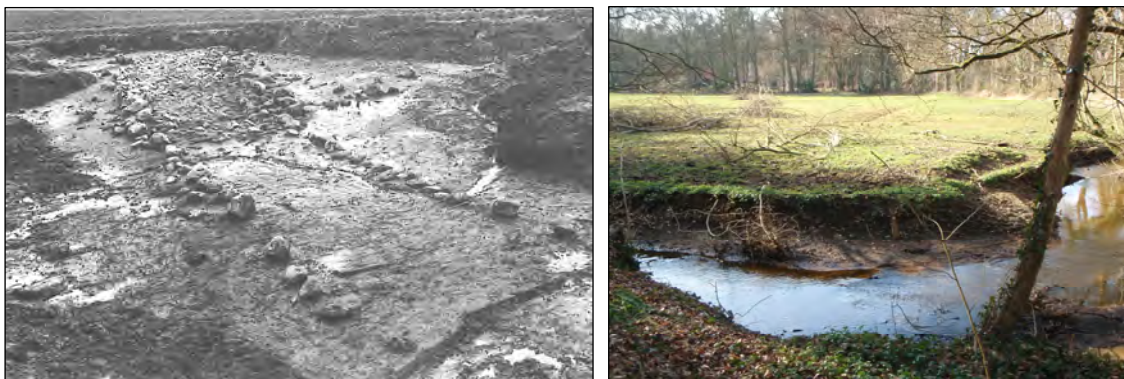
Ondanks de komst van het christendom werden er ook in de middeleeuwen voorwerpen ritueel gededoneerd in beekdalen en venen. Ten noordwesten van Zeegse werd in het Zeegse loopje een ijzeren lanspunt en een gewefragment met zaagsporen aangetroffen.¹⁸² Bij Yde werd een armband, een aardewerken potje en circa 110 munten aangetroffen.¹⁸³ Deze depositie werd echter niet in water of veen aangetroffen, maar in de bodem begraven.

¹⁸⁰ Rus 2010.

¹⁸¹ Archis waarnemingsnummer 28926, 10047.

¹⁸² Archis waarnemingsnummer 401900.

¹⁸³ Archis waarnemingsnummer 238935.

Figuur 2.15 Voorbeeld van een opgegraven voorde uit de 11^e eeuw aangelegd bij een watermolen (links).¹⁸⁴ Locatie waar een vergelijkbare voorde is aangetroffen in het Zeegser Loopje.

Voorden en bruggen

Naast rituele objecten zijn er in beekdalen en venen ook waarnemingen gedaan van praktische aard, zoals veenpaden, oversteekplaatsen, bruggen en aalstallen voor palingvangst.¹⁸⁵ Vanaf het neolithicum werden er al paden aangelegd door het veen die bestonden uit houten stammen en planken. Van een doorgaand wegennet in het veengebied was waarschijnlijk geen sprake, het waren eerder kortstondige paden naar plaatsen in het veen waar bijvoorbeeld moerasijzererts werd gewonnen.¹⁸⁶ Als onderdeel van het doorgaande wegennet werden in de beekdalen voorden aangelegd om de beek over te kunnen steken. In de gemeente Tynaarlo werden bij Zuidlaren de restanten van een voorde aangetroffen tijdens baggerwerkzaamheden in het Zuidlaardermeer.¹⁸⁷ De restanten bestonden uit stenen, delen van houten paaltjes, fragmenten van planken, aardewerk uit de middeleeuwen en nieuwe tijd, dierlijk botmateriaal en ijzeren voorwerpen. Met behulp van georadar werd de aanwezigheid van een met veen opgevulde geul vastgesteld. Waarschijnlijk was dit de loop van de Hunze voordat het gebied onder water raakte. Het Zuidlaardermeer ontstond in de dertiende eeuw¹⁸⁸. De vermeende voorde is een oversteekplaats geweest over de Hunze en is waarschijnlijk in de middeleeuwen in gebruik geweest. Er werd een tweetal C¹⁴ dateringen uitgevoerd die de voorde dateren in de periode 950-1020 na Chr.

Ook bij de Groeve en bij de Kniep waren in het verleden al oversteekplaatsen van de Hunze aanwezig. De Groeve en de Kniep zijn daarbij ontstaan als tolplaats. Beide locaties werden belangrijk genoeg geacht om tijdens de tachtigjarige oorlog beschermd te worden door een verdedigingswerk (§ 2.3.8).¹⁸⁹

Ten oosten van Zeijen ter plaatse van het momenteel nog aanwezige kerkepad was een voorde aanwezig over de Grote Masloot.¹⁹⁰ Ook tussen Tynaarlo en Zeegse is een historische voorde bekend aan de zuidkant van de huidige brug over het Zeegserloopje (figuur 2.15).¹⁹¹ Deze voorde was onderdeel van een weg naar klooster Aduard en in de 11^e eeuw al aanwezig. Een eerdere weg liep mogelijk met

¹⁸⁴ Beuker *et al.* 1993.

¹⁸⁵ Gerritsen en Rensink 2004, Ellerie en Foorthuis 2003, SIKB 2008.

¹⁸⁶ Casparie 2005, 401-405.

¹⁸⁷ Archis waarnemingsnummer 409137, Groenendijk en van der Sanden, 2007.

¹⁸⁸ Den Hengst 2010, 64.

¹⁸⁹ Menno van Coehoorn Stichting 1956.

¹⁹⁰ Mondelinge mededeling M. Huisman

¹⁹¹ Mondelinge mededeling amateur archeologen.

gebruikmaking van de dezelfde locatie voor het doorwaden van het Zeegserloopje langs de nabijgelegen grafheuvels.¹⁹²

Daarnaast zijn door de Stichting Archeologie en Monument twee voorden en het stortebed van een watermolen, die ook als voorde werd gebruikt, aangetroffen in het Oudemolensche Diep.¹⁹³ De keienvloertjes hadden een breedte van minimaal de spoorbreedte van een wagen (circa 1,5 m). Bij één van de voorden zijn tevens scherven gedateerd in de late middeleeuwen aangetroffen.¹⁹⁴

Waarschijnlijk zijn er in de beekdalen binnen de gemeente Tynaarlo meer historische voorden aanwezig, waarvan de locatie momenteel niet bekend is.

2.3.8 Nieuwe tijd

Gedurende de nieuwe tijd groeien de dorpen binnen de gemeente uit tot de bewoningskernen die ze nu zijn. Ondanks de vele veranderingen die in de loop der tijd hebben plaatsgevonden zijn er nog zichtbare resten uit het verleden aanwezig, zoals bijvoorbeeld de hunebedden en grafheuvels laten zien. Deze zichtbare, maar ook de onzichtbare, archeologische waarden in combinatie met het landschap vertellen de geschiedenis van de gemeente Tynaarlo. De huidige gemeente Tynaarlo is 1998 ontstaan door de samenvoeging van de gemeenten Zuidlaren, Eelde en Vries. De gemeente bestaat uit de kernen Zuidlaren, Midlaren, Vries, Eelde-Paterswolde, Tynaarlo, Yde, De Punt, Zeijen, De Groeve, Donderen, Zeegse, Zuidlaarderveen, Eelderwolde, Bunne, Winde, Taarlo en Oudemolen.

Landbouw

Vanaf circa 1850 konden door de uitvinding van kunstmest de 'woeste gronden' ontgonnen worden. De verkaveling van de deze nieuwe ontginningen is grootschaliger en blokvormiger dan de oudere ontginningen. Ook de waterbeheersing werd door de waterschappen verbeterd, waardoor voorheen natte gronden nu het hele jaar konden worden gebruikt. De fysieke structuur van de meeste esdorpen is gelijk gebleven, maar was niet meer noodzakelijk voor het landbouwsysteem (§2.3.7).¹⁹⁵ In het kader van de werkverschaffing in de jaren dertig en veertig van de negentiende eeuw is 'woeste grond' ontgonnen, onder andere ter plaatse van het Donderboerkamp.¹⁹⁶ Daarnaast werd er bos geplant.

Wegen

In 1665 kwam er een postverbinding tussen Amsterdam en Groningen. De Rijksweg liep van Groningen via Vries naar Assen. Pas in de periode tussen 1900 en 1920 werden de dorpen binnen de gemeente onderling beter bereikbaar. Zandwegen werden verhard en nieuwe verbindingswegen werden aangelegd. Vanwege de hoge kosten van de aanleg van verharde wegen duurde het regelmatig enige jaren voordat besluiten werden genomen en de wegen daadwerkelijk verhard waren. Na de aanleg werd tol geheven om de wegen te kunnen onderhouden. In 1919 werd de tolheffing afgeschaft, omdat het gemotoriseerde verkeer teveel hinder ondervond.¹⁹⁷

¹⁹² Mondelinge mededeling G.D.E. van Veldhuizen.

¹⁹³ Lanjouw en van Westing 1995 en waarnemingsnummer 34155.

¹⁹⁴ Waarnemingsnummer 238950.

¹⁹⁵ Provincie Drenthe 2009.

¹⁹⁶ Kocks *et al.* 1979.

¹⁹⁷ Kocks *et al.* 1979.

Spoorlijn en tram

De spoorlijn van Zwolle naar Delfzijl wordt in 1870 in gebruik genomen. Destijds waren er binnen de huidige gemeente Tynaarlo twee stations 'Oudemolen' en 'Vries-Zuidlaren' (bij Tynaarlo). In eerste instantie werd de spoorlijn gebruikt voor de aanvoer van steenkool en kunstmest en de afvoer van landbouwproducten. Omdat het economisch niet meer verantwoord was werden de stations respectievelijk in 1951 en 1952 gesloten voor reizigersverkeer. De paardentram van 1892 tussen Vries en Zuidlaren werd in 1920 opgeheven. Ook Eelde-Paterswolde had een tramverbinding met Groningen.

Noord-Willemskanaal

Het Noord-Willemskanaal is aangelegd om Groningen met de Drentsche Hoofdvaart bij Assen te verbinden. In 1809 werd hiervoor al aan Napoleon toestemming gevraagd. Uiteindelijk wordt echter pas in 1857 begonnen met de aanleg.¹⁹⁸ In 1861 is het kanaal gereed.¹⁹⁹ Het kanaal was van invloed op de agrarische ontwikkeling van het gebied, omdat het gebruikt kon worden voor het vervoer van landbouwproducten en kunstmest.

Toerisme

In de twintigste eeuw kwam toerisme op gang. Begin 20^e eeuw onstond bij Tynaarlo een camping met natuurbad. Zeegse werd een toeristische plaats vanwege de nabijheid van de Drentsche Aa. Het Paterswoldsemeer, het Friesche veen en het Zuidlaardermeer werden toeristische trekpleisters. Daarnaast werd in 1895 herstellingsoord Dennenoord in Zuidlaren opgericht vanwege de verwachte heilzame werking van de natuur.²⁰⁰

Vestingwerken

In de gemeente Tynaarlo lagen een zestal kleine vestingwerken in de vorm van batterijen (bijlage 1). Het betrof batterijen die vermoedelijk rond 1750 dan wel de tweede helft van de 18de eeuw zijn aangelegd. De zes batterijen maakten onderdeel uit van een linie bestaande uit in totaal elf verdedigingswerken aan de Hunze. Het ging om een tweetal batterijen aan de Hunze nabij de Knijperbrug, een batterij bij de Groeve achter het oude Diep, een batterij ter bestrijking van het Zuidlaardermeer. Een batterij ter verdediging van de weg Groeve-Kropswolde ongeveer ter hoogte van de huidige molen van De Groeve en een batterij ter verdediging dezelfde weg bij Zuidlaren.²⁰¹ Helaas is de exacte ligging van de verdedigingswerken niet bekend.²⁰² Bij Zuidlaren, nabij het voormalige verdedigingswerk draagt het indsutrierterrein de naam 'Het Bolwerk', wat waarschijnlijk is afgeleid van de historische veldnaam.²⁰³ De molen nabij deze locatie heeft de naam 'De Wachter'.

De verdedigingswerken hadden tot doel de bruggen en daarbij gelegen sluizen, ook wel verlaten genoemd, alsmede de uit Drenthe daarop aankomende wegen door de moerassen, te verdedigen. Zo vormde de weg over De Groeve een belangrijke

¹⁹⁸ Kanalenin nederland.nl

¹⁹⁹ Kocks *et al.* 1979.

²⁰⁰ Gerdings *et al.* 2010.

²⁰¹ Stichting Menno van Coehoorn 1956.

²⁰² Nauwkeurigheid bedraagt circa $\pm 0,5$ km.

²⁰³ Kraak 2009.

toegangsweg door het veengebied van het Hunzedal.²⁰⁴ In de eerste helft van de negentiende eeuw maakten de verdedigingswerken deel uit van de inundatiestelling ten zuiden van de vesting Groningen. In 1846 waren zij reeds buiten gebruik, ook wel aangeduid met 'buiten onderhoud'. Eind 19^e eeuw werden de verdedigingswerken nabij Zuidlaren door ingenieurs opgemeten.²⁰⁵ Op dat moment waren ze dus nog aanwezig, momenteel niet meer. Er zijn geen nadere aanwijzingen voor de exacte locaties gevonden.

Molens

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn in totaal veertig locaties bekend waar een molen heeft gestaan.²⁰⁶ Het gaat voornamelijk om windmolens, maar bijvoorbeeld ook om de voormalige watermolen van Oudemolen²⁰⁷. Momenteel zijn nog slechts enkele molens aanwezig, zoals bij Zuidlaren, De Groeve, Oudemolen en de tjasker bij het Bollenveen bij Zeijen (figuur 2.16 & 2.22).

In het Hunzedal waren in het verleden verscheidene molens aanwezig die een polder bemaalden. Bij de ruilverkaveling in de jaren zeventig werd een groot gemaal geplaatst bij de Groeve waarmee de waterstand van het gehele gebied op een laag peil werd gehouden en de molens niet meer nodig waren.²⁰⁸

Figuur 2.16 Molen 'De Wachter' bij Zuidlaren en 'De zwaluw' bij Oudemolen.

Havezaten

Een andere opvallende bewoningsvorm zijn de burchten en havezaten, versterkte woningen of landgoederen van vooraanstaande families. De naam havezate is officieel alleen van toepassing op een adellijke hofstede. Het bezit ervan gaf recht op deelname in de ridderschap. Rond 1646 stonden de volgende huizen als officiële havezaten geregistreerd: Huis te Eelde, Oosterbroek, Ter Borch en Mepschehuis.²⁰⁹

In Oosterbroek en Paterswolde zijn archeologische restanten aangetroffen en in Oosterbroek en Eelde waren sporen van een versterkt huis en een burcht

²⁰⁴ Schukking *et al.* 1956, z.p.

²⁰⁵ Kraak 2010.

²⁰⁶ www.molendatabase.nl

²⁰⁷ Archis waarnemingsnummer 15178.

²⁰⁸ Rus 2010.

²⁰⁹ Gerding *et al.* 2010.

aanwezig.²¹⁰ Op de bronnenkaart zijn alle vooraanstaande huizen opgenomen onder 'havezaten' (bijlage 1). Binnen de huidige gemeente Tynaarlo zijn er 28 bekend. De meeste stammen uit de nieuwe tijd en waren in het bezit van rijke families uit Groningen. In paragraaf (§ 2.4.2) wordt dieper op deze huizen ingegaan.

Losse vondsten

Vanaf de late middeleeuwen blijven de dorpen en escomplexen in gebruik. In Archis zijn naast enkele bewoningssporen, zoals waterputten en restanten van havezaten, voornamelijk losse vondsten bekend uit de nieuwe tijd. De losse vondsten bestaan bijvoorbeeld uit aardewerkvondsten, bouwmaterialen, spijkers en schoeisel. Deze waarnemingen zijn voornamelijk gedaan binnen de bebouwde kom van de huidige dorpen.

2.4 Dorpen en havezaten

2.4.1 Dorpen

Midlaren en Zuidlaren

De Hondsrug tussen Emmen en Groningen is al bewoond vanaf de steentijd. Aanvankelijk concentreerde de bewoning zich rond de locatie van de Bloemert en Plankensloot.²¹¹ In de steentijd tot en met de ijzertijd vond er incidentele bewoning plaats. Een nederzetting is aanwezig in de periode midden ijzertijd tot en met de 11^e eeuw. Doordat deze locatie te nat werd verplaatste de bewoning zich naar de Hondsrug. In de vroege middeleeuwen was de Bloemert nog bewoond samen met Noordlaren en Zuidlaren. Zuidlaren ontstond in de 9^e eeuw (figuur 2.4). In de 11^e eeuw ontstond Midlaren. In de 19^e eeuw verschuift Midlaren in zuidwaartse richting naar de huidige locatie (figuur 3.1, § 3.2.7). Het woord 'laar' verwijst naar 'intensief gebruikt bos'.²¹²

Na de twaalfde eeuw concentreerde de bewoning zich meer op Zuidlaren dan op Midlaren. In de loop der tijd ontstonden er in Zuidlaren zo'n dertien brinken waarvan er thans nog zeven over zijn. Ook kreeg Zuidlaren een kerk die omstreeks de 13^e eeuw werd voorzien van een toren en in de vijftiende eeuw werd verhoogd (figuur 2.13). Tijdens de Tachtigjarige Oorlog had het gebied te lijden onder krijgsgeweld en werd de kerk zwaar beschadigd. Een ramp voor Zuidlaren vormde de grote brand in 1803 waarbij een derde van de bebouwing werd verwoest.²¹³ Vanaf het midden van de negentiende eeuw beschikken we over gegevens betreffende de omvang van het dorp en het aantal inwoners. Zuidlaren telde toen 365 huizen die werden bewoond door circa 1000 inwoners.²¹⁴

Van oudsher vond de bevolking zijn bestaan in de landbouw en veeteelt. Daarnaast was er enige handel in zogenaamde baggerturf die uit lage stukken veengrond werd uitgegraven.²¹⁵ In het midden van de negentiende eeuw zijn er in het dorp twee cichoreifabrieken, een olie-, een houtzaag- en twee korenmolens aanwezig.

²¹⁰ Archiswaarnemingsnummer 10021, 23811, 11020, 34053, 35126, monumentnummer 2020, 14110, 14021, 482.

²¹¹ Nicolay 2008.

²¹² Van Berkel en Samplonius 2006.

²¹³ Van der Aa, 1851, p. 308.

²¹⁴ Van der Aa, 1851, p. 308.

²¹⁵ Van der Aa, 1851, p. 308.

Vanaf 1850 nam de bebouwing tussen de brinken sterk toe. Aan het einde van de negentiende eeuw, in 1892, werd de tramlijn Zuidlaren-Groningen geopend. Van groot belang voor de ontwikkeling en het aanzicht van het dorp was de stichting van de psychiatrische inrichting Dennenoord in 1895.²¹⁶ Het gehele westen van Zuidlaren werd in beslag genomen door de terreinen van de inrichting die in eigendom was van de Vereniging tot Christelijke Verzorging van Krankzinnigen en Zenuwlijders. Het gold als een zelfvoorzienend dorp met een hoofdgebouw, watertoren, paviljoen en zelfs een ontmoetingskerk. De inrichting bracht veel werkgelegenheid met zich mee. Talloze mannen en vrouwen (verpleegsters) vonden er werk.

Vanaf de jaren dertig van de twintigste eeuw breidde Zuidlaren zich verder uit. Zo werd ten behoeve van het personeel van Dennenoord de wijk Westlaren gebouwd. In 1939 volgde de bouw van de Adolf van Nassaukazerne, een van de weinige kazernes in het noorden van Nederland.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het dorp uitgebreid in zuidelijk richting.

Op 1 januari 1998 werd Zuidlaren opgenomen in de nieuwe gemeente Tynaarlo.

In Zuidlaren wonen thans circa 11.000 mensen.

Figuur 2.17 De kerk van Vries op een afbeelding daterend uit het begin van de achttiende eeuw.²¹⁷

Vries

Vries is een esdorp op de Rolderrug (figuur 2.10). Vanaf de achtste eeuw was het de oerparochie van het Noordenveld en hier werd een kerk gebouwd. Deze eerste (houten) kerk moet er omstreeks 775 al hebben gestaan maar brandde af. De huidige Bonifatiuskerk dateert uit de elfde eeuw met een romaanse toren uit de twaalfde eeuw

²¹⁶ <http://www.encyclopediedrenthe.nl/Zuidlaren>

²¹⁷ Gerding et al. 2010.

en een gotisch koor uit de vijftiende eeuw en is het oudste gebouw van Drenthe (figuur 2.13 en 2.17).²¹⁸

De naam 'Vries' is bekend uit documenten vanaf 1139 (Vrees).²¹⁹ De herkomst van de naam is onbekend. De naam zou kunnen verwijzen naar een persoon of naar 'strubbenbossen'.

De marke Vries werd waarschijnlijk in de dertiende of veertiende eeuw gevormd. Later werd Vries een van de pleisterplaatsen van de postweg tussen de stad Groningen en Zwolle en verder naar Holland, met als gevolg dat veel herbergen in het dorp verrezen. Harde cijfers betreffende het aantal panden en inwoners kennen we in het midden van de negentiende eeuw. Het dorp omvatte toen 60 huizen bewoond door 415 inwoners die meest hun bestaan vonden in de landbouw.²²⁰

In 1861 werd het Noord-Willemskanaal geopend. Vries kreeg beurtveren op Assen en Groningen. Echter, de spoorlijn Zwolle-Groningen deed Vries niet aan waardoor verdere ontwikkeling van het dorp lange tijd uitbleef.

Na 1900 volgde grootschalige ontginningen van de woeste heidegronden, voornamelijk omdat het gebruik van kunstmest algemeen werd. Tegen het midden van de twintigste eeuw waren er nog maar weinig restanten van het heidegebied over. Ten oosten van het dorp werd in 1932 de nieuwe rijksweg aangelegd. Ten oosten en westen van deze weg verrezen na 1950 woonwijken. Later volgde een grote uitbreiding aan de zuidzijde van het dorp. In de jaren negentig van de vorige eeuw gevolgd door de wijken Diepsloot I en II.

Op 1 januari 1998 werd Vries opgenomen in de nieuwe gemeente Tynaarlo.

Thans heeft Vries circa 4500 inwoners.

Eelde-Paterswolde

Eelde en Paterswolde (figuur 2.18) vormen een zogenaamd dubbeldorp en zijn op dezelfde wijze ontstaan als Zuidlaren en Vries, als esdorpen op een zandrug.

De eerste schriftelijke vermelding van Eelde dateert uit 1139 toen het gehucht werd aangeduid als *Elde*.²²¹ Er is dan reeds sprake van een kerk (figuur 2.13). Het is niet bekend waar de naam E(e)lde vandaan komt. Een theorie is dat de naam komt van een persoon. Een andere theorie is dat de naam slaat op een 'stroom' (aa, ee), 'groenland' of 'een glooiend' gebied. Het is tevens mogelijk dat de naam verwijst naar een 'harde voor water ondoordringbare laag'. Zeker is dat het gebied nat en moerassig was en men vaak wateroverlast had. Om de wateroverlast tegen te gaan werd reeds in de veertiende eeuw de Paterswolderdijk gebouwd, de huidige Meerweg tussen Paterswolde en Haren.

De eerste schriftelijke vermelding van Paterswolde dateert van 1447 onder de naam Potterswolde.²²² Waar de naam Paterswolde vandaan komt is eveneens niet met zekerheid te zeggen. Sommigen menen van de persoon 'Potter' of een 'Pater' die bij het 'woud' leefde. Anderen menen dat 'pottenwoud' afgeleid is van 'pottenbrink'.²²³

Van oudsher vond de bevolking zijn bestaan in de landbouw en veeteelt. Daarbij valt het op dat tot aan het einde van de achttiende eeuw veel hop werd geteeld voor de brouwerijen in de stad Groningen. In de achttiende en negentiende eeuw werden in

²¹⁸ Gerding *et al.* 2010, p. 76.

²¹⁹ Van Berkel en Samplonius.

²²⁰ Van der Aa, 1849, p. 912.

²²¹ Gerding *et al.* 2010, van Berkel en Samplonius 2006.

²²² Gerding *et al.* 2010, p. 72.

²²³ <http://www.encycopediedrenthe.nl/Paterswolde>, van Berkel en Samplonius 2006.

opdracht van notabelen, voornamelijk uit Groningen afkomstig, verschillende landhuizen gebouwd waardoor als het ware een gordel van buitenplaatsen en landhuizen was ontstaan (figuur 2.18).

Figuur 2.18 Paterswolde, Eelde, Winde en De Punt op historische kaart uit circa 1819-1829.²²⁴ Met geel zijn de bosgebieden aangegeven. Deze zijn grotendeels onderdeel van havezate terreinen welke met hun naam zijn aangegeven op de kaart. Groen is weiland, blauw gearceerd is moeras, bruingroen is heide en wit is bouwland.

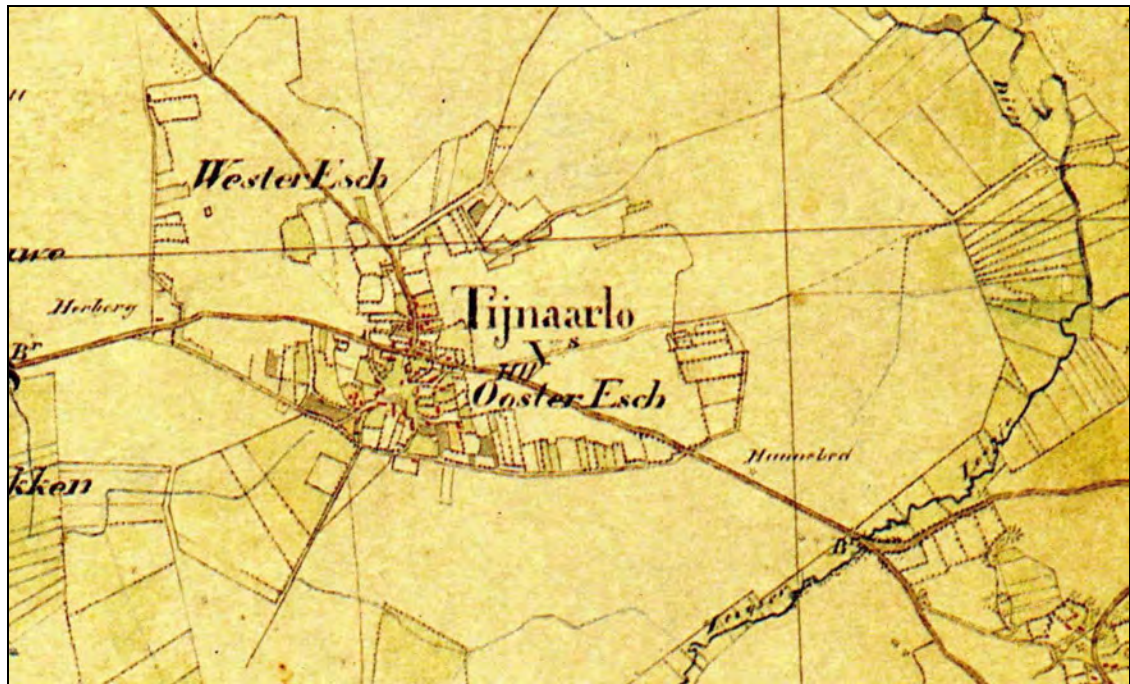
In het begin van de negentiende eeuw telde Paterswolde circa 900 inwoners. Een aantal dat een eeuw later was gegroeid tot zo'n 2200 inwoners.²²⁵

In de twintigste eeuw groeiden Eelde en Paterswolde steeds meer naar elkaar toe. Het Paterswoldsemeer en Friesche Veem kregen vanaf 1900 betekenis als watersportgebied. In verband daarmee werden er in de omgeving diverse hotels en zomervoningen gebouwd. De aanleg van luchthaven Eelde in 1931 was van groot belang. Daarop volgde de komst van de Rijksluchtvaartschool hetgeen leidde tot de bouw van nieuwe woonwijken. Na de Tweede Wereldoorlog breidde het dubbeldorp zich verder uit.

Op 1 januari 1998 werden Eelde en Paterswolde opgenomen in de nieuwe gemeente Tynaarlo. Thans herbergen Eelde en Paterswolde ruim 11.000 inwoners.

²²⁴ Versfelt en Schroor 2005.

²²⁵ Gerding, e.a. 2010, p. 72.

Figuur 2.19 Tynaarlo op een kaart van omstreeks 1850.²²⁶

Tynaarlo

Tynaarlo (figuur 2.19 en 2.25) is een esdorp waar de aanwezigheid van hunebedden er op duidt dat hier reeds in de prehistorie mensen gewoond moeten hebben. De eerste schriftelijke vermelding van Tynaarlo dateert van 820. In een oorkonde wordt het landgoed *Arlo* genoemd dat met kerk, landerijen, gebouwen, bossen en waterbronnen werd nagelaten aan het klooster Werden in Duitsland. De herkomst van de naam is niet bekend, mogelijk verwijst deze naar 'bos' met 'arenden' of 'bos' van een persoon 'Ar(no)'.²²⁷ Nadat bij 'Arlo' de kerk was gebouwd (waaromheen Vries ontstond), werd er ook recht gesproken, omdat het tevens het centrum van het dingspel vormde. De naam 'Ty' kan hiervan afstammen,²²⁸ omdat 'Tyr' de god van de oorlog en de rechtspraak was en rond de jaartelling één van de belangrijkste Germaanse goden.²²⁹

De eerste bebouwing stond vermoedelijk op de Westeres. Daarna verschoof de kern naar Hageneind en ontstond er een ronde nederzetting.

In 1420 omvatte Tynaarlo 10 boerderijen, in 1804 was dat aantal gestegen naar 24.²³⁰ In het midden van de negentiende eeuw omvatte Tynaarlo 36 huizen bewoond door 225 inwoners.²³¹ Hoofdzakelijk hielden de inwoners zich bezig met landbouw en veeteelt. Het gebruik van de Westeres en de Oosteres als zandafgraving was bepalend voor de infrastructuurontwikkeling. Zo ontstond het Maatschappijgat (thans ijsbaan) en Zandlust, dat later het natuurbad van het dorp werd. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw werd Tynaarlo een bekend toeristisch oord. In die tijd werden ook de eerste villa's in het latere villapark gebouwd. Na de Tweede Wereldoorlog breidde het dorp zich middels nieuwbouwwijken in zuidoostelijke richting

²²⁶ Wolters-Noordhoff Atlas producties 1990.

²²⁷ Van Berkel en Samplonius 2006.

²²⁸ Toevoeging auteur A. Buesink.

²²⁹ Wikipedia 2011.

²³⁰ Gerding *et al.* 2010, p. 100.

²³¹ Van der Aa, 1849, p. 264.

uit. Door de uitbreidingen bestaat Tynaarlo thans uit 750 huizen, bewoond door ongeveer 1800 inwoners.

Yde en De Punt

Yde (figuur 2.20) is een esdorp op een uitloper van de Rolderrug. Waar de benaming vandaan komt is niet met zekerheid te zeggen. De eerste schriftelijke vermelding van het dorp Yde dateert uit 1206 als de naam wordt geschreven als Ide.²³² De naam zou kunnen verwijzen naar 'taxusbomen' of de mansnaam 'Ide'. Het dorp bestond uit drie kernen en lag op een kruispunt van wegen uit Donderen, Eelde, Vries en Groningen. In het midden van de negentiende eeuw omvatte Yde 40 huizen bewoond door 260 inwoners. Daarnaast was er een huis met 8 inwoners aan de Drentsche Punt.²³³

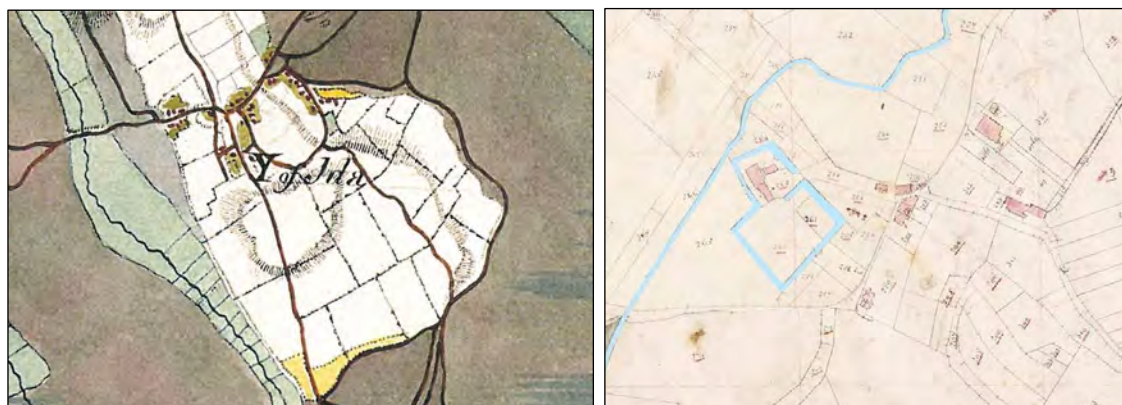
Yde is vooral bekend geworden door het kleine veenlijk dat in 1897 door arbeiders in een naamloos veentje ten zuiden van het dorpje werd gevonden.

De Punt (figuur 2.18) behoorde tot de marke Yde en werd vernoemd naar een vroegere pont over de Drentsche Aa tussen Yde en Glimmen. Deze werd rond 1460 vervangen door de Punterbrug. Rond het aldaar gelegen tolhuis en de herberg werden een aantal huizen gebouwd. Ten zuiden van Yde-De Punt werd in de jaren zestig van de twintigste eeuw een stoomgemaal aangelegd, in 1870 gevolgd door de spoorlijn die dwars door de Ydermade gelegd werd.

De bevolking, die meest haar bestaan vond in de landbouw en veeteelt, groeide van 200 in 1811 naar 580 in 1900 en vervolgens naar 1050 in 1950.²³⁴

Deze groei zorgde na de Tweede Wereldoorlog voor de uitbreiding van het dorp aan weerskanten van de in het oosten van het dorp liggende Duinstraat.

Beide dorpen samen tellen thans circa 900 inwoners.

Figuur 2.20 Yde op een historische kaart uit 1819-1829²³⁵ en huis te Bunne op kadastrale minuut uit circa 1832.²³⁶

Zeijen

Zeijen (figuur 2.21) is een esdorp op de Zeijerrug. Een rug die al vroeg bewoond moet zijn geweest getuige de archeologische vondsten op het Noordsche Veld. Hier werden onder meer 150 grafheuvels aangetroffen.

²³² Gerding *et al.* 2010, p. 104.

²³³ Van der Aa, 1850, p. 70.

²³⁴ Gerding *et al.* 2010, p. 104.

²³⁵ Versfelt en Schroor 2005.

²³⁶ Watwaswaar 2011

De naam Zeijen komt voor het eerst voor in 1370 als 'Zien'.²³⁷ In 1428 schreef men de naam als 'Zijgen'. Mogelijk is het afgeleid van het Germaanse 'zijgen', 'afvloeien'.²³⁸ Hoewel Zeijen een grote marke was, werd het nooit een kerkdorp. Het Asser klooster Mariënkamp bezat er in de middeleeuwen een boerderij met grond. In 1420 bestond Zeijen uit vijf erven en in de zeventiende en achttiende eeuw groeide dat langzaam door naar zeventien.

In het midden van de negentiende eeuw omvatte Zeijen 40 huizen bewoond door 220 inwoners.²³⁹

Zuidelijk van het dorp lag het Zeijerveld, een heideveld met een veenplas. In het begin van de twintigste eeuw startte men met de ontginning van dit heideveld dat 620 ha groot was. Er werden een zestiental boerderijen en 25 arbeiderswoningen gebouwd. Tevens werd er een kanaaltje door het Zeijerveld gegraven. In het kader van de werkverschaffing in de jaren dertig van de vorige eeuw werd dit verlengd naar de Drentsche Hoofdvaart.

Zeijerveld telt thans circa 100 inwoners en behoort sinds 1998 tot de gemeente Assen. Zeijen telt momenteel circa 700 inwoners.

Figuur 2.21 Het dorp Zeijen op een historische kaart uit 1819-1829²⁴⁰

²³⁷ Gerding *et al.* 2010, p. 109.

²³⁸ Van Berkel en Samplonius 2006.

²³⁹ Van der Aa, 1851, p. 134.

²⁴⁰ Versfelt en Schroor 2005.

De Groeve

De Groeve is een wegdorp dat ligt nabij de plek waar het riviertje de Hunze uitmondt in het Zuidlaardermeer (figuur 2.4). Groeve is afgeleid van 'graven', een gegraven watergang.

Bij het ontstaan van het dorp is het Groninger klooster Aduard nauw betrokken geweest. Het klooster had nogal wat brandstof nodig voor het bakken van stenen voor de bouw van klooster- en kerkgebouwen. Die brandstof werd gevonden in het veen ten oosten van de Hunze of Oostermoersche Vaart. Door middel van deze vaart werd de turf afgevoerd.²⁴¹

Men mag aannemen dat de turfvaart werkgelegenheid met zich mee bracht die de welvaart van het dorp ten goede kwam. Toch bleef De Groeve een kleine nederzetting. In het midden van de negentiende eeuw omvatte het dorp 16 huizen bewoond door 90 inwoners.²⁴² In 1836 werd er een korenmolen gebouwd en in 1871 een poldermolen die later de naam *De Boezemvriend* zou dragen (figuur 2.22). In 1893 werd een zuivelfabriek gebouwd die voor de omgeving van grote betekenis was. Thans telt De Groeve circa 450 inwoners.

Figuur 2.22 Poldermolen De Boezemvriend.²⁴³

Donderen

Donderen is een esdorp op de Rolderrug (figuur 2.10). Waarschijnlijk verwijst de naam naar 'duin(-zand)' of 'hoger gelegen land'.²⁴⁴ De eerste schriftelijke vermelding van het dorp dateert uit 1276.²⁴⁵

²⁴¹ Gerding, 2010, p. 113.

²⁴² Van der Aa, 1842, p. 901.

²⁴³ Gerding et al. 2010, p.113.

²⁴⁴ Gerding et al. 2010, p. 88.

²⁴⁵ Gerding et al. 2010, p. 88.

Hoe groot Donderen is blijkt uit een archiefstuk uit 1430. Zo wordt in een akte vermeld dat het dorp uit dertien erven bestaat. Ten westen van de nederzetting liep een beekje dat in de loop der jaren gekanaliseerd werd tot Masloot. Aan de westkant van het dorp lag het Donderboerveld dat beetje bij beetje werd ontgonnen. De verdere ontginning kon pas goed van start gaan nadat in 1848 de markegronden definitief werden verdeeld.

In het midden van de negentiende eeuw omvatte het dorp 43 huizen bewoond door 250 inwoners.²⁴⁶ Tot de jaren zestig van de vorige eeuw was 90 procent van de bevolking werkzaam in de landbouw en veeteelt. Nadien werd een omvangrijke ruilverkaveling doorgevoerd. Slechts een aantal kleine stukjes natuurgebied als het Bongeveen, het Stijfveen, het Langaarveen en het Doktersveen bleven als getuige van het vroegere landschap over. Thans telt Donderen circa 450 inwoners.

Zeegse

Zeegse is een esdorp dat ligt op de zandrug tussen het Zeegser Loopje en het Schipborgsche Diep (figuur 2.8). Oorspronkelijk gold Zeegse als een waternaam, die evenals Zeijen wellicht afgeleid is van 'sijpelen'.²⁴⁷ De omgeving moet zeker al in het neolithicum bewoond zijn geweest, getuige de aanwezigheid het hunebed en de grafheuvels aan de weg tussen Zeegse en Tynaarlo. Door de eeuwen heen bleef Zeegse een kleine boerengemeenschap. In het midden van de negentiende eeuw omvatte het dorp 9 huizen bewoond door 60 inwoners.²⁴⁸ Door de toegenomen recreatie in het gebied veranderde Zeegse in de twintigste eeuw in een recreatiedorp. Het dorp telt thans circa 400 inwoners.

Zuidlaarderveen

Zuidlaarderveen (figuur 2.23) is een wegdorp dat in het verleden Everswolde of Everswalda werd genoemd en is ontstaan als vervenerskolonie. Evenals De Groeve was ook hier het Groninger klooster Aduard betrokken bij het ontstaan van het dorp. Rond 1600 kreeg het dorp zijn huidige naam.²⁴⁹ Het dorp ligt op een dekzandrug op de overgang tussen laagveen en hoogveen, ook wel randveengebied genoemd. Dit gebied is in het begin van de zeventiende eeuw gewikkeld geweest in een 'grensoorlog'. De Groningers en Drenten vochten om de zogenaamde Semslinie, de grens tussen Groningen en Drenthe.

In 1630 telde Zuidlaarderveen 85 inwoners. Turfwinning stond centraal, daarnaast vonden zelfvoorzienende agrarische activiteiten plaats. Evenals De Groeve bleef Zuidlaarderveen een kleine nederzetting. In het midden van de negentiende eeuw omvatte het dorp 45 huizen bewoond door 240 inwoners.²⁵⁰ Thans telt Zuidlaarderveen circa 327 inwoners.

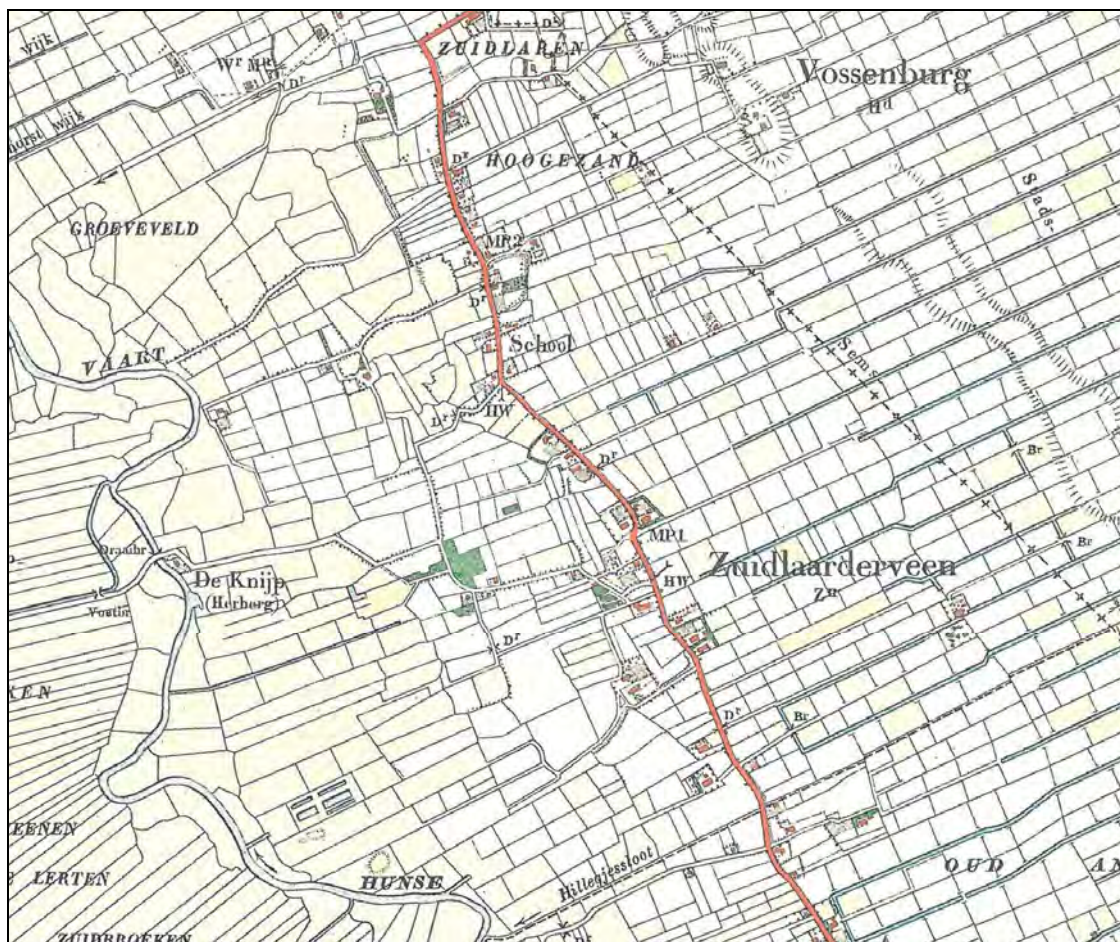
²⁴⁶ Van der Aa, 1841, p. 425.

²⁴⁷ Gerding et al. 2010, p. 100.

²⁴⁸ Van der Aa, 1851, p. 102.

²⁴⁹ Gerding et al. 2010, p. 113.

²⁵⁰ Van der Aa, 1851, p. 303.

Figuur 2.23 Het dorp Zuidlaarderveen op historische kaart uit circa 1900.²⁵¹

Eelderwolde

Eelderwolde is een wegdoorp liggende op het uiteinde van een lage zandrug (figuur 2.32). De plaatsnaam suggereert dat de nederzetting vanuit Eelde werd gekoloniseerd, wat reeds in de dertiende eeuw gebeurde.²⁵²

Eelderwolde behoorde tot de marke Eelde. De bevolking was niet talrijk te noemen. In 1630 was er sprake van acht boerderijen.²⁵³ De bevolking vond haar bestaan in de landbouw en veeteelt. Evenals Eelde verbouwde men in de zeventiende en achttiende eeuw veel hop ten behoeve van de Groningse bierbrouwerijen. De geïsoleerde ligging van het dorp was nadelig voor de bevolkingsgroei, de bevolking liep zelfs terug. In het midden van de negentiende eeuw omvatte het dorp 190 huizen bewoond door 500 inwoners.

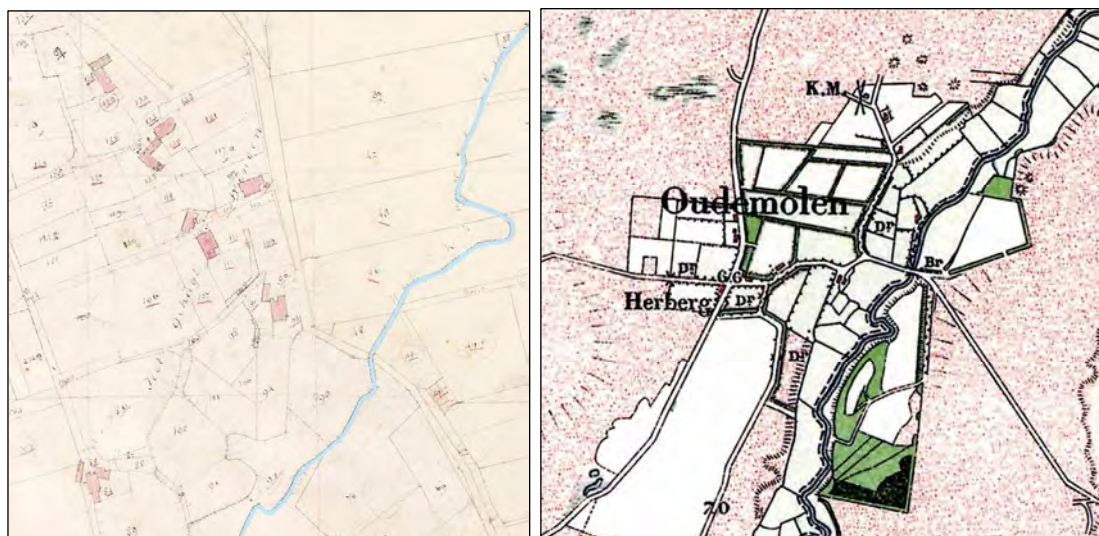
Het dalend aantal inwoners werd tot staan gebracht toen eind 1867 een verharde weg naar Eelde werd aangelegd. Ook Groningen kon nadien middels een verharde weg (de Groningerweg) worden bereikt. Om het waterpeil van de landerijen beter te beheersen werd in 1917 het waterschap de Eelderwolderpolder opgericht.

Thans telt Eelderwolde circa 350 inwoners.

²⁵¹ Uitgeverij Robas Producties 1990.

²⁵² Gerding et al. 1842, p. 92.

²⁵³ Gerding et al. 2010, p. 92.

Figuur 2.24 Het dorp Winde op kadastrale minuut uit circa 1832²⁵⁴ en Oudemolen op historische kaart circa 1900.²⁵⁵

Bunne en Winde

Bunne komt voor het eerst voor onder de naam *Buun*, dat zou kunnen verwijzen naar de mansnaam Bunno (Bunne) of gevlochten heg (Buun) (figuur 2.3).²⁵⁶ Tot aan het einde van de zeventiende eeuw vormden Bunne en Winde (figuur 2.24) één marke. In 1695 werd de grens met Lieveren vastgesteld, met onder meer de Sinnighsloot en de grenssteen de Dove Man.

In 1420 bestond Bunne uit tien erven, in 1672 was dat aantal opgelopen tot twintig.²⁵⁷ In het midden van de negentiende eeuw omvatte Bunne en Winde samen 18 huizen bewoond door 120 inwoners.²⁵⁸ In 1896 werd er in Bunne een coöperatieve zuivelfabriek opgericht.

Na de Tweede Wereldoorlog groeiden beide dorpen als het ware aan elkaar. Door middel van ruilverkaveling begon men eind jaren vijftig met de ontginning van het grote veen- en heidegebied Bunnerveen en Piezerveen.

Thans tellen de twee dorpen samen circa 300 inwoners.

Taarlo

Taarlo (figuur 2.25) is een esdorp en ligt op de rug van Tynaarlo, langs het Taarlosche Diep. De naam kan afkomstig zijn van 'bos van arenden' of 'bos van Ar(n)o' en is verwant aan Tynaarlo.²⁵⁹ De eerste schriftelijke vermelding van Taarlo dateert uit 820. Uit archeologische vondsten is gebleken dat het gebied al eerder bewoond moet zijn geweest. Zo werden in het Bolveen, dat ten noordwesten van Taarlo ligt, diverse voorwerpen gevonden welke wijzen op een 'offerveen'. We krijgen een idee van de grootte van Taarlo als het in 1420 samen met Zeegse wordt aangeslagen voor negen erven. In het begin van de achttiende eeuw telde Taarlo zes boerderijen. In het midden van de negentiende eeuw omvatte het dorp 10 huizen en ruim 70 inwoners.²⁶⁰ Tot diep

²⁵⁴ Watwaswaar 2011

²⁵⁵ Uitgeverij Robas Producties 1990.

²⁵⁶ Gerding et al. 2010, p. 84.

²⁵⁷ Gerding et al. 2010, p. 84.

²⁵⁸ Van der Aa, 1840, p. 820.

²⁵⁹ Gerding et al. 2010, p. 97.

²⁶⁰ Van der Aa, 1849, p. 2.

in de twintigste eeuw bleef Taarlo een klein agrarisch dorp. Thans telt het dorp circa 120 inwoners.

Figuur 2.25 *Brink van Taarlo (links) en Tynaarlo (rechts)*

Oudemolen

Oudemolen (figuur 2.24) is een buurtschap aan het Oudemolensche Diep. De buurtschap werd vernoemd naar een oude waterradmolen in de Drentsche Aa.²⁶¹ De eerste schriftelijke vermelding dateert uit 1498 als Oldenmolen.²⁶² In 1579 werd melding gemaakt van een watermolen bij de beek en twee huizen die in het bezit waren van de familie Homan die in Vries woonachtig waren. In het begin van de negentiende eeuw stonden er drie huizen terwijl de buurtschap nog steeds in het bezit was van dezelfde familie Homan.

In 1837 werd een standerdmolen door sterke wind verwoest en bouwde men een nieuwe achtkantige korenmolen van het type grondzeiler, genaam De Zwaluw. Na de aanleg van de spoorlijn Zwolle-Groningen kreeg ook Oudemolen een station dat tot 1951 dienst deed. De ruilverkaveling die na de jaren 1950 plaatsvond, zorgde ervoor dat er maar weinig oorspronkelijke natuurgebiedjes overbleven, behalve de Meeuwenplas dat noordwestelijk van het dorp gelegen is. Oudemolen is thans een van de toegangspoorten van het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap van de Drentsche Aa en telt omtrent 100 inwoners.

2.4.2 Havezaten en adellijke huizen

Altinghuis

Het Altinghuis stond in Eelde aan de Hoofdweg. Van dit huis is bekend dat deze in 1900 is gesloopt en een jaar later opnieuw werd opgebouwd door de toenmalige burgemeester mr. Johannes Tonckens. Het huis is op de historische kaart uit 1819-1829 al aangegeven.²⁶³ In 1952 werd een gedeelte van het huis gesloopt en een nieuw stuk aangebouwd. Het staat bekend als het huis waar de dokter woonachtig was.

Ter Borch

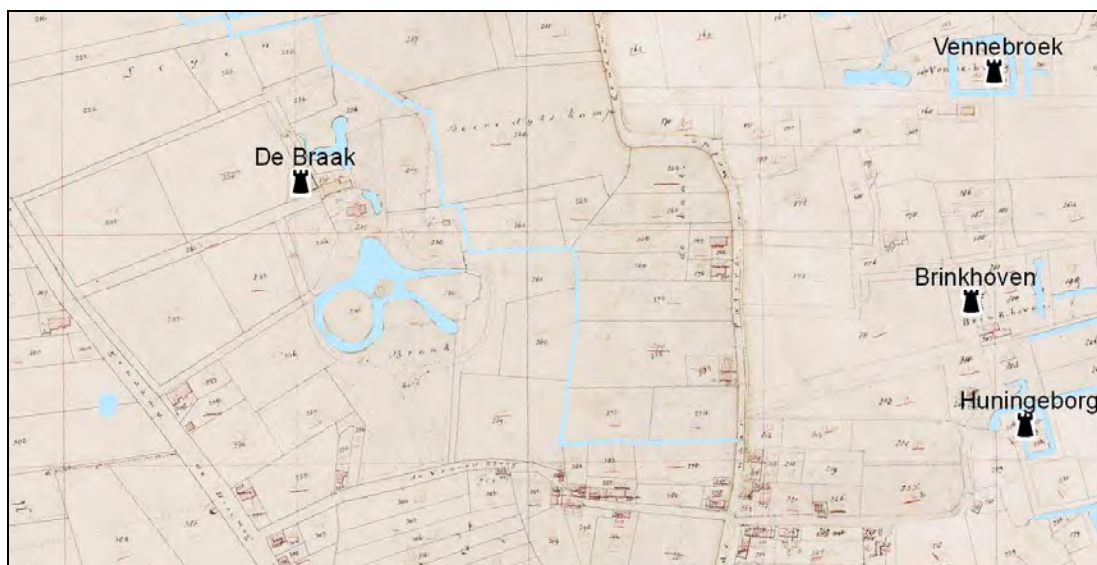
Aan de Hoofdweg ten zuiden van Eelde lag Ter Borch. Ter Borch, dat later Cantersberg werd genoemd, lag op het middenstuk van het zogenaamde

²⁶¹ Archis Waarnemingsnr. 15178.

²⁶² Gerding et al. 2010, p. 96.

²⁶³ Versfelt en Schroor 2005.

Waterburchtterrein.²⁶⁴ Het huis was in eigendom van de familie Ter Borch. In 1798 werd de havezate verkocht en een aantal jaren later, in 1800, gesloopt. Bij de herinrichting van het waterburchtterrein is de locatie van de havezate aangegeven.

Figuur 2.26 De Braak, Vennebroek, Brinkhoven en Huningeborg op kadastrale minuut uit circa 1832.²⁶⁵

De Braak

De Braak (figuur 2.26) lag in Paterswolde tussen de Hoofdweg en de Hooiweg. De eerste schriftelijke vermelding van De Braak dateert uit 1705. In een akte werd 'plaatse in de Venne de Braeke genaamt' verkocht aan Lucas Nijsingh. In de loop der tijd verwisselde het huis nogal eens van eigenaar. In 1827 kwam het in handen van olieslager Abraham Hesselink die de tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard opdracht gaf een park op het landgoed aan te leggen. In 1889 kwam De Braak in het bezit van de Groninger industrieel Jan Evert Scholten die het vervolgens liet afbreken. In 1920 werd het landgoed verkocht aan Natuurmonumenten.

Brinkhoven

Brinkhoven (figuur 2.26) lag aan de Brinkhovenlaan in Paterswolde. Cornelis Tjassens, eigenaar van huis Huningeborg, liet kort voor 1750 een boerderij verbouwen tot buitenplaats. Dit huis werd later Brinkhoven genoemd. Nadat Louis Jan Ernst Willem van Gessler, lid van een welgestelde Groninger familie, eigenaar was geworden liet hij Brinkhoven omstreeks 1835 afbreken.

Huningeborg

Het is niet zeker wanneer Huningeborg (figuur 2.26) voor het eerst werd genoemd. Wellicht houdt de persoonsnaam Huinge verband met het huis. Zo werd jonker Huinge in 1643 in Eelde aangeslagen voor een huis 'langu 42 voeten, wijdt 18 voeten' en een 'schuyrtjen 4 gebint lang, wijdt 15 voeten', tezamen voor f 120,- De familie Huinghe, ook Huinge of Huinga, behoorde tot de vijftiende eeuwse welgestelde Groninger stadsaristocratie. Later komt men de naam 'Hingenborgje' tegen, gesitueerd tussen huis Lemferdinge en Brinkhoven. Afgaande op deze naamgeving zal het huis niet groot

²⁶⁴ Monumentnummer 1628.

²⁶⁵ Watwaswaar 2011

zijn geweest. Het huis heeft in de loop der tijd verschillende eigenaren gekend. In 1888 werd het huis door Ate Nijdam herbouwd. Na verscheidene verbouwingen bestaat dit huis nog aan de Brinkhovenlaan 14-16 te Paterswolde.

Lemferdinge

Huis Lemferdinge (figuur 2.27) ligt aan de Lemferdingerlaan in Paterswolde. Dit huis kent een lange geschiedenis. De eerste schriftelijke vermelding dateert uit 1447. In een akte van huwelijks voorwaarden wordt melding gemaakt van '*de hof tho Lemferdinck myt al sine toebehoren en al so danich lant(...)*'²⁶⁶ Door vererving komt het huis in het begin van de 18^e eeuw in bezit van Lukas Nijsingh die het vervolgens geheel of gedeeltelijk heeft laten afbreken ten behoeve van aan-/ nieuwbouw. Op 9 juli 1811 werd Paterswolde door een zwaar noodweer getroffen waardoor het huis, dat al in slechte staat verkeerde, flinke schade opliep.²⁶⁷ Nog in hetzelfde jaar werd het huis door de toenmalige eigenaar Hendrik Uges afgebroken. Het zogenaamd schathuis dat ten westen van het huis lag werd gespaard. Na diverse verkopen werd in 1869 de uit Groningen afkomstige bakker Derk Mennes Hoorn eigenaar. Hij liet in 1872 een schuur en berghok aan het oorspronkelijke schathuis bouwen. Aan het eind van de negentiende eeuw vonden wederom verbouwingen aan het huis plaats. In het begin van de twintigste eeuw werd het landgoed Lemferdinge omschreven als huis, tuin, bos, vijvers en laan. In 1953 werd de vereniging 'Ons Dorpshuis' eigenaar, terwijl het beheer werd gevoerd door de opgerichte stichting 'Bähler-Boerma Stichting Lemferdinge'. In 1983 werd door de stichting het huis met bijbehoren aangekocht.

De Duinen

In de Franse tijd behoorde landgoed De Duinen (figuur 2.27) tot Lemferdinge en is daarna afgesplitst. Het ligt ten zuidoosten van Lemferdinge. Jean Baptiste Dumonceau luitenant-generaal in het Bataafse leger, liet rond 1800 zijn soldaten de grote vijver graven als onderdeel van de nieuwe landschappelijke aanleg van zowel Lemferdinge als De Duinen. Later werd een gedeelte van het landgoed afgescheiden ten behoeve van een begraafplaats. Het oorspronkelijke huis werd omstreeks 1750 afgebroken. Het huidige buitenhuis werd rond 1820 gebouwd in opdracht van de uit Groningen afkomstige apotheker H.C. Reinders. Aan het eind van de negentiende eeuw werd het huis verbouwd tot het huidige aanzicht.

Mepschehuis of Huis te Eelde

Het Mepschehuis lag tussen De Drift en de Hoofdweg aan de zuidkant van Eelde. Het is niet bekend wanneer dit huis werd gebouwd. In ieder geval komt de naam Mepsche reeds in de veertiende eeuw voor. Toen Egbert de Mepsche in 1598 werd toegelaten tot de ridderschap bezat hij twee havezaten waaronder het Mepschehuis. Hoewel het Mepschehuis later zijn status van havezate verloor werd het lange tijd als herenhuis bewoond. Het huis werd in 1847 afgebroken.

Nijsinghhuis

Het Nijsinghhuis ligt aan de Hoofdweg te Eelde. Dit huis dateert uit de zeventiende eeuw en bood onderdak aan de schultenfamilie²⁶⁸ Alting. Vervolgens ging het huis over

²⁶⁶ Bos 1989, p. 330.

²⁶⁷ Bos 1989, p. 334.

²⁶⁸ Een schulte is het hoofd van de wereldlijke kant van het bestuur van een schoutambt, het gebied dat hij beheert.

naar de familie Nijsingh die het liet verbouwen in de Marotstijl. Daarnaast werd het uitgebreid met een schuur waarin een gevelsteen met het jaartal 1726 werd verwerkt.²⁶⁹ Tevens werd een grote tuin en appelhof aangelegd. Het huis zou tot 1895 dienst doen als burgemeesterswoning. Nadien, vanaf 11 mei 1896, werd het Nijsinghhuys in gebruik genomen als gemeentehuis. Nadat in 1939 een nieuw gemeentehuis was gebouwd, werd het huis als bureau Sociale Zaken, distributiekantoor, nutsspaarbank en schoolgebouw gebruikt. Om verder verval te voorkomen werd het huis in 1971 voor een symbolisch bedrag particulier verkocht met voorwaarde dat het in zijn geheel gerestaureerd zou worden. Momenteel is het een museum.

Figuur 2.27 Lemferdinge, De Duinen, Vosbergen, Oosterbroek en Hoog Hullen op historische kaart uit begin 1900.²⁷⁰

Oosterbroek en Hoog Hullen

Het landgoed Oosterbroek (figuur 2.27) ligt ten oosten van Eelde tussen de Burgemeester Legroweg en het Noord-Willemskanaal. De eerste schriftelijke vermelding van Oosterbroek dateert uit het einde van de zestiende eeuw als het huis wordt bewoond door Steven Horenkens.²⁷¹ Het huis werd in 1781 gekocht door de Groningse advocaat en ondernemer Tonco Modderman die het landgoed liet verfraaien door de aanleg van zichtlanen, een sterre- en beukenbos en een moestuin. In 1836 nam de toenmalige eigenaar het belangrijke besluit om de havezate te slopen en even verderop opnieuw op te bouwen. Waarschijnlijk was de reden de vochtigheid geweest. De nieuw locatie lag hoger en dus droger. In de nacht van 9 op 10 maart

²⁶⁹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Nijsinghhuys>

²⁷⁰ Uitgeverij Robas Producties 1990.

²⁷¹ Bos 1989, p. 348.

1922 brandde het huis bijna geheel af. De jaren daarna werd het huis herbouwd, op de 'ridderzaal' en de twee vleugels na. Van 1933 tot 1935 werd het huis verhuurd aan de Vereniging van Jeugdherbergen die het vanzelfsprekend als jeugdherberg inrichtte. Na verschillende bewoners te hebben gekend, hetzij door vererving, hetzij door verkoop, werd in 1969 Oosterbroek tot monument verklaard. In 1977 verkocht de laatste particuliere bewoner het landgoed aan de Stichting Nieuw-Hooghullen. Huis Hoog Hullen (figuur 2.27) is oorspronkelijk als herenhuis gebouwd in neo-renaïssancistische stijl in opdracht van: de jonkheren Frans, Harco en Willem Rengers Hora Siccama, september 1878. Het huis is een tweebeukig herenhuis met zadeldaken tussen trapgevels, uitgevoerd in vroege neorenaissance-vormen. Na verkoop is het gebouw in 1971 naar plannen van architectenbureau J. Boelens N.V. verbouwd en uitgebreid met moderne vleugels.²⁷² De vader van de jonkheren, Wiardus Hora Siccama, huisde in het nabijgelegen eveneens van rijkswege beschermde Huis Oosterbroek op welk terrein het huis is gelegen.²⁷³ De bijgebouwde vleugels en de verbouw van de westelijke gevel vallen buiten de bescherming.²⁷⁴ In de nabijheid stond tot 1990 een koetshuis. Bij de huidige verbouwing wordt één van de vleugels weer verwijderd en wordt het landgoed hersteld.²⁷⁵

Vosbergen

Vosbergen (figuur 2.27) ligt ten oosten van Eelde, aan de Vosbergerlaan, tussen de havezates De Duinen en Oosterbroek. Op de historische kaart uit 1811-1813²⁷⁶ is op de locatie nog geen bebouwing aanwezig. Op de kadastrale minuut uit circa 1832 is één gebouw en op de historische kaart uit 1851-1855 zijn twee gebouwen weergegeven.²⁷⁷ Begin 1900 wordt het huis met naam genoemd en is er tuinaanleg aanwezig.²⁷⁸

Huis Vosbergen is een vrijstaand, tot herenhuis uitgegroeide boerenbehuizing. De oorspronkelijke boerderij is waarschijnlijk rond 1815 gebouwd door Herman Christiaan Reinders. Nadat de boerderij verschillende malen van eigenaar was gewisseld, kwam het in 1893 in bezit van Mej. Berendina Wilhelmina Groeneveld uit Groningen. Door haar werd het oorspronkelijke voorhuis in 1893 verbouwd tot zomerhuis en werd de schuur in oostelijke richting verlengd.²⁷⁹

In 1917 werd het huis, met het doel het permanent te bewonen, opnieuw verbouwd en in zijn geheel tot woonhuis ingericht. Ook vond er een verbouwing plaats in 1925; de gevelsteen met opschrift 'J.S.K./W.B.K.C. 1925' is daarvan het bewijs. Een gevelsteen bij de entree maakt melding van een verbouwing uit 1950 in opdracht van het Harmanni Simon Kammingafonds (de huidige eigenaar).²⁸⁰

Het parkbos met vijvers en rododendrongroepen is aangelegd tussen 1890 en 1909 naar plannen van J. Vroom sr.²⁸¹

²⁷² Kolman *et al.* 2001.

²⁷³ Oosterbroek nr.5, Kich monumentnummer 468724, 2010.

²⁷⁴ Kich monumentnummer 468724, 2010.

²⁷⁵ www.vnn.nl

²⁷⁶ Versfelt en Schroor 2005.

²⁷⁷ Watwaswaar 2011 en Uitgeverij Wolters-Noordhoff 1990.

²⁷⁸ Uitgeverij Robas Producties 1990.

²⁷⁹ Kich monumentnummer 468727, 2010 .

²⁸⁰ Kich monumentnummer 468727, 2010.

²⁸¹ Kolman *et al.* 2001.

Westerbroek

Herenhuis Westerbroek (figuur 2.28) is gebouwd in 1802, vermoedelijk in opdracht van de familie Hesselink²⁸². Het huis is gelegen in een landschappelijk aangelegde tuin met vijver en royale beplanting.

Het betreft een verdiepingloos herenhuis, gebouwd op rechthoekig grondslag. Het huis is opgetrokken uit baksteen. Opvallend is overgang van het souterrain naar de onderkeldering waardoor tevens een niveauverschil in de tuinaanleg ontstaat.²⁸³

Het huis Westerbroek ligt aan de Hooiweg in Paterswolde. Op de kadastrale minuut uit circa 1832 is één gebouw aanwezig zonder vijvers of tuinaanleg.²⁸⁴ Op de historische kaart uit de periode 1851-1855 zijn twee gebouwen en een vijver te zien.²⁸⁵ Op de historische kaart uit begin 1900 is de bebouwing aangegeven inclusief tuinaanleg.²⁸⁶

Figuur 2.28 De Marsch (links) en Westerbroek (rechts)

De Marsch

Huis de Marsch (figuur 2.28) is het restant van een traditioneel vormgegeven boerderij (landheren-type), gebouwd in 1867 in opdracht van A. Hesselink²⁸⁷. Het betreft een verdiepingloos en deels onderkelderd woonhuis gebaseerd op een rechthoekig grondplan, opgetrokken uit baksteen. Aan weerszijden van de deur is een gevelsteen te zien met de initialen 'A.H. In 1978' werd de boerderij met zorg verbouwd naar ontwerp van Ruud Visser, in opdracht van de familie Jorritsma.²⁸⁸

Vanaf 1910 is het huis als boerderij in gebruik geweest. De daartoe aangebouwde veestalling is na brand in 1985 niet herbouwd. De landschappelijk aangelegde tuin bevat onder meer een vijver en lanen met beuken en eiken.²⁸⁹

Op de locatie van De Marsch aan de Hooiweg in Paterswolde is in de 19^e eeuw geen bebouwing aanwezig.²⁹⁰ Op de historische kaart uit begin 1900 is de Marsch inclusief naam en tuinaanleg voor het eerst weergegeven.²⁹¹

²⁸² Kich monumentnummer 468723, 2010.

²⁸³ Kich monumentnummer 468723, 2010.

²⁸⁴ Watwaswaar 2011

²⁸⁵ Uitgeverij Wolters-Noordhoff 1990.

²⁸⁶ Uitgeverij Robas Producties 1990.

²⁸⁷ Kich monumentnr 468722, 2010.

²⁸⁸ Kich monumentnr 468722, 2010.

²⁸⁹ Kolman *et al.* 2001.

²⁹⁰ Watwaswaar 2011 en Uitgeverij Wolters-Noordhoff 1990.

²⁹¹ Uitgeverij Robas Producties 1990.

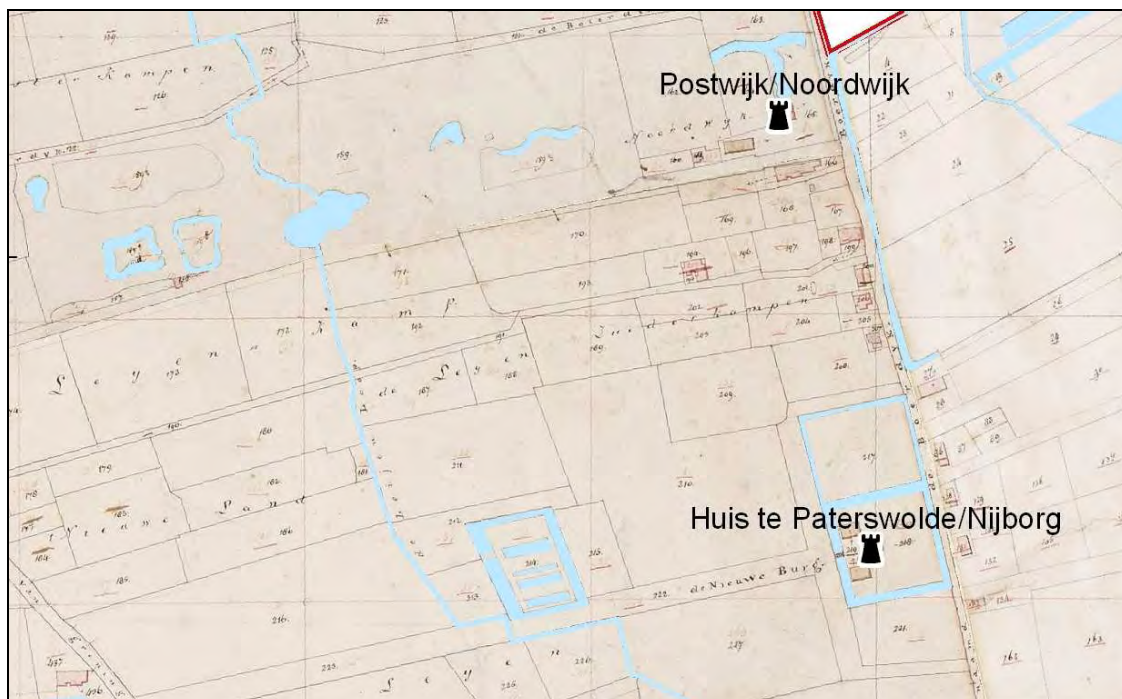
Figuur 2.29 *Huis Paterswolde in het begin van de twintigste eeuw.*²⁹²

Huis Paterswolde of Nijborg

Huis Paterswolde (figuur 2.29 en 2.30) lag aan de Hoofdweg in Paterswolde. Van huis Paterswolde is een gevelsteen uit 1711 bekend die herinnert aan de gelijknamige havezate. Een havezate die ook vaak Nijborg werd genoemd, waarschijnlijk verwijzend naar een oudere voorganger. Zo komt de naam reeds voor bij een beschrijving in 1646. In de loop der tijd verwisselde het huis vaak van eigenaar. Christoforus Hendrikus Didericus Buys Ballot, de grondlegger van de meteorologie in Nederland en later hoofddirecteur van het KNMI, werd in 1848 eigenaar.²⁹³ Vervolgens werd in 1870 Francois Johan Kappeyne van de Coppello eigenaar. Hij liet het huis in hetzelfde jaar grondig verbouwen waarbij de voorkant van de west- naar de oostzijde werd verlegd. In 1890 werd door de toenmalige eigenaar Herman van Hall waarschijnlijk de serre aangebouwd. Uiteindelijk werd in 1930 het huis en bijbehorende terrein door de gemeente Eelde aangekocht. Zij lieten het vervolgens slopen ten behoeve van een nieuwe burgemeesterswoning. Bij die gelegenheid is de eerder genoemde gevelsteen ingemetseld in de tuinmuur aldaar. In 1983 werd de woning aan een particulier verkocht.

²⁹² Bos, 1989, p. 326.

²⁹³ Bos, 1989, p. 325.

Figuur 2.30 Postwijk en Huis te Paterswolde op kadastrale minuut uit circa 1832.²⁹⁴

Figuur 2.31 Het huis Postwijk zoals het eruit zag vóór 1910.²⁹⁵

Postwijk of Noordwijk

Postwijk (figuur 2.30 en 2.31) lag aan de Hoofdweg in Paterswolde nabij het Paterswoldse meer. Het exacte jaartal van de bouw van Postwijk, later Noordwijk geheten, is niet bekend. Zeker is dat het werd gebouwd op een erve dat J. ter Pelkwijk in september 1744 had gekocht. Vermoedelijk onderging het huis in 1885 en 1899 een

²⁹⁴ Watwaswaar 2011.

²⁹⁵ Bos 1989, p. 354.

aantal verbouwingen.²⁹⁶ Toen de toenmalige eigenaar het huis in 1911 liet slopen zal het waarschijnlijk in een slechte staat zijn geweest. Op het terrein werd een nieuw huis gebouwd dat in de oorlogsjaren '40-'45 gevorderd werd door het Bureau Afvoer Burgerbevolking, dat het voor huisvesting van evacués gebruikte. Van 1954 tot 1969 was het als hotel in gebruik waarna het in 1971 werd gesloopt ten behoeve van een nieuwe service-flat. Thans herinnert slechts de naam Noordwijk aan het oorspronkelijke buitenverblijf.

Ripperdahuis

Over deze havezate is weinig bekend. Op de eerste kadasterkaart van omstreeks 1825 treffen we een huis en erf aan, omgeven door een gracht, gesitueerd in Eelderwolde in een hoek van de huidige verbindingsweg van Paterswolde met Groningen. Waarschijnlijk dateert de eerste vermelding van het huis uit 1646.²⁹⁷ In 1654 werd het huis door brand getroffen en weer opgebouwd. Later werd opgemerkt dat *'het huys, keucken en kamer is afgebrant gewest, is nu kleiner ende sonder camer'*.²⁹⁸ In 1846 werd door de toenmalige eigenaar Reinder Nijdam het huis als boerderij gebruikt. In 1884 liet de toenmalige eigenaar Roelof Luinge, smid te Eelde het huis deels slopen. Zijn zoon ging in 1928 over tot gehele sloop en herbouw van het pand.

Figuur 2.32 Eelderwolde en Elseborg op historische kaart uit 1819-1829²⁹⁹ en de Kniep (Knijp) op kadastrale minuut uit circa 1832.³⁰⁰

Elseborg

De Elseborg (figuur 2.32) lag aan de Groningerweg tussen Paterswolde en Eelderwolde. Op de historische kaart uit 1811-1813³⁰¹ staat de Elseborg aangegeven net als de overige havezaten in die tijd. Ook op de kadastrale minuut uit circa 1832 is het huis aangegeven.³⁰² Op de historische kaart uit begin 1900 staat de naam 'Oude Elsburg' vermeld.³⁰³ De 'Nieuwe Elsburg' is op deze kaart ook aangegeven, deze ligt verder naar het zuiden aan de noordkant van het huidige 't Elsburger Onland'.

²⁹⁶ Bos 1989, p. 355.

²⁹⁷ Bos 1989, p. 357.

²⁹⁸ Bos 1989, p. 357.

²⁹⁹ Versfelt en Schroor 2005.

³⁰⁰ Watwaswaar 2011.

³⁰¹ Versfelt en Schroor 2005.

³⁰² Watwaswaar 2011.

³⁰³ Uitgeverij Robas Producties 1990.

Schelfhorst

Schelfhorst lag aan de Schelfhorst aan de zuidwestkant van Schelfhorst. De eerste schriftelijke vermelding van Schelfhorst dateert uit 1536. In een schuldbekentenis wordt melding gemaakt van *'fabryck ende verbeteringhe des huses tho Schelfffhorst ynden karspel tho Eelde'*.³⁰⁴ Uit een akte van 1646 blijkt hoe groot Schelfhorst op dat moment is: het huis heeft de afmetingen van ongeveer vijftien meter bij zes meter.³⁰⁵ Tevens blijkt uit deze akte dat het huis niet werd bewoond. In 1771 werden 4.000 'oude stenen' van de Schelfhorst verkocht.

Wat er van het gebouw verdween is niet duidelijk, wel wat er overbleef. In een advertentie in de Groninger Courant van 17 september 1773 staat vermeld: *'Een plaizante heerenwoning genaamt de Schelfhorst (...) met hoven, cingels, gragten, laanen en geregtigheeden (...)'*.³⁰⁶

Vanaf het einde van de negentiende eeuw wordt niets meer van huis de Schelfhorst opgetekend. Waarschijnlijk is het in het begin van de negentiende eeuw gesloopt. De bijbehorende boerderij bleef wel bestaan en is thans, hoewel totaal vernieuwd, nog steeds aanwezig.

Figuur 2.33 De Drentsche Punt op historische kaart uit 1819-1829 en de Singel op kadastrale minuut uit circa 1832.³⁰⁷

Drentsche Punt

De Drentsche Punt (figuur 2.33) ligt aan de Rijksstraatweg in de De Punt. Het huis staat aangegeven op kaartmateriaal vanaf het begin van de 19^e eeuw.³⁰⁸ Op de kadastrale minuut is er een gracht aanwezig. Bij het gebouw staat dat het een herberg betreft. Op kaartmateriaal uit het begin van de 20^e eeuw is de gracht verdwenen.

Singel

De Singel (figuur 2.33) lag aan de Semsweeg ten westen van de huidige Semshoeve. Op de historische historische kaart uit 1811-1813³⁰⁹ is op de locatie van de Singel een gebouw aangegeven. Ten noorden van de Semsweeg is dan nog een veengebied aanwezig tot aan de grens met Groningen. Op de kaarten uit de periode 1830 tot en met 1850 is een groter gebouw aangegeven, omgeven door een gracht.³¹⁰ Op de

³⁰⁴ Bos 1989, p. 359.

³⁰⁵ Bos 1989, p. 362.

³⁰⁶ Bos 1989, p. 363.

³⁰⁷ Watwaswaar 2011, Uitgeverij Wolters-Noordhoff 1990

³⁰⁸ Watwaswaar 2011, Uitgeverij Wolters-Noordhoff 1990 en Uitgeverij Robas Producties 1990

³⁰⁹ Versfelt en Schroor 2005.

³¹⁰ Watwaswaar 2011, Uitgeverij Wolters-Noordhoff 1990

veldnamenkaart van J. Wieringa opgesteld in 1960 staat hierbij de naam 'Singel' vermeld.³¹¹ Begin 20^e eeuw is de weg rechtgetrokken en zijn de bebouwing en gracht verdwenen.³¹²

Figuur 2.34 Op een Ansichtkaart het huis Vennebroek omstreeks 1920.³¹³

Vennebroek

Vennebroek (figuur 2.26 en 2.34) ligt in Paterswolde aan de zuidwestkant van het Friesche veen. De eerste gegevens over het huis Vennebroek gaan terug tot de eerste helft van de zeventiende eeuw als de burgemeester van de stad Groningen woonachtig is op 'de plaatse Vennebroek'.³¹⁴ Uit een advertentie in de *Opregte Groninger Courant* van 1768 blijkt dat Vennebroek bestond uit vier beneden- en twee bovenkamers, een keuken, tuinmanswoning en paarden- en beestenstallen. Verder behoorden landerijen, veen, singels met zware eiken, grachten en vijvers tot het landgoed.³¹⁵

In 1848 liet de toenmalige eigenaar jonkheer Hooft van Iddekinge het huis afbreken en herbouwen. In 1985 werd het landgoed aangekocht door de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

Homanhuis

Het Homanhuis (figuur 2.35) lag in Vries aan de Westerstraat. Dit huis stond op een stuk grond tegenover de kerk in Vries en was genaamd 'olde hof'. De eerste vermelding van dit huis dateert uit de zeventiende eeuw.³¹⁶ Het grootste deel van zijn bestaan is het in eigendom geweest van de familie Homan. In de jaren 1804-1806 liet

³¹¹ Kraak 2009.

³¹² Uitgeverij Robas Producties 1990.

³¹³ Bos, 1989, p. 366.

³¹⁴ Bos, 1989, p. 366.

³¹⁵ [http://nl.wikipedia.org/wiki/Vennebroek_\(Paterswolde\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Vennebroek_(Paterswolde))

³¹⁶ Bos, 1989, p. 453.

de toenmalige eigenaar en bewoner Johannes Linthorst Homan het huis grondig restaureren. Door financiële problemen was Anthony Homan genoodzaakt het huis in het midden van de negentiende eeuw te verkopen. In 1858 werd de Hervormde gemeente in Vries eigenaar en gebruikte het huis als pastorie. Uiteindelijk werd het huis in 1924 afgebroken.

Figuur 2.35 Het Homanhuis te Vries zoals het eruit zag omstreeks 1910.³¹⁷

Commanderij of Huis te Bunne

Het huis te Bunne (figuur 2.20) lag aan de Burchtweg ten zuidwesten van Bunne. Omstreeks het midden van de twaalfde eeuw werd in opdracht van de bisschop van Utrecht een burcht gebouwd die werd omringd door een gracht.³¹⁸ In 1272 werd de burcht aan de Duitse Orde³¹⁹ geschonken. Doordat de ridders vaak afwezig waren, raakte de burcht in verval. In het midden van de zestiende eeuw lieten de ridders de burcht met schuldenlast achter waarna het vervolgens 'Huis te Bunne' werd genoemd. In de achttiende eeuw was het in gebruik als boerenwoning. In 1780 kwam het Huis te Bunne in eigendom van de familie Ebels die het vervolgens 154 jaar in bezit wist te houden. Nadat de archivaris van Drenthe, J.S. Magnin, het huis in 1832 bezichtigde schreef hij daar later, in 1846, over: '(...) zijnde veranderd in een bouwmanswoning, welke, voor korten tijd nog, vooral van binnen, vele merktekenen droeg van iets anders dan een gewoon boerenhuis te zijn geweest (...) Voor ruim vijftig jaren werden er twee verdiepingen van het gebouw afgebroken. Ook lag er toen nog een gracht, welke het huis en den daarbij behoord hebbende tuin omringt, een sterke brug van twee gebindten, welke ten zelfden tijde is vernietigd geworden, terwijl de gracht, voor den ingang van het huis, bijna geheel is gedempt'.³²⁰ De thans bestaande boerderij

³¹⁷ Bos, 1989, p. 454.

³¹⁸ <http://home.planet.nl/~hummel/bunne.html>

³¹⁹ Deze orde zette zich in voor het houden van kruistochten naar het Heilige land en het bekeren van heidenen in Pruisen en Lijfland.

³²⁰ <http://home.planet.nl/~hummel/bunne.html>

vertoont geen sporen meer van het Huis te Bunne. Op het terrein zijn archeologische resten van de burcht aangetroffen.³²¹

Woltershuis

Het Woltershuis lag in Vries aan de noordkant van de Oude Rijksweg. Van het huis is bekend dat deze sinds 1736 werd bewoond door de familie Wolters. Dezelfde familie heeft het huis vóór 1750 bouwkundig ingrijpend laten wijzigen. Een latere verbouwing kan precies afgelezen worden aan de gevelstenen Anno en 1753 die waren ingemetseld in de voorgevel.³²² In de loop der jaren kwam het huis in bezit van verschillende eigenaren. De laatste eigenaren, leden van de familie Mulder, lieten het huis in 1923 slopen.

Villa Anna of Bosch en Vaart

Ten noorden van Vries aan het Noord-Willemskanaal ligt Huize Bosch en Vaart. Het huis stamt uit 1881. Op de historische kaart uit begin 1900 staat het aangegeven als Villa Anna.³²³ Het huis was van de Oost-Indische tabakshandelaar Van Innen en bestaat uit een herenhuis, oranjerie, stookhok, koetshuis en tuinkoepeltje. Het grootste deel van het terrein van het landgoed is reeds door middel van een archeologisch vooronderzoek onderzocht en vrijgegeven.³²⁴

Figuur 2.36 De Bloemert omstreeks 1900.³²⁵

Bloemert

De Bloemert (figuur 2.36) lag aan de Bloemert bij Midlaren. Het vermoeden bestaat dat Lucas Sijpers het huis (goed) tussen 1705 en 1717 liet bouwen als zomerverblijf.³²⁶ Een vermelding uit 1754 geeft aan dat het huis 10,5 bij 7 meter was en in gebruik als een klein buitenverblijf. De naam Bloemert kreeg het huis in 1754 nadat het door Hendrik Harm Bloemert, zoon van een Groningse wijnhandelaar, werd aangekocht.

³²¹ Onderzoeksmelding 2551 en 11226.

³²² Bos 1989, p. 479.

³²³ Uitgeverij Robas Producties 1990.

³²⁴ Onderzoeksmelding 11223.

³²⁵ Bos, 1989, p. 522.

³²⁶ Bos 1989, p. 520.

Nadat het huis in 1899 werd gekocht door Harm Oltkamp liet deze het grondig verbouwen tot café-restaurant. Er werden kamers aangebouwd en er verrees een stalling ten behoeve van zestig paarden. In oktober 1907 werd het huis door brand verwoest en niet meer herbouwd.

Carstenhuis en Slotsboohuis

De enige vermelding die op dit huis betrekking zou kunnen hebben dateert uit 1784. Op 30 januari van dat jaar wordt in een advertentie in de Groninger Courant het navolgende aangeboden: *'Een rojale heren behuizinge, voorzien met twee voorkamers, midden een doorgang, een zeer grote kelder, agterkeuken, warck- en agterhuis, stalling voor paarden en beesten, tuinhof daaragter, te huur of te koop (...).'*³²⁷ De locatie van het Carstenhuis is onbekend.

Waarschijnlijk kocht de advocaat Daniël Slotsboo het Slotsboohuis in 1771 van ene Jan Tiddens.³²⁸ De laatste vermelding van dit huis dateert uit 1775 als het te koop wordt aangeboden. Het is niet geheel zeker of het hier om hetzelfde huis gaat als het zogenaamde Carstenhuis, waarvan de laatste vermelding uit 1784 stamt.³²⁹ Ook daarvan werd nadien niets meer vermeld. De locatie van het Slotsboohuis is onbekend.

Homanhuis

Het Homanhuis lag aan de Oude Coevorderweg aan de zuidkant van Zuidlaren. Het is niet bekend wanneer dit huis werd gebouwd. In een advertentie uit 1770, en ook in latere advertenties, werd telkens Homan van Norg als bevrageadres genoemd. Vandaar dat dit huis de gelijknamige benaming draagt. Het huis werd door de jaren heen verhuurd en uiteindelijk verkocht aan Joannes Petrus Servatius, militair en later ontvanger der directe belastingen. Zijn nakomelingen verkochten het huis in 1836 waarna het werd gesloopt.

Laarwoud

De eerste schriftelijke vermelding van deze havezate, welke aan 't Laarwoud aan de oostzijde van Zuidlaren ligt, dateert uit 1642.³³⁰ In 1751 werd Laarwoud gekocht door Alexander Carel van Heiden. Tijdens zijn verblijf kreeg het huis, afgezien van een aantal ingrepen in de negentiende eeuw, zijn huidige aanzien met de twee zijvleugels. In 1915 werd het landgoed door de gemeente aangekocht en in gebruik genomen als burgemeesterswoning. Na de restauratie van 1952-1959 werd Laarwoud in gebruik genomen als raadhuis. Vanaf 2004 is het weer in particuliere handen.

Meerwijk

Havezate Meerwijk (figuur 2.37) lag aan de Meerwijk ten oosten van het Zuidlaardermeer bij Midlaren. Het werd gebouwd in 1694 en de eerste schriftelijke vermelding van dit huis dateert uit 1710. Bij een verdeling van een erfenis krijgt Johan de Drews onder meer *'borgh Meerwijk'* toegewezen.³³¹ Na verscheidene eigenaren kwam het in 1859 in bezit van jonkheer mr. Oncko Quirijn Jacob Johan van Swinderen die het vervolgens een aantal jaren later, in 1861, grondig liet verbouwen. Zo werd het

³²⁷ Bos, 1989, p. 524.

³²⁸ Bos, 1989, p. 539.

³²⁹ Bos, 1989, p. 539.

³³⁰ Bos, 1989, p. 527.

³³¹ Bos, 1989, p. 533.

huis onder meer met een verdieping uitgebreid.³³² Na vererving en verkoop kwam het huis uiteindelijk in bezit van de uit Groningen afkomstige J. Kamminga die het als pension inrichtte. In 1942 brandde het huis volledig af en werd niet meer herbouwd. Langs de oprijlaan is in 2006 een archeologische begeleiding van een rioolsleuf uitgevoerd.³³³ Tijdens deze begeleiding zijn bewoningsresten aangetroffen gedateerd in de perioden 6^e-7^e eeuw en 11^e-13^e eeuw en 18^e-19^e eeuw. Uit deze laatste periode is een waterput aangetroffen. Uit de tussenliggende periode 11^e-13^e eeuw zijn enkele scherven aangetroffen, maar geen bewoningssporen. Het terrein van Meerwijk ligt binnen de bebouwde kom van het eerste Midlaren (§ 2.4.1).

Figuur 2.37 Het huis Meerwijk in 1843 naar een tekening waarvan de maker niet bekend is.³³⁴

De Knijpe

De Knijpe was geen adellijk huis maar een kroeg. Het wordt hier genoemd, omdat het een historische locatie betreft waar mogelijk archeologische resten aanwezig zijn uit de late middeleeuwen. De Knijpe ligt bij een versmalling en brug over de Hunze (figuur 2.4 en 2.32). Op de historische kaart uit 1819-1829 staat de Knijpe al aangegeven.³³⁵

³³² Bos, 1989, p. 535.

³³³ Den Hengst 2006.

³³⁴ Bos, 1989, p. 534.

³³⁵ Versfelt en Schroor 2005.

De versmalling in de Hunze is door klooster Aduard aangelegd voor de vervening van het Hunze dal. Al in de 13^e eeuw was er een sluis aanwezig. Bij de sluis zal al een woning aanwezig zijn geweest.

In 1888 wordt de Knijpe gekocht door een visser 'Minze Zwerver' die in 1880 de visrechten voor de zuidelijke helft van het Zuidlaardermeer heeft gekregen. In de acte staat vermeld dat het gaat om: 'een huis met erf en bijgelegen grond de Knijp genaamd, staande en gelegen te Zuidlaarderveen, kadastraal bekend sectie nummer 243 huis en erf groot 21 aren en sectie D 244 groot drie aren.' De koopsom was 800 gulden. Het huis wordt verbouwd. Minze staat vanaf 1909 tevens geregistreerd als herbergier. In 1929 overlijdt Minze en neemt zijn zoon Willem de Knijpe over. De visrechten van het Zuidlaardermeer zijn dan al enige tijd overgegaan naar Willem Boer en om bij te verdienen huurt Willem Zwerver daarom de visrechten op de Hunze. In 1939 is de weg langs de Knijpe nog niet verhard en zijn er weinig klanten.³³⁶ Momenteel is de Knijpe nog aanwezig. De brug over de Hunze ligt nu aan de zuidkant van het gebouw. Vroeger lag deze aan de noordzijde van het huis.

³³⁶ Kraak 2010.

3 Bronnenkaart

3.1 Inleiding

De bronnenkaart bevat informatie over archeologische en historische elementen en structuren binnen de gemeente Tynaarlo (bijlage 1). Het gaat hierbij om elementen die door middel van onderzoek zijn aangetoond. De kaart bevat elementen die al dan niet zijn gewaardeerd. Verscheidene elementen op de bronnenkaart zijn van invloed op het beleid voor de desbetreffende locatie (hoofdstuk 5). Andere elementen geven informatie die bij eventueel toekomstig onderzoek in het gebied kan worden meegenomen.

3.2 Bronnenkaart

3.2.1 Archeologische monumentenkaart

De archeologische monumentenkaart (AMK) is een product van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in samenwerking met de provincie Drenthe.³³⁷ Op de kaart staan terreinen weergegeven waarvan de archeologische waarde is vastgesteld.

De AMK-terreinen zijn onder te verdelen in twee groepen.

- Terreinen met de status van Rijksmonument. Deze terreinen zijn beschermd op basis van de monumentenwet 1988.
- Terreinen van archeologische waarde. Deze terreinen hebben geen wettelijke bescherming. Deze terreinen zijn onder te verdelen in terreinen van archeologische waarde, terreinen van hoge archeologische waarde en terreinen van zeer hoge archeologische waarde.

Van enkele terreinen in de categorie 'archeologische waarde' is de waarde nog niet vastgesteld. Deze terreinen zijn zonder toetsing opgewaardeerd vanuit de voormalige categorie 'archeologische betekenis'.

Voor de bronnenkaart zijn de contouren van de AMK-terreinen als GIS-bestand verkregen van de RCE. Binnen de gemeente Tynaarlo zijn 100 AMK-terreinen aanwezig, waarvan 14 wettelijk beschermde Rijksmonumenten.

3.2.2 Archeologische vondstlocaties en vindplaatsen

Op basis van de diverse literatuur en datasets is een overzicht gemaakt van bekende archeologische vindplaatsen en vondstmeldingen. Voor informatie over de bekende archeologische vondstlocaties zijn diverse bronnen geraadpleegd, waaronder het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS)³³⁸ van de RCE en gegevens uit de literatuur. Van de waarnemingen uit ARCHIS is een projectspecifieke database vervaardigd waarbij bovendien de gegevens gecontroleerd zijn op mogelijke fouten en onnauwkeurigheden.

Tevens is er contact opgenomen met lokale amateur archeologen en historici onder andere verenigd in de Drents Prehistorische Vereniging, Drentse Historische Vereniging, Stichting Archeologie en Monument, Historische Vereniging Ol Eel, Stichting Oud Vries, Historische Vereniging Tynaarlo en de Historische Vereniging Zuidlaren. Uiteindelijk zijn enkele aanvullende vondstlocaties opgenomen in de vervaardigde database. Om in de toekomst een zo compleet mogelijk beeld te hebben

³³⁷ RCE & provincie Drenthe 2011.

³³⁸ Peildatum 31 juli 2010.

van archeologische locaties in de regio zijn deze vondstlocaties bovendien aangemeld bij ARCHIS. In totaal zijn binnen de gemeente 421 vondstlocaties bekend, waaraan er tijdens dit onderzoek nog 8 zijn toegevoegd.

De archeologische vondstlocaties zijn daar waar mogelijk geclusterd tot vindplaatsen. Alleen de vindplaatsen, niet de 'losse' waarnemingen, zijn opgenomen op de bronnenkaart. Alle waarnemingsclusters vallen binnen een AMK-terrein dat al als vindplaats bekend is. Hierdoor zijn er momenteel geen vindplaatsen op de bronnenkaart opgenomen. De losse waarnemingen zijn weergegeven op de waarnemingenkaart (bijlage 6).

3.2.3 Archeologische onderzoeken

Een belangrijke bron van informatie vormen de resultaten van archeologische onderzoeken die in het gebied hebben plaatsgevonden. In ARCHIS staan de locaties van dergelijke onderzoeken geregistreerd. Voor het vervaardigen van de archeologische verwachtingskaart zijn de contouren van deze onderzoeken uit ARCHIS gebruikt. Tevens is een database vervaardigd waarin per onderzoek het selectieadvies van het onderzoeksbureau en het selectiebesluit van de bevoegde overheid is opgenomen (indien vermeld). Reeds vrijgegeven terreinen worden als zodanig meegenomen in de uiteindelijke beleidsadvieskaart.

Met de gegevens van de archeologische onderzoeken is tevens de betrouwbaarheid van de vervaardigde archeologische verwachtingskaart getest.

3.2.4 Provinciaal Belang Archeologie

Volgens de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening moet de provincie haar eigen perspectieven en belangen aangegeven. De provincie Drenthe doet dit middels de Omgevingsvisie Drenthe.³³⁹ De omgevingsvisie is het strategische kader voor de ruimtelijk-economische ontwikkelingen tot en met 2020. Het formuleert de belangen, ambities, rollen, verantwoordelijkheden en sturing van de provincie in het ruimtelijke domein. In de omgevingsvisie zijn de kernkwaliteiten archeologie en cultuurhistorie aangegeven. Kernkwaliteiten zijn kwaliteiten die bijdragen aan de identiteit en aantrekkelijkheid van Drenthe. Nieuwe ontwikkelingen worden gezien in samenhang met de kernkwaliteiten.

De elementen die binnen de gemeente Tynaarlo als Provinciaal Belang Archeologie worden gezien, betreffen bekende en verwachte archeologische vindplaatsen en enkele landschappelijke elementen³⁴⁰ die wijzen op een grote trefkans op archeologische resten en/of bijzondere datasets. De archeologische elementen van provinciaal belang zijn overgenomen op de bronnenkaart. Hierbij moet worden opgemerkt dat de begrenzingen van het provinciaal belang op provinciale schaal zijn ingetekend. Daarnaast komen bepaalde elementen vaker of in een groter gebied voor dan op het provinciaal belang aangegeven. Op de bronnenkaart zijn alle als Provinciaal Belang Archeologie aangewezen gebieden opgenomen met uitzondering van de 'beekdalen.' De beekdalen zijn aangegeven op de landschapseenhedenkaart. Op de beleidsadvieskaart worden de al vastgestelde grenzen van het provinciaal belang gehanteerd. Een uitzondering hierop vormen de beekdalen en de celtic fields. Nauwkeuriger bekeken omvat de begrenzing van het beekdal van de Hunze volgens

³³⁹ Provincie Drenthe 2010.

³⁴⁰ De analyse van de landschapselementen die uitgevoerd in het kader van het huidige onderzoek wordt besproken in hoofdstuk 4.

het Provinciaal Belang Archeologie namelijk een groot deel van de Hondsrug bij Midlaren en Zuidlaren. Op de landschapskaart zijn de begrenzingen van de landschappelijke eenheden op een kaartschaal van 1:10.000 weergegeven. De begrenzing van de beekdalen van Provinciaal Belang op de beleidskaart is overgenomen van de landschapseenhedenkaart. De begrenzing van de aangetoonde celtic fields is overgenomen van onderzoek naar deze celtic fields.³⁴¹ De begrenzing van het mogelijke celtic field bij Tynaarlo is bepaald aan de hand van het Actueel Hoogtebestand Nederland.

3.2.5 Historische bronnen

Historische kaarten vormen een belangrijke bron. Zo zijn veel gegevens van de eerste kadastrale kaarten uit de periode 1817-1832 gebruikt. Deze kaarten zijn voor het gehele gebied gegeorefereerd en vervolgens zijn diverse elementen als puntobject dan wel als lijn- of vlakelement gedigitaliseerd. De begrenzing van de historische kernen, de wegen en de markegrenzen zijn gebaseerd op de eerste kadastrale kaarten. Daarnaast zijn historische elementen zoals huizen, kerken, bruggen, molens en havezaten gedigitaliseerd. Ook het water in deze periode is overgenomen voor de bronnenkaart, omdat het een aanwijzing geeft voor de ligging van natuurlijke meanders van de beken en van eventuele verstoorde locaties. Tevens zijn wegen en markegrenzen en water weergegeven.

Naast de eerste kadastrale kaarten zijn kaarten van de Menno van Coehoorn Stichting³⁴² en de Bonnekaart³⁴³ gebruikt. De molendatabase is geraadpleegd.³⁴⁴ De gedigitaliseerde historische elementen zijn gecontroleerd met het digitale bestand van het Provinciaal Belang³⁴⁵ en het Cultuurhistorisch Kompas.³⁴⁶ De elementen op de provinciale kaarten zijn op provinciale schaal ingetekend. Met behulp van de historische kaarten zijn de elementen op de bronnenkaart (bijlage 1) nauwkeuriger weergegeven. Afwijkingen zijn onder andere aangetroffen bij de markegrenzen, de locatie van de havezaten (figuur 3.1) en de begrenzing van de historische kernen (figuur 3.1)

Voor de periode vanaf de late middeleeuwen is bovendien gebruik gemaakt van diverse historische bronnen. Een deel van de informatie is aangeleverd door amateur-archeologen en historici (§ 3.2.2).

De kaart van de Menno van Coehoorn Stichting is op landelijke schaal ingetekend.³⁴⁷ Er zijn op andere historische kaarten en in het veld geen nauwkeuriger locatie gegevens gevonden over de ligging van de verdedigingswerken. De locatie van de batterijen zoals weergegeven op de bronnenkaart (bijlage 1) wijkt hierdoor mogelijk af van de locatie waar zij daadwerkelijk hebben gelegen.

³⁴¹ Jager *et al.* 2011.

³⁴² Stichting Menno van Coehoorn 1956.

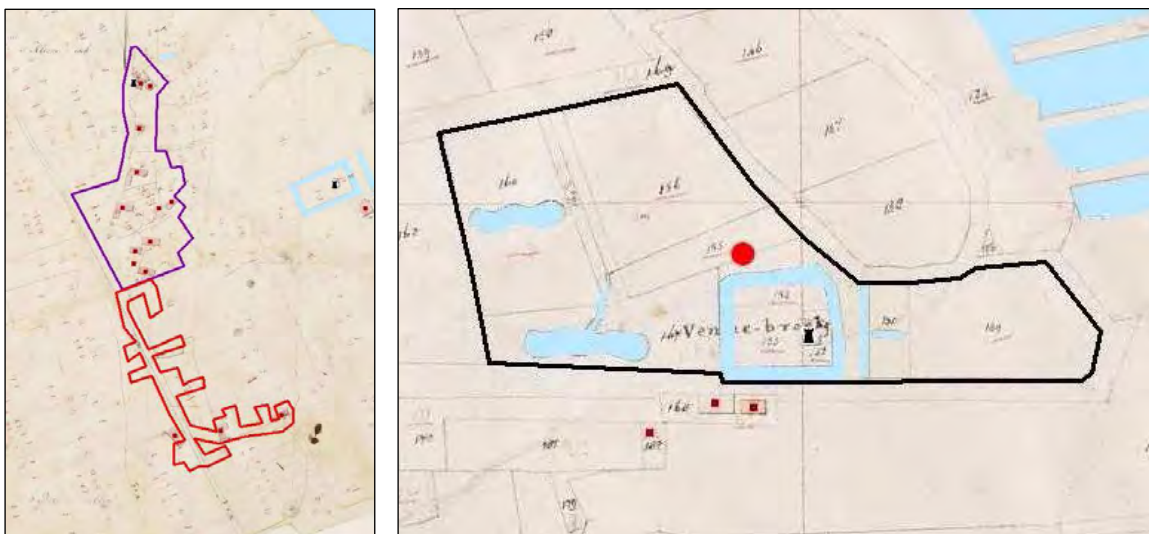
³⁴³ Uitgeverij Robas Producties 1990.

³⁴⁴ www.molendatabase.nl

³⁴⁵ Provincie Drenthe 2010.

³⁴⁶ Provincie Drenthe 2009.

³⁴⁷ De Stichting van Menno van Coehoorn 1956.

Figuur 3.1 Minuutplan uit circa 1832.³⁴⁸ Links: Midlaren. Het rode kader geeft de begrenzing van het esdorp volgens het Cultuurhistorisch Kompas³⁴⁹. Hierbinnen vallen rond 1832 slechts twee huizen. Het paarse kader geeft de begrenzing van de historische kern zoals weergegeven op de bronnenkaart (bijlage 1), hierbinnen bevinden zich elf huizen en een havezate. Rechts: Havezate Vennebroek. De zwarte toren geeft de locatie van de havezate op het minuutplan en de bronnenkaart (bijlage 1) weer. De rode stip geeft de locatie van dezelfde havezate volgens het Cultuurhistorisch Kompas weer.

3.2.6 Actueel Hoogtebestand Nederland

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)³⁵⁰ vormt de belangrijkste bron voor de landschapsanalyse. Het Actueel Hoogtebestand is een rasterkaart met rasters van 5 bij 5 m die de hoogte van het maaiveld met een nauwkeurigheid van ± 15 cm weergeeft. Op het AHN is hellingcompensatie uitgevoerd.³⁵¹ Hierdoor worden lokale reliëfverschillen duidelijker zichtbaar. Structuren zoals celtic fields zijn hierdoor duidelijker te zien (figuur 3.2). De hoogte kan in GIS³⁵² relatief worden ingesteld, waardoor per gebied de hoogte overgangen zeer nauwkeurig zichtbaar zijn. De celtic fields binnen de gemeente Tynaarlo zijn van Provinciaal Belang Archeologie.³⁵³

³⁴⁸ WatWasWaar 2010.

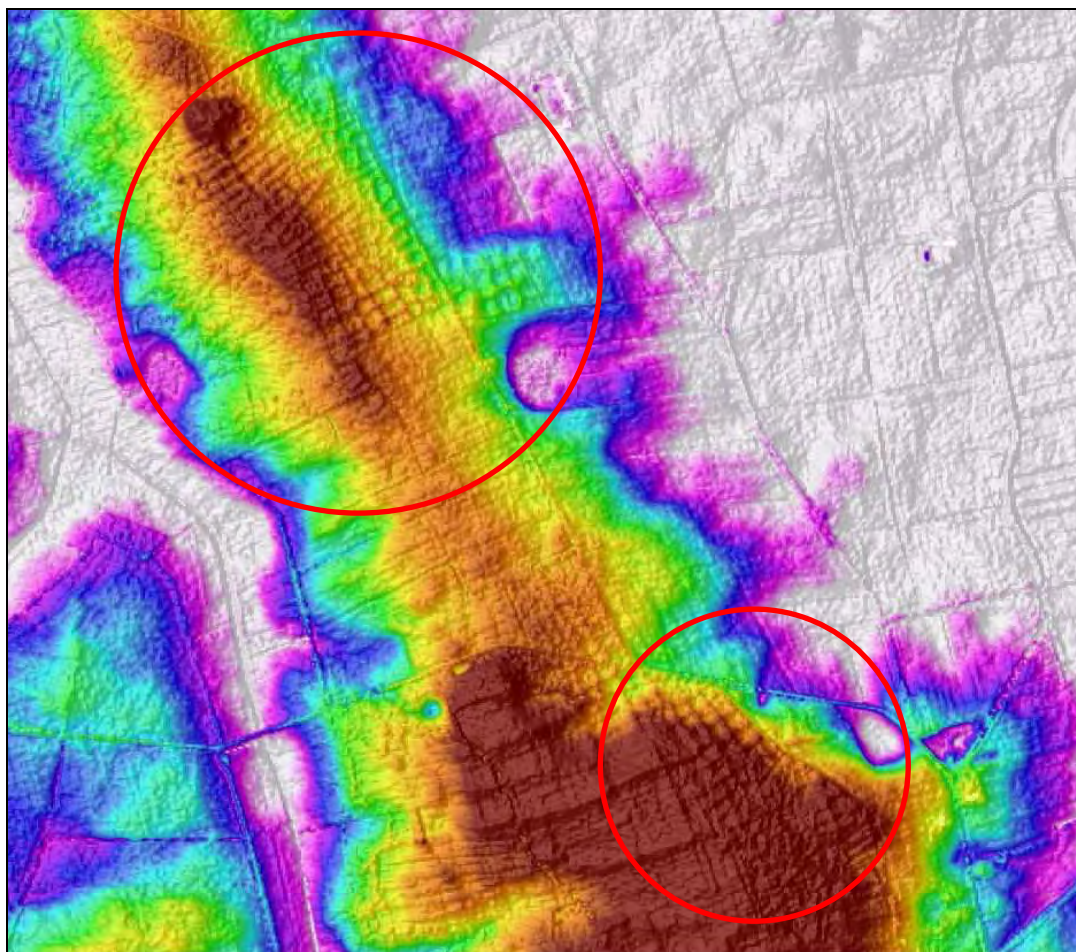
³⁴⁹ Provincie Drenthe 2009.

³⁵⁰ AHN 2010.

³⁵¹ Waldus en van der Velde 2006.

³⁵² Geografisch informatie systeem

³⁵³ Provincie Drenthe 2010.

Figuur 3.2 Actueel Hoogtebestand Nederland.³⁵⁴ Noordsche veld en Zeijer strubben. Met bruin, oranje, geel en groen zijn de hoogstgelegen gebieden aangegeven, met blauw en vervolgens roze en wit de lager gelegen gebieden. Binnen de rode kaders is het wallen systeem van Celtic Fields zichtbaar.

3.2.7 Relatie bronnenkaart eenheden en archeologische verwachting

Op de bronnenkaart zijn locaties aangegeven waarvan bekend is dat er archeologische resten aanwezig zijn en locaties waar een zeer grote kans op de aanwezigheid van archeologische resten bestaat. Het archeologiebeleid is opgenomen in hoofdstuk 5 en bijlage 3. Hieronder worden kort de elementen van de bronnenkaart besproken die op de beleidskaart terug komen. De overige elementen op de bronnenkaart, welke niet terug komen op de beleidskaart, dienen als achtergrondinformatie. Bij een eventueel archeologisch onderzoek op de desbetreffende locatie kan de bronnenkaart informatie verschaffen over de locatie en over al dan niet reeds uitgevoerd archeologisch onderzoek.

Archeologische monumenten (AMK)

De archeologische monumenten (AMK-terreinen) betreffen locaties waar archeologische resten zijn aangetroffen. Op sommige terreinen van 'archeologische waarde' na, zijn alle AMK-terreinen reeds archeologisch gewaardeerd. De nog niet gewaardeerde terreinen van 'archeologische waarde' betreffen voormalige terreinen van 'archeologische betekenis'. Deze zijn zonder nader onderzoek opgewaardeerd

³⁵⁴ AHN 2010.

naar terreinen van 'archeologische waarde', omdat de categorie 'archeologische betekenis' vanuit het rijk niet meer op de archeologische monumentenkaart (AMK) mocht voorkomen. De beschermde monumenten vallen onder de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Als bijlage 5 is een lijst van alle AMK-terreinen binnen de gemeente Tynaarlo opgenomen.

Bijzondere terreinen Provinciaal Belang Archeologie

De offerveentjes, de celtic fields, de hunebedden, drie grafheuvelcomplexen, twee grafvelden en de mogelijke burcht bij Tusschenwater betreffen bijzondere terreinen van Provinciaal Belang Archeologie. Het gaat om de offerveentjes bij Zeijen, Taarlo en Zeegse. Voor offerveentjes geldt een archeologische verwachting voor de periode neolithicum tot en met de middeleeuwen, in de genoemde offerveentjes zijn echter resten aangetroffen uit de periode Romeinse tijd tot en met de middeleeuwen. De celtic fields overlappen deels met Archeologische Monumenten Terreinen (AMK). Eén celtic field is nog niet met zekerheid vastgesteld, ook deze valt onder het Provinciaal Belang Archeologie. Voor de locatie van de celtic fields geldt een archeologische verwachting voor de periode neolithicum tot en met de Romeinse tijd. De celtic fields zelf stammen uit de ijzertijd en bleven mogelijk in gebruik tot in de Romeinse tijd. Op het terrein van de mogelijke burcht bij Tusschenwater worden archeologische resten uit de late middeleeuwen verwacht.

De hunebedden liggen ten westen van Midlaren (D3-4), ten noorden van Zeijen (D5) en tussen Zeegse en Tynaarlo (D6). Ter plaatse van de hunebedden worden archeologische resten verwacht uit het neolithicum. Voor de grafheuvelcomplexen geldt een archeologische verwachting voor de periode neolithicum tot en met de ijzertijd. De grafheuvelcomplexen liggen bij Adderhorst tussen Tynaarlo en Zeegse, op het Noordsche veld bij Zeijen en ten noorden van Oudemolen. De grafvelden liggen bij Midlaren en bij Tynaarlo. Ter plaatse van het grafveld bij Midlaren zijn archeologische resten uit de Romeinse tijd bekend. Voor het grafveld ten noordwesten van Tynaarlo geldt een archeologische verwachting op resten uit de Romeinse tijd tot en met de middeleeuwen.

Verwachtingszones Provinciaal Belang Archeologie

De provincie Drenthe heeft ook een aantal archeologische verwachtingsgebieden binnen de gemeente Tynaarlo benoemd.

Het gaat om de prehistorische routes over de Hondsrug waarvoor een hoge archeologische verwachting geldt op zowel nederzittings- als begravingsresten uit de steentijd en latere perioden. Het gaat tevens om het Drentse Aa gebied waarvoor een hoge archeologische verwachting geldt op archeologische resten uit alle perioden. Daarnaast gaat het om de essen. Ter plaatse van de essen kunnen archeologische resten uit alle archeologische perioden worden aangetroffen.

Tevens gaat het om de voormalige loop van de Hunze ter plaatse van het huidige Zuidlaardermeer.³⁵⁵ Dit voormalige dal inculsief randzone krijgt een middelhoge verwachting. In het dal zijn resten van een voorde bekend, daarnaast worden op de bodem van het meer nederzittingsresten verwacht van vóór het ontstaan van het meer (steentijd-vroege middeleeuwen).

Een laatste zone van provinciaal belang archeologie betreft de beekdalen binnen de gemeente. Deze zijn gekarteerd in het kader van het landschappelijk onderzoek

³⁵⁵ Groenendijk en van der Sanden 2007.

(§4.3.4) en weergegeven op de landschaps- en verwachtingskaart (bijlage 2). Binnen de beekdalen bestaat de kans op het aantreffen van bijzondere datasets uit alle archeologische perioden, zoals rituele deposities, voorden en resten gerelateerd aan jacht of visvangst.

Historische kernen

In alle historische kernen binnen het onderzoeksgebied zijn archeologische resten te verwachten vanaf het ontstaan van de betreffende kern. Er is meestal sprake van een grote dichtheid aan archeologische sporen. De kans op het aantreffen van archeologische resten in deze kernen is groot, wat resulteert in een hoge archeologische verwachting voor de periode middeleeuwen tot en met nieuwe tijd. Nieuwbouw vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw zal lokaal tot bodemverstoring hebben geleid. Sommige historische kernen vallen (deels) binnen AMK-terreinen van hoge archeologische waarde. Van alle plaatsen binnen de gemeente Tynaarlo worden naast de AMK-terreinen tevens de begrenzingen van de historische kern rond 1832 gehanteerd (bijlage 1).

Historische elementen

Op basis van de analyse van historisch kaartmateriaal, met name de kadastrale kaart van circa 1832, is een groot aantal historische elementen geïdentificeerd. Daarnaast zijn historische elementen uit de Tweede Wereldoorlog gekarteerd.³⁵⁶ Aan de havezatterreinen en een zone van 50 m rond de historische elementen uit de Tweede Wereldoorlog, de molens, de verdedigingswerken, veenterpen, de bruggen en voorden en de begraafplaatsen is een hoge archeologische verwachting toegekend. Rondom de kerken is geen bufferzone van 50 m opgenomen, omdat deze allemaal binnen de historische kernen vallen waaraan al een hoge verwachting was toegekend. Het overgrote deel van de historische elementen dateert uit de nieuwe tijd. De eerste molens, bruggen en voorden waren echter al in de (late) middeleeuwen aanwezig. Veel stenen gebouwen hebben houten voorgangers gehad. In de bodem kunnen daardoor ook oudere archeologische resten worden aangetroffen.

³⁵⁶ Provincie Drenthe 2009, Gerding *et al.* 2010.

4 Landschaps- en archeologische verwachtingskaart

4.1 Inleiding

De archeologische landschaps- en verwachtingskaart (bijlage 2) bevat informatie over de trefkans op archeologie. Het landschap was vroeger in veel grotere mate van invloed op het bewoningspatroon van de mens dan tegenwoordig. Het vormde een belangrijke factor in de keuze voor een vestigingsplaats. De ligging van archeologische vindplaatsen is dan ook in hoge mate gecorreleerd aan het landschap. Om uitspraken te kunnen doen over de archeologische verwachting in een bepaald gebied is het dan ook noodzakelijk een goed beeld te hebben van het ontstaan van het landschap. De achtergrond van de kaart is een landschapsanalyse op schaal 1:10.000. De landschaps- en archeologische verwachtingskaart bevat geen informatie over reeds aangetoonde archeologische resten, deze zijn weergegeven op de bronnenkaart (bijlage 1).

4.2 Landschap

4.2.1 Actueel Hoogtebestand Nederland

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)³⁵⁷ vormt de belangrijkste bron voor de landschapsanalyse. Het Actueel Hoogtebestand is een rasterkaart met rasters van 5 bij 5 m die de hoogte van het maaiveld met een nauwkeurigheid van ± 15 cm weergeeft. Op het AHN is hellingcompensatie uitgevoerd.³⁵⁸ Hierdoor worden lokale reliëfverschillen duidelijker zichtbaar. De begrenzing van beekdalen zijn duidelijker te zien, maar ook structuren zoals dekzandkopjes. De hoogte kan in GIS³⁵⁹ relatief worden ingesteld, waardoor per gebied de hoogte overgangen en daarmee de landschappelijke eenheden zeer nauwkeurig te zien zijn.

De landschappelijke eenheden zijn bepaald aan de hand van kaartmateriaal (§ 4.2.3).³⁶⁰ De begrenzing van de eenheden is echter bepaald aan de hand van het AHN, omdat dit de meest nauwkeurigste bron is. Dit houdt tevens in dat op verscheidene locaties binnen de gemeente op de landschapskaart eenheden voorkomen die niet op het kaartmateriaal zijn aangegeven. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om lokale depressies zoals dobbes en pingoruïnes, maar ook om restgeulen van beekmeanders en dekzandkopjes binnen beekdalen (figuur 4.1).

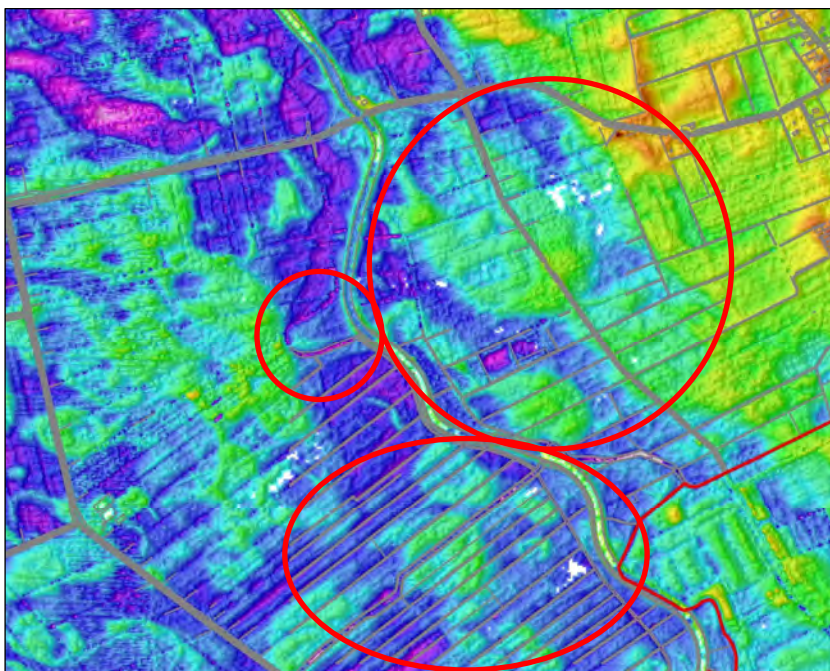
Om eventuele verstoringen op te sporen is naast kaartmateriaal gebruik gemaakt van het AHN. Rechthoekige terreinverlagingen zijn als mogelijk verstoord gekarteerd.

³⁵⁷ AHN 2010.

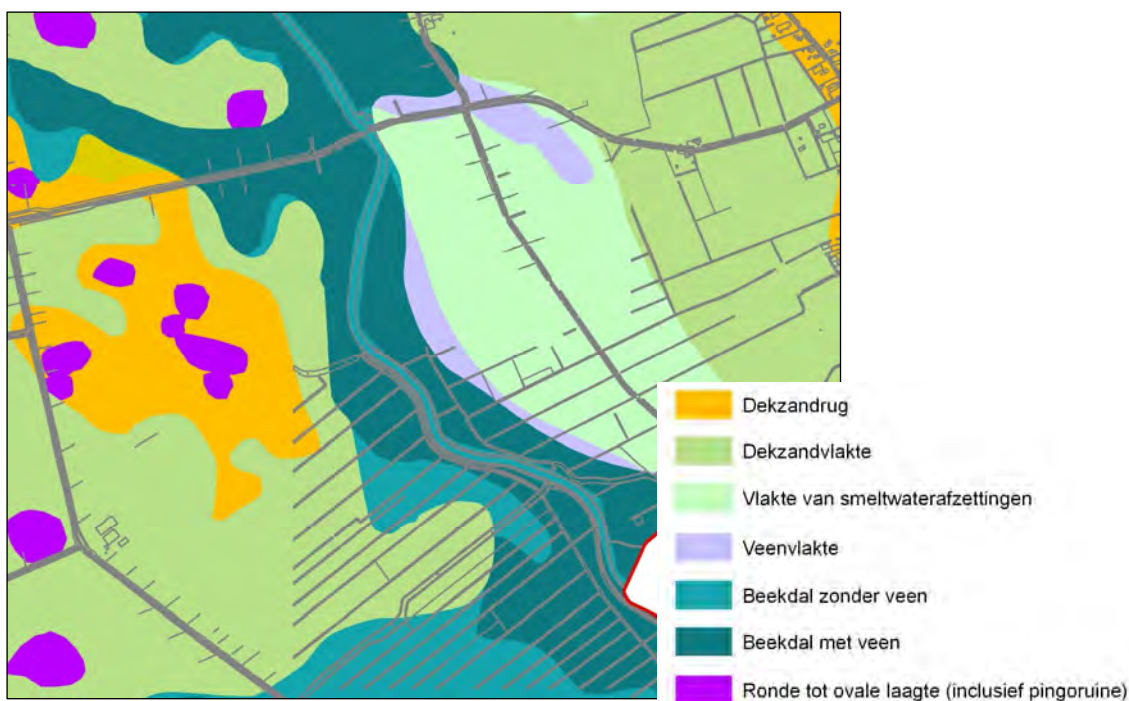
³⁵⁸ Waldus en van der Velde 2006.

³⁵⁹ Geografisch informatie systeem

³⁶⁰ Alterra 2010 a & b.

Figuur 4.1 Actueel Hoogtebestand Nederland.³⁶¹ Dal van de Hunze ten zuidwesten van Zuidlaarderveen (Zuidbroeken). Met oranje, geel en groen zijn de hoogstgelegen gebieden aangegeven, met blauw en vervolgens roze de lager gelegen gebieden. In en nabij het dal van de Hunze zijn verscheidene dekzand verhogingen zichtbaar (groen). De rode kaders geven aan waar het AHN andere informatie geeft dan de geomorfologische kaart (figuur 4.2).

Figuur 4.2 Geomorfologische kaart Drenthe.³⁶² Dal van de Hunze ten zuidwesten van Zuidlaarderveen (Zuidbroeken). Binnen de eenheden 'beekdal' en 'vlakte van sneeuws meltwaterafzettingen' zijn verscheidene dekzandkopjes zichtbaar op het AHN (figuur 4.1). Deze zijn niet weergegeven op de geomorfologische kaart. Daarnaast valt een oude meander van de Hunze (figuur 4.1) buiten de begrenzing van het 'beekdal' op de geomorfologische kaart.

³⁶¹ AHN 2010.

³⁶² Alterra 2010.

4.2.2 Geologische kaart

De geologische kaart van Nederland 1:50.000³⁶³ geeft informatie over de diepere ondergrond. Aan de hand van de op de geologische kaart aangegeven eenheden is de wordingsgeschiedenis van het landschap te reconstrueren. De geologische kaart is gebruikt voor de landschapsanalyse.

4.2.3 Geomorfologische kaarten

Voor de gemeente Tynaarlo zijn twee geomorfologische kaarten beschikbaar, de geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000³⁶⁴ en de geomorfologische kaart van Drenthe 1:25.000.³⁶⁵ De laatstgenoemde vormt de meest gedetailleerde kaart. De geomorfologische kaart geeft de landschapsvormen weer die aan het maaiveld zichtbaar zijn. Op basis van deze landschapsvormen in combinatie met de geologie is de vorming van het landschap te reconstrueren. Op basis van de landschapsanalyse kan achterhaald worden welke locaties in welke perioden geschikt waren voor bewoning. De landschapsbenamingen van de geomorfologische kaart van Nederland zijn gebruikt voor de benaming van de eenheden binnen de gemeente Tynaarlo.³⁶⁶ De geomorfologische kaart van Drenthe bevat verscheidene onnauwkeurigheden. Eenheden die voor de archeologie zeer belangrijk zijn, zoals dekzandkoppen in en nabij beekdalen, zijn nauwelijks aangegeven (figuur 4.2). Ook de begrenzing van de beekdalen zelf komt op meerdere plaatsen niet overeen met de werkelijkheid. Op het AHN lopen oude beekmeanders namelijk buiten de op de kaart aangegeven beekdalen. De landschapskaart van de gemeente Tynaarlo (bijlage 2) is daarom gebaseerd op de combinatie van alle landschappelijke bronnen inclusief het AHN.

4.2.4 Bodemkaarten

Voor de gemeente Tynaarlo zijn een aantal bodemkaarten beschikbaar, de bodemkaart van Nederland 1:50.000,³⁶⁷ een bodemkaart van de omgeving van vliegveld Eelde 1:2.500³⁶⁸ en een bodemkaart van het waterschap Oostermoerse Vaart 1:50.000.³⁶⁹ Daarnaast is voor de gebiedsbeschrijving gebruikt gemaakt van de toelichting op de kaarten van Haren³⁷⁰ en Roden-Norg³⁷¹ beiden 1:10.000, de kaart van Spek en Ufkes³⁷² en de kaart van Spek.³⁷³

Bodemprocessen zijn onder andere afhankelijk van de fysieke ondergrond en de waterhuishouding. De begrenzing van landschappelijke eenheden en bodemtypen komt dikwijls overeen. Daarnaast geeft de grondwatertrap (grondwaterstand) informatie over de geschiktheid van de bodem voor gebruik. Hierbij moet opgemerkt worden dat een bodemkaart de (sub)recente grondwaterstanden weergeeft waarbij de mens invloed heeft uitgeoefend op de waterhuishouding.

Enkele bodemtypen, bijvoorbeeld laarpodzolen en enkeerdgronden, wijzen op historische menselijke activiteit. Ter plaatse van deze bodems is namelijk een esdek

³⁶³ RGD 1990.

³⁶⁴ Alterra 2010a

³⁶⁵ Alterra 2010b.

³⁶⁶ Op verzoek van het Drents Plateau.

³⁶⁷ Stiboka 1973 & 1977 en Staring Centrum 1991.

³⁶⁸ Stiboka 1949.

³⁶⁹ Stiboka 1955.

³⁷⁰ Stiboka 1989.

³⁷¹ Stiboka 1985.

³⁷² Spek en Ufkes 1995.

³⁷³ Spek 2004.

aanwezig. Esdekken zijn gevormd door het jarenlang bemesten van de bodem met mest doordrenkte plaggen. Met het opbrengen van een esdek is men in de middeleeuwen begonnen.³⁷⁴ Nabij een esdek kunnen daarom sporen van middeleeuwse bewoning aanwezig zijn. Daarnaast zijn dergelijke locaties dikwijls gedurende langere perioden in gebruik geweest, waardoor onder een esdek vaak oudere sporen aanwezig zijn, welke door het esdek tevens goed geconserveerd blijven.³⁷⁵ De begrenzing van de essen voor de gemeente Tynaarlo is overgenomen van de provinciale kaart³⁷⁶ die gebaseerd is op Spek en Ufkes.³⁷⁷

Veengronden en moerige gronden wijzen op locaties die in het recente verleden nat en daardoor minder geschikt voor bewoning waren. Ter plaatse van de veengebieden is een gelaagd landschap aanwezig. In de steentijd waren bepaalde locaties wel geschikt voor bewoning, totdat de grondwaterstand zodanig steeg dat deze werden afgedekt met veen. Archeologische resten die momenteel onder het grondwater liggen zijn mogelijk zeer goed geconserveerd.

Kleine veentjes, dobbes en pingo's zijn op de bodemkaart aangegeven. In dergelijke veentjes, maar ook in (venige) beekdalen kunnen bijzondere archeologische resten worden aangetroffen, zoals rituele deposities.³⁷⁸

Als laatste geeft de bodemkaart locaties aan waar de bodem vergraven, afgegraven of opgehoogd is. Dit is overgenomen op de landschapskaart.

4.2.5 Historische kaarten

De bebouwde kom is op veel kaartmateriaal niet gekarteerd. Historische kaarten waarop minder bebouwing aanwezig is dan in de huidige situatie kunnen aanwijzingen geven voor het landschap binnen de huidige bebouwde kom. Op de redelijk nauwkeurig gekarteerde en gemeente dekkende Bonnekaart³⁷⁹ volgen de graslanden en akkers respectievelijk de natte en droge landschapseenheden. Daarnaast is de ligging van de bolvormige essen en dekzandkopjes op deze kaart aangegeven. Daarmee vormt de Bonnekaart de belangrijkste bron voor het karteren van het landschap binnen de huidige bebouwde kom.

4.2.6 Onderzoeken

Reeds uitgevoerde archeologische veldonderzoeken geven inzicht in de bodemopbouw op de desbetreffende locaties. Het gaat echter niet om gebiedsdekkende informatie. Informatie uit archeologische onderzoeksrapporten is verzameld in de bibliotheek van het Drents Plateau, via DansEasy³⁸⁰ en vanuit het ARcheologisch Informatie Systeem (Archis).

4.2.7 Ontgrondingen

In de loop van de tijd heeft de mens diverse ingrepen in het natuurlijke landschap uitgevoerd. Dit geldt met name voor de negentiende en twintigste eeuw waar tijdens grootschalige ontginningen de bodem soms diep is verstoord. De inpoldering in de negentiende eeuw en ruilverkavelingsprojecten in de tweede helft van de twintigste

³⁷⁴ Spek 2004.

³⁷⁵ van Doesburg *et al.* 2007, Provincie Drenthe 2009.

³⁷⁶ Provincie Drenthe 2010

³⁷⁷ Spek en Ufkes 1995.

³⁷⁸ Gerritsen en Rensink 2004 en SIKB 2008.

³⁷⁹ Uitgeverij Robas Producties 1990.

³⁸⁰ <https://easy.dans.knaw.nl/dms>

eeuw hebben naar verwachting veel schade toegebracht aan de archeologische resten vanwege de doorgevoerde cultuurtechnische maatregelen (diepwoelen etc.). Bodemversturende ingrepen tot de diepte van de archeologische relevante niveaus kunnen eventuele archeologische vindplaatsen of resten aangetast hebben. De vraag voor dit soort terreinen is dus waar en tot hoe diep de bodem verstoord is geraakt en op welke diepte een archeologisch relevant niveau verwacht kan worden. Tot halverwege de twintigste eeuw was de bouw van woningen grotendeels handwerk. Voor de funderingen werden smalle sleuven gegraven tot op de vaste ondergrond. Hierbij werden grootschalige bodemvergravingen vermeden. Vanaf de jaren '50 mechaniseerde de bouwwereld, waarbij steeds vaker met machines een bouwput werd aangelegd voor de funderingen. Hierbij is in veel gevallen een eventueel aanwezige archeologisch relevante laag verwijderd. Bovendien werden woningen steeds vaker geheel onderkeldert en indien nodig werden de bouwpercelen voorafgaand aan de bouw geëgaliseerd. In buurten / wijken met veel bebouwing vanaf de jaren '50 is de kans dus groot dat ter plaatse van de bebouwing en wegen de bodem verstoord is tot onder een archeologisch niveau. Het is echter mogelijk dat dieper liggende archeologische niveaus nog intact aanwezig zijn. Ter plaatse van tuinen en openbaar groen zal de bodem tevens niet tot nauwelijks verstoord zijn. Daarnaast heeft de aanleg van infrastructuur op diverse plaatsen geleid tot grootschalige bodemverstoringen. Bij de inventarisatie van mogelijke bodemverstoringen binnen de gemeente Tynaarlo is gebruik gemaakt van een drietal bronnen:

- Ontgrondingsvergunningen
Aangeleverd door de gemeente Tynaarlo.
- Saneringslocaties
Locaties die zijn gesaneerd zijn als verstoord beschouwd.³⁸¹
- Bodemkaart / geomorfologische kaarten
Op de diverse kaarten³⁸² staan diverse soorten bodemverstoringen aangegeven. Zo is aangegeven welke percelen vergraven zijn bij de ruilverkavelingen en welke percelen zijn opgehoogd.
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)
Op het AHN zijn soms (delen van) percelen met onnatuurlijke lineaire of rechthoekige structuren zichtbaar die duidelijk lager liggen dan omringende percelen. Meestal betekent dit dat de bodem in dergelijke percelen afgegraven of geëgaliseerd is.

4.2.8 Veldonderzoek

Op 9, 28 en 31 maart 2011 heeft een veldonderzoek plaatsgevonden. Dit veldonderzoek bestond uit een veldinspectie, onder andere naar de verspreiding van de stuifzandcomplexen en de zichtbaarheid van dekzandruggen in het veenkoloniaal gebied. Daarnaast zijn verkennende boringen geplaatst ter plaatse van enkele beekdalen en mogelijk kwelkraters.

De mogelijke kwelkraters zijn opgebouwd uit goed gesorteerd zeer fijn zand dat niet te onderscheiden is van dekzand. Op basis van het booronderzoek is daardoor niet te

³⁸¹ www.bodemloket.nl

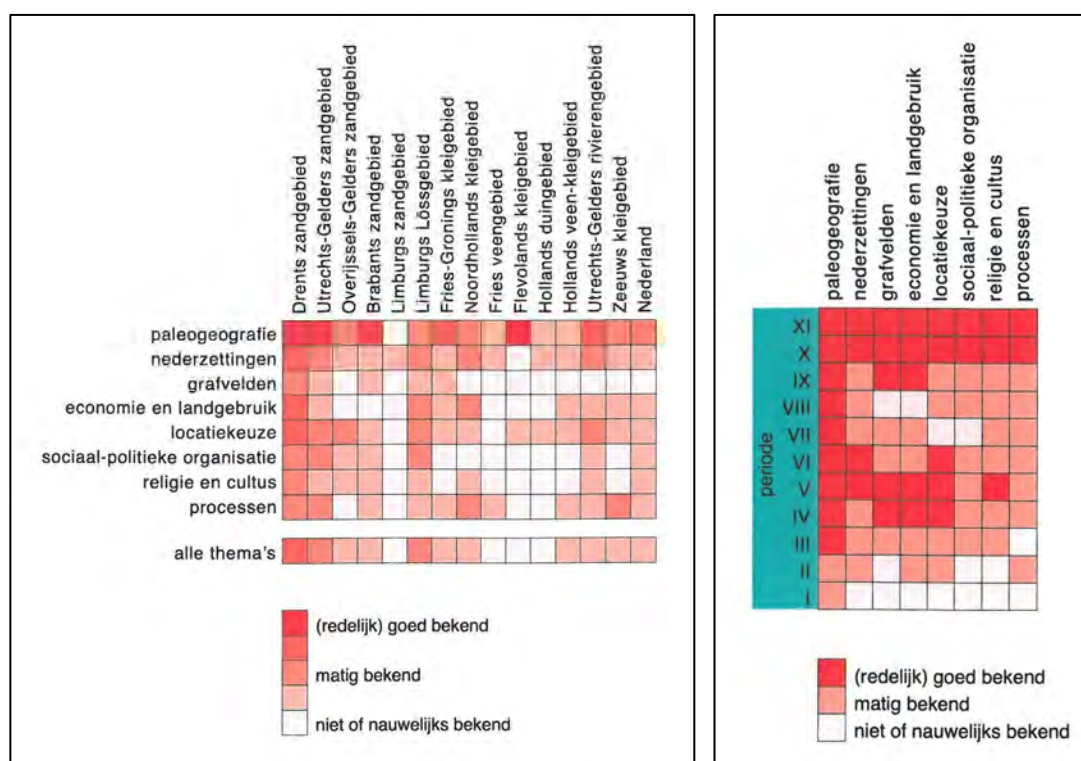
³⁸² Alterra 2010b, Stiboka 1949, 1955, 1973 & 1977 en Staring Centrum 1991.

bepalen of het om dekzandruggen of kwelkraters gaat. Op basis van de vorm op het AHN blijft het aannemelijk dat het kwelkraters zijn.

De beekdalen die op de conceptkaart gekarteerd waren als 'beekdal zonder veen' zijn steekproefsgewijs getoetst. Het gaat om de beekdalen van het Eelderdiep, de Eekhoornsche Loop, het Zeegserloopje, het Schipborgsche Diep, de Runslot, het Taarloosche Loopje, de Eischenbroeksche Loop en het naamloze voormalige beekdal ter hoogte van de Nieuwe Stukken bij Vries. Op basis van het uitgevoerde onderzoek kan gesteld worden dat in alle beekdalen veen aanwezig is geweest. In enkele beekdalen was dit momenteel niet meer het geval, het gaat om de beekdalen van de Eekhoornsche Loop, de Nieuwe Stukken bij Vries, het Taarloosche Loopje, de Eischenbroeksche Loop en een deel van het Zeegserloopje. In deze beekdalen zijn een klein restant veraard veen, sporen van veenwinning of een zeer humeuze bouwvoor aangetroffen. In de overige genoemde beekdalen is wel veen aangetroffen. Deze zijn dan ook als zodanig opgenomen op de landschapskaart (bijlage 2). Het gaat in alle gevallen om geoxideerd of veraard veen.

4.3 Archeologische verwachting

4.3.1 Archeologiebalans

Figuur 4.3 Kennisniveau binnen de archeoregio Drenthe vergeleken met de rest van Nederland en voor Drenthe per thema per periode (I, II en III = steentijd; IV= Laat neolithicum - midden bronstijd, V=late bronstijd-midden ijzertijd, VI=late ijzertijd - vroeg Romeinse tijd, VII= midden Romeinse tijd, VIII= laat Romeinse tijd - begin vroege middeleeuwen, IX=vroege middeleeuwen, X=eind vroege middeleeuwen - late middeleeuwen, XI = nieuwe tijd).³⁸³

³⁸³ Lauwerier en Lotte 2002.

In de archeologiebalans³⁸⁴ worden de kennis en kennislacunes van de verschillende archeoregio's besproken. Hieruit blijkt dat de archeologische kennis van Drenthe het hoogst is vergeleken met de rest van Nederland (figuur 4.3). Als gekeken wordt naar de verschillende periodes binnen Drenthe zelf (figuur 4.3), dan blijkt dat van de oude steentijd het minst bekend is. Daarnaast is relatief weinig bekend over de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Binnen Drenthe als geheel is de kennis over de 'sociaal-politieke organisatie' en 'processen' het laagst.

4.3.2 Nationale Onderzoeksagenda Archeologie

De Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA)³⁸⁵ bevat een beschrijving van belangrijke onderzoeksonderwerpen die momenteel voor verschillende regio's in Nederland van belang zijn. Voor de gemeente Tynaarlo geldt dat in de verschillende archeologische perioden de onderstaande onderwerpen van belang zijn bij archeologisch onderzoek. Indien een archeologische vondstlocatie de potentie geeft om één of enkele onderwerpen uit de NOaA te onderzoeken dan is een dergelijke locatie van archeologisch belang, omdat deze informatie kan toevoegen aan de reeds bekende archeologische gegevens. De NOaA onderwerpen voor de gemeente Tynaarlo zijn per periode:

Paleolithicum, mesolithicum en vroeg neolithicum

- Kolonisatie en vroege bewoningsgeschiedenis van Nederland
- Gebruik van het landschap en nederzettingssystemen
- Voedseleconomie en relatie mens en milieu
- Begravingen en deposities van menselijk resten
- Culturele tradities, sociale relaties en interactie

Laat neolithicum tot en met de late ijzertijd

- Ontwikkeling van het cultuurlandschap
- Productie, distributie en gebruik van mobilia
- Agrarische bestaansbasis (economische, ruimtelijke en sociale ordening)
- Rituele praktijken inclusief depositiepraktijken en grafritueel
- Sociaal politieke transformaties (machtspolitieke aspecten)
- Constructie van persoonsgeboden, lokale en bovenlokale identiteiten (identiteitsontlening van gemeenschappen aan de lokale (gecultiveerde) landschappen)

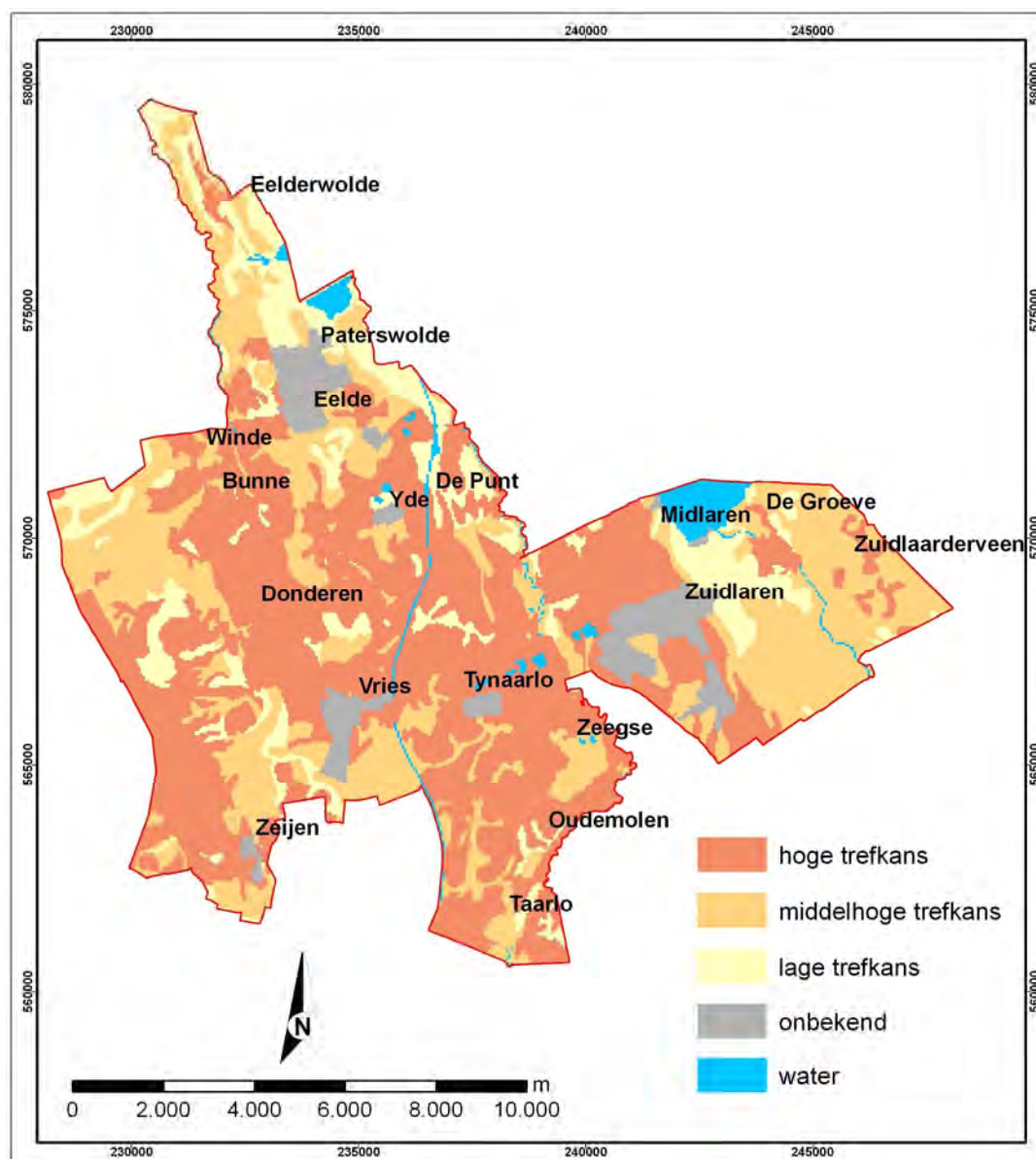
Romeinse tijd, middeleeuwen en vroegmoderne tijd

- Landschap en bewoningsdynamiek
- Vondsten uit venen
- Romanisering en frankisering (interactie tussen verschillende bevolkingsgroepen aan weerszijden van de grens)
- Grafritueel, religieuze beleving, kerstening
- Vroege steden
- Het cultuurlandschap (fixatie van erven)
- Relatie tussen stad en platteland
- De laatmiddeleeuwse boerderij

³⁸⁴ Lauwerier en Lotte 2002.

³⁸⁵ www.noaa.nl

- Bewoningskernen vanaf de late middeleeuwen (kleine steden en dorpskernen en verfijning van de kennis over grote steden)
- Indicatoren voor handel en uitwisseling (handelsstromen)

Figuur 4.4 Uitsnede van de IKAW voor de gemeente Tynaarlo.³⁸⁶

4.3.3 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden

De landelijk vervaardigde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden³⁸⁷ laat op basis van een statistische relatie de kans op het aantreffen van archeologische waarden binnen een bepaalde bodemeenheid van de archeoregio zien. Voor het grondgebied van de gemeente (figuur 4.4) blijkt dat een groot deel geclassificeerd is als gebied met een hoge trefkans (tabel 4.1). De delen die niet gekarteerd zijn, betreffen de bebouwde gebieden.

³⁸⁶ RCE 2008; versie 3.0.

³⁸⁷ RCE 2008; versie 3.0.

Tabel 4.1 *Oppervlakte (ha) per IKAW-eenheid*

Eenheid IKAW	Hoge trefkans	Middelhoge trefkans	Lage trefkans	Niet gekarteerd	Water
Oppervlakte (ha)	7059	4544	1931	867	364

Een nadeel van deze IKAW is dat deze gebaseerd is op de bodemkaart met een schaal van 1:50.000. Dit betekent dat de IKAW op gemeentelijk niveau een te generaliserend karakter heeft. Immers, op de bodemkaart zijn kleine landschapselementen ofwel weggelaten op de kaart ofwel met een aantal andere elementen gegroepeerd. Dieper liggende archeologische niveaus en historische elementen en objecten zijn op de IKAW niet meegenomen. De landelijk vervaardigde IKAW mag daarom alleen gebruikt worden bij een kaartschaal kleiner of gelijk aan 1:50.000.³⁸⁸ In de toelichting van de IKAW is opgenomen dat ook bij een lage archeologische indicatieve waarde archeologisch onderzoek noodzakelijk is om het kaartbeeld te verfijnen.³⁸⁹ Het geadviseerde onderzoek betreft in eerste instantie een bureauonderzoek, waarbij de, bij het vervaardigen van de IKAW, ontbrekende bronnen worden geraadpleegd, zoals historische kaarten, vondstwaarnemingen en hoogtegegevens.

De verwachtingskaart in bijlage 2 geeft de resultaten van het bureauonderzoek naar de archeologische verwachting voor de gemeente Tynaarlo op een detailniveau van 1:10.000 weer. De gemeentelijke verwachtingskaart is nauwkeuriger en vervangt daarom de IKAW.

4.3.4 Verwachtingsmodel

Relatie bekende resten en landschap

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn 429 archeologische waarnemingen en 100 archeologische monumententerreinen bekend.³⁹⁰

De bekende archeologische waarnemingen binnen de gemeente Tynaarlo betreffen toevalsvondsten en vondsten gedaan tijdens gericht archeologisch onderzoek, ontgroningen en bouwwerkzaamheden. Archeologisch onderzoek heeft niet consequent of steekproefsgewijs plaatsgevonden. De werkelijke spreiding van archeologische resten binnen de gemeente komt daardoor mogelijk niet overeen met de spreiding van de tot nu toe aangetroffen archeologische resten. De gegevens in tabel 4.2 betreffen daarom een indicatie van de spreiding.

In tabel 4.2 is het aantal en de rangorde van de hoeveelheid waarnemingen per oppervlakte van de desbetreffende landschapseenheid weergegeven en de rangorde van het aantal monumenten per landschapseenheid. Bij de rangorde geeft '1' aan dat de meeste waarnemingen of monumenten binnen die landschapseenheid zijn aangetroffen. Hoe groter het getal hoe minder archeologische resten binnen die eenheid zijn aangetroffen. Bij de rangorde van de waarnemingen en monumenten is geen onderscheid gemaakt op archeologische periode. Vanaf de middeleeuwen werd de landschappelijke ligging echter minder belangrijk voor vestiging.

Voor het opstellen van het archeologisch verwachtingsmodel (tabel 4.3) is rekening gehouden met de relatie tussen bekende archeologische resten en het landschap

³⁸⁸ Deeben 2008, Kamermans *et al.* 2009.

³⁸⁹ Deeben 2008.

³⁹⁰ Archis 31 juli 2010.

(tabel 4.2), daarnaast is echter gebruikt gemaakt van de algemeen bekende relatie tussen landschapseenheden en archeologische verwachting.³⁹¹

Tabel 4.2 Percentage archeologische waarnemingen en monumenten per landschapseenheid weergegeven als aantal per hectare en/of rangorde (van veel naar weinig).

Landschappelijke eenheid	waarnemingen per hectare (x100) en rangorde (.)	Rangorde monumenten (1 is meest)
Stuwwallen	4,6 (6)	1
Grondmorenerug	3,0 (10)	7
Glooiing van hellingafzettingen	1,9 (13)	5
Smeltwatervlakte	2,7 (11)	3
Dekzandrug	4,9 (5)	6
Gordeldekzandrug	5,8 (2)	Geen monumenten
Randwal	4,0 (7)	6
Droog dal	1,6 (14)	Geen monumenten
Dekzandwieling	3,9 (8)	Geen monumenten
Gordeldekzandwieling	5,2 (3)	2
Gordeldekzandvlakte	1,9 (12)	4
Dekzandvlakte	0,4 (20)	Geen monumenten
Dekzandvlakte vervlakt door veen of overstromingsmateriaal	1,4 (15)	Geen monumenten
Beekdal met veen	1,1 (18)	9
Restgeul	Geen waarnemingen	Geen monumenten
Dekzandkop binnen beekdal	7,2 (1)	8
Oeverwal	Geen waarnemingen	Geen monumenten
Beekdal zonder veen	1,4 (16)	10
Veenrestrug	Geen waarnemingen	Geen monumenten
Veenkoloniale ontginningsvlakte	Geen waarnemingen	Geen monumenten
Stuifzand	1,1 (19)	10
Laagte (veentje) met randwal	4,9 (4)	Geen monumenten
Laagte (veentje) zonder randwal	3,4 (9)	Geen monumenten
Water	1,1 (17)	9

Glaciaal landschap

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn verscheidene glaciale vormen aanwezig. De stuwwallen en grondmoreneruggen binnen de gemeente Tynaarlo vormden een gunstige bewoningslocatie. In de steentijd had men vanaf de hoger gelegen stuwwal overzicht over de omgeving en het rondtrekkende wild. De prehistorische route³⁹² loopt over de Hondsrug. In latere perioden vormden de hoger gelegen en daarmee drogere terreinen met vruchtbare bodems gunstige vestigingslocaties. De randen van de stuwwallen en moreneruggen werden vanaf het neolithicum ontgonnen, de hogere delen vanaf de ijzertijd.³⁹³ Onder andere steentijdvindplaatsen, grafheuvels, celtic fields en essen zijn op de stuwwallen en grondmoreneruggen aanwezig.

De hellingen van de stuwwallen (glooiing van hellingafzettingen) en de lager gelegen voet (smeltwatervlakte) en de sandrs (smeltwaterwaaier) aan de uiteinden van de (droge) dalen liggen hoger dan de omliggende dekzandgebieden en beekdalen. Eventuele (kwel) bronnen konden de bewoners voorzien van water. Aan de voet van de stuwwal is wateroverlast door kwel, afstromend water en stagnatie van regenwater echter ook mogelijk. Aan deze eenheden is een middelhoge verwachting toegekend.

³⁹¹ Onder andere Gerritsen en Rensink 2004, Deeben *et al.* 2008, Aalbersberg 2010, van Putten *et al.* 2011, Boshoven *et al.* 2010 en Buesink *et al.* 2010.

³⁹² Provinciaal Belang, Provincie Drenthe 2010.

³⁹³ Foorthuis en Ellerie 2003.

Op de stuwwallen, grondmoreneruggen en hellingen kunnen vanaf maaiveld archeologische resten worden aangetroffen uit alle perioden, zowel van nederzettingen als van *off-site* activiteiten.

Dekzandlandschap

Aan de dekzandruggen en de gordeldekzandruggen wordt een hoge archeologische verwachting toegekend. De ruggen vormden een gunstige vestigingsplaats en bieden enig uitzicht over de directe omgeving. Wanneer in de nabijheid van een (gordel)dekzandrug water aanwezig is, wordt de locatie extra aantrekkelijk. De (gordel)dekzandwelvingen betreffen dekzandgebieden met welvingen waarin de individuele ruggen minder duidelijk te onderscheiden zijn. Ook deze locaties vormden een gunstige vestigingsplaats. Aan de dekzandwelvingen is een middelhoge verwachting toegekend. Aan de gordeldekzandvlakten is een middelhoge verwachting toegekend, omdat deze zich aan de voet van de stuwwallen bevinden en nog duidelijk hoger liggen in het landschap dan de lager gelegen dekzandvlakten en beekdalen. Voor de dekzandvlakten, de dekzandvlakten bedekt met veen en de dekzandvlakten die regelmatig vanuit beken werden overstroomd geldt een lage archeologische verwachting. Deze gebieden zijn laaggelegen, kenden vochtige tot moerassige omstandigheden en vormden daardoor minder gunstige bewoningslocaties. Aan de sinds de ijstijd droog liggende dalen in de stuwwallen, welke deels opgevuld zijn met dekzand en/of löss is eveneens een lage archeologische verwachting toegekend. Door de lagere ligging en het ontbreken van water waren deze locaties minder gunstig voor bewoning.

Archeologische resten uit alle perioden kunnen op de dekzanden worden aangetroffen. Voor de dekzandruggen geldt dat er een grote kans is op resten van nederzettingen. Nabij beekdalen of vennetjes kunnen echter ook resten van *off-site* activiteiten zoals vuursteenbewerking, rituele deposities en afvaldumpen worden aangetroffen. Voor het dekzandlandschap in het Hunzedal en langs overige beekdalen geldt dat deze afgedekt kunnen zijn geweest met veen. Het veen groeide vanuit de laagtes uit over de hoger gelegen delen, totdat hoogveen ook de koppen afdekte. Onder het veen kunnen archeologische resten aanwezig zijn tot en met het neolithicum en op de koppen mogelijk ook uit latere perioden. Vervolgens is weer bewoning mogelijk vanaf de veenontginning (late middeleeuwen – nieuwe tijd).

Beekdallandschap

Het beekdallandschap omvat de beekdalen en de dekzandruggen binnen de beekdalen. Aan de dekzandruggen en oeverwallen binnen de beekdalen wordt een hoge verwachting toegekend. Deze hooggelegen 'eilanden' nabij water vormden zeer gunstige vestigingslocaties.

De beekdalen zelf kennen over het algemeen een lage trefkans op archeologische resten. De aanwezige archeologische resten betreffen echter dikwijls bijzondere datasets die van belang zijn voor de archeologische kennis van de regio. Vanwege de aanwezigheid van bijzondere datasets is aan de beekdalen een hoge of middelhoge verwachting toegekend aan respectievelijk de beekdalen met veen en de beekdalen zonder veen. De natte bodemgesteldheid in beekdalen zorgt er voor dat niet alleen anorganische, maar juist ook organische archeologische resten goed geconserveerd blijven. In veen zijn archeologische resten het beste geconserveerd (met uitzondering van bot), waardoor in de beekdalen met veen de grootste kans bestaat dat er resten worden aangetroffen.

In beekdalen zijn bijzondere archeologische resten te verwachten.³⁹⁴ Met name in de overgangszones van beekdal naar dekzandrug. Hierbij moet gedacht worden aan bijvoorbeeld kortstondig gebruikte kampementen van jagers en verzamelaars³⁹⁵, aan doorwaadbare plaatsen (voorden) en bruggen, knuppelpaden die de hogere delen van het landschap met elkaar verbonden, depotvondsten en dumpplaatsen van nederzettingsafval. Ook kunnen rituele deposities en losse vondsten gerelateerd aan de jacht, visvangst en houtkap aanwezig zijn. Hierbij moet men denken aan begraven bijlen, muntschatten, fuiken, boten en dergelijke.

De beekdalen binnen de gemeente Tynaarlo vallen onder het Provinciaal Belang Archeologie. De grenzen van de beekdalen zoals vastgesteld in de omgevingsvisie³⁹⁶ zijn bepaald op provinciale schaal. Op de gemeentelijke verwachtingskaart zijn de beekdalen gekarteerd op een schaal van 1:10.000. Overeengekomen is dat voor de gemeentelijke verwachtingskaart de beekdalgrenzen op het schaalniveau van 1:10.000 kunnen worden gehanteerd als begrenzing van het Provinciaal Belang Archeologie 'beekdalen'.

Veenlandschap

Het veengebied omvat het Bunnerveen en een veenkoloniale ontginningsvlakte nabij Eelderwolde. In deze gebieden zijn geen dekzandverhogingen onder het veen aanwezig. Het gebied was altijd al laaggelegen en vlak. Daarom is aan deze gebieden een lage archeologische verwachting toegekend. Indien resten worden aangetroffen kan het gaan om bijzondere datasets, zoals resten van knuppelpaden, rituele deposities, houtkap, jacht of visvangst.

Het veen is gevormd ter plaatse van gedurende het hele jaar natte, en daarmee voor bewoning minder geschikte, terreindelen. Eventueel aanwezige archeologische resten betreffen waarschijnlijk rituele deposities of losse vondsten. Eventueel aanwezige archeologische resten zullen vanwege het afdekkende veenpakket goed geconserveerd zijn.

Stuifzandgebieden

Stuifzand is lokaal verstoven dekzand. Archeologische resten in het oorspronkelijke dekzandgebied kunnen door stuifzand zijn afgedekt en daardoor extra goed geconserveerd worden. Het is ook mogelijk dat de resten zijn uitgeblazen en daardoor verstoord zijn. Het stuifzand zelf is een jonge afzetting en het droge, arme, beweeglijke zand vormde geen gunstige vestigingslocatie. Vanwege de mogelijke aanwezigheid van oude afgedekte vindplaatsen is aan de stuifzanden echter een hoge archeologische verwachting toegekend.

In (voormalig) actieve stuifzandgebieden dient rekening te worden gehouden met verschillende sedimentatiefasen, waarbij oudere bodems (en dus leefniveaus) kunnen zijn afgedekt met jongere stuifzanden. Onder een vondstloze C-horizont van een vlakvaaggrond kunnen dan nog begraven bodems met bewoningssporen en/of oudere vondstniveaus voorkomen.

³⁹⁴ Gerritsen en Rensink 2004, SIKB 2008.

³⁹⁵ Deeben *et al.*, 2005.

³⁹⁶ Provincie Drenthe 2010.

Lokale laagten

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn veel lokale depressies aanwezig. Het gaat hierbij om pingo's, kwelkraters, doodijsraten en dobbes. Bij verscheidene laagten is een randwal aanwezig. Vanwege het aanwezige keileem in de ondergrond zijn in de depressies vaak vennetjes aanwezig, waarin veenvorming heeft plaatsgevonden. Randwallen en overige hoger gelegen gebieden nabij de vennetjes vormden zeer gunstige vestigingslocaties, omdat het water uit de vennen gebruikt kon worden. Op de randwallen kunnen nederzettingenresten worden aangetroffen. In het ven kunnen resten gerelateerd aan een nederzetting aanwezig zijn, zoals depotvondsten en losse vondsten. Daarnaast zijn sommige vennetjes gebruikt als offerveentjes waardoor rituele deposities kunnen worden aangetroffen. Aan alle laagten en randwallen is een hoge archeologische verwachting toegekend.

4.3.5 Tabel

Tabel 4.3 laat het verwachtingsmodel zien. Per landschappelijke eenheid is te zien welke archeologische verwachting er aan gekoppeld is.

Tabel 4.3 *Archeologische verwachting per landschapseenheid*

Landschappelijke eenheid	Archeologische verwachting
Stuwwallen	Hoog
Grondmorenerug	Hoog
Glooiing van hellingafzettingen	Middelhoog
Smeltwatervlakte	Middelhoog
Dekzandrug	Hoog
Gordeldekzandrug	Hoog
Randwal	Hoog
Droog dal	Laag
Dekzandwielving	Middelhoog
Gordeldekzandwielving	Middelhoog
Gordeldekzandvlakte	Middelhoog
Dekzandvlakte	Laag
Dekzandvlakte vervlakt door veen of overstromingsmateriaal	Laag
Beekdal met veen	Hoog
Restgeul	Hoog
Dekzandkop binnen beekdal	Hoog
Oeverwal	Hoog
Beekdal zonder veen	Middelhoog
Veenrestrug	Laag
Veenkoloniale ontginningsvlakte	Laag
Stuifzand	Middelhoog
Laagte (veentje) met randwal	Hoog
Laagte (veentje) zonder randwal	Hoog
Water	Laag

5 Achtergronden wetgeving en beleidskaart

5.1 Verdrag van Valletta en wetswijzigingen

5.1.1 Algemeen

De Eerste en Tweede Kamer hebben in 1998 het Europese verdrag goedgekeurd inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (beter bekend als het Verdrag van Valletta of Malta, 1992). De implementatie van dit verdrag in de Nederlandse wetgeving heeft geleid tot de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) die op 1 september 2007 definitief in werking is getreden. Het betreft een wijzigingswet die die relevant is voor aan de archeologie rakende werkvelden, zoals de Monumentenwet 1988, de Ontgrondingenwet, de Woningwet en de Wet ruimtelijke ordening. De wetgeving beoogt dat zo goed en zo vroeg mogelijk rekening wordt gehouden met de aanwezigheid óf mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem. De regelgeving heeft twee belangrijke uitgangspunten:

1. Het streven naar behoud van archeologische resten in hun originele context in de bodem (*'in situ'*), of als dit niet mogelijk is door opgraving en documentatie (*'ex situ'*).
2. Degene die nieuwe ontwikkelingen met mogelijk bodemverstorende ingrepen tot stand brengt, is verantwoordelijk voor de inventarisatie en een verantwoord beheer van de bekende en te verwachten archeologische resten in de ondergrond ("de verstoorder betaalt").

De wetgeving decentraliseert taken van de landelijke en provinciale overheden naar de lokale overheden en versterkt daarmee de rol van gemeenten als bevoegde overheid. Gemeenten zijn dus sinds 2007 verantwoordelijk voor de (mogelijk aanwezige) archeologische waarden op hun grondgebied.

5.1.2 De Monumentenwet 1988 en WAMZ

Voor het in werking treden van de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) was de bescherming van monumenten, waartoe ook archeologische monumenten behoren, en stads- en dorpsgezichten geregeld via de Monumentenwet 1988 (MW88). In de nieuwe WAMZ is vooral sprake van de bescherming van bekende én te verwachten archeologische waarden. De uitgangspunten van de WAMZ zijn:

- Het beleidsuitgangspunt is behoud en bescherming van het archeologisch erfgoed (artikel 11 Monumentenwet 1988);
- Het aansluiten op de Wet ruimtelijke ordening door te stellen dat bij vaststelling van een bestemmingsplan rekening gehouden dient te worden met archeologie (art. 38 t/m 44 Monumentenwet 1988);
- Beleidsuitgangspunt dient behoud en bescherming van het archeologisch erfgoed *in situ* te zijn door het treffen van technische maatregelen waardoor archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden. Indien dit niet mogelijk is dient te worden opgegraven;
- Decentralisatie van Rijkstaken naar gemeenten;
- Het verhalen van de maatschappelijke kosten verbonden aan het veiligstellen van archeologische waarden op de initiatiefnemer van de geplande ruimtelijke ingreep. Met andere woorden: de verstoorder betaalt;

- Introductie van marktwerking voor de uitvoering van archeologisch werk en controle van de kwaliteit hiervan middels de introductie van een kwaliteitssysteem;
- Er komt een uitgebreidere meldingsplicht m.b.t. archeologie en informatie over het erfgoed dient toegankelijk te zijn;
- Het publiek dient intensief bij het erfgoed betrokken te worden.

In de praktijk betekent dit dat gemeenten alle nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen voorafgaand aan de besluitvorming dienen te toetsen op de consequenties voor het behoud en beheer van het archeologisch erfgoed.

Om te voorkomen dat archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd bij bodemverstoringen op “huis-, tuin- en keukenniveau” is onderstaande toegevoegd aan de WAMZ:

*“De artikelen 39, 40 en 41 zijn niet van toepassing op projecten met een oppervlakte kleiner dan 100 m²; de gemeenteraad kan een hiervan afwijkende andere oppervlakte vaststellen.”*³⁹⁷

Met dit artikel wordt bewerkstelligd dat kleine bouwprojecten in principe gevrijwaard zijn van de implicaties van het Verdrag van Malta, maar wordt wel recht gedaan aan het maatwerk dat door gemeenten verricht kan worden.³⁹⁸ Dit maatwerk kan dus zowel een ruimere vrijstelling als een minder ruimte vrijstelling betekenen.

5.2 Archeologie en ruimtelijke ordening

Een vroegtijdige inventarisatie van archeologische waarden is in het belang van zowel de initiatiefnemers van een project met bodemverstorende activiteiten als de planontwikkeling. Bij vroegtijdige opsporing kunnen de archeologische waarden immers nog ingepast worden, zodat de kosten voor bijvoorbeeld een opgraving vermeden kunnen worden. Tevens kunnen archeologische waarden dan behouden blijven voor toekomstige generaties. Een tijdige opsporing voorkomt dat de daadwerkelijke ontwikkeling van te bebouwen of ontgraven gebieden vertraagd wordt. Het behoud van archeologische waarden brengt bewoners en gebruikers meer historisch besef over hun omgeving bij. Inpassing van bestaande archeologische waarden in een plan kan een gebied cultuurhistorische identiteit verlenen en daarmee kwaliteit toevoegen aan de openbare ruimte. Bij inpassing kan bijvoorbeeld gedacht worden aan bescherming en behoud van archeologische waarden op een vindplaats door er een plantsoen of speelweide overheen aan te leggen. Een eerder geplande parkeergarage op diezelfde locatie zou bijvoorbeeld in een ander deel van het plangebied gerealiseerd kunnen worden. Behoud kan ook worden gerealiseerd door technische maatregelen te nemen die bodemverstorende ingrepen voorkomen (bv. ophoging, funderen op staal).

De bodem wordt vaak verstoord in gebieden die planologisch (her)ontwikkeld gaan worden en/of die een nieuwe bestemming krijgen, bijvoorbeeld van agrarisch grondgebruik naar bedrijventerrein. Dat betekent dat archeologische waarden vooral

³⁹⁷ artikel I, onderdeel G, artikel 41a van Monumentenwet 1988.

³⁹⁸ Gewijzigd Amendement van het Lid van Vroonhoven-Kok. Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2005-2006. Kamerstuk 29 259, nr. 24. Aangenomen door de Tweede Kamer op 4 april 2006. Algemeen wordt aangenomen dat de genoemde vrijstelling niet geldt voor bekende archeologische waarden, maar voor verwachtingsgebieden. Mogelijk wordt dit nog verduidelijkt in de wet.

een grote rol zullen spelen in de procedures bij ruimtelijke ordening. Het betreft bijvoorbeeld vergunningaanvragen voor infrastructurele werken, ontgrondingen en allerhande klein- en grootschalige bouw- of natuurontwikkelingsprojecten die de bodem dieper dan de normaal agrarisch bewerkte bovengrond zullen roeren. Ook langdurige en grootschalige verlagingen van het grondwaterpeil kunnen mogelijk bedreigend zijn voor het archeologisch erfgoed, omdat door oxidatie van organisch materiaal in de bodem grondsporen kunnen vervagen en kwetsbare materialen als hout, textiel, botresten en leer sneller zullen vergaan. Daarmee verdwijnt informatie die van belang kan zijn voor de interpretatie en reconstructie van archeologische vindplaatsen bij latere opgravingen.

5.3 Provinciaal archeologiebeleid

Sinds de invoering van de WAMZ in 2007 en de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro; in 2008) is de rol van de provincie inzake de archeologie gewijzigd van een toetsende naar een meer sturende regierol en adviserende functie. Onder de nieuwe Wro is de Artikel-19-procedure namelijk komen te vervallen. Indien een ontwikkeling van een locatie een bestemmingswijziging met zich meebrengt, kan de gemeente zelf een procedure in gang zetten om tot wijziging van het bestemmingsplan te komen. Volgens de Wro keurt de provincie niet langer gemeentelijke bestemmingsplannen goed. De provincie kan wel zienswijzen indienen of een aanwijzing geven tijdens de bestemmingsplanprocedure.

De provincie is nog wel de bevoegde overheid indien provinciale belangen in het geding zijn of bij projecten die gemeentegrenzen overschrijden (bijvoorbeeld een verbreding van een provinciale weg), bij MER-plichtige projecten, bij grondwateronttrekkingen, waterberging, natuurontwikkeling of als het om ontgrondingen gaat.

Provincies hebben tevens de mogelijkheid om zogenoemde archeologische attentiegebieden aan te wijzen. Dit zijn gebieden binnen het grondgebied van de provincie die archeologisch waardevol zijn of naar verwachting archeologisch waardevol zijn en die binnen geldende bestemmingsplannen onvoldoende bescherming genieten. Voor die gebieden dient de desbetreffende gemeente binnen een nader vast te stellen termijn een nieuw bestemmingsplan op te stellen, waarbij wel voldoende rekening wordt gehouden met de aanwezige en/of verwachte archeologische waarden.

Verder heeft de provincie een wettelijke depottaak. Alle vondsten en documentatie volgend uit onderzoek dat is uitgevoerd in een provincie, dienen toekomst bestendig te worden bewaard in het desbetreffende provinciaal depot voor bodemvondsten. De provincie is bevoegd om gemeentelijke depots aan te wijzen.

De provincie heeft de uitgangspunten van haar archeologie beleid weergegeven in de Omgevingsvisie Drenthe. De Omgevingsvisie is door de Provinciale Staten van Drenthe vastgesteld op 2 juni 2010. In maart 2011 is ook een provinciale omgevingsverordening vastgesteld met daarin de juridische onderbouwen van de omgevingsvisie.

De sturing op de provinciale kernkwaliteiten archeologie volgt het stramien van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur.³⁹⁹ Voor bekende archeologische waarden van provinciaal belang is het uitgangspunt dat deze waarden behouden blijven (behoud in

³⁹⁹ Provincie Drenthe 2009.

situ). Bij bodemingrepen op dergelijke terreinen worden door de provincie eisen gesteld. Voor verwachte archeologische waarden wordt gestreefd naar een goede uitvoering van archeologisch onderzoek. Hierbij stelt de provincie voorwaarden. De derde sturingsfilosofie 'respecteren' loopt als een rode draad door de omgang met het archeologisch erfgoed. Uitwerking van deze sturing is dat de provincie zo vroeg mogelijk in de planvorming met de gemeente en de initiatiefnemer(s) van een ontwikkeling die het provinciaal belang archeologie raakt, aan tafel wil zitten om in gezamenlijk overleg het archeologieonderdeel in de planvorming te bepalen. In geval van voor genomen bodemingrepen in waarden of verwachtingen aangaande het provinciaal belang archeologie dient daarom, altijd via de gemeente, contact te worden opgenomen met de provinciaal archeoloog.

Het provinciale beleid voor archeologie en cultuurhistorie is in de volgende stukken vastgesteld:

- *de Omgevingsvisie Drenthe (vastgesteld 2010)* en de Verordening Ruimtelijk Omgevingsbeleid (vastgesteld maart 2011);
- Kaart 2 Kernkwaliteiten: met name de kaarten 2.f *Kernkwaliteit cultuurhistorie* en 2.e *Kernkwaliteit archeologie* van de Omgevingsvisie Drenthe;
- Het Cultuurhistorisch Kompas Drenthe (2009);
- de Beleidsbrief provinciale archeologie 2007 (voor zover niet geactualiseerd door de Omgevingsvisie);
- uitwerking kernkwaliteit archeologie (in voorbereiding 2011/2012);
- Cultuurnota 2009-2012: Cultuur als Magneet;

Kort samengevat zijn de provinciale doelstellingen voor archeologie de volgende:

- behoud *in situ* van waardevol Drents archeologische erfgoed;
- duurzaam behoud *ex situ* in het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis als behoud *in situ* niet mogelijk is;
- behoudenswaardige vindplaatsen beschermen zodat deze niet ongezien kunnen verdwijnen;
- goede uitvoering van archeologisch onderzoek in het kader van ruimtelijke plannen;
- vergroting van het draagvlak voor het archeologisch erfgoed;
- ontsluiting van het 'archeologische verhaal van Drenthe'.

5.4 Gemeentelijk archeologiebeleid

Na de wijziging van de Monumentenwet 1988 in september 2007 zijn gemeenten zelf verantwoordelijk geworden voor het behoud en het beheer van het ondergrondse cultureel erfgoed. Iedere gemeente dient dus voldoende geïnformeerd te zijn over de archeologie op haar eigen grondgebied, voordat bodemversturende werkzaamheden al dan niet kunnen worden toegestaan. De Wet op de Archeologische Monumentenzorg beoogt dat gemeenten niet alleen de *bekende* archeologische waarden, maar ook de te *verwachten* archeologische waarden binnen hun gemeentelijke grenzen inventariseren. Gemeenten zijn namelijk bij bodemingrepen van enige omvang verplicht rekening te houden met en inzicht te verschaffen in zowel de bekende archeologische waarden als de te verwachten archeologische resten. In de praktijk zal dit meestal gebeuren bij de toetsing van vergunningsaanvragen in het kader van de Woningwet, bij nieuwe planologische ontwikkelingen en bij bestemmingsplan-

procedures / projectbesluiten. Het bestemmingsplan moet voorzien in een archeologische paragraaf, waaruit het belang van archeologische resten in het bestemmingsplan blijkt. De gemeenten hebben een loketfunctie voor initiatiefnemers en dienen aan hen aan te geven wanneer er een plicht tot archeologisch vooronderzoek bestaat (bv. bij bestemmingsplanprocedures) of onder welke voorwaarden een vergunning verleend kan worden (bv. bij bouw-, sloop- en aanlegvergunningen). Dergelijke vergunningen worden vanaf 1 oktober 2010 geregeld via de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), waarin vijftientig voormalige vergunningen samen worden genomen in één omgevingsvergunning. In het kader van het opstellen van archeologiebeleid voor de gemeente Tynaarlo heeft BAAC de onderhavige archeologische beleidskaart gemaakt. De aan deze kaart gekoppelde beleidsadviezen zijn tot stand gekomen in nauw overleg tussen BAAC, de gemeentelijk archeoloog en de provincie. De archeologische verwachtings- en beleidskaart is opgesteld op een detailniveau van 1:10.000. Zodra bekend is wat er binnen de gemeentelijke grenzen aanwezig is en verwacht kan worden, wordt het mogelijk een voor burgers en private partijen transparant beleid te formuleren met betrekking tot de inventarisatie, de selectie van te behouden archeologische waarden, het behoud en het beheer van archeologische waarden. Dit beleid dient het uitgangspunt te zijn bij het nemen van weloverwogen beslissingen bij de vergunningprocedures.

5.5 Beleidskaart

5.5.1 Inleiding

De beleidskaart is een afgeleide van de bronnenkaart en de landschaps- en verwachtingskaart. Aan de locaties met bekende of te verwachten archeologische resten is beleid gekoppeld. Terreinen met een gelijk beleid zijn op de beleidskaart samengevoegd tot één categorie, waarbij wel onderscheid is gemaakt tussen archeologische monumenten terreinen, bijzondere terreinen van provinciaal of gemeentelijk belang en gebieden waar archeologische resten verwacht worden al dan niet van provinciaal belang archeologie. Op locaties waar verschillende elementen elkaar overlappen, is er voor gekozen om het element met het strengste beleid op de kaart weer te geven.

Hieronder volgt per kaartcategorie een advies hoe met deze archeologische resten kan worden omgegaan in het kader van goed gemeentelijk archeologisch beleid. De beleidskaart is opgenomen als bijlage 3. Binnen één beleidscategorie, zoals weergegeven op de beleidskaart, kunnen verschillende onderzoeksadviezen gelden voor verschillende archeologische elementen. De individuele elementen kunnen worden teruggevonden op de bronnenkaart of landschaps- en verwachtingskaart.

5.5.2 Archeologische rijksmonumenten

Status

Archeologisch behoudenswaardige rijksmonumenten zijn terreinen waarbij waarderend onderzoek heeft aangetoond dat zich op die terreinen archeologische waarden bevinden. Deze terreinen staan op de Archeologische Monumenten Kaart ingedeeld bij de categorie 'Terreinen van zeer hoge archeologische waarde'. Zij zijn tevens vanwege hun uitzonderlijke waarde door het Rijk aangewezen als wettelijk beschermd

archeologisch rijksmonument op basis van de Monumentenwet 1988.⁴⁰⁰ Op basis van de combinatie van een grote informatiewaarde van deze terreinen en de veelal unieke context zijn de terreinen van landelijk of zelfs van internationaal belang.

Bij het voornemen tot aanwijzing van een locatie of terrein als nieuw archeologisch rijksmonument raadpleegt de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) alle betrokken partijen, waaronder eigenaren, gemeente en provincie.

De terreinen

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn op dit moment 14 archeologische rijksmonumenten aanwezig. De landelijke AMK wordt regelmatig geactualiseerd. Via de RCE⁴⁰¹ of de provincie is de meest recente versie op te vragen. Op de beleidskaart is tevens een bufferzone van 50 m rondom de desbetreffende terreinen opgenomen.

Advies

Het uitgangspunt voor de archeologische rijksmonumenten is behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*'). De archeologische rijksmonumenten hebben een beschermde status via de Monumentenwet 1988. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing, bescherming en goed beheer (met name grondwaterpeilbeheersing) van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. De beschermde status van archeologische rijksmonumenten betekent dus dat geen enkele bodemverstorende activiteit of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlaging is toegestaan, tenzij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) daarvoor een vergunning heeft afgegeven. Iedere ontwikkeling waarbij de bodem geroerd zal worden (inclusief sloopwerkzaamheden) op een archeologisch rijksmonument dient daarom voorafgegaan te worden door een vergunningaanvraag bij de RCE, die een rapport zal verlangen waarin de archeologische waarden van het terrein afdoende zijn vastgesteld en waarin de effecten van realisatie van de ontwikkeling op deze waarden worden afgewogen. Omdat bodemversturende ingrepen en verlagingen van het grondwaterpeil vermeden dienen te worden, zal dit rapport meestal een uitgebreid bureauonderzoek en een evaluatie van de verwachte effecten en te nemen maatregelen betreffen.

Voor bodemingrepen in de bufferzone van 50 m om de archeologische Rijksmonumenten dient contact te worden opgenomen met de gemeente en als er sprake is van een terrein van provinciaal belang archeologie, via de gemeente ook met de provincie/provinciaal archeoloog. Een vergunning van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is bij ingrepen in deze 50 m bufferzone niet nodig.

Indien behoud van archeologische waarden in originele context ('*in situ*') niet mogelijk is⁴⁰² en als de RCE daarvoor toestemming heeft afgegeven, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

⁴⁰⁰ RCE & provincie Drenthe 2011.

⁴⁰¹ www.archis.nl

⁴⁰² Voor archeologische Rijksmonumenten gaat het om uitzonderingen die van maatschappelijk belang zijn, bijvoorbeeld de aanleg van een noodzakelijke pijpleiding of de verbreding van een spoorbaan.

5.5.3 Overige AMK-terreinen

Status

De overige AMK-terreinen zijn terreinen waarbij onderzoek heeft aangetoond dat zich op die terreinen archeologische waarden bevinden.⁴⁰³ Deze terreinen staan vermeld op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van Drenthe. De archeologische waarden op deze terreinen zijn op grond van criteria als gaafheid, zeldzaamheid, conserveringsgraad en belevingswaarde gewaardeerd en op basis daarvan zijn de terreinen in drie categorieën ingedeeld:

- 'Terreinen van zeer hoge archeologische waarde' (ZHAW);
- 'Terreinen van hoge archeologische waarde' (AW);
- 'Terreinen van archeologische waarde' (HAW).

De terreinen kenmerken zich door de aanwezigheid van archeologische resten en een context die typerend is voor vindplaatsen in de grotere regio. Het geheel aan AMK-terreinen geeft een goed archeologisch beeld van de regionale bewoningsgeschiedenis. De terreinen zijn door de provincie of de RCE geselecteerd als waardevol en behoudenswaardig.

Hoewel de AMK-terreinen op de archeologische Monumentenkaart staan vermeld, zijn deze terreinen niet wettelijke beschermd, zoals de archeologische rijksmonumenten. De Monumentenwet vraagt wel dat ze planologische bescherming in het bestemmingsplan krijgen.

De terreinen

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn op dit moment 25 terreinen van zeer hoge archeologische waarde, 28 van hoge archeologische waarde (inclusief 13 historische kernen) en 32 terreinen van archeologische waarde aanwezig. (De landelijke AMK wordt regelmatig geactualiseerd. Via de RCE⁴⁰⁴ of de provincie is de meest recente versie op te vragen.) Op de beleidskaart is bij alle AMK-terreinen een bufferzone van 50 m opgenomen.

Advies

Het uitgangspunt voor de AMK-terreinen is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven en bodemverstoringen te vermijden. De AMK-terreinen dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan.

Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. Vanwege het monumentale karakter van AMK-terreinen worden bodemversturende activiteiten (inclusief sloopwerkzaamheden) of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen niet toegestaan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat de archeologische resten niet worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling.

Indien behoud van archeologische waarden in originele context '*in situ*' niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische

⁴⁰³ Binnen de provincie Drenthe zijn onder de terreinen van archeologische waarde ook enkele terreinen opgenomen waarvan de 'waarde' nog niet voldoende is vastgesteld. Het gaat om voormalige terreinen van archeologische betekenis.

⁴⁰⁴ ARCHIS-II website.

waarden door opgraving en documentatie (behoud 'ex situ'). Een uitzondering hierop vormen de terreinen van 'archeologische waarde' die voormalig terrein van 'archeologische betekenis' zijn. Voor deze terreinen is in eerste instantie een waarderend proefsleuvenonderzoek van toepassing. Ook voor terreinen van 'hoge archeologische waarde' kan in eerste instantie een waarderend proefsleuvenonderzoek overwogen worden. Daarnaast dient voor de AMK-terreinen die een historische kern betreffen in eerste instantie een gedetailleerd archeologisch bureauonderzoek te worden uitgevoerd naar de mogelijk aanwezige archeologische / historische resten op de desbetreffende locatie. Alleen binnen de historische kernen zijn bodemingrepen met een oppervlakte kleiner dan 100 m² vrijgesteld van onderzoek. Het archeologiebeleid geldt tevens voor de bufferzone van 50 m rondom de desbetreffende terreinen.

5.5.4 Potentiële gemeentelijke archeologische monumenten

Potentiële gemeentelijke archeologische monumenten zijn terreinen waarbij onderzoek heeft aangetoond dat zich op die terreinen archeologische waarden bevinden, welke van archeologisch belang zijn voor de gemeente. De terreinen worden vermeld op de gemeentelijke beleidskaart en zijn lokaal van waarde. De gemeenten kunnen (potentiële) archeologische monumenten beschermen door deze op te nemen in een gemeentelijke archeologieverordening. De gemeente Tynaarlo heeft geen gemeentelijke archeologische monumenten aangewezen.

5.5.5 Bijzondere terreinen van provinciaal belang archeologie

Status

De bijzondere terreinen van provinciaal belang archeologie betreffen terreinen waar onderzoek heeft aangetoond dat archeologische resten aanwezig zijn (offerveentjes, celtic fields, hunebedden, grafheuvelcomplexen en grafvelden hunebedden en een burcht-terrein). De terreinen zijn van belang voor het regionale geschiedenisverhaal van Drenthe en worden door de gemeente Tynaarlo opgenomen in het gemeentelijk archeologie beleid.

De terreinen

Het gaat om drie offerveentjes: het Siepelveen bij Zeegse, het Bolleveen bij Taarlo en het Bollenveen bij Zeijen. Hierbij moet worden opgemerkt dat het Bollenveen bij Zeijen overlapt met een AMK-terrein van hoge archeologische waarde.⁴⁰⁵ Het AMK-terrein is leidend voor het archeologie beleid. Van het Bolleveen bij Taarlo is de archeologische waarde reeds vastgesteld. De overige twee dienen nog nader gewaardeerd te worden. Daarnaast gaat het om aangetoonde celtic fields bij het Noordsche Veld (Zeijen), de Zeijer strubben, Vries, Zeegse en de Vijftig Bunder (Zuidlaren) en een (verwacht) celtic field bij Tynaarlo. De celtic fields overlappen met andere kaarteenheden zoals AMK-terreinen, laagten (vennetjes) en essen. Ter plaatse van de overlappende eenheden is het strengste beleid leidend, dit is op de beleidskaart aangegeven (bijlage 3). Verder gaat het om een grafveld bij Midlaren en een grafveld bij Tynaarlo. De laatstgenoemde betreft een AMK-terrein van zeer hoge archeologische waarde.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ monumentnummer 2028.

⁴⁰⁶ monumentnummer 14041.

Alle grafheuvels van provinciaal belang archeologie betreffen tevens AMK-terreinen van zeer hoge archeologische waarde.⁴⁰⁷ Ze liggen op het Noordsche veld, tussen Tynaarlo en Zeegse en ten noorden van Oudemolen.

De hunebedden ten noorden van Zeijen, tussen Tynaarlo en Zeegse (D5 en D6), en bij Midlaren (D 3 en D4) zijn beschermde rijksmonumenten.⁴⁰⁸ Het beleid van archeologische rijksmonumenten is hier leidend (§ 5.5.2). D3 en D4 zijn eigendom van de provincie en D 5 en D6 zijn eigendom van het rijk.

Daarnaast gaat het om de vermoedelijke locatie van een middeleeuwse burcht bij Zuidlaren, welke nog nader gewaardeerd moet worden.

Advies

De terreinen van Provinciaal Belang Archeologie dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan. Bij elke voorgenomen ontwikkeling op locaties van Provinciaal Belang Archeologie dient, via de gemeente, afstemming met de provincie plaats te vinden. Ook wanneer het desbetreffende terrein overlapt met een AMK-terrein of andere eenheden.

Het uitgangspunt voor de aangetoonde celtic fields, de grafvelden, de grafheuvels en het gewaardeerde offerveentje is om behoud van archeologische waarden in originele context (behoud '*in situ*') na te streven, door bodemverstoringen (inclusief sloopwerkzaamheden) dieper dan de bouwvoor⁴⁰⁹ en grootschalige grondwaterpeilverlagingen te vermijden. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden de voorkeur. Indien behoud van archeologische waarden in originele context ('*in situ*') niet mogelijk is, dan dient de initiatiefnemer zorg te dragen voor behoud van de archeologische waarden door opgraving en documentatie (behoud '*ex situ*').

Voor de overige terreinen wordt geadviseerd om bodemverstorende activiteiten, grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen en sloopwerkzaamheden dieper dan de bouwvoor (bv. sloop van funderingen, kelders, putten) niet toe te staan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat er geen archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling.

Ter plaatse van de locatie van de vermoedelijke burcht, de offerveentjes bij Zeijen en Zeegse wordt bij geplande bodemingrepen in eerste instantie een waarderend onderzoek aanbevolen om de exacte locatie en waarde van de archeologische resten te bepalen. Ter plaatse van het verwachte celtic field is in eerste instantie een karterend proefsleuvenonderzoek van toepassing.

Alle ingrepen op bijzondere terreinen van provinciaal belang archeologie met een verstoringsdiepte tot maximaal 30 cm beneden maaiveld zijn vrijgesteld van onderzoek, tenzij het om zichtbare monumenten zoals grafheuvels gaat – daar geldt geen verticale vrijstelling van onderzoek.⁴¹⁰ Ter plaatse van het verwachte celtic field zijn plangebieden met een oppervlakte kleiner dan 500 m² vrijgesteld van onderzoek. Binnen de terreinen van provinciaal belang archeologie dient via de gemeente contact te worden opgenomen met de provincie voordat bodemverstorende activiteiten en/of archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd.

⁴⁰⁷ monumentnummer 2003, 8871, 8897, 8898, 8902, 8903, 8904, 8905, 8909, 8910, 10309.

⁴⁰⁸ monumentnummer 1561, 8582, 8583.

⁴⁰⁹ 30 cm –mv.

⁴¹⁰ De betreffende diepte is gerekend vanaf maaiveld, niet vanaf keldervloeren of souterrains.

5.5.6 Bijzondere terreinen binnen de gemeente

Status

De bijzondere terreinen binnen de gemeente betreffen terreinen waar historische elementen aanwezig zijn geweest, waarvan nog archeologische resten aanwezig kunnen zijn. De waarde van de archeologische resten is nog niet vastgesteld.

De terreinen

Het gaat om historische dorpskernen (gebaseerd op de situatie rond 1832). De historische kernen overlappen deels met AMK-terreinen van hoge archeologische waarde. Het AMK-terrein is dan leidend voor het archeologie beleid. Daarnaast gaat het om havezateterreinen en de volgende historische elementen (inclusief een bufferzone van 50 m er omheen): molens, verdedigingswerken, bruggen, voorden, veenterpen, (oorlogs)begraafplaatsen, gebouwen van het WOII vliegveld, bunkers en een rolbaan en tankgracht. Van de vier veenterpen bevinden twee zich binnen een AMK-terreinen van respectievelijk hoge⁴¹¹ en zeer hoge archeologische waarde.⁴¹² Op deze locaties is het beleid van de AMK-terreinen leidend. Ook andere historische elementen overlappen plaatselijk met andere eenheden. Ter plaatse van de overlappende eenheden is het strengste beleid leidend, deze is op de beleidskaart aangegeven (bijlage 3).

Advies

De bijzondere terreinen binnen de gemeente dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan. Bij ontwikkelingen op deze terreinen heeft inpassing van archeologische waarden te allen tijde de voorkeur. Vanwege het gemeentelijk belang worden bodemversturende activiteiten (inclusief sloopwerkzaamheden) of grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen niet toegestaan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat de archeologische resten niet worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling.

Het archeologisch onderzoek dient in eerste instantie te bestaan uit een gedetailleerd bureauonderzoek naar de te verwachten historische elementen.

Ontwikkelingen met een oppervlakte kleiner dan 100 m² zijn vrijgesteld van archeologisch onderzoek. Ook ingrepen met een verstoringsdiepte tot maximaal 30 cm beneden maaiveld zijn vrijgesteld van onderzoek.⁴¹³ Bij bodemversturende activiteiten (inclusief sloopwerkzaamheden onder het maaiveld) die deze vrijstellingsgrens te boven gaan, is archeologisch vooronderzoek vereist. Bij het doelbewust 'opknippen' van plangebieden in afzonderlijke delen die kleiner zijn dan 100 m², maar waarvan aannemelijk kan worden gemaakt dat deze eigenlijk als één verstoring kunnen worden gezien, geldt geen vrijstelling.

Onderbouwing van het beleidsadvies

Dorpskernen, historische erven en elementen hebben een zeer hoge dichtheid aan archeologische sporen, waardoor de trefkans op archeologische sporen en vondstmateriaal hoog tot zeer hoog is. Bij bodemversturende ingrepen groter dan 100

⁴¹¹ monumentnummer 13978.

⁴¹² monumentnummer 15857.

⁴¹³ De betreffende diepte is gerekend vanaf maaiveld, niet vanaf keldervloeren of souterrains.

m² is het risico groot dat de informatiewaarde van complete middeleeuwse huisplattegronden (leembouw en steenbouw) of grote delen daarvan verloren gaat, als ze ongezien vergraven zouden worden.

De informatiewaarde van zeer kleine archeologische onderzoeken is echter over het algemeen laag te noemen. Uit de archeologische praktijk blijkt namelijk dat als bij onderzoeken in gebieden met een oppervlakte tot maximaal 100 m² archeologische resten worden aangetroffen, er veelal geen uitspraak kan worden gedaan over de structuren of context waartoe deze resten behoren. Zo kunnen bijvoorbeeld wel muurresten of individuele paalsporen worden aangetroffen, maar is veelal niet te achterhalen waar deze onderdeel van uitmaken. De grens van 100 m² komt overeen met artikel 41a van de Monumentenwet. Divers archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat de bovenste 20 tot 30 centimeter van het bodemprofiel vaak al verstoord is als gevolg van allerlei (sub)recente bodemingrepen, funderingswerkzaamheden en dagelijks bodemgebruik.

5.5.7 Vennetjes en laagten met een hoge archeologische verwachting

Status

Voor vennetjes en laagten met of zonder randwal geldt een hoge archeologische verwachting. De kans op het aantreffen van een grote dichtheid aan archeologische sporen en resten uit alle archeologische perioden is groot. Zowel de laagten als eventuele randwallen en randzones maken onderdeel uit van deze eenheid. In de laagten kunnen bijzondere datasets worden aangetroffen. Laagten met veen bevatten stratigrafische paleo-ecologische informatie. Naast archeologische resten is ook deze paleo-ecologische informatie van groot belang voor (cultuur)historische landschapsreconstructie. Op randwallen naast vennetjes bestaat een grote kans op het aantreffen van nederzettingsresten. Ook aan de rand van laagten zonder randwal kunnen nederzettingsresten worden aangetroffen. Bij de laagten zonder randwal is daarom op de beleidskaart een bufferzone van 50 m aangegeven.

De terreinen

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn 562 laagten aanwezig, waarvan 114 met randwal. De laagten komen verspreid over de gehele gemeente voor. Daar waar voor de laagten een strenger archeologisch beleid geldt dan voor eventuele overlappende eenheden zijn de laagten leidend op de beleidskaart.

Advies

De laagten inclusief de randzones dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan. Geadviseerd wordt om bodemverstorende activiteiten, grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen en sloopwerkzaamheden dieper dan de bouwvoor (bv. sloop van funderingen, kelders, putten) niet toe te staan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat er geen archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling. Bij geplande bodemingrepen dient ter plaatse van de laagten in eerste instantie een verkennend booronderzoek te worden uitgevoerd om te onderzoeken om wat voor soort depressie het gaat en of er al dan niet organisch materiaal aanwezig is dat paleo-ecologische informatie kan bevatten. Ter plaatse van randwallen (bijlage 2) en randzones (bijlage 3) dient een karterend booronderzoek te worden uitgevoerd dat geschikt is om archeologische resten vanaf de steentijd op te

sporen.⁴¹⁴ Ingrepen met een verstoringsdiepte tot maximaal 30 cm beneden maaiveld zijn vrijgesteld van onderzoek.⁴¹⁵

Onderbouwing van het beleidsadvies

In laagten kunnen diverse archeologische resten worden verwacht. Omdat een groot deel van de laagten een geringe oppervlakte beslaat en de laagten naast eventuele archeologische resten tevens paleo-ecologische informatie bevatten, is bij alle bodemingrepen archeologisch onderzoek noodzakelijk.

5.5.8 Dekzandkopjes binnen beekdalen met een hoge archeologische verwachting

Status

Voor de dekzandkopjes binnen beekdalen geldt een hoge archeologische verwachting op archeologische resten uit alle perioden. Op dergelijke locaties zijn onder andere resten van tijdelijke jachtkampementen en vuursteenbewerkingssites uit de steentijd bekend. De kans op het aantreffen van een grote dichtheid aan archeologische sporen en resten is groot.

De terreinen

Binnen alle beekdalen in de gemeente Tynaarlo zijn dekzandkopjes aanwezig. Het grootste aantal in het dal van de Aa, het Zeegserloopje en de Hunze.

Advies

De dekzandkopjes binnen de beekdalen dienen planologisch te worden beschermd door opname in het bestemmingsplan. Geadviseerd wordt om bodemversturende activiteiten, grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen en sloopwerkzaamheden beneden het maaiveld (bv. sloop van funderingen, kelders, putten) niet toe te staan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat er geen archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling. Bij geplande bodemingrepen dient ter plaatse van de dekzandkopjes binnen de beekdalen (bijlage 2) een karterend booronderzoek te worden uitgevoerd dat geschikt is om archeologische resten vanaf de steentijd op te sporen.⁴¹⁶ Ingrepen met een verstoringsdiepte tot maximaal 30 cm beneden maaiveld zijn vrijgesteld van onderzoek.⁴¹⁷

Onderbouwing van het beleidsadvies

Op de dekzandkopjes binnen de beekdalen kunnen diverse archeologische resten worden verwacht. Omdat een groot deel van de dekzandkopjes een geringe oppervlakte beslaat en de verwachte archeologische resten, zoals van een tijdelijk jachtkampement, uit kleine sites kunnen bestaan, is bij alle bodemingrepen archeologisch onderzoek noodzakelijk.

⁴¹⁴ SIKB 2006.

⁴¹⁵ De betreffende diepte is gerekend vanaf maaiveld, niet vanaf keldervloeren of souterrains.

⁴¹⁶ SIKB 2006.

⁴¹⁷ De betreffende diepte is gerekend vanaf maaiveld, niet vanaf keldervloeren of souterrains.

5.5.9 Zones met een hoge tot middelhoge archeologische verwachting op basis van landschap

Status

De zones met een hoge tot middelhoge verwachting op archeologische resten op basis van landschappelijke ligging betreffen zones waarvoor huidig onderzoek en eerder onderzoek op vergelijkbare eenheden heeft aangetoond dat er een grotere dichtheid aan archeologische resten aanwezig is dan gemiddeld.

De terreinen

Het gaat om stuwwallen, grondmoreneruggen, hellingafzettingen, smeltwater-afzettingen, (gordel)dekzandruggen, (gordel)dekzandwelingen, gordeldekzandvlakten en stuifzanden.

Advies

Zones met een hoge tot een middelhoge archeologische verwachting op basis van landschap betreffen zones die planologisch beschermd dienen te worden door opname in het bestemmingsplan. Geadviseerd wordt om bodemverstorende activiteiten, grootschalige dan wel langdurige grondwaterpeilverlagingen en sloopwerkzaamheden dieper dan de bouwvoor (bv. sloop van funderingen, kelders, putten) niet toe te staan, tenzij met behulp van een archeologisch onderzoek kan worden aangetoond dat er geen archeologische resten worden bedreigd door de voorgenomen ontwikkeling. Bij geplande bodemingrepen dient in eerste instantie een verkennend of karterend booronderzoek te worden uitgevoerd.⁴¹⁸ De onderzoeksaanpak is afhankelijk van al dan niet verwachte bodemverstoringen ter plaatse en de te verwachten archeologische perioden. Voor steentijd vindplaatsen kan een veldkartering tevens van toepassing zijn. Plangebieden met een oppervlakte kleiner dan 1000 m² zijn vrijgesteld van onderzoek. Ingrepen met een verstoringsdiepte tot maximaal 30 cm beneden maaiveld zijn tevens vrijgesteld van onderzoek.⁴¹⁹

Onderbouwing van het beleidsadvies

In deze landschappelijk zones kunnen diverse archeologische resten worden verwacht. De exacte locatie van archeologische resten en/of de archeologische waarde van de resten is echter nog niet vastgesteld. In totaal beslaan de zones een redelijk groot deel van het gemeentelijke grondgebied. Om kleinschalige (particuliere) bodemingrepen te ontzien heeft de gemeente ervoor gekozen om bodemingrepen met oppervlakten kleiner dan 1000 m² vrij te stellen van onderzoek. Bij grotere bodemingrepen is de kans dat daarbij waardevolle archeologische informatie verloren gaat te groot. Daarnaast is de huidige bouwvoor (30 cm) vrijgesteld van archeologisch onderzoek, omdat archeologische resten in de bouwvoor zich meestal niet meer 'in situ' bevinden.

⁴¹⁸ SIKB 2010 en SIKB 2006.

⁴¹⁹ De betreffende diepte is gerekend vanaf maaiveld, niet vanaf keldervloeren of souterrains.

5.5.10 Zones met een lage archeologische verwachting op basis van landschap

Status

Deze terreinen zijn meestal onderscheiden op grond van het ontbreken van archeologische waarnemingen of archeologische vindplaatsen op vergelijkbare bodem- of landschappelijke eenheden. Het zijn voornamelijk terreinen die vanuit landschappelijk oogpunt ongunstige vestigingscondities boden of die te nat of onvruchtbaar waren voor landbouw. Dit betekent niet dat er geen archeologische waarden aanwezig zijn, alleen dat de dichtheid van archeologische vindplaatsen (beduidend) lager is dan in zones met een middelhoge of hoge verwachting.

De terreinen

Het gaat om dekzandvlakten al dan niet bedekt met veen of overstromingsmateriaal, droge dalen, veenrestruggen en de veenkoloniale ontginningsvlakte. Voor alle bovengenoemde met veen bedekte gebieden gaat het alleen om die delen die altijd al laaggelegen waren. Locaties waar onder het veen welvingen of ruggen aanwezig waren, vallen niet onder bovengenoemde eenheden.

Advies

Zones met een lage archeologische verwachting op basis van landschap zijn vrijgesteld van archeologisch onderzoek. Toevalsvondsten in deze gebieden dienen gemeld te worden conform artikel 53 lid van de Monumentenwet 1988 (§5.5.14).

Onderbouwing van het beleidsadvies

In de zone met een lage archeologische verwachting is de dichtheid aan archeologische sporen laag tot zeer laag. Dit betekent niet dat er geen archeologische resten aanwezig kunnen zijn. Vanwege de lage trefkans op archeologische resten is er echter voor gekozen geen beperkingen op te leggen voor eventuele bodemversturende ingrepen.

5.5.11 Zones van provinciaal belang archeologie

Status

De zones van provinciaal belang archeologie betreffen zones waarin de verwachte archeologische resten van belang zijn voor het regionale geschiedenisverhaal van de provincie Drenthe betreffen. Binnen de zones van provinciaal belang archeologie is de archeologische verwachting op basis van de hierboven genoemde eenheden leidend.

De terreinen

Het gaat om het Drentse Aa-gebied als geheel, de beekdalen, de essen en de prehistorische routes over de Hondsrug. Binnen deze eenheden komen verschillende andere eenheden en verwachtingszones voor.

Voor de 'beekdalen met veen' geldt een hoge archeologische verwachting, voor de 'beekdalen zonder veen' een middelhoge (§4.3.4 en bijlage 2). Als laatste gaat het om de voormalige loop van de Hunze ter plaatse van het huidige Zuidlaardermeer inculsief een bufferzone van 50 m, waarvoor een middelhoge archeologische verwachting geldt.

Advies

Het archeologiebeleid voor de zones van provinciaal belang archeologie is gelijk aan het beleid van de ter plaatse aanwezige archeologische elementen of het beleid voor de aanwezige landschappelijke eenheid (bijlage 3 en overige paragrafen hoofdstuk 5). Binnen de zones van provinciaal belang archeologie dient via de gemeente contact te worden opgenomen met de provincie voordat bodemverstorende activiteiten en/of archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd.

Onderbouwing van het beleidsadvies

In deze zones kunnen diverse archeologische resten worden verwacht. Omdat het om kwaliteiten van (mogelijk) provinciaal belang gaat, dient (altijd via de gemeente) contact te worden opgenomen met de provincie.

5.5.12 Verstoorde terreinen**Status**

Binnen de gemeente Tynaarlo komen gebieden voor die in het verleden zijn verstoord door afgraving, ontgraving of saneringen. Deze locaties kunnen gelegen zijn in zones met een lage tot hoge archeologische verwachting. Op de beleidskaart zijn alleen de verstoringen weergegeven waarbij duidelijk sprake is van afgravingen tot onder het archeologisch niveau.

Mogelijk verstoorde terreinen, waarbij niet bekend is of het archeologisch niveau (volledig) is aangetast, zoals terreinen waar egalisatie of ophoging heeft plaatsgevonden, zijn alleen weergegeven op de landschapskaart (bijlage 2).

Advies

Voor terreinen die in het verleden aantoonbaar zijn verstoord tot onder het niveau waarop archeologische sporen worden verwacht (bijlage 3), geldt een vrijstelling voor archeologisch vervolgonderzoek.

Voor mogelijk verstoorde terreinen (vergelijk bijlage 2 en 3) wordt aanbevolen om door middel van een verkennend booronderzoek⁴²⁰ te beoordelen wat de exacte aard en diepte van de al bekende verstoring is.

5.5.13 Zones waar reeds archeologisch (voor)onderzoek heeft plaatsgevonden**Status**

Binnen de gemeente Tynaarlo zijn verscheidene locaties reeds archeologisch onderzocht. Deze locaties kunnen gelegen zijn in zones met een lage tot hoge archeologische verwachting. Op de beleidskaart zijn alleen de locaties weergegeven die archeologisch zijn onderzocht en vervolgens zijn vrijgegeven, omdat of geen archeologische resten zijn aangetroffen of alle archeologische resten zijn opgegraven. Archeologisch onderzochte terreinen waar nog niet het gehele onderzoekstraject is uitgevoerd zijn alleen weergegeven op de bronnenkaart (bijlage 1).

Advies

Voor terreinen die reeds archeologisch zijn vrijgegeven (bijlage 3), geldt een vrijstelling voor archeologisch vervolgonderzoek.

⁴²⁰ SIKB 2010.

Voor terreinen die reeds archeologisch zijn onderzocht, maar nog niet vrijgegeven (vergelijk bijlage 1 en 3), wordt geadviseerd om eerst te beoordelen wat de diepte, omvang en steekproefgrootte (boordichtheid) van het archeologisch onderzoek is geweest en wat het selectiebesluit van de provincie Drenthe (voor 2007) of de gemeente Tynaarlo (vanaf 2007) is. Op basis van het reeds uitgevoerde onderzoek kan bepaald worden wat voor archeologisch vervolgonderzoek nog noodzakelijk is.

5.5.14 Toevalsvondsten

Ook als geen (nader) archeologisch onderzoek noodzakelijk is, hetzij bij vrijstelling, hetzij na vergunningverlening, geldt dat de monumentenwet van kracht blijft. Volgens de Monumentenwet 1988 bestaat een meldingsplicht indien waardevolle archeologische resten worden aangetroffen. Artikel 53 lid 1, Monumentenwet 1988:

“Degene die anders dan bij het doen van opgravingen een zaak vindt waarvan hij weet dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is, meldt die zaak zo spoedig mogelijk bij Onze minister.”

In Drenthe worden toevalsvondsten gemeld bij de provinciaal archeoloog. Deze onderneemt zo nodig actie, informeert de RCE / minister en de gemeente en draagt zorg voor beschrijving en publicatie van de vondst.

5.6 Vrijstellingsnormen

Met de vrijstellingsnorm wordt bedoeld dat bij bodemverstorende activiteiten in plangebieden met een oppervlakte kleiner dan de vermelde oppervlakte of bij een ingreep ondieper dan de vermelde diepte geen archeologische onderzoeksplicht wordt opgelegd. Daarnaast zijn voor bodemverstoringen zoals het slaan van heipalen en de aanleg van kabels en/of leidingen enkele handvatten te geven voor vrijstellingsnormen. Deze worden in de volgende paragrafen beschreven.

5.6.1 Vrijstellingsnormen

De verticale vrijstelling binnen de gemeente Tynaarlo bedraagt 30 cm beneden maaiveld, met uitzondering van de AMK-terreinen. Voor de AMK-terreinen geldt geen verticale vrijstelling. De verticale vrijstelling is gebaseerd op de gemiddelde diepte van de bouwvoor. Bij percelen met een bestaande agrarische bestemming is per definitie een bouwvoor aanwezig. Voor deze bouwvoor geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek.

De horizontale vrijstelling betreft de oppervlakte waaronder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk is. In recente bestemmingsplannen was de vrijstellingsnorm maximaal 60 m².⁴²¹ De voorstellen in dit rapport betreffen voornamelijk verruiming van deze vrijstellingsnorm. Dit is de gemeentelijke uitwerking van artikel 41a van de Monumentenwet. De verruiming ligt in lijn met het provinciaal beleid. De vrijstellingsgrenzen van het archeologiebeleid voor de verschillende eenheden binnen de gemeente Tynaarlo zijn weergegeven in bijlage 3 en tabel 5.1.

⁴²¹ Vanaf 2004.

Tabel 5.1 Vrijstellingsgrenzen

Eenheid	Verticale vrijstelling (cm – mv)	Horizontale vrijstelling (m ²)
AMK ⁴²²	0	0
AMK historische kern en bufferzone AMK	0	100
Offerveen, grafveld, celtic field, burcht, dekzand-koppen binnen beekdal en vennetjes	30	0
Historische elementen inclusief historische kern	30	100
Es en verwacht celtic field	30	500
Hoge tot middelhoge verwachting op basis landschap	30	1000
Lage verwachting, verstoord of vrijgegeven	Volledig vrijgesteld ⁴²³	

5.6.2 Heipalen

Hoewel de wet geen toelichting geeft of heipalen dienen te worden gezien als reden voor archeologisch onderzoek, is het in de praktijk niet wenselijk om voor elke heipaal een archeologisch onderzoek verplicht te stellen. Geadviseerd wordt om het te bebouwen deel van het plangebied vrij te stellen van een verplichting tot archeologisch onderzoek, zolang de door heipalen veroorzaakte verstoring beperkt blijft tot minder dan 1% van de oppervlakte van het te bebouwen gebied. Het al dan niet uitvoeren van een onderzoek wordt dan in het bijzonder afhankelijk gemaakt van de heipaaldichtheid en de verstoring per heipaal.⁴²⁴ Voor schroefpalen en geboorde palen kan de oppervlakte van de verstoring worden berekend op basis van de diameter (of straal) van de uitgeboorde oppervlakte voor deze palen. Voor ingeheide ronde palen dient de oppervlakte (= het getal pi, maal r^2) van de verstoring berekend te worden door de dubbele straal (r) van de palen te nemen, en bij ingeheide vierkante palen door de oppervlakte van de heipaal ($l \times b$) te vermenigvuldigen met een factor 4. De vermenigvuldigingsfactor wordt toegepast, omdat bij heien mogelijk verdringings-effecten en dus bodemverstoringen optreden in een groter gebied dan alleen de oppervlakte van de paal zelf. In de klei zullen deze effecten vanwege het plastische karakter van klei overigens minder zijn dan op zand.

5.6.3 Kabels, leidingen en overige lineaire elementen

De aanleg van kabels, rioleringen en/of leidingen waarbij geheel binnen de breedte én diepte van al bestaande leidingsleuven of vergraven wegcunetten wordt gewerkt, wordt vrijgesteld van archeologisch onderzoek. De aanleg van kabels en/of leidingen in nieuw te graven sleuven met een sleufbreedte tot maximaal 30 cm, wordt vrijgesteld van archeologisch onderzoek tenzij de sleuf in een archeologisch rijksmonument, een AMK-terrein, een bijzonder terrein van provinciaal belang archeologie, een bijzonder gemeentelijk terrein, een dekzandkopje binnen een beekdal of een laagte / vennetje is gelegen.

De aanleg van overige lineaire elementen (meer dan 30 cm breed, bv. rioleringen en persleidingen) is onderzoeksplichtig als de onderliggende verwachtingszone daartoe aanleiding geeft. In zowel de bebouwde kom als het buitengebied blijft de

⁴²² Met uitzondering van de AMK-terreinen die historische kernen betreffen.

⁴²³ Wettelijke meldingsplicht van toevalsvondsten (§ 5.5.14)

⁴²⁴ Caspers *et al.* 2011, Huisman *et al.* 2011.

onderliggende verwachtingszone dus leidend. Als voorbeeld kan specifiek gedacht worden aan de vervanging van rioleringen in historische dorpskernen. Vaak wordt hierbij de rioleringcapaciteit vergroot, waarvoor een diepere en bredere rioolbuis met dito sleuf gewenst is. Onderzoek van dit soort sleuven kan in korte tijd waardevolle stratigrafische informatie opleveren over de vroegste dorpsontwikkeling in deze kernen, door de documentatie van nog intacte wandprofielen.

5.7 Het archeologische traject

Archeologisch onderzoek in Nederland dient te worden uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).⁴²⁵ Het archeologische traject is opgesplitst in een drietal stappen. In de regel worden deze stappen gevolgd. Elk door een archeologisch gecertificeerde instelling uitgevoerde stap resulteert in een KNA-conform onderzoeksrapport en bevat een selectieadvies waarin wordt toegelicht en onderbouwd of een vervolgonderzoek (in de vorm van een volgende stap) al dan niet noodzakelijk is.

Voor met name de kleinere onderzoekslocaties kunnen evenwel stap 1 en 2 worden samengevoegd, waarbij de resultaten van zowel het bureauonderzoek als het inventariserend veldonderzoek in één onderzoeksrapport worden gebundeld.

De bevoegde overheid, meestal de gemeente, dient het onderzoeksrapport te toetsen en op basis van het selectieadvies een selectiebesluit te nemen waarmee een vervolgonderzoek al dan niet dient te worden uitgevoerd.

Bij archeologische vondsten, dient het Programma van Eisen voorafgaand aan het onderzoek ter kennisgeving aan het provinciale depot te worden gestuurd en het selectierapport voor conservering en deponering dient door de depothouder (provincie Drenthe) goedgekeurd te worden.⁴²⁶

De drie genoemde onderzoeksstappen zijn de volgende:

1 Bureauonderzoek.

Door middel van een bureaustudie, waarbij literatuur over landschappelijke ontwikkeling, historische gegevens en bekende archeologische waarden worden geraadpleegd, wordt een gespecificeerd verwachtingsmodel opgesteld. Op basis hiervan wordt beoordeeld of de geplande ingrepen potentieel bedreigend zijn voor de te verwachten archeologische resten.

2 Inventariserend Veldonderzoek

Bij het inventariserend veldonderzoek wordt een veldonderzoek uitgevoerd dat meestal is toegespitst op de kansrijke zones. Dit onderzoek dient als toetsing van het eerder opgestelde specifieke verwachtingsmodel. Deze onderzoeksfase kan worden onderverdeeld in een drietal substappen, te weten de verkennende, karterende en waarderende fase.⁴²⁷

Het doel van een verkennende fase is in veel gevallen het in beeld brengen van archeologisch potentierijke zones en het beoordelen van de intactheid van de bodem. Een karterende fase is gericht op de opsporing van archeologische vindplaatsen. De waarderende fase heeft als doel het waarderen van de

⁴²⁵ momenteel KNA 3.2, SIKB 2010.

⁴²⁶ wijzigingsblad 1, KNA 3.2, juli 2011.

⁴²⁷ SIKB 2010, SIKB 2006, SIKB 2008 en SIKB 2009.

opgespoorde vindplaatsen (bv. bepalen aard, omvang, diepte, gaafheid, conserveringsgraad).

Afhankelijk van de fase binnen het inventariserende onderzoek, de locatie, de bodemopbouw en de diepte van de te verwachten archeologische resten zijn verschillende onderzoeksmethoden mogelijk. Het betreft een oppervlaktekartering, geofysisch onderzoek, een booronderzoek of een proefsleuvenonderzoek. Voor de uitvoering van een proefsleuvenonderzoek is een door het bevoegd gezag goedgekeurd PvE vereist.

Indien op basis van de waardering van een vindplaats wordt besloten dat de vindplaats behoudenswaardig is, dan zijn in stap 3 drie mogelijkheden:

3a Behoud 'in situ'

Bij behoud 'in situ' wordt de vindplaats behouden en dient het bouwplan of de ontwikkeling zodanig aangepast te worden dat de bodem niet verstoord wordt ter plaatse van de vindplaats dan wel tot op het archeologisch relevante laagniveau.

3b Definitief opgraven (behoud 'ex situ')

Bij definitief opgraven wordt de vindplaats opgegraven, waarbij alle sporen en vondsten worden gedocumenteerd, ingetekend en gefotografeerd. Na de opgraving is het terrein in principe archeologie-vrij en zijn er geen belemmeringen voor bodemverstorende activiteiten.

Voor de uitvoering van een opgraving is een door het bevoegd gezag goedgekeurd PvE vereist.

3c Archeologische begeleiding

Indien behoud *in situ* of definitief opgraven niet mogelijk zijn kan worden gekozen voor een archeologische begeleiding met beperkte verstoring. Mogelijke aanleidingen voor een begeleiding zijn:

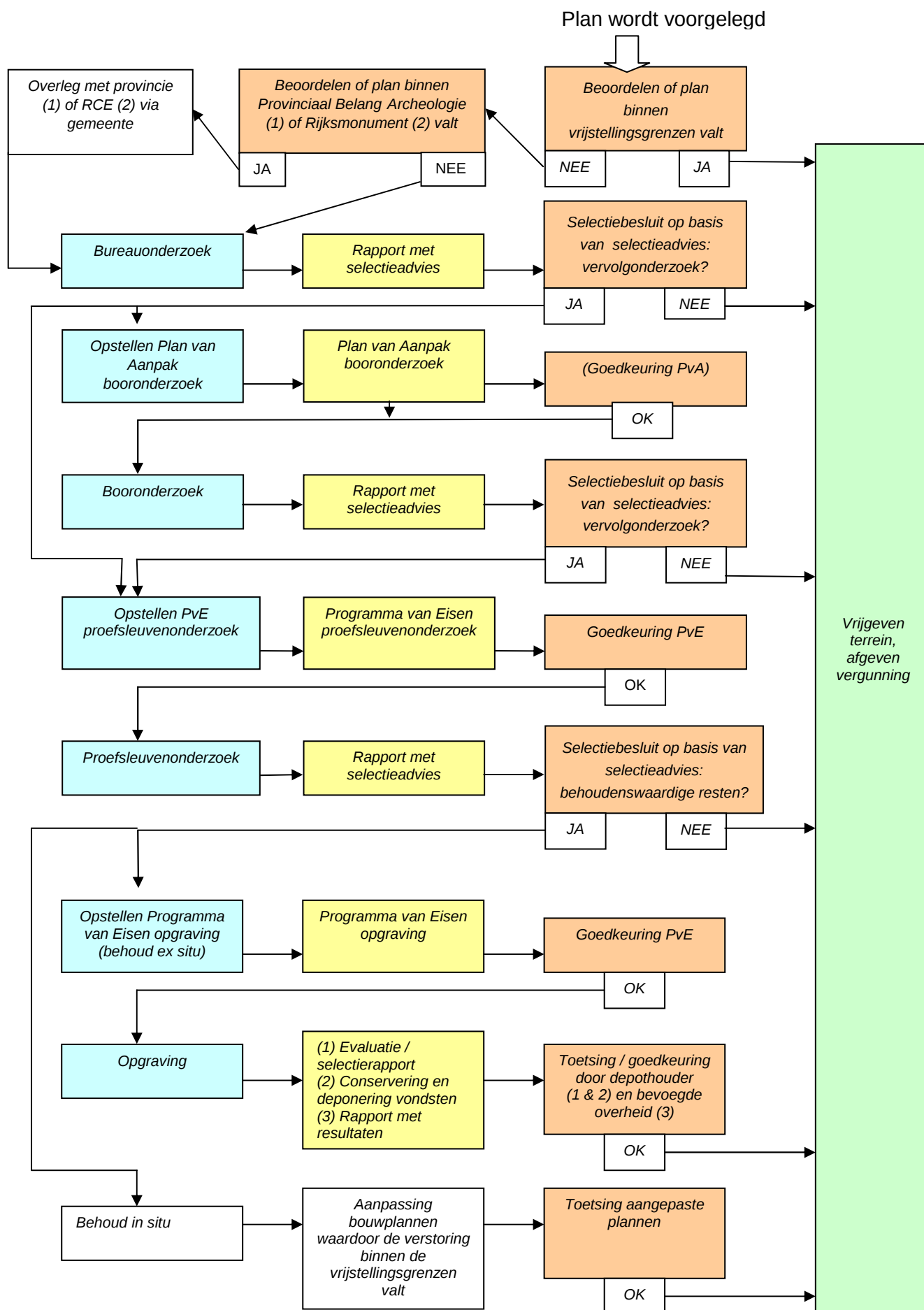
- fysieke belemmeringen om adequaat vooronderzoek te doen;
- als op grond van beschikbare informatie geconcludeerd is dat een opgraving niet (meer) nodig is, kan een begeleiding als controle worden uitgevoerd;
- wanneer sprake is van bijzondere onderzoeksvragen bij uitvoeringstrajecten.

Uitgangspunt bij de uitvoering van een begeleiding is een door het bevoegd gezag goedgekeurd PvE.

Een archeologische begeleiding kan worden uitgevoerd onder protocol proefsleuven (indien nog onvoldoende informatie beschikbaar is voor een waardestelling), of onder het protocol opgraven (indien er een sterk vermoeden bestaat dat archeologische resten aanwezig zijn).

Een uitgebreide toelichting op de onderzoeksfasen en onderzoeksmethoden is te vinden op de website van de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer.⁴²⁸

⁴²⁸ SIKB; www.sikb.nl

Verklaring van de termen in diagram

	Activiteiten die verstoorder moet laten uitvoeren door een erkend archeologisch bureau.
	Product dat aan de gemeente dient te worden voorgelegd. Het dient te zijn opgesteld door een erkend archeologisch bureau.
	Taken gemeente. De toetsing van een rapport dient plaats te vinden aan de hand van de geldende kwaliteitseisen (KNA). Vervolgens wordt een selectiebesluit genomen door het College. In de praktijk wordt het selectiebesluit veelal genomen (onder mandaat van de gemeenteraad) door een gemeente-ambtenaar of een extern adviseur.

- **Bureauonderzoek** Het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omvattende de aan- of afwezigheid, de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit daarvan. Bij een bureauonderzoek wordt ook gekeken naar bronnen die informatie geven over eventuele verstoringen op het terrein zoals bouwdoossiers en ontgrondingsgegevens.

- **Booronderzoek** (officieel: Inventariserend VeldOnderzoek door middel van grondboringen). Karteringsmethode bij veldinventarisatie, gebaseerd op het verrichten van grondboringen, waarbij vooral wordt gelet op het voorkomen van archeologische indicaties zoals aardewerkfragmenten, houtskool en fosfaatconcentraties en het al dan niet intact zijn van de bodemopbouw. Het onderzoeksrapport bevat een waardering van de aangetroffen archeologische resten evenals een selectieadvies.

- **Proefsleuvenonderzoek** (officieel: Inventariserend VeldOnderzoek-Proefsleuven; IVO-P). Opgraving van beperkte omvang op één of meerdere locaties binnen een vindplaats dan wel in de vorm van één of meerdere sleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging, e.d. van grondsporen waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten. Doorgaans wordt hierbij een dekkingsgraad van tussen de vijf en tien procent van de vindplaats gehanteerd. Het onderzoeksrapport bevat een waardering van de aangetroffen archeologische resten evenals een selectieadvies.

- **Archeologische begeleiding** De registratie van vondst- en spoorgegevens van een vindplaats, zonder dat daarbij sprake is van het aanleggen van sleuven of putten. Een archeologische begeleiding kan **alleen** plaatsvinden als behoud *in situ* of een definitieve opgraving niet mogelijk is. Een archeologische begeleiding kan worden uitgevoerd onder het protocol proefsleuven of onder het protocol opgraven.

- **Opgraving** De ontsluiting van een vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvragen en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen.

- **Programma van Eisen (PvE)** Door een senior archeoloog opgestelde kennisgeving van de bevoegde overheid aan de initiatiefnemer en eventueel de beoogde uitvoerder,

gebaseerd op het selectiebesluit. In het PvE wordt vastgelegd waaraan archeologische veldprojecten moeten voldoen. De formulering van de inhoudelijke vraagstelling (wat er moet gebeuren) en aanwijzingen voor de praktische uitvoering (hoe het moet gebeuren) maakt ook onderdeel uit van het PvE. Het opstellen en het uitvoeren van het PvE mag niet in één hand belegd zijn, tenzij het PvE is goedgekeurd door een onafhankelijk senior archeoloog namens de bevoegde overheid. Het PvE geeft de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats en formuleert de daaruit af te leiden eisen met betrekking tot het uit te voeren werk. Nadat het PvE is opgesteld kan het zijn dat nieuwe feiten en gewijzigde inzichten leiden tot een wijziging van de onderzoekopzet (incl. uitwerking, conservering). Dit kan het geval zijn tijdens en na afronding van het veldwerk. Voor dergelijke beslissingen is akkoord nodig van de bevoegde overheid die het PvE heeft vastgesteld. Indien er wijzigingen optreden met betrekking tot het conform PVE verwachte vondstmateriaal is overleg noodzakelijk tussen de opdrachtnemer, de bevoegde overheid (gemeente Tynaarlo) en de depothouder (provincie Drenthe).⁴²⁹

- **Bevoegde overheid** De overheid (in de meeste gevallen de gemeente) die het selectiebesluit neemt en het Programma van Eisen goedkeurt.

- **Behoud *in situ*** Behoud van archeologische resten op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren.

- **Behoud *ex situ*** Behoud van archeologische resten door deze op te graven, te documenteren, te publiceren, te conserveren en te bewaren in een depot.

- **Selectieadvies** Schriftelijk advies aan de bevoegde overheid. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologische beleid van de betrokken overheid.

- **Selectiebesluit** Een gemotiveerd besluit van de bevoegde overheid tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische waarde. Het besluit leidt tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een vergunning. In het geval de gemeente de bevoegde overheid is, wordt het selectiebesluit genomen door het College of is gemandateerd.

Een uitgebreide toelichting op de onderzoeksfases en onderzoeksmethoden is te vinden op de website van de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (www.sikb.nl). Waaronder de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA)⁴³⁰, de leidraad inventariserend veldonderzoek, deel karterend booronderzoek⁴³¹, de leidraad Programma van Eisen en de leidraad proefsleuvenonderzoek.⁴³²

⁴²⁹ wijzigingsblad 1, KNA 3.2, juli 2011.

⁴³⁰ SIKB 2010.

⁴³¹ SIKB 2006.

⁴³² SIKB 2009.

5.8 Beperkingen van een verwachtingskaart

De in onderhavig rapport beschreven archeologische landschaps- en verwachtingskaart en de hiervan afgeleide beleidskaart zijn met de grootst mogelijke zorgvuldigheid tot stand gekomen en zijn gebaseerd op de huidige archeologische kennis. Zo is bijvoorbeeld veel moeite gedaan om de ARCHIS-gegevens aan te vullen met vindplaatsen die (nog) niet waren geregistreerd, met name door archiefonderzoek en met behulp van lokale amateur-archeologen en de binnen de gemeente Tynaarlo actieve oudheidkundige verenigingen. Dit wil echter niet zeggen dat hiermee alle bekende vindplaatsen ook daadwerkelijk zijn gelokaliseerd. Mogelijk zijn in het verleden amateur-archeologen actief geweest die inmiddels zijn overleden en waarvan de collecties in de vergetelheid zijn geraakt. Mogelijk is tijdens ploegwerkzaamheden een vindplaats opgeploegd, zonder dat de boer dit heeft doorgegeven aan de lokaal geïnteresseerden. Dit soort eventueel verlies aan data is niet te voorkomen, ook al gezien de beperkte hoeveelheid tijd die beschikbaar is voor een dergelijk onderzoek. Dit houdt impliciet in dat de verwachtingskaart ook niet 100% betrouwbaar kan zijn. Het woord *verwachting* zegt het ook al, het betreft een zo goed mogelijk onderbouwde verwachting. Zonder een boor- dan wel proefsleuvenonderzoek kan niet met zekerheid worden vastgesteld of er wel of geen archeologische waarden in de bodem aanwezig zijn. De WAMz heeft echter niet tot doel om de burger onnodig op kosten te jagen door per definitie een kostbaar proefsleuvenonderzoek te eisen, ongeacht de locatie. De verwachtingskaart is een instrument om eventuele archeologische waarden zo goed mogelijk te beschermen. Het kan echter voorkomen dat in een gebied waaraan om allerlei beargumenteerde redenen een lage verwachting is gekoppeld, tijdens bouwwerkzaamheden toch een nederzettingsterrein aangetroffen wordt. Bijvoorbeeld omdat de huidige kennislacunes voor het betreffende gebied dermate groot blijken te zijn, dat de huidige theorieën niet volledig genoeg zijn om tot de juiste verwachting te kunnen komen. Ook de aanwezigheid van bebouwing in de dorpen maakt het 'voorspellen' van de aanwezigheid van archeologische resten erg moeilijk. Dit geldt eveneens voor het voorspellen van de gaafheid van een eventuele archeologische vindplaats. Het is goed om hiervan bewust te zijn bij het gebruik van een archeologische beleidskaart.

Planontwikkelingen waarbij bodemverstorende activiteiten zullen plaatsvinden, dienen vanuit archeologisch oogpunt bij voorkeur in gebieden met een lage tot geen verwachting te worden gepland. Zoals hierboven is uiteengezet betekent dit echter niet dat op dergelijke locaties geen archeologische resten aanwezig zijn. De verwachting is dat de kans op archeologie minder groot is dan in zones met een hoge archeologische verwachting.

Geraadpleegde literatuur en kaarten

- Aa, van der A.J.**, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden 1839-1851*.
- Aalbersberg, G., T.J. ten Anscher, T.A. van den Bergh, S.W. Jager, T.M. Perger, N.W. Willems en E.J.M. van der Zwet**, 2010. *Gemeente Westerveld. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart*. RAAP-rapport WVABK Weesp.
- Alterra**, 2010a. *Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000*. Geraadpleegd via ARCHISII.
- Alterra**, 2010b. *Geomorfologische kaart van Drenthe 1:25.000*. Beschikbaar gesteld door Drents Plateau.
- ANWB**, 2004. *Topografische Atlas Drenthe. Schaal 1:25.000*, Amsterdam.
- Baaijens, G.J., F.H. Everts en N.P.J. de Vries**, 2003. *Vloeiweidesysteem Klein Bieler (Leven op kwelkraters)*. Rapport RU Groningen, EGG consult, Geldersch Landschap, Groningen, Groningen, Arnhem.
- Bakels, C.**, 2005: *Planten in de Steentijd*. In: J. Deebe & E. Drenth & M.-F. van Oorsouw & L. Verhart: *De steentijd van Nederland*, Meppel (Archeologie 11/12), 67-79.
- Bakker de, H. en J. Schelling**, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Centrum voor Landbouwpublicaties en Landbouwdocumentatie, Wageningen, 2^e druk, 209p.
- Bakker, J.A.**, 1976. *On the Possibility of Reconstructing Roads from the TRB Period*. In W.A. van Es, J.F. van Regteren Altena, P.J. Woltering, W.C. Mank: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Volume 26*. Amersfoort.
- Bakker, J.A.**, 1988. *A list of the extant and formerly present hunebedden in the Netherlands*. *Palaeohistoria* 30. Groningen.
- Bakker, J.A.**, 2005. *Dodenkamers van zwerfkeien*. Bouw en functie van de hunebedden. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Beuker, J.R., W.A.B. van der Sanden en V.T. van Vilsteren**, 1993. *Wonen en werken. Honderdduizend jaar dagelijks leven in Drenthe*. Drents Museum Assen.
- Berendsen, H.J.A.**, 1998. *De vorming van het land*. Van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A.**, 2000. *Landschappelijk Nederland*. Van Gorcum, Assen.
- Bos J., Hulst F.J., P. Brood, T.Baas, J.W.T.M. Beekhuis-Snieders, F.R.C.**
- Burghardt, J.E. Ennik, J.J. Frank-Kuyten, J. Heringa, C.F.Janssen, T. Jongsma, F. Keverling Buisman, W.J. Kuppers, C.G. Meijnen, A.B. van der Ploeg, D.J. Prins, I. Venditti en J.R. van der Zeijden**, 1989. *Huizen van stand*. Amsterdam.
- Boshoven, E. H., A. Buesink, N. J. Krekelbergh, H.M.M. Geerts, L.A. Tebbens en J.M.J. Willems**. *Gemeente Rijssen-Holten. Archeologische inventarisatie beleidsadvies- en verwachtingskaart*. Baac-rapport V-07.0478, Deventer.
- Broeke, P. van den**, 2005. *Late bronstijd en ijzertijd:inleiding*. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Buesink, A., M.A. Tolboom, W. Bergman, H.M.M. Geerts en F.R.P.M. Miedema**, 2010. *Gemeente Olst-Wijhe, archeologische inventarisatie beleidsadvies- en verwachtingskaart*. Baac-rapport V-09.0156, Deventer.
- Buesink, A., M.A. Tolboom en H.M.M. Geerts**, 2010. *Gemeente Wierden, archeologische inventarisatie en verwachtingskaart*. Baac-rapport V-09.0172, Deventer.

- Casparie, W.**, 2005. *Het hoogveen ontsloten*. Houten wegen en paden in de Drentse venen. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Caspers, S., W. Knol en H. Kars**, 2011. *Richtlijnen voor maatwerk*. Onderzoeksrapport project archeologievriendelijk bouwen en fysiek behoud. VU Amsterdam.
- Deeben, J., E. Drenth, M.F. van Oorsouw en L. Verhart**, 2005. *De steentijd van Nederland*. Stichting Archeologie. (Archeologie 11/12)
- Deeben, J. en N. Arts**, 2005. *Van jagen op de toendra naar jagen in het bos*. Laat-paleolithicum en vroeg-mesolithicum. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Deeben, J.H.C.**, 2008. *De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, derde generatie*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 155. Amersfoort.
- Doesburg, J., M. de Boer, J. Deeben, B.J. Groenewoudt en T. de Groot**, 2007. *Essen in zicht*. Essen en plaggendekken in Nederland: onderzoek en beleid. RACM-NAR 34.
- Doesburg, J., A. Müller en J. Schreurs**, 2010. *Land van melk ne honing?* Rapportage Archeologische Monumentenzorg 178, RCE.
- Elerie, H. en W. Foorthuis**, 2003. *Dorp2000anno*. De Hunze maakt geschiedenis. De Ploeg.
- Drent, E. en E. Lohof**, 2005. Heuvels voor de doden. Begraving en grafritueel in bekertijd, vroege en midden-bronstijd. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Fokkens, H.**, 2005: Laat-neolithicum, vroege en midden-bronstijd: inleiding. In: L.P. Louwe Kooijmans & P.W. van den Broeke & H. Fokkens & A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*, Amsterdam, 357-369.
- Fokkens, H.**, 2005. *Woon-stalhuizen op zwerfende erven*. Nederzettingen in bekertijd en bronstijd. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Gerding, M.A.W., J.J. Groot en G.E. de Vries**, 2010. *Tynaarlo, een gemeente in kaart en beeld*.
- Gerritsen, F. en E. Rensink**, 2004. *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief*. NAR-rapport 28. RCE, Amersfoort.
- Giffen, van** 1925. *De hunebedden in Nederland, Atlas*. Utrecht.
- Giffen, van** 1928. in *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 1944.
- Gijn, A. van en J.A. Bakker**, 2005. Hunebedbouwers en steurvissers. Midden-neolithicum B: trechterbekercultuur en Vlaardingen-groep. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam 2005.
- Ginkel, E. van, S. Jager en W. van der Sanden**, 1999. *Hunebedden monumenten van een steentijd cultuur*.
- Groenendijk, H.A. en W.A.B. van der Sanden**, 2007. *Een verdrongen weg in het Zuidlaardermeer*. Nieuwe Drentse volksalmanak. 124^e jaar.
- Harsema, O.**, 2005. Boerderijen tussen de raatakkers. Nederzettingen op de noordelijke zandgronden. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.

- Hengst, P. den.**, 2006. *Archeologische waarnemingen in de rioolsleuf langs de oprijlaan naar Meerwijk, Midlaren*.
- Hengst, P. den.**, 2010. *Dorpen tussen Hondsrug en Hunze*. Ontstaan en ontwikkeling van de 'drie Larens'. In *Historisch-geografisch tijdschrift*, 28^e jaargang, no. 2, 2010.
- Hoyting H. en J.J. Schuringa**, 1993. *Taarloo, oudste dorp van Drenthe*. Groningen.
- Huisman D.J., J. Bouwmeester, G. de Lange, Th. van der Linden, G. Mauro, D. Ngan-Tillard, M. Groenendijk, T. de Ridder, C. van Rooijen, I. Roorda, D. Schmutzhart en R. Stoevelaar**, 2011. *De invloed van bouwwerkzaamheden op archeologische vindplaatsen*. RCE Amersfoort.
- Jager, S.W., E. Boshoven en T. Engels**, 2011. *Celtic fields in de gemeente Tynaarlo*. Raap-rapport 2409. Weesp.
- Kamermans, H. , M. van Leusden en Ph. Verhagen**, 2009. *Archaeological prediction and risk management*. Leiden.
- Kocks, G.H., J. Bennink, H.J. Blaauw, L.A. de Groot, H.K. Blaauw, H.J. Dik, J.G. van der Heide, H. Kraai, P. Kuijper, H.M. Luning en J. Wieringa**, 1979. *Het land van de Zweedse Kornoelje*. Vries.
- Kolman, C., Stenvert, R., Broekhoven, S., Ginkel-Meester, S. van**, 2001. *Monumenten in Nederland: Drenthe*. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist / Waanders.
- Kraak J.**, 2009. *Veldnamen langs de oude loop van de Hunze bij Zuidlaren*. Concept natuurlijk Zuidlaren/IVN.
- Kraak J.**, 2010, e-mail d.d. 9 december 2010.
- Kraak J.**, 2010. *De vissersfamilie Zwerver op De Knijpe (1888-1954)*. Blad historische vereniging zuidlaren juni en december 2010.
- Lauwerier, R.C.G.M. en R.M. Lotte**, 2002. *Archeologiebalans 2002*, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Lanjouw, H. en H. van Westing**, 1995. *Voorden in Drenthe*. Nieuwe Drentse Volksalmanak.
- Lauwerier, R.C.G.M., T. Kolfschoten en L.H. van Wijgaarden-Bakker**, 2005. De archeozoölogie van de steentijd. In J. Deeßen, E. Drenth, M-F. van Oorsouw, L. Verhart (red.): *De steentijd van Nederland*. *Archeologie 11/12*. Stichting Archeologie.
- Liere, J.W. van**, 1949. *De landbouwkundige kartering van de landerijen gelegen in de omgeving van het vliegveld "Eelde"*. Wageningen.
- Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens en A. van Gijn** (red.), 2005. *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam 2005.
- Louwe Kooijmans, L.P.**, 2005. Ook de jagers worden boer. Vroeg-neolithicum B en midden-neolithicum A. In. Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Louwe Kooijmans, L.P.**, 2005. Nederland in de prehistorie: een terugblik. In. Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Menno van Coehoorn Stichting**, 1956. *Atlas van historische vestingwerken in Nederland. Deel 1, De provincie Groningen, Friesland en Drenthe*. 's-Gravenhage.
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhof, T.E. Wong**, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff, Groningen.

- Nicolay, J.**, 2005. *Midlaren -‘De Bloemert’*: een archeologisch paradijs aan de oevers van het Zuidlaardermeer (Dr.), in *Paleo-aktueel* 16.
- Nicolay, J.**, 2008. *Opgravingen bij Midlaren. 5000 jaar wonen tussen Hondsrug en Hunzedal. Deel I en II*, Groningen.
- Nicolay, J.**, in prep. *Waarderend proefsleuvenonderzoek veenterp polder Matsloot-Roderwolde*.
- Poel, K.R. de, N.P. van der Windt, J. Kruit, J.N.H. Elerie en T. Spek**, 2001. *Essen in perspectief*. Groningen.
- Provincie Drenthe** 2009. *Cultuurhistorisch Kompas. Hoofdstructuur en beleidsvisie*. Provincie Drenthe.
- Provincie Drenthe** 2010. *Omgevingsvisie Drenthe. Kernkwaliteit archeologie en cultuurhistorie*. Provincie Drenthe.
- Putten, M.J. van, A. Buesink, M. Mostert, H.M.M. Geerts, K.H.J. Pepers en J.M.J. Willems**, 2011. *Archeologische beleidsadvieskaart Gemeente Aa en Hunze*. BAAC-rapport V-10.0400 Deventer.
- Raap** 2010. *Natuurontwikkelingsgebied Tusschenwater, Gemeente Tynaarlo*. Raap-rapport 2077.
- Rensink, E. en D. Stapert**, 2005. *De eerste ‘moderne’ mensen. Jong-Paleolithicum*. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed & Provincie Drenthe**, 2010. *Archeologische Monumentenkaart*.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed**, 2008. *Indicatieve kaart van archeologische waarden. IKAW, versie 3.0*.
- Rijks Geologische Dienst**, 1990. *Geologische kaart van Nederland 1:50.000. Assen West en Oost (12W&O)*. Haarlem.
- Rus, J.**, 2010. *Poldertje Lappenvoort*. IVN-blad Zuidlaren.
- Kraak J.**, 2009. *Veldnamen langs de oude loop van de Hunze bij Zuidlaren*. Natuurlijk Zuidlaren/IVN.
- Sanden, W. van der**, 2005. *Veenlijken. Menselijke lichamen uit Noord-Nederland*. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam 2005.
- Schinkel, K.**, 2005. *Buurtschappen in beweging. Nederzettingen in Zuid- en Midden-Nederland*. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Schukking, W.H., L.J. Spanjaerd, J.W. Wijn, A.H. Mohr en C.A. de Bruijn**, 1956. *Atlas van historische vestingwerken in Nederland*. 's-Gravenhage. 1956.
- Spek, T. en A. Ufkes**, 2004. *Archeologie en cultuurhistorie van essen in de provincie Drenthe*. Wageningen en Groningen.
- Spek, T.**, 2004. *Het Drentse esdorpenlandschap. Een historisch geografische studie*. Matrijs, Utrecht.
- Staring Centrum**, 1991. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Blad 12 West Assen*. Wageningen.
- Stenvert, R.**, 2001. *Monumenten in Nederland. Drenthe, Zeist/Zwolle*.
- Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB)**, 2006. *Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: karterend booronderzoek*. SIKB, Gouda.
- Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB)**, 2008. *Leidraad beekdalen in Pleistoceen Nederland. Versie 1.0*. SIKB, Gouda

- Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB)**, 2009. *Leidraad proefsleuven*, SIKB, Gouda.
- Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB)**, 2010. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2*. SIKB, Gouda.
- Stichting voor Bodemkartering (Stiboka)**, 1973. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Blad 7 West Groningen*. Wageningen.
- Stichting voor Bodemkartering (Stiboka)**, 1977. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Blad 12 Oost Assen*. Wageningen.
- Stichting voor Bodemkartering (Stiboka)**, 1949. *De landbouwkundige kartering van de landerijen gelegen in de omgeving van het vliegveld Eelde*. Wageningen.
- Stichting voor Bodemkartering (Stiboka)**, 1955. *De bodemgesteldheid van het waterschap Oostermoerse vaart*. Wageningen.
- Stichting voor Bodemkartering (Stiboka)**, 1985. *De bodemgesteldheid en bodemgeschiktheid van het landinrichtingsgebied Roden-Norg*. Wageningen.
- Stichting voor Bodemkartering (Stiboka)**, 1989. *De bodemgesteldheid en bodemgeschiktheid van het herinrichtingsgebied Haren*. Wageningen.
- Thijn, C.J.P.**, 1980. *De historie van Tynaarlo*. Haren 1980.
- Uitgeverij Robas Producties**, 1990. *Historische Atlas Drenthe circa 1900*, Den IJp.
- Verhart, L. en H. Groenendijk**, 2005. *Leven in overvloed. Midden- en laat-mesolithicum*. In: Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn (red.): *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Versfelt, H.J. en M. Schroor**, 2005. *De atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819-1829*. Groningen/Veendam.
- Waldus, W.B. en H. M. van der Velde**, 2006. *Archeologie in vogelvlucht. Toepassingsmogelijkheden van het AHN in de archeologie*. Amsterdam.
- Wit, M.J.M en J.B Hielkema**, 2003. *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven en -putten op recreatiepark 'De Bloemert' te Midlaren, gemeente Tynaarlo (Dr.)*. ARC-publicaties 90. Groningen.
- Wit, M.J.M en G.M.A. Bergsma**, 2007. *Een archeologische begeleiding (AB) in het tracé van de persleiding van Midlaren tot de Plankensloot, gemeente Tynaarlo (Dr.)*. ARC-publicaties 176. Groningen.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties** 1990. *Grote historische atlas van Nederland 1:50.000. Noord-Nederland 1851-1855*. Groningen.

Websites

www.watwaswaar.nl; kadastrale kaarten 1832

www.tynaarlo.nl; website van de gemeente Tynaarlo

www.kich.nl ; website kennisinfrastructuur cultuurhistorie (Rijksmonumentnummer: 468724, 468727, 468723, 468722)

www.molendatabase.nl; molendatabase

www.kasteleninnederland.nl; kastelendatabase

www.bodemloket.nl; milieuonderzoek en bodemsaneringen

nl.wikipedia.org; informatie website

archis2.archis.nl; ARChEologisch Informatie Systeem

www.dinoloket.nl; landelijke boorgegevens

www.sikb.nl; SIKB

www.noaa.nl; Nationale OnderzoeksAgenda Archeologie

www.drentsmuseum.nl; Drents museum met informatie over het Meisje van Yde

www.hunebeddencentrum.nl; Hunebedcentrum met informatie over hunebedden
www.encyclopediedrenthe.nl; informatie over Drenthe
www.kanaleninnederland.nl; informatie over kanalen
www.vnn.nl; verslavingszorg noord Nederland
easy.dans.knaw.nl; elektronisch archief met archeologische onderzoeksrapporten

Begrippenlijst

Archeologische Monumentenkaart (AMK) Kaart waarop door de RCE terreinen zijn aangegeven waarvoor is vastgesteld dat ze een middelhoge, hoge of zeer hoge waarde hebben. Een aantal daarvan is aangemerkt als beschermd rijksmonument

Archeoregio Relatief groot gebied waarbinnen zowel in de wordingsgeschiedenis als in ruimtelijke zin een zeker verband bestaat tussen archeologie en landschap. In Nederland zijn dertien archeoregio's gedefinieerd die het geografisch kader vormen voor het onderzoek van het bodemarchief

ARCHIS ARCHEologisch Informatie Systeem. Het huidige, landelijke archeologische informatiesysteem dat door de RCE wordt beheerd. ARCHIS ontsluit het CMA en het CAA Centraal Informatiesysteem).

Artefacten Alle door de mens gemaakte of gebruikte voorwerpen.

archeologische verwachting Het vermoeden over het voorkomen van (de aard, omvang en kwaliteit van) archeologische waarden in het onderzoeksgebied (verwachtingskaart, gespecificeerd verwachtingsmodel).

archeologische verwachtingskaart Een kaart waarop in vlakken staat aangegeven waar archeologische vindplaatsen kunnen worden verwacht. De kaart is het resultaat van een systematische analyse van relevante gegevens. De analyse is statistisch onderbouwd en wordt uitgevoerd met een GIS.

archeologische waarde Vindplaats of vondst met een oudheidkundige waarde. Het betreft hier met name archeologische relictten in hun oorspronkelijke ruimtelijke context. Zowel grote complexen/ structuren zoals nederzettingsterreinen, als afzonderlijke vondsten kunnen met deze term worden aangeduid (waardering, aard, archeologische waarde).

Archeoregio Relatief groot gebied waarbinnen zowel in de wordingsgeschiedenis als in ruimtelijke zin een zeker verband bestaat tussen archeologie en landschap. In Nederland zijn dertien archeoregio's gedefinieerd die het geografisch kader vormen voor het onderzoek van het bodemarchief (Lauwerier & Lotte 2002).

Bonnekaart Chromo-topografische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden op de schaal van 1:25000. Oorspronkelijk vervaardigd van eind 19e tot begin 20e eeuw.

BP Before Present, gebruikt voor ouderdomsbepalingen op grond van het meten van de hoeveelheid radio-actieve koolstof in organisch materiaal (de C14- of 14C-methode) worden gewoonlijk opgegeven in jaren voor heden (=1950); jaarringen-onderzoek heeft vastgesteld dat deze dateringen af kunnen wijken van de werkelijke ouderdom.

Dekzand Fijnzandige afzettingen die onder koude omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden uit de laatste ijstijd vormen in grote delen van Nederland een 'dek'

Dryas stadiaal Laatste gedeelte van het Pleistoceen (Laat Glaciaal), ca. 13.500 tot 8.000 voor Chr.; het Dryas stadiaal wordt onderverdeeld in het Vroegste Dryas (13.500-13.000 voor Chr.), het Bølling interstadiaal (13.000-12.000 voor Chr.), de Vroege Dryas (12.000-11.000 voor Chr.), het Allerød interstadiaal (10.800-9.000 voor Chr.) en de Late Dryas (9.000-8.000 voor Chr.).

Enkeerdgronden Dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd.

Esdek Oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten gevolge van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht. In geval van een es is de opgebrachte laag ten minste 50 cm dik. De term es is gangbaar in Noord- en Oost-Nederland. In Midden-Nederland wordt gesproken van enk of eng en in Zuid-Nederland van akker of veld.

Grondwatertrap Traject tussen de gemiddeld hoogste en de gemiddeld laagste grondwaterstand.

Holocene jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8800 jaar v. Chr. tot heden).

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden is een door de RACM geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem. Hij is gebaseerd op een GIS-analyse met een beperkt aantal variabelen en op expert-judgement (potentiekaart, bureauonderzoek).

Klokbeker Aardewerksoort uit de periode Laat Neolithicum B (2400-1900 voor Chr.) gekenmerkt door een rijke versiering, meestal met spatelindrukken.

Kringgreppel Cirkelvormige greppel rond een grafmonument, veelal daterend uit de Late Bronstijd en Vroege IJzertijd.

Microliet Een in het Mesolithicum vervaardigd artefact van kleine afmetingen.

Oeverwal Langgerekte rug langs een rivier of kreek, ontstaan doordat bij het buiten de oevers treden van de stroom het grovere materiaal het eerst bezinkt.

Pleistoceen Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud. Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 v. Chr.).

Pleniglaciaal Koudste periode van de laatste ijstijd, het Weichselien, ca. 20.000-13.000 jaar geleden.

Podzol Bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). Het proces van het uitloggen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van amorfe humus en ijzer wordt podzolering genoemd

Potstal Uitgediepte veestal.

Preborea Tijdvak, eerste periode van het Holoceen, (datering circa 9000-6800 voor Chr.). Vormt samen met het Borea het Vroeg-Holoceen

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Voorheen Rijksdienst voor Archeologie Cultuurlandschappen en Monumentenzorg (fusie van voormalige ROB en RdMZ)

Rosmolen Door een paard aangedreven molen

Schans Aarden vestingwerk, bestaande uit een vier- of meerhoekig omwald en omgracht terrein.

Vaaggronden Minerale gronden zonder duidelijke podzol-B-horizont, zonder briklaag en zonder minerale eerdlaag.

Waterradmolen Door middel van waterkracht aangedreven molen.

Weichselien Geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden.

Bijlagen

Bijlage 1

Bronnenkaart

Bijlage 2

Landschaps- en verwachtingskaart

Bijlage 3

Beleidskaart

Bijlage 4

Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie			
11.755 12.745 13.675 14.025 15.700 29.000 50.000 75.000 115.000 130.000 370.000 410.000 475.000 850.000 2.600.000	Kwartair	Laat	Pleistocene	Holoceen		1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)		Formatie van Beegden	
				Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye			
					Allerød (warm)					
					Vroege Dryas (koud)					
					Bølling (warm)					
					Laat-Pleniglaciaal					3
				Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Midden-Pleniglaciaal					
				Vroeg-Pleniglaciaal	4					
				Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	5a					
					5b					
					5c					
					5d					
				Eemien (warme periode)		5e				Eem Formatie
										Formatie van Drente
				Saalien (ijstijd)		6				Formatie van Urk
		Holsteinien (warme periode)								
		Elsterien (ijstijd)								
Cromerien (warme periode)			Formatie van Sterksel							
Pre-Cromerien										

Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden			
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd			
-1500				Vb1		Middeleeuwen			
-450 0 12				Va		Romeinse tijd			
-800	815	Midden	Subboreaal koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk>1% invloed landbouw (granen)	Bronstijd			
-2000	2650			IVa		Neolithicum			
3755	5000			III			Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol		
-4900		II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es		Mesolithicum				
-5300						I		eerst berk en later den overheersend	
7020	8000			Vroeg	Boreaal warmer		Laat-Paleolithicum		
8240	9000	Preboreaal warmer	Laat-Paleolithicum						
-8800		Laat-Pleistoceen		Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	parklandschap	Laat-Paleolithicum	
11.755	10.150		Allerød		LW II	dennen- en berkenbossen			
12.745	10.800		Vroege Dryas		LW I	open parklandschap			
13.675	11.800	Bølling	open vegetatie met kruiden en berkenbomen						
14.025	12.000	Weichselien (ijstijd)	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Midden-Paleolithicum		
15.700	13.000					Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)			perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap
-35.000									
75.000		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)			Vroeg-Paleolithicum			
115.000							Vroeg-Paleolithicum		
130.000									
-300.000									

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenberghe (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 5

Catalogus AMK-terreinen, havezaten, waarnemingen en onderzoeken

Bijlage 5a

AMK-terreinen

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
482	232548	575167	schelfhorst-zuid	Schelfhorst	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Borg/stins/versterkt huis	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Nieuwe tijd: 1500 - 1950	CAA-/ Oude meldingskaart: 17 SAI Eelde (1994) 07D-29 Grondgebruik: moestuin; de grachten verwilderd grasland Het betreft een terrein waarin een woontoren met omringende gracht.
484	235015	573296	landgoed vosbergen	Paterswolde	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Het betreft een terrein waarin een grafheuvel uit het Neolithicum en/of de Bronstijd, gelegen op een zandrug in een dekzandgebied. De heuvel heeft een diameter van ca. 15 meter.
486	236072	572761	borgstee	Oosterbroek	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Havezathe/rijdelfhofstad	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Nieuwe tijd: 1500 - 1950	Het betreft een borgterrein met singels en grachten van de voormalige havezathe Oosterbroek. Het monument is gelegen in zand in grondmorene. De havezathe stamt uit circa 1400-1830 AD.
1561	241016	569761	steenakker	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Megalietgraf	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Oude meldingskaart nr. 12E-6 CAA: 12EN-2 SAI Zuidlaren (1992) 12E-28 Grondgebruik: recreatief Terrein met daarin twee hunebedden, D3 en D4 met als datering Neolithicum
1562	239666	569678	tolhuisweg	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	Het betreft twee grafheuvels (in 10 meterzones) uit de IJzertijd. De heuvels zijn gelegen op een dekzandrug in een loofbos in militair oefenterrein.
1562	239666	569678	tolhuisweg	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	Het betreft twee grafheuvels (in 10 meterzones) uit de IJzertijd. De heuvels zijn gelegen op een dekzandrug in een loofbos in militair oefenterrein.
1565	241651	569733	esweg	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Terrein met daarin de resten van een Vroeg-Middeleeuws grafveld. Zie ook M45452. Het grafveld werd gevonden halverwege de vorige eeuw, toen bij zandwinning tal van urnen tevoorschijn kwamen.
1566	242447	566344	annertol; zuidesch	Zuidlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd vroeg: 2000 - 1800 vC	Bronstijd midden A: 1800 - 1500 vC	Het betreft een grafheuvelrestant (in 10 meterzone) uit de Bronstijd en/of het Neolithicum. De heuvel bevindt zich op een zandrug; een hoger terreindeel in een gebied waar percelsgewijs zand is gewonnen.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
1567	242659	565959	driebergen	Zuidlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Het betreft een terrein waarin zich 6 grafheuvels bevinden alsmede een bundel karrensporen die verband houden met een eeuwenoude route over de Hondsrug. De grafheuvels dateren uit het Neolithicum
1597	239949	569140	de vijftig bunder	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Terrein waarin twee grafheuvels (in 10 meterzones) uit de Bronstijd en/of de IJzertijd. De heuvels zijn gelegen op een dekzandrug. Heuvel 12B-4/1 (SA): 239.93/569.15
1597	239949	569140	de vijftig bunder	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Terrein waarin twee grafheuvels (in 10 meterzones) uit de Bronstijd en/of de IJzertijd. De heuvels zijn gelegen op een dekzandrug. Heuvel 12B-4/1 (SA): 239.93/569.15
1628	233849	571748	borgstukken	Eelde	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Waterburcht	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Het betreft een terrein waarin zich de overblijfselen bevinden van een laatmiddeleeuwse ronde burcht (de 'Waterburcht van Eelde') met dubbele, rondlopende wallen en grachten.
2002	238990	562570	oudemolensch e diep	Oudemolen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA-/ SAI Vries (1994) 12B-35 Grondgebruik: bos Dalrand; zand Terrein met daarin een grafheuvel. De heuvel is weinig opvallend, mark ant gelegen aan de rand van het dal van het Oudemolense Diep.
2003	239700	564200		Zeegse	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-32 BAI nr. 412 SAI Vries (1994) 12B-36 Grondgebruik: heide/buntgras begraasd door schapen Op een dekzandrug aan de steilrand van een laagte. Dicht bij de grafheuvels CMA 44 tm 46
2024	237156	572587	polder de punt	Glimmen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Klooster(comple x)	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Nieuwe tijd: 1500 - 1950	CAA: 12BN-3 Oude Meldingskaart nr. 3 Grondgebruik: laaggelegen "madeland" begroeid met riet. SAI Haren (1992), 12B-8 Veen? Terrein met daarin de resten van een voorwerk
2024	237156	572587	polder de punt	Glimmen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Klooster(comple x)	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Nieuwe tijd: 1500 - 1950	CAA: 12BN-3 Oude Meldingskaart nr. 3 Grondgebruik: laaggelegen "madeland" begroeid met riet. SAI Haren (1992), 12B-8 Veen? Terrein met daarin de resten van een voorwerk

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
2026	237198	572422	de punt	Oosterbroek	Terrein van hoge archeologische waarde	Versterking, onbepaald	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	NB Ook bij het DMA is, althans volgens de basislijsten, geen informa- toe over deze locatie bekend. Het SAM stelt een onderzoek in (10/1998) CAA:\ DMA:\ SAI Eelde (1994) 12B-18 Grondgebruik: hooiland
2027	232146	563792	zeijerstrubben	Zeijen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-28 BAI nr. 449 (als groep) SAI SBB Zeijerstrubben (1989) 12B-20 SAI Vries (1994) 12B-20 Oude meldingskaart 12B-20 Grondgebruik: Bos Zand Terrein met daarin zeven grafheuvels.
2028	231476	563431	bollenveen	Zeijen	Terrein van hoge archeologische waarde	Cultusplaats/heiligdom/tempel	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	CAA: 12BZ-6 en -65 SAI SBB Zeijerstrubben (1989) 12B-21 SAI Vries (1994) 12B-21 Grondgebruik: natuurterrein Water/veen?/zand Terrein waarin een laagte, Bolle(n)veen genaamd, waar zich een cultusplaats bevindt.
2029	233486	565569	achterste holten	Vries	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-8 BAI nr. 457 (als groep) SAI SBB De Holten (1990) 12B-22 SAI Vries (1994) 12B-22 Oude meldingskaart 12B-19 Grondgebruik: bos Zand Enkele andere grafheuvels in het zelfde perceel zijn verdwenen.
2030	233758	565572	holtveen	Vries	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-63, 12BZ-8 BAI nr. 456 (als groep) SAI SBB De Holten (1990) 12B-23 SAI Vries (1994) 12B-23 Oude meldingskaart nr. 12B-17 Grondgebruik: bos Zand
2031	233868	565853	holtveen	Vries	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-8 BAI nr. 455 (als groep) SAI SBB De Holten (1990) 12B-24 SAI Vries (1994) 12B-24 Oude meldingskaart 12B-16 Grondgebruik: bos Zand In de onmiddellijke nabijheid zijn nog meer grafheuvels.
7845	241351	571009	meerlust	Noordlaren	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	CAA: / Complex van scherven; waarschijnlijk een nederzettingsskull. Even ten zuiden legde Harsema in 1969 bij De Bloemert (Gem.Zuidlaren) neder- zettingssporen bloot uit de laat-Romeinse tijd en de Middeleeuwen.
8582	231683	564499	noordsche veld; peesterweg; hunebed d5	Zeijen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Megalietgraf	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Zie ook CAA 12BZ-17 (Celtic Field) Terrein met daarin hunebed D5. Het hunebed ligt in een diepe schotelvormige kuil op een uitgespaard en enige malen vergroot perceel in bouwland.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
8583	238261	566056	hunebedstraat	Tynaarlo	Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	Megalietgraf	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Het betreft het terrein waarin zich het hunebed D6 bevindt. Het monument is gelegen op een dekzandrug op het noordelijke gedeelte van het keileemplateau de Hondsrug. Het hunebed ligt in een flauwe kuil
8584	238100	563990	mob-complex	Oudemolen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum laat: 2850 - 2000 vC	Neolithicum laat: 2850 - 2000 vC	CAA: 12BZ-47 BAI nr. 264 SAI vries (1994) 12B-33 Oude meldingskaart 12B-14 Grondgebruik: heide/naaldbos (magazijncomplex militair terrein) Op het uiteinde van een natuurlijke zandrug.
8758	239567	568894	de vijftig bunder	Midlaren	Terrein van hoge archeologische waarde	Celtic field/raatakker	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: 12BN-8 Brongers 235/565 nr. 1 Grondgebruik: bouwland Terrein met daarin sporen van een (deel van een) Celtic Field. Het complex is zichtbaar vanaf de grond en op luchtfoto's.
8759	239762	569215	de vijftig bunder	Midlaren	Terrein van hoge archeologische waarde	Weg	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Nieuwe tijd: 1500 - 1950	CAA: / Grondgebruik: bos/grasland/heide vergelijk dergelijke sporenbundels op het Balloerveld bij Rolde, CMA 1 2D-032. / Terrein met daarin sporen van een bundel oude karresporen.
8868	238810	565670	noorderesch	Zeegse	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	De datering is gebaseerd op BKNOB 1967, kol. 33, waar echter geen argumenten voor deze datering worden gegeven. CAA: 12BZ-43 BAI nr. 546 SAI Vries (1994) 12B-15 Oude meldingskaart nr. 12B-15.
8869	234043	565459	holtveen	Vries	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: waarn. 238901/DMA 12B-183 SAI SBB De Holten (1990) 12B-26 SAI Vries (1994) 12B-26 Grondgebruik: grasland \ In de nabijheid liggen meer terreinen met sporen van bewoning uit de IJzertijd
8870	233839	565422	holtveen	Vries	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: waarn. 238899/DMA 12B-181 SAI SBB De Holten (1990) 12B-27 SAI Vries (1994) 12B-27 Grondgebruik: akker \ In de nabijheid liggen meer terreinen met sporen van bewoning uit de IJzertijd
8871	238509	565751	de adderhorst	Tynaarlo	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-19 BAI nr. 419 (als groep) SAI Vries (1994) 12B-30 Oude meldingskaart nr. 12B-7 In de nabijheid ligt een groot aantal andere grafheuvels (CMA nrs. 15 en 32), een terrein met tumulus CAA 12BZ

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
8872	238700	565410	witveen	Zeegse	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-37 BAI nr. 420 SAI Vries (1994) 12B-32 Van Giffen nr. 420 Oude meldingskaart nr. 12B-8 Grondgebruik: grasland Dalrand (Zeegserloope).
8902	230863	565257	noordsche veld	Zeijen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-16 SAI RVK Norg-Roden 91985) 12B-11 SAI Norg (1992) 12B-11 SAI Vries (1994) 12B-11 Oude meldingskaart nr. 12B-10 Grondgebruik: heide/buntgras Zand Het terrein vormt een geheel met CMA nr. 42
8903	239420	563840	hoofdweg	Oudemolen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-29 BAI nr. 269 SAI Oefenterrein Oudemolen (1989) 12B-19 Oude meldingskaart nr. 12B-9 Grondgebruik: gras en heide (militair oefenterrein) Van Es (notitie CMA 6/6/69)
8904	239540	563970	hoofdweg	Oudemolen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	NB Zie de opmerking bij CMA 12B-044: CAA: 12BZ-31 BAI nr. 268 SAI OT Oudemolen (1989) 12B-19 SAI Vries (1994) 12B-19 Oude meldingskaart nr. 12B-9 Grondgebruik: heide/buntgras (militair oefenterrein).
8905	239570	563820	hoofdweg	Oudemolen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	NB Zie de opmerking bij CMA 12B-044 CAA: 12BZ-30 BAI nr. 270 SAI OT Oudemolen (1989) 12B-19 SAI Vries (1994) 12B-19 Oude meldingskaart nr. 12B-9 Grondgebruik: heide/buntgras (Militair oefenterrein)
8906	238940	563920	mobilisatie- complex	Oudemolen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: / SAI Vries (1994) 12B-37 (sic) Grondgebruik: heide/buntgras (militair oefenterrein) Dalrand (Oudemolensche Diep/Drentsche Aa) Terrein met daarin een grafheuvel.
8907	233530	566650	de holten	Vries	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	CAA: 12BZ-7 SAI SBB De Holten (1990) 12B-25 SAI Vries (1994) 12B-25 Grondgebruik: heide Op ca. 100 meter afstand ligt een tweede grafheuvel (CMA nr. 49) Terrein met daarin een grafheuvel. Diameter 11m
8908	233570	566640	de holten	Vries	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	CAA: 12BZ-007 SAI SBB De Holten (1990) 12B-25 SAI Vries (1994) 12B-25 Grondgebruik: heide Op ca. 100 meter afstand ligt een tweede grafheuvel (CMA nr. 49) Terrein met daarin een grafheuvel.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
8909	239030	563750		Vries	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd vroeg: 2000 - 1800 vC	Bronstijd midden: 1800 - 1100 vC	CAA: 12BZ-33 BAI nr. 267 SAI Vries (1994) 12B-31 Grondgebruik: loofbos in de directe omgeving liggen meer grafheuvels (CMA nrs. 33, 38-41, 44-47 en 51) Terrein met daarin een grafheuvel. Diameter 14m
8910	239080	563720		Oudemolen	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: 12BZ-34 BAI nr. 541 SAI Vries (1994) 12B-31 Grondgebruik: loofbos in de directe omgeving zijn meer grafheuvels (CMA nrs. 33, 38-41, 44-47 en 50) Terrein met daarin een grafheuvel. Diameter 12 m
10307	234055	565243	de fledders	Vries	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: waarn. 238900/DMA 12B-182 SAI SBB De Fledders (1989) 12B-28 SAI Vries (1994) 12B-28 Grondgebruik: grasland \ In de nabijheid liggen meer terreinen met sporen van bewoning uit de IJzertijd
13864	241714	569485		Midlaren	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	CAA:\ Grondgebruik: akker Het terrein grenst in het oosten direct aan CMA 12E-019 Terrein met daarin mogelijk sporen van bewoning uit de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen.
13978	234944	575335	polder het oostland	Paterswolde	Terrein van hoge archeologische waarde	Huisterp	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA: waarn. nrs. 238668, 39060 Grondgebruik: grasland Ten zuiden en westen van het Paterswoldse meer liggen tientallen veenterpen. Ten oosten van het meer is de huidige terp de enige.
14017	232443	567716	zuursche landen	Donderen	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum laat: 2850 - 2000 vC	CAA: 12BZ-51 Grondgebruik: akkerland \ Terrein met sporen van activiteiten uit het Neolithicum. Op deze loca- tie werden in 1964, bij het opschonen van een nu verdwenen water, een stenen dolk
14018	231342	565094	noordseveld	Zeijen	Terrein van archeologische waarde	Celtic field/raatakker	IJzertijd vroeg: 800 - 500 vC	Romeinse tijd midden: 70 - 270 nC	CAA: 12BZ-17 Brongers 1976 vak 230/560-5 Grondgebruik: akkerland/grasland/loofbos CMA 12B-A18 Terrein met daarin sporen van een groot Celtic Field. Het complex is getraceerd aan de hand van luchtfoto's
14020	231534	570667	burchtweg - voorm. duitse huis	Bunne	Terrein van hoge archeologische waarde	Klooster(comple x)	Middeleeuwen laat B: 1250 - 1500 nC	Nieuwe tijd B: 1650 - 1850 nC	CAA: 12BN-22 DMA 12B-11 Grondgebruik: grasland \ Terrein met daarin resten van een klooster. In 1271 werd hier een convent van ionkvrouwen der Duitse Orde gesticht.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
14021	233388	574752	huis paterswolde	Paterswolde	Terrein van hoge archeologische waarde	Havezathe/ridde rhofstad	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Nieuwe tijd A: 1500 - 1650 nC	CAA: 12BN-14 DMA 12B-63 Grondgebruik: grasland \ Terrein met daarin sporen van de middeleeuwse havezathe Huis Paters- wolde. Dit is de voorganger van de nabijgelegen Nijborgh.
14022	239231	568588	wilde veen-noord	Zuidlaren	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum laat: 2850 - 2000 vC	CAA: waarn. nr. 214110 Grondgebruik: loofbos \ Terrein met daarin sporen van activiteiten uit het Neolithicum, en mogelijk met name de Trechterbekercultuur.
14023	233639	572587	eelde-dorp	Eelde	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	IJzertijd: 800 - 12 vC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA: waarn. nrs. 214118, 238818, 238946. Grondgebruik: bebouwing. Het betreft Eelde, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Eelde is een oud esdorp (typologie T. Spek).
14024	231771	563599	noord esch	Zeijen	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: 12BZ-66, -44 en waarn. nr. 238849 Grondgebruik: akkerland/grasland CMA 12B-020 en -21 Terrein met daarin sporen van activiteiten uit waarschijnlijk de IJzer tijd en mogelijk ook andere perioden.
14025	231976	564300	noordsche veld-zuid	Zeijen	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	CAA: waarn. nr. 238831 DMA: 12B-6 Grondgebruik: akkerland \ Terrein met daarin sporen van bewoning uit het Neolithicum en/of de Bronstijd.
14026	233313	565242	jarrens	Vries	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: waarn. nrs. 238836 tm -839, 238857 DMA nrs. 12B-15, 25 en 97 Grondgebruik: akkerland \ Terrein met daarin sporen van bewoning uit het Neolithicum (o.a. TRB) en de IJzertijd/Romeinse tijd.
14027	236850	568141	slotveen	Tynaarlo	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Onbekend	CAA: waarn. nr. 238847 DMA nr. 12B-16 Grondgebruik: grasland/loofbos \ Terrein met daarin sporen van activiteiten uit o.a. de Bronstijd..
14028	232583	568226	donderen-dorp	Donderen	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA: waarn. nr. 238850. DMA nr. 12B-20. Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Donderen, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Donderen is een esdorp (typologie T. Spek).
14029	236836	568404		Tynaarlo	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	CAA: waarn. nrs. 238858 en -859 DMA nrs. 12B-44 en -45 Grondgebruik: grasland/loofbos \ Terrein met daarin sporen van bewoning uit het Mesolithicum, Neolithi- cum (TRB) en de Bronstijd.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
14030	239139	568097	westerdiep-oost	Westlaren	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	Neolithicum: 5300 - 2000 vC	CAA: waarn. nr. 238860 DMA nr. 12B-46 Grondgebruik: grasland \ Terrein met daarin sporen van activiteiten uit het Neolithicum en de Bronstijd, mogelijk de Late bronstijd (WKD).
14031	238880	563479	weg oudemolen-zeegse	Oudemolen	Terrein van archeologische waarde	Graf, onbepaald	Neolithicum laat B: 2450 - 2000 vC	Neolithicum laat B: 2450 - 2000 vC	CAA: waarn. nr. 238862 DMA nr. 12B-48 Grondgebruik: grasland CMA 12B-A14 Terrein met daarin mogelijk sporen van begraving uit het Laat-Neolithi cum (Klokbeker).
14032	238893	563711	weg oudemolen-zeegse	Oudemolen	Terrein van archeologische waarde	Graf, onbepaald	Neolithicum laat B: 2450 - 2000 vC	Neolithicum laat B: 2450 - 2000 vC	CAA: waarn. nr. 238864 DMA nr. 12B-52 Grondgebruik: grasland CMA 12B-A13 Terrein met daarin mogelijk sporen van begraving uit het Laat-Neolithi cum (Klokbeker). In 1934 werd hier Klokbekeraardewerk gevonden.
14033	239873	564111		Oudemolen	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	IJzertijd: 800 - 12 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CAA: waarn. nr. 238866 DMA nr.57 Grondgebruik: gemengd bos \ Terrein met daarin mogelijk sporen van activiteiten uit de IJzertijd.
14034	237339	566624	voetbalveld	Tynaarlo	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	IJzertijd: 800 - 12 vC	CMA: waarn. nr. 238867 DMA nr. 12B-58 Grondgebruik: grasland \ Terrein met daarin mogelijk sporen van bewoning uit de IJzertijd.
14035	235670	565731	noord-willemskanaal	Vries	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd laat: 250 - 12 vC	Romeinse tijd vroeg: 12 vC - 70 nC	CAA: waarn. nr. 238869 DMA nr. 12B-60 Grondgebruik: grasland \ Terrein met daarin sporen van bewoning uit de Late IJzertijd/Vroeg-Ro- meinse tijd.
14036	231423	565246	noordsche veld	Zeijen	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: waarn. nrs. 238886, 238887, 238884, 238882 DMA nr. 12B-165 Brongers 1976 vak 230/560-5 Grondgebruik: akkerland \ Terrein met daarin sporen van bewoning uit het Laat-Paleolithicum (o.a. Hamburg).
14037	235050	570081	yde-dorp	Yde	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: waarn. nr. 238890. DMA nr. 12B-169. Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Yde, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Yde is een oud esdorp (typologie T. Spek).
14038	234616	564320	zeijer stroeten	Vries	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	IJzertijd laat: 250 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: waarn. nr. 238903 DMA nr. 12B-185 Grondgebruik: grasland \ Terrein met daarin sporen van activiteiten uit de IJzertijd en/of Ro-meinse tijd.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
14040	235572	567272	noord-willemskanaal	Bosch En Vaart	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd: 12 vC - 450 nC	CAA: waarn. nrs. 238906, 39086 DMA nr. 12B-188 Grondgebruik: grasland \\\ Terrein met daarin sporen van bewoning uit de IJzertijd/Romeinse tijd, en van activiteiten uit de Middeleeuwen.
14041	236704	566805	westeresch - oost	Tynaarlo	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafveld, onbepaald	Romeinse tijd laat: 270 - 450 nC	Middeleeuwen vroeg B: 525 - 725 nC	CAA: waarn. nrs. 238924, 238935, 238936, 238929, 238848, 238819 DMA nrs. 12B-196, -202, -17 Grondgebruik: akkerland \\\ Terrein met daarin mogelijk restanten van een grafveld (crematie/in- humatie)
14042	239133	569041	bulten	Midlaren	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	Bronstijd: 2000 - 800 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	CAA: waarn. nr. 238942 DMA nr. 12B-102 Grondgebruik: grasland \\\ Terrein met daarin sporen van bewoning uit het Paleolithicum, Mesolithicum, Neolithicum (o.a. TRB en Klokbeaker) en/of de Bronstijd.
14066	238631	562266	oostersche veld	Taarlo	Terrein van hoge archeologische waarde	Versterking, onbepaald	Onbekend	Onbekend	CAA: waarn. nr. 214197 Grondgebruik: loofbos \\\ Terrein met daarin sporen van een ongedateerde versterking. In het landschap zijn nu nog wallen en een gracht zichtbaar.
14090	242362	566309	zuidesch	Schuilingsoord	Terrein van archeologische waarde	Urnenveld	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	CAA: 12EZ-23. Grondgebruik: loofbos. CAA: 12EZ-30 en -31. Terrein met sporen van begraving uit zowel het midden-neolithicum als de late Bronstijd. Aardewerk uit beide perioden werd in 1926 aangetroffen.
14094	241373	566642	dennenoord	Zuidlaren	Terrein van archeologische waarde	Celtic field/raatakker	IJzertijd: 800 - 12 vC	Romeinse tijd midden: 70 - 270 nC	CAA: 12EZ-2. Brongers nr. 240/565-1. Terrein met resten van een Celtic Field, waargenomen op een luchtfoto. Luchtfoto-analyse; 1976; ROB (J.A. Brongers). Voormalig AB-terrein (01-11-2007), celtic field momenteel niet meer aanwezig (2011)
14095	235257	569643	zuides	Yde	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	Neolithicum laat: 2850 - 2000 vC	Bronstijd: 2000 - 800 vC	CAA: 12BZ-64 Grondgebruik: grasland Dit terrein ligt in de buurt van de vindplaats van het "Meisje van Y- de". Terrein met daarin mogelijk sporen van bewoning uit het Neolithicum
14110	242307	569874	noordma	De Groeve	Terrein van archeologische waarde	Wall/ornwalling	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA: waarn. nr. 137082. RAAP-rapport 78: Cat.nr. 3. Terrein met mogelijk resten van een mogelijk laat-middeleeuws omgracht terrein. Een minimaal 2 meter dik recent ophogingspakket.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
14114	238246	561601	hoofdweg-oost	Taarlo	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Romeinse tijd vroeg: 12 vC - 70 nC	Romeinse tijd midden: 70 - 270 nC	CAA: waarn. nr. 214606 DMA nr. 12D-319 Grondgebruik; eff/grasland \ Terrein met daarin sporen van bewoning uit de Romeinse Tijd en van ac- tiviteiten uit de Late Brijstijd of de Vroege IJzertijd.
14116	246204	568834	an d'aole diek	Zuidlaarderv een	Terrein van archeologische waarde	Onbekend	Paleolithicum laat B: 18000 C14 - 8800 vC	Mesolithicum: 8800 - 4900 vC	CAA: waarn.nr. 137377. RAAP-rapport 78: Cat.nr. 300. Terrein waarop proto-historisch handgevoimd aardewerk en resten van laat- paleolithische en mesolithische vuursteenbewerking zijn aangetroffen..
14117	244387	567781	oude venen	Zuidlaren	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Middeleeuwen: 450 - 1500 nC	CAA: waarn.nr. 137384. RAAP-rapport 78: Cat.nr. 307. CAA: waarn.nrs. 137385 en 137386. Terrein waarop proto-historisch handgevoimd aardewerk is aangetroffen. Volgens RAAP is de vindplaats nog intact
14119	244506	567834	oude venen	Zuidlaren	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Middeleeuwen: 450 - 1500 nC	CAA: waarn.nr. 137385. RAAP-rapport 78: Cat.nr. 308. CAA: waarn.nrs. 137384 en 137386. Terrein waarop een laat-paleo-/mesolithische vuursteenafslag en proto- historisch aardewerk is aangetroffen.
14120	244655	567911	oude venen	Zuidlaren	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Middeleeuwen: 450 - 1500 nC	CAA: waarn.nr. 137386. RAAP-rapport 78: Cat.nr. 309. CAA: waarn.nrs. 137384 en 137385. Terrein waarop proto-historisch handgevoimd aardewerk is aangetroffen. De vindplaats is volgens RAAP nog intact.
14121	244886	568840	knijpstukken	Zuidlaren	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	IJzertijd: 800 - 12 vC	Middeleeuwen: 450 - 1500 nC	CAA: waarn.nr. 137405. RAAP-rapport 78: Cat.nr. 328. Terrein waarop proto-historisch handgevoimd aardewerk is aangetroffen. Volgens RAAP vindplaats op de flanken van de aanwezige dekzandrug
14124	242648	565658		Schuilingsoo rd	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	CAA: waarn.nr. 238953. DMA: 12E-130. Terrein waarop resten van midden-neolithische vuursteenbewerking zijn aangetroffen. Kartering; 1986; S.W. Jager. Voormalig AB-terrein (01-11- 2007)
14125	245005	568463	knijpstukken	Zuidlaarderv een	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Paleolithicum laat: 35000 C14 - 8800 vC	Paleolithicum laat: 35000 C14 - 8800 vC	CAA: waarn.nr. 238964 en 39083. DMA: 12E-13. Terrein waarop resten van paleolithische en Bronstijd vuursteenbewerking en proto-historisch aardewerk zijn aangetroffen.

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
14126	240157	564708	mooi zeegse	Schipborg	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	CAA: waarn.nr. 238975. DMA: 12E-23. Terrein waarop midden-neolithische bewoningssporen zijn aangetroffen op de plaats waar door van Giffen omstreeks 1920 een urnenveld is opgegraven. Kartering; 1965.
14127	245411	568549	broeken	Zuidlaarderv een	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Mesolithicum: 8800 - 4900 vC	Mesolithicum: 8800 - 4900 vC	CAA: waarn.nr. 238985. DMA: 12E-52. Terrein waarop mesolithische werktuigen en aardewerkfragmenten uit de Romeinse tijd zijn aangetroffen. Kartering; 1977; amateurs (Gebr. Kaspers).
14129	240529	570238	heiveen	Midlaren	Terrein van archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	Neolithicum midden: 4200 - 2850 vC	CAA: waarn.nr. 239036. DMA: 12E-104. Terrein waarop bij egalatie van een zandrug midden-neolithische vuurstenen werktuigen en aardewerk zijn aangetroffen.
14425	231692	570717	bunne-dorp	Bunne	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing / Het betreft Bunne, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Bunne is een esdorp (typologie T. Spek).
14426	231350	571545	winde	Winde	Terrein van hoge archeologische waarde	Nederzetting, onbepaald	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:\\ Grondgebruik: bebouwing \\ Middeleeuwse dorpskern van Winde. Winde is een oud esdorp (indeling T. Spek). De dorpskern is weinig veranderd sinds 1840.
14427	234733	566202	vries-dorp	Vries	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Vries, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Vries is een oud esdorp (typologie T. Spek).
14428	237018	566376	tynaarlo-dorp	Tynaarlo	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Tynaarlo, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853 (typologie T. Spek). Tynaarlo is een oud esdorp.
14429	239529	565348	zeegse-dorp	Zeegse	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Zeegse, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Zeegse is een jong esdorp (typologie T. Spek).
14430	232563	563159	zeijen-dorp	Zeijen	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Zeijen, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Zeijen is een oud esdorp (typologie T. Spek).

Monument nummer	X-coördi naat	Y-coördi naat	Toponiem	Plaats	Waarde	Complextype	Begin periode	Eind periode	Toelichting
14431	239164	563335	oudemolen- dorp	Oudemolen	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Oudemolen, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Oudemolen is een jong esdorp (typologie T. Spek).
14433	241926	568311	zuidlaren-dorp	Zuidlaren	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Zuidlaren, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Zuidlaren is een oud esdorp (typologie T. Spek).
14435	246621	568746	de knijpe	Zuidlaarderv een	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:\l Grondgebruik: bebouwing \l Middeleeuwse dorpskern van Zuidlaarderveen. Zuidlaarderveen is een veenontginningsdorp, type randveennederzetting (indeling T.Spek). De dorpskern is weinig veranderd.
14443	238002	561459	taarlo-dorp	Taarlo	Terrein van hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen vroeg: 450 - 1050 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	CAA:/ Grondgebruik: bebouwing. / Het betreft Taarlo, zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853. Taarlo is een oud esdorp (typologie T. Spek).
15346	230950	570250	huis te bunne	Bunne	Terrein van hoge archeologische waarde	Klooster(comple x)	Middeleeuwen laat B: 1250 - 1500 nC	Onbekend	Dit terrein wordt reeds in 1271/1272 genoemd. Bekend is dat er een klooster en later een commanderij gelegen heeft. In 1415 werd er een kapel aan de bebouwing toegevoegd.
15857	232303	576745	ter borch	Eeldenwolde	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Huisterp	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Deze veenterp is ontdekt tijdens een verkennend archeologisch onderzoek uitgevoerd door De Steekproef (Jelsma en Tulp 2002). Naar aanleiding hiervan heeft het ARC in 2004 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd.
16704	239674	569681	tolhuisweg	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	ZHAW behorende bij ODB45569 / M1562 / CMA12B-002 aangemaakt naar AMC-besluit in het kader van het AMR-project. De ZHAW beslaat het gedeelte van de heuvel/10 meterzone dat over de perceelsgrens valt.
16705	239747	569555	tolhuisweg	Midlaren	Terrein van zeer hoge archeologische waarde	Grafheuvel, onbepaald	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	Bronstijd laat: 1100 - 800 vC	ZHAW behorende bij ODB45569 / M1562 / CMA12B-002 aangemaakt naar AMC-besluit in het kader van het AMR-project. De ZHAW beslaat het gedeelte van de heuvel/10 meterzone dat over de perceelsgrens valt.

Bijlage 5b

Havezaten

Lijst met havezaten

Nummer	Naam
1	Nijsinghuis
2	Altinghuis
3	De Braak
4	Brinkhoven
5	Huis Paterswolde / Nijborg
6	Huningeborg
7	Lemferdinge
8	Mepschehuis / Huis te Eelde
9	Oosterbroek & Hoog Hullen
10	Postwijk / Noordwijk
11	Ripperdahuis
12	Schelfhorst
13	Vennebroek
14	Homanhuis
15	Commanderij / Huis te Bunne
16	Woltershuis
17	Bloemert
18	Homanhuis
19	Laarwoud
20	Meerwijk
21	De Duinen
22	Singel
23	Drentsche Punt
24	Westerbroek
25	De Marsch
26	Vosbergen
27	Villa Anna / Bosch en Vaart
28	Ter Borch
29	Elseborg
30	Tusschenwater

Bijlage 5c

Waarnemingen

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complexiteit	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
69	241500	570300	100 Onbekend		XXX	HAMERBL	'diabaas type muntendam var 2 lang 90mm grbr 38mm diam gat 13-18mm d4'	Achterop	1977	BRONSL	IJZM
83	237000	563000	1000 Onbekend		XXX	HAMERBL	'gabbro type muntendam var 1 lang 133mm gr br 47mm diam gat 16-19mm d36'	Achterop	1977	BRONSL	IJZM
129	236200	567600	100 Onbekend		XXX	HAMERBL	'diabaas type muntendam i lang 116 mm gr br 47 mm diam gat 17-19 mm'	Achterop	1979	BRONSL	IJZM
152	232400	567680	10 Onbekend		XXX	AWH	d:'indrukversiering diepsteek'; 'neov' (e.d.)	provinciaal museum drenthe	1977	NEO	NEO
152	232400	567680	10 Onbekend		XXX	DOLK	l:'11,75; br::5,5 cm; gr. dikte: 4,35 cm; 'neov' (e.d.); zie verder caa!	provinciaal museum drenthe	1977	NEOLB	BRONSMA
153	239000	568000	1000 Onbekend		TRB	TRB	o:'gladwandig; nederzettingsvondsten?	provinciaal museum drenthe	1978	NEOMB	NEOMB
153	239000	568000	1000 Onbekend		TRB	TRBBEKE	o:'gladwandig; d:'verticale indruksversiering spatel'; 'neom' (e.d.)	provinciaal museum drenthe	1978	NEOMB	NEOMB
153	239000	568000	1000 Onbekend		TRB	TRBEMMER	o:'gladwandig; v:'verticale indruksversiering spatel'; 'schaal of emmer'	provinciaal museum drenthe	1978	NEOMB	NEOMB
154	238280	566200	10 Onbekend		XXX	WERKTUIG		provinciaal museum drenthe	1976	MESO	MESO
162	243750	566500	50 Onbekend		EGK	BIJL	'neov' (e.d.); '..bijl beetelvormig'	provinciaal museum drenthe	1976	NEOLA	NEOLA
163	243250	569900	50 Onbekend		XXX	KLING	neom of neol? (e.d.); l: 12,2 cm;br::3,6 cm en dikte:1,2 cm; zie verder caa	provinciaal museum drenthe	1970	NEO	NEO
1101	231800	564400	100 field/raatakker	Celtic	XXX	GRONDSR		Broek, van den	1975	IJZ	ROM
1102	231200	565200	100 field/raatakker	Celtic	XXX	GRONDSR		Broek, van den	1975	IJZ	ROM
1118	238000	563000	1000 field/raatakker	Celtic	XXX	GRONDSR		Broek, van den	1975	IJZ	ROM
1119	237500	564900	100 field/raatakker	Celtic	XXX	GRONDSR		Broek, van den	1975	IJZ	ROM
1120	238600	564700	100 field/raatakker	Celtic	XXX	GRONDSR		Broek, van den	1975	IJZ	ROM
1121	239600	569000	100 field/raatakker	Celtic	XXX	GRONDSR		Broek, van den	1975	IJZ	ROM
1128	241200	566800	100 field/raatakker	Celtic	XXX	GRONDSR		Broek, van den	1975	IJZ	ROM
10020	233860	571740	10 hofstad	Havezathe/ridder	---	FUNDERIN	Havezathe Therborch. Gebouwd ca. 1650. gesloopt winter/voorjaar 1798/1799	Giffen, van	1966	NTA	NTB
10020	233860	571740	10 Waterburch	Havezathe/ridder	---	FUNDERIN	verwoest ca. 1350	Giffen, van	1966	LMEB	LMEB
10021	236250	572880	10 hofstad	Havezathe/ridder	---	GRACHT		Onbekend	onbekend	LME	LME
10022	235040	573310	10 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	OPHOGING		Onbekend	onbekend	NEO	BRONS
10025	239930	569150	10 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	OPHOGING		Onbekend	onbekend	NEOL	NEOL
10026	239800	568900	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	OPHOGING		Onbekend	onbekend	NEOL	BRONS
10027	239750	569560	10 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	OPHOGING		Onbekend	onbekend	NEOL	NEOL
10034	232450	562370	10 onbepaald	Grafheuvel,	EGK	BIJL	'neol..' (e.d.: zie van giffen, die bauart der einzelgraeber)	Giffen, van	onbekend	NEOLA	NEOLA
10034	232450	562370	10 onbepaald	Grafheuvel,	EGK	GEBIT	'kiezen rund'; 'neol..' (e.d.: zie van giffen, die bauart der einzelgraeber)	Giffen, van	onbekend	NEOLA	NEOLA
10034	232450	562370	10 onbepaald	Grafheuvel,	WKD	WKD	zie van giffen, die bauart der einzelgraeber	Giffen, van	onbekend	BRONSV	BRONSV

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
10034	232450	562370	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	AWH	zie van giffen, die buurt der einzelgraeber maart 1870	Giffen, van	onbekend	BRONS	BRONS	BRONS
10045	241020	569760	10 Megalietgraf	---	BIJL		Pleyte	1880	NEO	NEO	NEO
10045	241020	569760	10 Megalietgraf	---	BIJL	october 1870	Pleyte	1880	NEO	NEO	NEO
10045	241020	569760	10 Megalietgraf	---	SPITS	october 1870	Pleyte	1880	NEOM	NEOM	BRONSM
10045	241020	569760	10 Megalietgraf	---	XXX	maart 1870	Pleyte	1880	NEO	NEO	NEO
10045	241020	569760	10 Megalietgraf	---	XXX	october 1870	Pleyte	1880	NEO	NEO	NEO
10045	241020	569760	10 Megalietgraf	TRB	TRBBEKER	maart 1870	Pleyte	1880	NEOMB	NEOMB	NEOMB
10047	241600	569700	Grafveld, 100 gemengd	---	XXX		Pleyte	onbekend	ROMLB	VMEA	VMEA
10047	241600	569700	Grafveld, 100 gemengd	---	XXX	o.a. Angelsaksische "Buckelurn"	Pleyte	onbekend	ROMLB	VMEA	VMEA
10053	240000	564000	Nederzetting, 1000 onbepaald	TRB	XXX		Onbekend	onbekend	NEOM	NEOM	NEOM
10056	242340	566320	10 Urnenveld	---	XXX		Onbekend	onbekend	BRONSL	BRONSL	BRONSL
10056	242340	566320	Vlakgraf, 10 inhumatie	TRB	KRAAGFLS		Onbekend	onbekend	NEOMB	NEOMB	NEOMB
10056	242340	566320	Vlakgraf, 10 inhumatie	TRB	TRBBEKER		Onbekend	onbekend	NEOMB	NEOMB	NEOMB
10057	242660	565900	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	OPHOGING	diam. 18. h 1.25 m	Onbekend	onbekend	NEOL	BRONS	BRONS
10058	242700	565820	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	OPHOGING	diam 16 m.	Onbekend	onbekend	NEOL	BRONS	BRONS
10059	242680	566080	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	OPHOGING	diam 18, h.1.5 m	Onbekend	onbekend	NEOL	BRONS	BRONS
10060	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	DOLK	"grooved ogival"	Giffen, van	onbekend	BRONSV	BRONSMA	BRONSMA
10060	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	KBBEKER		Giffen, van	onbekend	NEOLB	NEOLB	NEOLB
10060	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	OPHOGING	diam. 14, h.1.5 m.	Giffen, van	onbekend	NEOL	BRONS	BRONS
10061	242680	566120	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	OPHOGING	diam 16, h. 1.75 m	Onbekend	onbekend	NEOL	BRONS	BRONS
10062	242240	566200	Grafheuvel, 10 onbepaald	EEM	PROF2H	met oren, type gasteren; uit nabijzetting (crematie)	Giffen, van	onbekend	BRONSL	BRONSL	BRONSL
10062	242240	566200	Grafheuvel, 10 onbepaald	EEM	PROF2L	geoord, type gasteren? uit nabijzetting (crematie)	Giffen, van	onbekend	BRONSL	BRONSL	BRONSL
10062	242240	566200	Grafheuvel, 10 onbepaald	ELP	DOODKIST	zie lohof 1991, 86	Giffen, van	onbekend	BRONSM	BRONSM	BRONSM
10062	242240	566200	Grafheuvel, 10 onbepaald	ELP	NAALD	uit graf C en D; in D met wollen draadresten.	Giffen, van	onbekend	BRONSM	BRONSM	BRONSM
10062	242240	566200	Grafheuvel, 10 onbepaald	ELP	WEEFSEL	Aan bronzen naald in graf D	Giffen, van	onbekend	BRONSM	BRONSM	BRONSM
10062	242240	566200	Grafheuvel, 10 onbepaald	TRB	TRB	scherven uit de vaste ondergrond onder heuvel; zie van giffen, ndv 1923	Giffen, van	onbekend	NEOMB	NEOMB	NEOMB
10063	242440	566350	Grafheuvel, 10 onbepaald	EEM	FIBULA	'fibula': (e.d.:lohof (1991, 86: speld; van giffen (1923,199):mantelspeld)	Giffen, van	onbekend	BRONSL	BRONSL	BRONSL
10063	242440	566350	Grafheuvel, 10 onbepaald	EEM	NAALD	in feite grafheuvel, crematie; zie van giffen, ndv 1923 en lohof 1991, 86	Giffen, van	onbekend	BRONSL	BRONSL	BRONSL
10063	242440	566350	Grafheuvel, 10 onbepaald	EEM	PINCET	in feite grafheuvel, crematie; zie van giffen, ndv 1923; lohof 1991, 86	Giffen, van	onbekend	BRONSL	BRONSL	BRONSL
10063	242440	566350	Grafheuvel, 10 onbepaald	EEM	PROF2H	'elp cultuur' (e.d.); zie lohof 1991, 86, van giffen, ndv 1923	Giffen, van	onbekend	BRONSL	BRONSL	BRONSL

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
10063	242440	566350	Grafheuvel, 10 onbepaald	ELP	DOODKIST	'bronsm..'(e.d.: zie lohof 1991. 86);wsch. grafheuvel, crematie		Giffen, van	onbekend	BRONSMA	BRONSMA
10064	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	KB	vml.v/e epimaritiene beker/kom;zie butler e.a.;lanting & van der waals 1976		Butler	1970	NEOLB	NEOLB
10064	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	KBBEKER	onversierde klokbeke;zie butler e.a., helinium 1972; 'neol..' (e.d.)		Butler	1970	NEOLB	NEOLB
10064	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	KBBEKER	vrijwel compleet; zie butler e.a. 1972 en lanting & van der waals 1976		Butler	1970	NEOLB	NEOLB
10064	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	KBKOM	zie butler e.a. 1972 en lanting & van der waals 1976; vrijwel complete pot		Butler	1970	NEOLB	NEOLB
10064	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	XXX	'bouwfase 1'; zie butler e.a. 1976 en lanting en van der waals 1976		Butler	1970	NEOLB	NEOLB
10064	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	WKD	WKDPOT	'..bronsv bronsm'(e.d.:mgl.bronsm);scherven van 1 pot;zie butler e.a. 1972		Butler	1970	BRONSV	BRONSV
10064	242680	566110	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	DOLK	gevonden in 1921 (waarn. 10060)		Butler	1970	BRONSV	BRONSMA
10064	242680	566110	10 Onbekend	---	AFSLAG	Onder de heuve;		Butler	1970	MESO	NEO
10064	242680	566110	10 Onbekend	---	KERN	Onder de heuvel		Butler	1970	MESO	NEO
10064	242680	566110	10 Onbekend	---	KUIL	Onder de heuvel		Butler	1970	MESO	NEO
28926	241600	569720	Grafveld, 10 gemengd	---	GRAF			jager	onbekend	VME	VME
28926	241600	569720	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	GRONDSPR			jager	onbekend	ROM	VME
28926	241600	569720	10 Onbekend	XXX	WEG	vermoedelijk recent: was nog in het midden vorige eeuw in gebruik		jager	onbekend	XXX	NT
29720	233740	572440	10 Kerk	---	XXX			Halbertsma	onbekend	LMEA	LMEB
29875	242090	568500	10 Graf, onbepaald	---	XXX			Halbertsma	onbekend	LMEA	LMEA
29875	242090	568500	10 Kerk	---	XXX			Halbertsma	onbekend	LMEA	LMEB
34040	234150	574600	50 Onbekend	---	BEITEL	"een menigte"		Pleyte	1880	NEO	NEO
34040	234150	574600	50 Onbekend	---	BIJL	"Een menigte"		Pleyte	1880	NEO	NEO
34040	234150	574600	50 Onbekend	---	XXX	"Een menigte wiggen"		Pleyte	1880	NEO	NEO
34044	231540	570700	10 Klooster(complex)	---	XXX	Kapel verdwenen 1608; huis deels afgebr. 1800		Achterop	1974	LMEB	NT
34046	234000	571000	Huisplaats, 1000 onverhoogd	---	FUNDERIN			praamstra	1954	XME	NT
34046	234000	571000	Huisplaats, 1000 onverhoogd	---	PAALGAT			praamstra	1954	XME	NT
34046	234000	571000	Huisplaats, 1000 onverhoogd	---	VLOER			praamstra	1954	XME	NT
34046	234000	571000	1000 Onbekend	---	GREPPEL			praamstra	1954	XME	NT
34046	234000	571000	1000 Onbekend	---	WATERPUT			praamstra	1954	XME	NT
34049	233740	572440	10 Kerk	---	DOODKIST	dekselfragment, Brenner zandsteen		Giffen, van	1937	LMEA	LMEB
34049	233740	572440	10 Kerk	---	FUNDERIN	12e - 14e eeuw		Giffen, van	1937	LMEA	LMEB
34049	233740	572440	10 Kerk	---	GRAFSTN			Giffen, van	1937	LMEA	LMEB
34049	233740	572440	10 Kerk	---	MUNT			Giffen, van	1937	LMEA	LMEB
34049	233740	572440	10 Kerk	---	OORRING	Rond, groen email inleg		Giffen, van	1937	LMEA	LMEB
34052	237520	571820	10 Onbekend	---	BEITEL			Pleyte	1880	NEO	NEO
34053	233410	574750	Huisplaats, 10 onverhoogd	---	XXX	voorm. huis Paterswolde		Onbekend	onbekend	XME	NT
34054	233720	572160	Huisplaats, 10 onverhoogd	---	XXX	"waarsch. terrein ME 'huis te Eelde'"		Onbekend	1997	XME	NT
34055	233790	571070	Huisplaats, 10 onverhoogd	---	XXX			Onbekend	onbekend	LME	LME
34056	234320	570800	Nederzetting, 10 onbepaald	HAM	XXX			Onbekend	onbekend	PALEOLB	PALEOLB

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
34057	233700	572550	50 Urnenveld	---	XXX	"vindplaats van vier urnen" (CAA)		Onbekend	onbekend	BRONS	IJZ
34116	231920	564460	Nederzetting, 10 onbepaald	---	GRACHT	nederz.3, opp.0.01 ha		Giffen, van	1934	ROMMA	ROMMB
34116	231920	564460	Nederzetting, 10 onbepaald	---	HUIS			Giffen, van	1934	ROMVA	ROMMA
34116	231920	564460	Nederzetting, 10 onbepaald	---	HUIS	nederz.1; grote drieschepige + kleine vierkante		Giffen, van	1934	IJZL	IJZL
34116	231920	564460	Nederzetting, 10 onbepaald	---	WAL	nederz.1 opp.0.5ha,wal+paliss. + 4 diametr.gest. poorten		Giffen, van	1934	IJZL	IJZL
34116	231920	564460	Nederzetting, 10 onbepaald	---	WAL	nederz.2, opp.0.2 ha, wal+paliss.+gracht, 3 poorten		Giffen, van	1934	ROMVA	ROMMA
34116	231920	564460	Nederzetting, 10 onbepaald	---	XXX	nederz. 4 en 5		Giffen, van	1934	ROMMB	ROML
34116	231920	564460	10 Urnenveld	---	XXX	onder de latere nederzetting		Giffen, van	1934	IJZ	IJZ
34117	231702	564495	1 Megalietgraf	---	CREMREST	gevonden in 18??		Pleyte	1880	IJZ	IJZ
34117	231702	564495	1 Megalietgraf	---	KRAAGFLS			Pleyte	1880	NEOMB	NEOLA
34117	231702	564495	1 Megalietgraf	---	XXX	Uit de tumulus. "Saksisch" + 2 "Heemsteden", gevonden in 1833		Pleyte	1880	ROM	XME
34118	231600	563600	Cultusplaats/heili 100 gdom/tempel	---	XXX			Giffen, van	1927	ROMMA	ROMLB
34118	231600	563600	Cultusplaats/heili 100 gdom/tempel	---	XXX	houten voorwerpen		Giffen, van	1927	ROMMA	ROMLB
34118	231600	563600	Cultusplaats/heili 100 gdom/tempel	---	XXX	van huisdieren		Giffen, van	1927	ROMMA	ROMLB
34121	233550	566645	Grafheuvel, 1 onbepaald	---	XXX	tum.I h.0.6, diam.10. Geen grafgiffen waargenomen		Giffen, van	1939	BRONSV	BRONSV
34121	233550	566645	Grafheuvel, 1 onbepaald	---	XXX	tum.II, h.0.7, diam.10		Giffen, van	1939	BRONSV	BRONSV
34121	233550	566645	Grafheuvel, 1 onbepaald	---	XXX	tum.III, h.1.05, diam.15		Giffen, van	1939	NEOLB	BRONSV
34124	233460	565560	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	CREMREST	uit tum.I		Giffen, van	1939	IJZL	ROMVA
34124	233460	565560	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	KLOPSTN	uit tum.I		Giffen, van	1939	IJZL	IJZL
34124	233460	565560	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	niet onderzocht		Giffen, van	1939	NEO	IJZ
34124	233460	565560	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	scherven + compl.potje, tum.I		Giffen, van	1939	IJZL	ROMVA
34124	233460	565560	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	tum.I h.1.10, diam.13. Onderzocht door v. Giffen 1939		Giffen, van	1939	IJZL	ROMVA
34124	233460	565560	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	tum.II Plaggenheuvel. Geen artefacten		Giffen, van	1939	BRONS	IJZ
34124	233460	565560	10 Onbekend	---	PAALGAT	Spijker??? onder tum.I		Giffen, van	1939	XXX	XXX
34125	238610	565890	10 Onbekend	---	XXX			Onbekend	onbekend	XXX	XXX
34126	238520	565920	10 Megalietgraf	---	XXX			Giffen, van	1931	NEOM	NEOL
34128	238253	566040	1 Megalietgraf	---	BEITEL			Pleyte	1880	NEO	NEO
34128	238253	566040	1 Megalietgraf	---	XXX	"scherven"		Pleyte	1880	XXX	XXX
34129	238530	565750	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX			KLOK	1975	NEO	IJZ
34131	231630	564720	Grafheuvel, 10 onbepaald	EGK	BIJL	per. 1		Giffen, van	1924	NEOLA	NEOLB
34131	231630	564720	Grafheuvel, 10 onbepaald	EGK	KLING	per. 1		Giffen, van	1924	NEOLA	NEOLB
34131	231630	564720	Grafheuvel, 10 onbepaald	EGK	XXX	per. 2, met "staketsel"		Giffen, van	1924	IJZ	IJZ

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
34131	231630	564720	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	EGK	XXX	per.1.	Giffen, van	1924	NEOLA	NEOLB
34131	231630	564720	10 onbepaald	Grafveld, 10 crematies	---	XXX	In onmiddellijke omgeving heuvel	Giffen, van	1924	IJZ	IJZ
34132	231630	564720	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	3-perioden heuvel	Giffen, van	1949	NEOLA	IJZV
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	EGK	SVB	in graf per. 1	Giffen, van	1928	NEOLA	NEOLA
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	EGK	WERKTUIG	in graf per. 1	Giffen, van	1928	NEOLA	NEOLA
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	EGK	XXX	pet. 1 h.0.40 m	Giffen, van	1928	NEOLA	NEOLA
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	PAALKRNS	in per.3-heuvel, met graf tegen krans aan	Giffen, van	1928	BRONSMB	BRONSL
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	XXX	diam.17 m., ringsloot II, crematiegraven	Giffen, van	1928	IJZ	IJZ
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	XXX	per 3. oph. tot defin. h. 1.7 m. ringsloot uitgediept	Giffen, van	1928	NEOLB	BRONSV
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	XXX	per.2. ophoging tot 0.9 m. binnenste ringsloot, centr. boomkistgraf	Giffen, van	1928	NEOLB	BRONSV
34133	231460	564810	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	XXX	per.4. diam.tot 12 m. ringsl.gevuld, plaggenuitbr., nabijz. in boomkisten	Giffen, van	1928	BRONSM	BRONSM
34135	232140	563780	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		KLOK	1975	NEO	IJZ
34136	239030	563750	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	MES	uit dikke, klingachtige afslag. Uit primair hoofdgraf I4.2.br2.1.gr.d.0.8	Giffen, van	1950	NEOLB	BRONSV
34136	239030	563750	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	WKD	van 1 grote pot; in de voet van heuvel per. 1. aan oostzijde	Giffen, van	1950	BRONSV	BRONSV
34137	239440	563850	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		klok	1969	NEO	IJZ
34138	239770	564190	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		klok	1975	NEO	IJZ
34142	239590	563980	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		klok	1969	NEO	IJZ
34143	239580	563830	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		klok	1969	NEO	IJZ
34144	239080	563720	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		klok	1975	NEO	IJZ
34145	238700	565410	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	Beschadigd.	klok	1975	NEO	IJZ
34146	238720	565340	10 field/raatakker	Celtic	---	GRONDSPR		klok	1975	NEO	IJZ
34147	238650	565420	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	onbekend	IJZ	IJZ
34149	238810	565670	10 crematie	Grafheuvel, 10 crematie	---	XXX	Verdwenen	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	onbekend	NEO	IJZ
34151	238140	563970	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	plaggenheuvel m. (waarschijnlijk) brandgraf	Harsena	1967	IJZ	ROM
34152	238100	563990	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	XXX	diam.tum.11 m, h.0.8 m. Uit hoofdgraf.	Harsena	1969	NEO	IJZ
34152	238100	563990	10 onbepaald	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	XXX	uit hoofdgraf	Giffen, van	1954	NEOLB	NEOLB

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
34152	238100	563990		Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	CREMREST	uit urnen van nabijzettingen	Giffen, van	1954	BRONS	IJZ
34152	238100	563990		Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	XXX	:Beker voor periode 1"	Giffen, van	1954	NEOL	NEOL
34152	238100	563990		Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	XXX	nabijzettingen	Giffen, van	1954	BRONS	IJZ
34153	232500	568700		Grafheuvel, 100 onbepaald	---	XXX		Beemt, van den	1974	NEO	IJZ
34154	233780	565580		Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		jager	1993	NEO	BRONS
34155	239400	563300		100 Molen	---	XXX	watermolen	kooi	1987	LME	NT
34156	231000	564000		Grafheuvel, 1000 onbepaald	---	XXX		Giffen, van	onbekend	NEO	IJZ
34157	231590	564710		Grafheuvel, 10 crematie	---	XXX	per. 2 Plaggenheuvel	Giffen, van	1928	IJZ	IJZ
34157	231590	564710		Grafheuvel, 10 onbepaald	---	PAALKRNS	Met nabijzettingen	Giffen, van	1928	BRONSMB	BRONSL
34157	231590	564710		Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX	per. 1. Ondiep centraalgraf	Giffen, van	1928	BRONSV	BRONSV
34157	231590	564710		Viakgraf, 10 inhumatie	TRB	BIJL	Uit diverse vlakgraven	Giffen, van	1928	NEOMA	NEOMB
34157	231590	564710		10 inhumatie	TRB	SPITS	uit een der vlakgraven	Giffen, van	1928	NEOMA	NEOMB
34157	231590	564710		Viakgraf, 10 inhumatie	TRB	XXX		Giffen, van	1928	NEOMA	NEOMB
34157	231590	564710		Viakgraf, 10 inhumatie	TRB	XXX	minstens 30 potten vertegenwoordigd	Giffen, van	1928	NEOMA	NEOMB
34158	238600	565950		Grafheuvel, 50 onbepaald	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	IJZ
34472	241600	569720		10 gemengd	---	CREMREST		Harsena	1968	ROMLB	VMEA
35005	241100	569500		100 Depot	TRB	BIJL		Groenendijk	1997	NEOLA	NEOLB
35005	241100	569500		100 Depot	TRB	NAPJESTN	Zwerfsteen van rose kwartsier/kwartsijtsche zandsteen.	Groenendijk	1997	NEOLA	NEOLB
35063	235000	570000		1000 Megalietgraf	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	NEO
35088	238000	565000		1000 Megalietgraf	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	NEO
35090	238000	565000		1000 Megalietgraf	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	NEO
35091	238000	565000		1000 Megalietgraf	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	NEO
35092	238000	565000		1000 Megalietgraf	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	NEO
35126	232475	575175		1 Kasteel	XXX	XXX		waals van der	1966	LME	NT
35210	241400	570000		100 Onbekend	---	MUNT	13e eeuwse penny uit Engeland	Particulier	onbekend	LMEA	LMEB
35213	234780	566300		10 Onbekend	---	MUNT	12e eeuws, van Lodewijk de Beier.	Particulier	onbekend	LMEA	LMEA
35495	232700	575300		100 Onbekend	---	AWG	"waarop venus" [afbeelding? inscriptie?]	provinciaal museum drenthe	1998	LME	NT
35495	232700	575300		100 Onbekend	---	XXX	"ongeglaazuurde voet en scherf daarvan"	provinciaal museum drenthe	1998	LME	NT
36155	237940	561940		10 Onbekend	---	WIEL	compleet 10-spakig wiel, gevonden 1944. Verbljijplaats onbekend	Sanden, van der	1997	XXX	XXX
36155	237940	561940		10 Onbekend	---	WIEL	halffabr. v. velgsegmenten, gevonden 1944. DMA 1995/VIII 1a-c	Sanden, van der	1997	ROMMB	ROMMB
36155	237940	561940		10 Onbekend	---	WIEL	halffabr. velgsegmenten, gevonden 1947. Verbljijplaats onbekend	Sanden, van der	1997	XXX	XXX
36155	237940	561940		10 Onbekend	---	WIEL	Halffabrikaat naaf van spaakwiel gevonden in 1934, verbljijplaats onbekend	Sanden, van der	1997	XXX	XXX
36155	237940	561940		10 Onbekend	---	WIEL	Halffabrikaat velgsegment, gevonden 1944. Verbljijplaats onbekend.	Sanden, van der	1997	XXX	XXX
36156	239000	565000		1000 Onbekend	---	AWH		Sanden, van der	1997	ROM	ROM
36156	239000	565000		1000 Onbekend	---	WAGEN	"zware stukken bewerkt hout"	Sanden, van der	1997	XXX	XXX
36156	239000	565000		1000 Onbekend	---	WIEL	"enige segmenten van een rond ding"	Sanden, van der	1997	XXX	XXX

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
37001	242690	566080	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	BRONS
37002	242710	566000	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		Onbekend	onbekend	NEO	BRONS
37127	237940	561940	10	Onbekend	---	AWH		provinciaal museum drenthe	1963	ROMV	ROMM
38374	232220	563720	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		beuker	1994	IJZ	IJZ
38391	239060	563760	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		beuker	1998	NEO	IJZ
38393	230750	565250	50	onbepaald	---	XXX		Sanden, van der	1998	BRONS	IJZ
38394	233900	565870	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		beuker	1995	NEO	IJZ
38395	233580	566650	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		beuker	1996	NEO	IJZ
38396	242660	566000	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		beuker	1996	NEO	IJZ
39060	234940	575320	10	Huistert	---	XXX		Particulier	1999	LME	NT
39083	245000	568420	10	Onbekend	---	AFSLAG		Haan, de	1999	PALEOL	BRONS
39083	245000	568420	10	Onbekend	---	AWH	mogelijk deels KGP: 1 scherf met lijnversiering	Haan, de	1999	IJZ	VME
39086	235600	567250	50	Onbekend	---	AWG		Haan, de	1999	LME	NT
39086	235600	567250	50	Onbekend	---	AWH	randen	Haan, de	1999	IJZ	ROM
39086	235600	567250	50	Onbekend	---	AWH	randen	Haan, de	1999	VME	LMEA
39086	235600	567250	50	Onbekend	---	AWH	wandscherven	Haan, de	1999	IJZ	VME
39086	235600	567250	50	Onbekend	---	BOT	verbrand	Haan, de	1999	XXX	XXX
39086	235600	567250	50	Onbekend	---	WERKTUIG	bewerkt plat brok. Vuurslag????	Haan, de	1999	XXX	XXX
39878	234110	574620	10	Depot	---	BIJL		Pleyte	1877	XXX	XXX
39886	239670	569670	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	XXX	GRAF		klok	onbekend	XXX	XXX
40273	238690	565400	10	Grafheuvel, 10 onbepaald	---	XXX		Giffen, van	onbekend	XXX	XXX
40277	242400	567460	10	Urnenveld	---	XXX		Harsena	onbekend	BRONSL	BRONSL
40575	234500	567900	100	onbepaald	---	OPHOGING		Klei, van der	2000	NEOL	NEOL
44780	230950	570250	50	Onbekend	---	BAKSTEEN	baksteenpuin in boringen	Particulier	onbekend	LME	NT
44780	230950	570250	50	Onbekend	---	GRACHT	Grachten van Huis te Bunne	Particulier	onbekend	LME	NT
45450	235560	567450	10	Onbekend	---	AWH	terpnaardewerk	Particulier	onbekend	IJZ	IJZ
							Bijlde in bezit van de heer T.Boersma, Brink 8, 9481 BE te Vries (tel: 541836). Volgens de eigenaar afkomstig, dit werd bevestigd door de heer Venekamp (Brink 9), van dezelfde akker waar de Baexemer hamer en bronzen speerpunt gevonden zijn (zie kaartstys				
46298	233400	565200	100	Onbekend	TRB	BIJL	Vinder meldde telefonisch en schriftelijk (aan W. van der Sanden)dat hij enkele decennia geleden een "halve urn"gevoonden had in de buurt van het Noordsche Veld. De vondst zelf is inmiddels verdwenen. De vindplaats werd door hem op een topografisch kaartje	Sanden, van der	onbekend	NEOMA	NEOLB
46312	232320	564500	10	Urnenveld	XXX	AWH	Hamerbijl type Baexem van gabbro-dioriet. Nagenoeg gaaf (slechts een kleine, recente beschadiging aan de snede).Een uitzonderlijk exemplaar, omdat de zijvlakken versierd zijn met een verhoogd vlak: rond ter hoogte van het steelgat, smal uitlopend richting	Sanden, van der	onbekend	NEO	NTC
46426	233400	565200	100	Onbekend	XXX	HAMERBL	Bladvormige bronzen speerpunt. Lengte 11.2 cm. max. breedte 3.9 cm en twee gaatjes aan de onderkant van de schacht (overigens niet op dezelfde hoogte). De oudtijds bijgevlide gletnaden zijn nog zichtbaar op de schacht. Gewicht: 62 gram.	Sanden, van der	1984	BRONSL	IJZM
46426	233400	565200	100	Onbekend	XXX	LANSPUNT	Fraie patina. Di	Sanden, van der	1984	BRONSV	ROML

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
							De kussensteen heeft een hoogte van 7.8 cm, een breedte van 7.9 cm en een dikte van 5 cm. Gewicht 619 gram. De enigszins ovale/afgerond-rechthoekige boven- en onderkant zijn lichtelijk bol en glad. In het midden van de beide zijkanen is een "insnoering"				
46428	231540	565300	10 Onbekend	XXX	KUSSENST			Sanden, van der	1999	NEOLB	NEOLB
48078	241400	570770	10 onbepaald	ROM	AW			Hielkema	2004	ROM	ROM
48078	241400	570770	10 onbepaald	ROM	BOT		Verbrand.	Hielkema	2004	ROM	ROM
48078	241400	570770	10 onbepaald	ROM	XXX			Hielkema	2004	ROM	ROM
								De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau			
56213	231553	578038	1 Onbekend	TRB	BIJL		gevonden 5 jaar voor het booronderzoek tijdens graven van een sloot op zijn land		2002	MESOL	NEOLB
56213	231553	578038	1 Onbekend	XXX	AFSLAG			De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2002	PALEO	IJZ
56213	231553	578038	1 Onbekend	XXX	KGP			De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2002	VMEC	LMEB
56213	231553	578038	1 Onbekend	XXX	KLOPSTN			De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2002	PALEO	IJZ
56236	243576	570440	1 Onbekend	---	AW		oppervlaktevondsten	Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2004	XME	XME
56236	243576	570440	1 Onbekend	---	KGP		oppervlaktevondsten	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2004	VMEC	LMEB
56236	243576	570440	1 Onbekend	XXX	AW		wandscherf van terpaardewerk, oppervlaktevondst	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2004	IJZL	ROMM
56236	243576	570440	1 Onbekend	XXX	SLINGERK		deel van een kleikogel, oppervlaktevondst	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2004	IJZM	ROML
56238	232706	568456	1 Onbekend	---	KGP		oppervlaktevondst	Jelsma	2004	VMEC	LMEB
57158	232302	576739	1 Huisterp	---	BAKSTEEN		Fragmenten van kloostermoppen, ? x 14 x 7 cm	Hielkema	2005	LME	LME
57158	232302	576739	1 Huisterp	---	KGP		Fragmenten van grote kogelpotten uit de 13e en vroege 14e eeuw.	Hielkema	2005	LME	LME
57158	232302	576739	1 Huisterp	---	MAALSTN		Fragmenten van maalstenen.	Hielkema	2005	LME	LME
57158	232302	576739	1 Huisterp	---	SCHOEISL		Twee delen van een leren schoen.	Hielkema	2005	LME	LME
57158	232302	576739	1 Huisterp	---	SLIJPSTN		Slipsteen van leikwarsiet	Hielkema	2005	LME	LME
57158	232302	576739	1 Huisterp	---	WEEFGEW		Compleet rond weefgewicht van keramiek, met een gat in het midden. Verder fragmenten van nog 3 weefgewichten.	Hielkema	2005	LME	LME
							Er zijn diverse aardewerktypen aangetreffen, vooral onversierd, handgevormd inheems-romeins. Verder enkele fragmenten Kümmerkeramik uit de Bronstijd, enkele fragmenten Ruinen-Wommels uit de Midden IJzertijd, en een fragment Angelsaksisch.				
57164	241400	570770	10 onbepaald	---	AW			Hielkema	2005	ROML	VME

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complexiteit	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
57164	241400	570770	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	BOUWMAT	Spijkers, restanten van loodbewerking, en een onbekend bronzen voorwerp.	Hielkema	2005	ROM	NTC
57164	241400	570770	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	GRONDSPR	Er zijn paalsporen, kuilen, greppels, een hutkom en een smeltoven aangetroffen.	Hielkema	2005	ROM	VME
57164	241400	570770	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	MAALSTN	Fragmenten basaltlava vormen de restanten van verbrande maalsenen.	Hielkema	2005	ROM	VME
57164	241400	570770	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	SLAK	Overslakken, tap/voelslakken, overwandfragmenten en sintels. Deze vormen het bewijs dat ter plaatse ijzer is geproduceerd.	Hielkema	2005	ROM	VME
57164	241400	570770	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	SLJPSTN	Een hele slijpsteen en een fragment van een slijpsteen van een rode kwarsische zandsteen.	Hielkema	2005	ROM	VME
57491	232350	572830	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	AFSLAG		Bakker	2005	MESO	NEO
57491	232350	572830	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	KERN	waarvan een kernverbetering	Bakker	2005	MESO	NEO
57491	232350	572830	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	XXX	een stuk graniet	Bakker	2005	MESO	NEO
57498	232300	572960	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	AFSLAG		Bakker	2005	PALEOL	BRONSV
57500	232440	572900	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	SCHRABR	waarvan 1 een schrabber op afslag is.	Bakker	2005	NEO	NEO
57502	232655	574450	1 nederzetting	Extraktiekamp/- 1 nederzetting	XXX	AFSLAG	waarvan 6 verbrand	Bakker	2005	PALEOL	BRONSV
137083	245750	569400	50 Onbekend		XXX	XXX		Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	PALEOLB	MESO
137084	246170	569500	10 Onbekend		XXX	XXX	Gerpeelkeule	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	MESO	NEOVA
137087	244350	567300	50 Onbekend		TJO	XXX	Vuursteenvindplaats Federmesser.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	PALEOL	PALEOL
137089	243140	567360	10 Onbekend		XXX	BIJL	Geslepen, stenen bijl. rechthoekige dsn.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	NEOMA	NEOL
137090	245000	568430	10 Onbekend		XXX	AWH	Aardewerkvindplaats.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	BRONS	IJZ
137090	245000	568430	10 Onbekend		XXX	XXX	Vuursteenvindplaats.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	PALEOL	PALEOL
137091	246120	568450	10 Onbekend		XXX	XXX	Vuursteenvindplaats.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	PALEOL	MESO
137092	246550	568200	50 Onbekend		XXX	XXX	Vuursteenvindplaats.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	PALEOL	MESO
137093	246500	568200	100 Klooster(complex)	---	FUNDERIN		Voorwerk van klooster Aduard.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	LMEB	LMEB
137094	245630	567800	10 Onbekend		XXX	XXX	Aardewerkvindplaats.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	IJZ	XME

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
137094	245630	567800	10	Onbekend	XXX	XXX	Vuursteevindplaats.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	MESO	MESO
137096	245400	566400	100	Onbekend	XXX	XXX	Vuursteevindplaats.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	PALEOL	PALEOL
137097	245400	566700	100	Onbekend	XXX	GRAPE	Bronzen grape.	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Drenthe	onbekend	LME	LME
137318	244670	569500	10	Onbekend	XXX	SIKKEL	Bifaciaal bewerkte vst sikkel.	Scholte Lubberink	onbekend	BRONSL	IJZ
137328	244950	569400	50	Onbekend	XXX	XXX	Vuursteevindplaats.	Scholte Lubberink	onbekend	MESO	MESO
137329	245600	569160	10	Onbekend	XXX	XXX	Vuursteevindplaats.	Scholte Lubberink	onbekend	PALEOL	MESO
137376	244725	568250	1	Onbekend	XXX	AWH	terpaardewerk?	Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	LMEA
137377	246220	568820	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Scholte Lubberink	1993	PALEOLB	MESO
137377	246220	568820	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	LME
137377	246220	568820	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	1993	XME	XME
137378	244540	570380	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	XME	XME
137379	245870	569250	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	XME	XME
137380	245910	569160	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137381	244800	569100	100	Onbekend	XXX	AFSLAG		Scholte Lubberink	onbekend	PALEOLB	MESO
137381	244800	569100	100	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	XME	XME
137382	245880	567950	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Scholte Lubberink	onbekend	PALEOLB	NEO
137382	245880	567950	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	NEO	XME
137383	245640	567820	10	Onbekend	NWK	AFSLAG		Scholte Lubberink	onbekend	MESO	MESO
137383	245640	567820	10	Onbekend	NWK	AFVAL		Scholte Lubberink	onbekend	MESO	MESO
137383	245640	567820	10	Onbekend	NWK	KLING		Scholte Lubberink	onbekend	MESO	MESO
137383	245640	567820	10	Onbekend	NWK	STEKER		Scholte Lubberink	onbekend	MESO	MESO
137383	245640	567820	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137384	244390	567740	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137385	244520	567820	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Scholte Lubberink	onbekend	PALEOLB	MESO
137385	244520	567820	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137386	244650	567880	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137387	244840	568020	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137388	244960	568020	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137389	244760	568700	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	onbekend	IJZ	XME
137405	244910	568830	10	Onbekend	XXX	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
214016	231550	578500	50	Onbekend	XXX	KRAAL	*van effen of bontgestroomde [?] gekleurde pasta	provinciaal museum drenthe	1998	IJZ	VME
214017	231650	577350	Nederzetting, 50 onbepaald		XXX	AFSLAG		stapert	1981	PALEO	PALEOLB
214017	231650	577350	Nederzetting, 50 onbepaald		XXX	SCHAAF		stapert	1981	PALEO	PALEOLB
214018	232540	575240	10	Onbekend	XXX	GRS		provinciaal museum drenthe	1998	LMEB	LMEB
214018	232540	575240	10	Onbekend	XXX	KGP		provinciaal museum drenthe	1998	LME	LMEB
214018	232540	575240	10	Onbekend	XXX	ROOD		provinciaal museum drenthe	1998	LMEB	NTB
214018	232540	575240	10	Onbekend	XXX	SPIJKER		provinciaal museum drenthe	1998	LMEB	NTB
214018	232540	575240	10	Onbekend	XXX	STG		provinciaal museum drenthe	1998	LMEB	NTB
214034	229200	568250	50	Onbekend	XXX	AFSLAG	1 afslag gecraqueleerd	provinciaal museum drenthe	1981	PALEO	IJZ

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
214061	229500	569900	100 Onbekend	XXX	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	PALEO
214108	235625	567000	1 Onbekend	XXX	FIBULA	Almgren groep 1		Sanden, van der	1997	ROML	ROML
214110	239250	568600	50 Onbekend	XXX	HAMERBL	L 24,5 cm, H 4,3 cm, diam.gat 2,3 cm, gat cilindrisch		Sanden, van der	1997	NEOL	BRONSV
214110	239250	568600	50 Onbekend	XXX	XXX	brokje		Sanden, van der	1997	XXX	XXX
214110	239250	568600	50 Onbekend	XXX	XXX	Gev. maart 1997-voorjaar 1998. Rand, wand, bodem scherven		Sanden, van der	1997	NEO	NEO
214111	235850	567700	50 Onbekend	XXX	BIJL	Diabaas; gr.L.16.3cm, gr.Br.6.6cm; gr.D.4.1 cm		Sanden, van der	1997	NEOM	BRONSL
214113	230425	563875	1 Onbekend	XXX	SCHAAF	Spits/schaaf, mogelijk Mousterien		beuker	1998	PALEOM	PALEOM
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	BAKSTEEN	28x14x7 en kleiner, uit put 1		Vlisteren, van	1994	LME	NT
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUIL			Vlisteren, van	1994	XME	XME
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PAALGAT			Vlisteren, van	1994	XME	XME
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	SCHOEISL	uit stort		Vlisteren, van	1994	NT	NT
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	TEGEL	sterk afgesleten; uit put 1		Vlisteren, van	1994	LMEB	NTA
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	WATERPUT	put 1; raamwerk, daarop duigenton, daarop weer raamwerk		Vlisteren, van	1994	XME	XME
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	WATERPUT	put 2; geheel uit balkenconstructie		Vlisteren, van	1994	XME	XME
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	WATERPUT	put 3; recent; baksteen gemetseld		Vlisteren, van	1994	NT	NT
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX			Vlisteren, van	1994	XME	XME
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	bovendeel witglazen karafje, gegraveerd		Vlisteren, van	1994	NT	NT
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	kootbeen		Vlisteren, van	1994	XME	NT
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	uit afvalkuil		Vlisteren, van	1994	XME	XME
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	uit gracht in NW-hoek		Vlisteren, van	1994	XME	NT
214118	233740	572490	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	uit paalkuil en kuli; ijzer + slak		Vlisteren, van	1994	XME	XME
214118	233740	572490	10 Onbekend	XXX	GRACHT	mogelijk in verbinding met grachtengordel om Nijsinghuis		Vlisteren, van	1994	XME	NT
214118	233740	572490	10 Onbekend	XXX	PAAL	in de gracht. Brugconstructie?		Vlisteren, van	1994	XME	NT
214118	233740	572490	10 Onbekend	XXX	XXX	grote concentratie in zwarte laag zuidprofiel		Vlisteren, van	1994	IJZ	IJZ
214129	237050	562775	1 Onbekend	XXX	SCHABR	schrabbertje		Sanden, van der	onbekend	MESO	NEO
214129	237050	562775	1 Onbekend	XXX	XXX	1 is organisch gemagerd; wanddikte 0.8 cm		Sanden, van der	onbekend	NEO	NEO
214129	237050	562775	1 Onbekend	XXX	XXX	overige		Sanden, van der	onbekend	MESO	NEO
214129	237050	562775	1 Onbekend	XXX	XXX	verbrand		Sanden, van der	onbekend	MESO	NEO
214131	241175	569150	1 Onbekend	XXX	SCHABR	knoopschrabber		Sanden, van der	onbekend	MESO	MESO
214131	241175	569150	1 Onbekend	XXX	XXX	gecraculeerd		Sanden, van der	onbekend	MESO	MESO
214131	241175	569150	1 Onbekend	XXX	XXX	overige		Sanden, van der	onbekend	MESO	MESO
214182	241100	569450	50 Onbekend	XXX	BIJL	geslepen; gepolijste snede.		Sanden, van der	1997	NEO	NEO
214182	241100	569450	50 Onbekend	XXX	XXX	zwerfsteen met regelmatig uitgeklopt napje; gr.l. ca. 20 cm		Sanden, van der	1997	XXX	XXX
214197	238630	562290	10 onbepaald	XXX	GREPPEL	brede greppel ten noorden		Sanden, van der	1991	XXX	XXX
214197	238630	562290	10 onbepaald	XXX	GREPPEL	smalle greppel ten zuiden van de wal		Sanden, van der	1991	XXX	XXX
214197	238630	562290	10 onbepaald	XXX	XXX	"tumulus"		Sanden, van der	1991	XXX	XXX

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
214197	238630	562290	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	GRACHT		Sanden, van der	1991	XXX	XXX
214197	238630	562290	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	WAL		Sanden, van der	1991	XXX	XXX
214376	238780	562110		10 Onbekend	XXX	MAALSTN	tweezijdig gebruikte onderfliger van handmolen	provinciaal museum drenthe	1969	ROM	ROM
214580	237900	562350		50 Onbekend	XXX	WIEL		provinciaal museum drenthe	1994	LMEB	NTA
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AW	C14 1422-1518 of 1576-1628 (cal. 2 sig.)GrN-20990	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMVB	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AW	Kommers 3; randscherf, Van Es type I c	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AW	Van Es type IV A	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AW	Van Es type IV H	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMM	VMEA
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AWH	2 bodem, 27 wand	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AWH	Kommers 3; alle van eenorig potje	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMVB	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AWH	uit stort; deels ingekr lijnen, deels vingertopvers. op rand en wand	provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSL	IJZM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	DOLIUM		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KOM	Van Es type II B 1	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KOM	Van Es type V B	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUBUSSTN	Kommers 3	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMVB	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUBUSSTN	T. Baving 17	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMVB	ROMM
214606	238240	561540		Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PAALGAT	"Tal van paalsporen"	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMM
214608	237900	561900		100 Onbekend	XXX	BAK		provinciaal museum drenthe	1920	IJZ	ROM
214609	237900	561900		100 Onbekend	XXX	AWH	"sgn. Germaanssch aardewerk"	provinciaal museum drenthe	1934	ROMV	ROMM
214609	237900	561900		100 Onbekend	XXX	KOM	"halfbolvormig bewerkt stuk hout", diam. 32-34, h.15 cm.	provinciaal museum drenthe	1934	ROMV	ROMM
214609	237900	561900		100 Onbekend	XXX	XXX	"klein stuk hout"	provinciaal museum drenthe	1934	ROMV	ROMM
214609	237900	561900		100 Onbekend	XXX	XXX	"spilvormig bewerkt stuk hout"	provinciaal museum drenthe	1934	ROMV	ROMM
214610	237900	561900		100 Onbekend	XXX	AWH	mogelijk gevonden op hout	provinciaal museum drenthe	1935	ROMMB	ROMMB
214610	237900	561900		100 Onbekend	XXX	KOM	fragmenten van gedraaide houten nap op voet	provinciaal museum drenthe	1935	ROMMB	ROMMB
214611	237900	561900		100 Onbekend	XXX	WIEL	fragm. van velg	provinciaal museum drenthe	1944	ROM	ROM
214611	237900	561900		100 Onbekend	XXX	WIEL	tien-spakig, zonder hoepel	provinciaal museum drenthe	1944	ROM	ROM
214611	237900	561900		100 Onbekend	XXX	WIEL	van 2 schijfwielen; incl. wielruit	provinciaal museum drenthe	1944	ROM	ROM
214612	237900	561900		100 Onbekend	XXX	AWH	"versierde scherf"	provinciaal museum drenthe	1945	XXX	XXX
214633	237700	561800		100 Onbekend	XXX	STGKRUIK		provinciaal museum drenthe	onbekend	NTA	NTA

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
214634	237600	561800	100	Onbekend	XXX	WIEL		provinciaal museum drenthe	1995	ROMM	ROMM
214682	237560	561580	10	Onbekend	XXX	KLEDING		provinciaal museum drenthe	1946	NTB	NTB
214702	241400	570700	100	Akker/tuin	XXX	XXX	driehoekige schopsteken	Harsena	1969	XXX	XXX
214702	241400	570700	100	onbepaald Nederzetting,	XXX	HUIS	vermoedelijke huisplattegronden	Harsena	1969	ROML	VME
214702	241400	570700	100	onbepaald Nederzetting,	XXX	HUTKOM		Harsena	1969	ROML	VMEA
214702	241400	570700	100	onbepaald Nederzetting,	XXX	SPIEKER		Harsena	1969	ROML	VMEA
214702	241400	570700	100	onbepaald Nederzetting,	XXX	WATERPUT		Harsena	1969	ROML	VME
214702	241400	570700	100	Onbekend	XXX	AWH		Harsena	1969	VMEC	VMEC
214702	241400	570700	100	Onbekend	XXX	BGRS		Harsena	1969	ROMM	ROMM
214702	241400	570700	100	Onbekend	XXX	DOLIUM		Harsena	1969	ROMV	ROMLA
214702	241400	570700	100	Onbekend	XXX	GREPPEL		Harsena	1969	VME	VME
214702	241400	570700	100	Onbekend	XXX	KGP		Harsena	1969	VMEC	LME
214702	241400	570700	100	Onbekend	XXX	TS		Harsena	1969	ROML	ROML
214702	241400	570700	100	Onbekend	XXX	XXX	type Wijster 1c	Harsena	1969	ROML	VMEA
214702	241400	570700	100	Percelering/verka 100 veling	XXX	PALENRIJ		Harsena	1969	ROML	VME
238111	233860	571740	10	hofstad	---	XXX	eerste vermelding ca. 1650, gesloopt winter/voorjaar 1798/1799	Vlisteren, van	onbekend	NTA	NTB
238111	233860	571740	10	Waterburcht	---	GRACHT	Verwoest rond 1340	Vlisteren, van	onbekend	LMEB	LMEB
238111	233860	571740	10	Waterburcht	---	WAL	P-zie 1	Vlisteren, van	onbekend	LME	LME
238356	234810	566310	10	onbepaald Nederzetting,	---	BAKSTEEN	Gele klinkersteenijtjes ("Friezen").	kooi	1973	NTB	NTB
238356	234810	566310	10	onbepaald Nederzetting,	---	FUNDERIN		kooi	1973	NTB	NTB
238454	235220	571540	10	Onbekend	XXX	XXX	Hout van Betula.	Waterbolk	onbekend	XXX	XXX
238454	235220	571540	10	Onbekend	XXX	XXX	Profil in veen.	Waterbolk	onbekend	XXX	XXX
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	ASA	P-niet vermeld	Giffen, van	onbekend	ROMLB	ROMLB
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	ASABICO	P-niet vermeld. Halve grote dubbelconische pot	Giffen, van	onbekend	ROMLB	ROMLB
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	AWH	P.o.a. versierde zwarte schief uit ca. 2e eeuw	Giffen, van	onbekend	ROMM	ROMM
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	AWH	P-voor-Merowingisch aardewerk. D. beschilderd.	Giffen, van	onbekend	ROMM	ROMM
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	BGRS	P-niet vermeld. Helft van een terra nigra-achtige pot	Giffen, van	onbekend	ROMM	ROMM
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	CONSTRUC	Afgrond pyramidale veldsteenhoppen, met scherven en hout in de wanden	Giffen, van	onbekend	XXX	XXX
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	CONSTRUC	zie 1	Giffen, van	onbekend	XXX	XXX
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	WAN		Giffen, van	onbekend	XXX	XXX
238629	231600	563600	100	gdom/tempel Cultusplaats/heili	XXX	WIEL	Velgstuk	Giffen, van	onbekend	IJZM	IJZL
238630	235250	569750	50	Onbekend	XXX	ASA		hijzeler	1936	ROMLB	VMEB
238630	235250	569750	50	Onbekend	XXX	AWH		hijzeler	1936	BRONSL	IJZV
238630	235250	569750	50	Onbekend	XXX	GREPPEL	Twee hiervan liepen parallel	hijzeler	1936	XXX	XXX
238630	235250	569750	50	Onbekend	XXX	GRONDSPR	Brandplekken	hijzeler	1936	XXX	XXX

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complexiteit	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238630	235250	569750	50 Onbekend	XXX	KGp			hijzeler	1936	XXX	XXX
238630	235250	569750	50 Onbekend	XXX	PAALGAT	In verband te brengen met de standsporen		hijzeler	1936	XXX	XXX
238630	235250	569750	50 Onbekend	XXX	SIKKEL	Sikkelvormig mes		hijzeler	1936	NEOL	NEOL
238630	235250	569750	50 Onbekend	XXX	TRB			hijzeler	1936	NEOMA	NEOMB
238631	231560	564800	10 onbepaald	XXX	HUIS3	fase I		Giffen, van	onbekend	BRONS	BRONS
238631	231560	564800	10 onbepaald	XXX	HUIS3	fase III		Giffen, van	onbekend	ROMV	ROMV
238631	231560	564800	10 onbepaald	XXX	SPIEKER	fase I		Giffen, van	onbekend	BRONSL	BRONSL
238632	237940	561940	10 Onbekend	XXX	HALFFABR	P'zie 1. Vezels.		Particulier	1946	ROM	ROM
238632	237940	561940	10 Onbekend	XXX	PROF-3L	P'eerste eeuwen na Chr.		Particulier	1946	ROM	ROM
238632	237940	561940	10 Onbekend	XXX	ZAAD	P'zie 1. Hazelnoten.		Particulier	1946	ROM	ROM
238634	234810	566310	10 Kerk	---	AFVAL	Op diverse plekken onder leemvloer en in steigergaten.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	AFVAL	Vermoedelijk resten van gegoten klokken.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	BOEK	Gebruikt als vloerreparatie en in muren en fundering.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	BOT	V'sterk aangelast psalmboekje in graf, materiaal niet genoemd.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	BOT	Minimaal 38 kinderskeletjes in kistjes.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	BOUWMAT	Skeletdelen en schedels, los en in kisten.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	DOODKIST	Huidige kerk ook van tufsteen.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	DOODKIST	Bremerzandsteen en blauwe zerksteen (kolenbalk)		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	DOODKIST	Volwassenen en kinderen (kleinste 45x15cm), meerdere lagen opelkaar.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	GIETMAL	V'materiaal niet genoemd. Gietvorm klok.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	GRACHT	Om kerk		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	GRAFSTN	Zerken, materiaal niet genoemd. Horen bij huidige kerk.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	GRONDSPR	Brandlaag.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	GRONDSPR	Buiten kerk, vierkant, plaats waar klok gegoten is.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	KLEDING	Kraag van een doodsleed, materiaal niet vermeld.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	KUIL	Met leem, mogelijk gietplek kleinere klokken, buiten kerk.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	PAALGAT			praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	VLOER	Diverse tegelvloeren, minimaal 3 in schip en koor.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	VLOER	Leemvloer.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238634	234810	566310	10 Kerk	---	VLOER	Oudere vloer en fundering.		praamstra	onbekend	XXX	XXX
238635	231480	563440	10 Onbekend	XXX	AWH			Waterbolk	onbekend	ROML	ROML
238635	231480	563440	10 Onbekend	XXX	CONSTRUC			Waterbolk	onbekend	ROML	ROML
238635	231480	563440	10 Onbekend	XXX	KUIL	In het oude mosveen gegraven, 0,8-1,0m diep.		Waterbolk	onbekend	ROML	ROML
238635	231480	563440	10 Onbekend	XXX	PAAL	aangepunte paaltjes, eik en berk.		Waterbolk	onbekend	ROML	ROML
238635	231480	563440	10 Onbekend	XXX	WERKTUIG	V'bewerkte stukken waarvan 1 versierd, mogelijk van een wagen.		Waterbolk	onbekend	ROML	ROML
238635	231480	563440	10 Onbekend	XXX	XXX	harde turf		Waterbolk	onbekend	ROML	ROML
238635	231480	563440	10 Onbekend	XXX	XXX	Huid, mogelijk van rund, gevonden in jong mosveen.		Waterbolk	onbekend	XXX	XXX
238637	235020	570020	10 Depot	---	ARMBAND			Waterbolk	1955	VMEC	VMEC
238637	235020	570020	10 Depot	---	AWH	Kardingsisch potje, licht beschadigd		Waterbolk	1955	VMEC	VMEC
238637	235020	570020	10 Depot	---	MUNT	ongeveer 110 munten		Waterbolk	1955	VMEC	VMEC
238638	234420	566040	10 onbepaald	XXX	AFSLAG	P'niet vermeld. 1-zijdig geretoucheerde afslag van een gepolijste bijl.		praamstra	1957	XXX	XXX
238638	234420	566040	10 onbepaald	XXX	AW	4e/5e eeuws aardewerk		praamstra	1957	ROMLA	ROMLA
238638	234420	566040	10 onbepaald	XXX	AWH	P'niet vermeld, mogelijk urnenveldtijd		praamstra	1957	IJZV	IJZV
238638	234420	566040	10 onbepaald	XXX	FIBULA			praamstra	1957	ROMV	ROMV
238638	234420	566040	10 onbepaald	XXX	GREPPEL	Ringsloot om de nederzetting, bevatte ook veel aardewerk.		praamstra	1957	IJZL	IJZL

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	HALSRING	Los gevonden. La Tene-traditie.		praamstra	1957	XXX	XXX
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUIL			praamstra	1957	IJZL	IJZL
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUIL			praamstra	1957	IJZV	IJZV
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	MAALSTN	V:hoogstwaarschijnlijk. Materiaal niet vermeld.		praamstra	1957	IJZL	IJZL
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PALISSAD	Op enkele plaatsen 7-voudig, 1 binnen, rest buiten de ringsloot.		praamstra	1957	IJZL	IJZL
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	RW	RW III, RW IV, Paddepoel IV, A,C en D		praamstra	1957	IJZL	IJZL
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	RW	Vroeg IJzertijsdaardewerk en RW I en RW II		praamstra	1957	IJZV	IJZV
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	SIKKEL	P:niet vermeld, urnenveldtijd mogelijk.		praamstra	1957	IJZV	IJZV
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	SPEELGD			praamstra	1957	ROMV	ROMV
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	SPIEKER	2 10-palig, 1 4-palig, 4 6-palig, 2 7-palig		praamstra	1957	IJZL	IJZL
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	STB			praamstra	1957	IJZL	IJZL
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	WAL	Waarschijnlijk om de binnenste palissade, binnen de sloot.		praamstra	1957	IJZL	IJZL
238638	234420	566040	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	WRJFSTN	V:materiaal niet vermeld.		praamstra	1957	IJZL	IJZL
238639	231440	565000	10 field/raatakker	XXX	GRONDSPR	Celtic field walletjes. P:niet vermeld.		van zeist	onbekend	IJZ	IJZ
238639	231440	565000	10 Graf, onbepaald	XXX	GREPPEL	Neolithisch vlakgrat of graf uit IJzertijd met kringgrep.		van zeist	onbekend	NEOL	NEOL
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	EGK	SVBGOLFB			van zeist	onbekend	NEOLA	NEOLA
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	KB	POTBEKER			van zeist	onbekend	NEOLB	NEOLB
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AWH	Gladwandig en ruwwaardig besmeten. D: soms met vingertopindrukken.		van zeist	onbekend	IJZ	IJZ
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AWH	Miniatuurpotje		van zeist	onbekend	IJZ	IJZ
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	CULTLAAG	Brandlaag op een lage wal. P:afgeleid van aardewerk.		van zeist	onbekend	NEOLB	NEOLB
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	HOUTSKL	P:zie 2		van zeist	onbekend	NEOLB	NEOLB
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	HUTTELM	P:zie 2		van zeist	onbekend	NEOLB	NEOLB
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PAALGAT	Mogelijk van een gebouw. P:zie 2		van zeist	onbekend	NEOLB	NEOLB
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	RW	RW I, II en III, aantal scherven ca. 15		van zeist	onbekend	IJZ	IJZ
238639	231440	565000	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	SPINKLOS			van zeist	onbekend	IJZ	IJZ
238640	231560	564180	10 Onbekend	XXX	AW			Particulier	1960	XXX	XXX
238640	231560	564180	10 Onbekend	XXX	KUIL			Particulier	1960	XXX	XXX
238640	231560	564180	10 Onbekend	XXX	MAALSTN	V:materiaal niet vermeld.		Particulier	1960	XXX	XXX
238640	231560	564180	10 Onbekend	XXX	XXX			Particulier	1960	XXX	XXX

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238641	232000	563140	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AWH	V:verschraald met steengruis. Meest ruwwandig.	Meijer	1961	ROM	ROM
238641	232000	563140	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	CONSTRUC	Vierkant raam onderin put	Meijer	1961	ROM	ROM
238641	232000	563140	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PLANK	Los in de put, met 2 doorboringen. D:geritste cirkels.	Meijer	1961	ROM	ROM
238641	232000	563140	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PLANK	Vertikale planken van eikehout	Meijer	1961	ROM	ROM
238641	232000	563140	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	WATERPUT		Meijer	1961	ROM	ROM
238641	232000	563140	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	Veldstenen die bovenin de put lagen	Meijer	1961	XXX	XXX
238642	237500	561600	100 onbepaald	Viakgraf, 100 onbepaald	EGK	BEITEL	Tot betel geslepen kling, mogelijk afgeslagen van een grote bijl.	van der waals	onbekend	NEOLA	NEOLA
238642	237500	561600	100 onbepaald	Viakgraf, 100 onbepaald	EGK	DISSEL	Disselbijl van bruin kristallijn gesteente.	van der waals	onbekend	NEOLA	NEOLA
238642	237500	561600	100 onbepaald	Viakgraf, 100 onbepaald	EGK	GRONDSPR	Een kleurloze vlek die waarschijnlijk een vlakgraf is geweest.	van der waals	onbekend	NEOLA	NEOLA
238642	237500	561600	100 onbepaald	Viakgraf, 100 onbepaald	EGK	SVBBEKE		van der waals	onbekend	NEOLA	NEOLA
238658	242500	567500	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	HOUTSKL	P:zie 1. Houtskoollaag van eikenhout.	Particulier	onbekend	BRONSL	BRONSL
238658	242500	567500	100 Urnenveld	100 Urnenveld	XXX	AWH	P:niet vermeld	Particulier	onbekend	BRONSL	BRONSL
238658	242500	567500	100 Urnenveld	100 Urnenveld	XXX	AWH	P:zie 1. Potje in urn met smal versierd randje.	Particulier	onbekend	BRONSL	BRONSL
238658	242500	567500	100 Urnenveld	100 Urnenveld	XXX	AWH	P:zie 1. Urn met 2 kleine oren, bevat no. 2.	Particulier	onbekend	BRONSL	BRONSL
238658	242500	567500	100 Urnenveld	100 Urnenveld	XXX	CREMREST	P:zie 1.	Particulier	onbekend	BRONSL	BRONSL
238659	240150	569450	50 Onbekend	50 Onbekend	XXX	VEENLIJK		Halbertsma	1949	XXX	XXX
238668	234940	575320	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	BAKSTEEN	P:niet genoemd	boersma	1963	LMEA	LMEA
238668	234940	575320	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	KGP	P:niet genoemd	boersma	1963	LME	LME
238812	232100	563000	100 onbepaald	Grafheuvel, 100 onbepaald	XXX	GRAF		beuker	onbekend	XXX	XXX
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	AW		Vlisteren, van	1994	IJZ	IJZ
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	BAKSTEEN		Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	CONSTRUC	Vierkante raamwerken	Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	GRACHT		Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	KUIL		Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	PAAL	Paalstompen (25x25cm) in gracht, mogelijk brugconstructie	Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	PAALGAT		Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	TEGEL		Vlisteren, van	1994	LMEB	LMEB
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	TON	Ton, ca. 2m hoog	Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	WATERPUT		Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	---	WATERPUT	Met balkenconstructie.	Vlisteren, van	1994	XME	XME
238818	233740	572490	10 onbepaald	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUIL		Vlisteren, van	1994	IJZ	IJZ

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238819	236400	566810	10 Onbekend	XXX	AWH	Inheems handgevormd aardewerk		Sanden, van der	onbekend	XXX	XXX
238819	236400	566810	10 Onbekend	XXX	HOUTSKL			Sanden, van der	onbekend	XXX	XXX
238819	236400	566810	10 Onbekend	XXX	KUIL	Ouder dan middeleeuws		Sanden, van der	onbekend	XXX	XXX
238819	236400	566810	10 Onbekend	XXX	XXX	Sommige steentjes met gebruikssporen		Sanden, van der	onbekend	XXX	XXX
238827	232300	568400	100 Onbekend	XXX	AW	Meerdere scherven, inmiddels verdwenen		provinciaal museum drenthe	1998	XXX	XXX
238827	232300	568400	100 Onbekend	XXX	POT	Klein, beschadigd potje		provinciaal museum drenthe	1998	IJZ	IJZ
238828	233125	563625	1 Onbekend	XXX	BIJL	V:materiaal: lydië		provinciaal museum drenthe	1998	NEO	NEO
238829	239300	568500	100 Onbekend	TRB	TRB			provinciaal museum drenthe	1998	NEOMA	NEOMA
238829	239300	568500	100 Onbekend	TRB	TRB	D:zie vrije tekst		provinciaal museum drenthe	1998	NEOMA	NEOMA
238829	239300	568500	100 Onbekend	TRB	TRBEMMER	D: Furchenstich		provinciaal museum drenthe	1998	NEOMB	NEOMB
238830	238650	565750	50 Onbekend	---	AWG	V:een poot en een tuit		provinciaal museum drenthe	1998	LME	LME
238830	238650	565750	50 Onbekend	---	BAKPLAAT	P:moet late Middeleeuwen zijn		provinciaal museum drenthe	1998	XXX	XXX
238830	238650	565750	50 Onbekend	---	KGP			provinciaal museum drenthe	1998	LME	LME
238830	238650	565750	50 Onbekend	---	LANSPUNT			provinciaal museum drenthe	1998	LME	LME
238830	238650	565750	50 Onbekend	---	SLIJPSTN	V: materiaal is schist		provinciaal museum drenthe	1998	LME	LME
238831	231975	564300	1 Onbekend	XXX	AWH	P:zie 1.		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	BRONS
238831	231975	564300	1 Onbekend	XXX	AWH	P:zie 1. D: nagelindruk versiering		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	BRONS
238831	231975	564300	1 Onbekend	XXX	SCHAAF	P:zie 1.		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238831	231975	564300	1 Onbekend	XXX	SCHRABR	P:niet nader aangegeven		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	BRONS
238831	231975	564300	1 Onbekend	XXX	SCHRABR	P:zie 1.		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	BRONS
238831	231975	564300	1 Onbekend	XXX	SCHRABR	P:zie 1. V:bladschraberachtig fragment		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	BRONS
238831	231975	564300	1 Onbekend	XXX	SPITS	P:zie 1. V:dolk of bladspitsfragment		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	BRONSM
238833	230625	562700	1 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	PALEO
238833	230625	562700	1 Onbekend	XXX	KERN			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	PALEO
238834	232250	567600	50 Onbekend	XXX	BIJL	V:materiaal is amfiboliet		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238835	238250	563880	Grafheuvel, 10 onbepaald	KB	AW			Biologisch Archeologisch Instituut	onbekend	XXX	XXX
238835	238250	563880	10 Onbekend	TRB	TRB			Biologisch Archeologisch Instituut	onbekend	NEOM	NEOM

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238835	238250	563880	10 Onbekend		XXX	AFSLAG		Biologisch Archeologisch Instituut drenthe	onbekend	XXX	XXX
238835	238250	563880	10 Onbekend		XXX	HALFFABR		Biologisch Archeologisch Instituut drenthe	onbekend	XXX	XXX
238836	233400	565350	50 Onbekend	TRB	TRB			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOMA	NEOMA
238837	233400	565340	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238837	233400	565340	10 Onbekend	XXX	AWH			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238837	233400	565340	10 Onbekend	XXX	BROK		V'wordt 'blokjes' genoemd	provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238838	233350	565300	50 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	1998	XXX	XXX
238838	233350	565300	50 Onbekend	XXX	AWH		O.deels besmeten	provinciaal museum drenthe	1998	IJZ	ROM
238838	233350	565300	50 Onbekend	XXX	SPITS		V'halffabrikaat	provinciaal museum drenthe	1998	NEOL	BRONSV
238838	233350	565300	50 Onbekend	XXX	VUURWAPN		P'niet gegeven.	provinciaal museum drenthe	1998	LMEB	LMEB
238839	233400	565340	10 Onbekend	XXX	SIKKEL		P'niet vermeld	provinciaal museum drenthe	1998	XXX	XXX
238845	231700	564490	10 Megalietgraf	XXX	GRAF			Meijer	onbekend	NEOM	NEOM
238847	236870	568140	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238847	236870	568140	10 Onbekend	XXX	AW		BRONSTIJD EN LATER	provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONS	BRONS
238847	236870	568140	10 Onbekend	XXX	SPITS		Blauwgrijze vuursteen	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238848	236520	566830	10 Onbekend	XXX	ASA		D: ondiepe groeflijn en zeer flauwe pijpjes	provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEA	VMEA
238848	236520	566830	10 Onbekend	XXX	AWH			provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEA	VMEA
238849	231400	563800	100 Onbekend	XXX	AWH			provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238849	231400	563800	100 Onbekend	XXX	HOUTSKL		P:afgeleid van 1	provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238849	231400	563800	100 Onbekend	XXX	SLAK			provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238850	232750	568100	Nederzetting, 50 onbepaald	XXX	KGK		P:proto-kogelpot	provinciaal museum drenthe	1967	VMEC	VMEC
238851	239050	565350	50 Onbekend	XXX	KRAAL		D:versierd, rode, witte en gele glaspastia	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROML	VMEA
238854	233050	574300	50 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	MESO
238854	233050	574300	50 Onbekend	XXX	KLING			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	MESO
238854	233050	574300	50 Onbekend	XXX	KLOPSTN			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	MESO
238855	231450	562980	10 Onbekend	TRB	BIJL			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238856	233100	565280	10	Onbekend	XXX	BIJL	V: materiaal wordt brons genoemd	provinciaal museum drenthe	1998	BRONSV	BRONSV
238857	233400	565350	50	Onbekend	TRB	TRB	V: vermoedelijk	provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
238858	236830	568430	10	Onbekend	TRB	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
238858	236830	568430	10	Onbekend	XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONS	BRONS
238858	236830	568430	10	Onbekend	XXX	XXX	V: vuursteenmateriaal, o.a. geslepen bijfragmenten	provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	NEO
238859	236770	568250	10	Onbekend	TRB	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
238859	236770	568250	10	Onbekend	XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONS	BRONS
238859	236770	568250	10	Onbekend	XXX	XXX	V: meso en neol. vuursteenmateriaal	provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	NEO
238860	239120	568120	10	Onbekend	XXX	WKD	?pseudo-wikkeldraat?	provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSV	BRONSV
238860	239120	568120	10	Onbekend	XXX	XXX	V: vuursteenmateriaal	provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	BRONS
238861	239280	568430	10	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238862	238880	563460	10	Onbekend	KB	KBBEKER		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOLB	NEOLB
238862	238880	563460	10	Onbekend	XXX	BEKER	VP: mogelijk klokbeker, D: zie vrije tekst	provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOLB	NEOLB
238863	234900	570200	100	Onbekend	XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSL	BRONSL
238863	234900	570200	100	Onbekend	XXX	MAALSTN	Een ligger en een wijfsteen. P: afgeleid van het aardewerk.	provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSL	BRONSL
238864	238900	563700	100	Onbekend	KB	KB		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOLB	NEOLB
238865	235600	568400	100	Onbekend	XXX	BEITEL	VP: zie vrije tekst	provinciaal museum drenthe	1933	NEOLB	NEOLB
238866	239880	564060	10	Onbekend	XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	1926	IJZ	IJZ
238867	237400	566600	100	Onbekend	XXX	AWH	D: vingertopindrukken	provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238868	235300	565900	100	Onbekend	XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238869	235670	565750	10	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMV
238870	233270	571370	10	Onbekend	XXX	HAMERBL		provinciaal museum drenthe	1981	NEO	NEO
238871	230400	566800	100	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238872	234340	570210	10	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238873	234680	569040	10	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238875	238880	563840	10	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238876	231700	564800	100	Onbekend	XXX	HAMERBL		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONS	BRONS

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238878	235350	568520	10 Onbekend	XXX	BIJL			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238879	232300	571500	100 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238879	232300	571500	100 Onbekend	XXX	BROK			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238879	232300	571500	100 Onbekend	XXX	KERN			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238879	232300	571500	100 Onbekend	XXX	KLING			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238879	232300	571500	100 Onbekend	XXX	SCHRABR			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238880	234780	572680	10 Onbekend	XXX	AW			provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238881	236100	569180	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238881	236100	569180	10 Onbekend	XXX	AWH			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238881	236100	569180	10 Onbekend	XXX	TRB			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
238882	231500	565130	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238882	231500	565130	10 Onbekend	XXX	AFSLAG	P-zie 1.		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOVB	NEOVB
238882	231500	565130	10 Onbekend	XXX	AWH	D-1 met vingertopindrukken		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238882	231500	565130	10 Onbekend	XXX	BROK	V- worden blokjes genoemd		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238882	231500	565130	10 Onbekend	XXX	KLING			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238882	231500	565130	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238882	231500	565130	10 Onbekend	XXX	SPITS	P- wordt neolithisch genoemd		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOV	NEOLA
238883	238750	565370	10 Onbekend	XXX	KLOPSTN	P- niet vermeld		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238884	231480	565120	10 Onbekend	XXX	KLOPSTN			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238885	239650	563750	50 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238885	239650	563750	50 Onbekend	XXX	AFSLAG	P- wordt neolithisch genoemd		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOVB	NEOVB
238885	239650	563750	50 Onbekend	XXX	SCHRABR			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238885	239650	563750	50 Onbekend	XXX	SPITS	P-zie 3.		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOV	NEOV
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			beuker	onbekend	PALEO	PALEO
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	AWH			beuker	onbekend	NEO	IJZ
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	BROK			beuker	onbekend	PALEO	PALEO
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			beuker	onbekend	PALEO	PALEO
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	SIKKEL			beuker	onbekend	NEO	NEO
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	SPITS			beuker	onbekend	NEOV	NEOV
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	SPITS			beuker	onbekend	PALEOM	PALEOM
238886	231500	565120	10 Onbekend	XXX	SPITS	Hamburg-spits		beuker	onbekend	PALEOL	PALEOL

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238887	231500	565200	100 Onbekend	XXX	AWH			provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	ROM
238889	230700	563280	10 Onbekend	XXX	AW	V:randsherven		provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238889	230700	563280	10 Onbekend	XXX	AW	V:wandscherven		provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238890	235100	570000	Nederzetting, 100 onbepaald	XXX	AW	randsherven		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238890	235100	570000	Nederzetting, 100 onbepaald	XXX	AW	wandscherf		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238890	235100	570000	Nederzetting, 100 onbepaald	XXX	KGP			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEB
238890	235100	570000	Nederzetting, 100 onbepaald	XXX	KGP			provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEC	VMEC
238890	235100	570000	Nederzetting, 100 onbepaald	XXX	KGP			provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEC	VMEC
238890	235100	570000	Nederzetting, 100 onbepaald	XXX	KOM			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238891	232420	563160	10 Onbekend	---	KGP			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEB
238892	239280	565700	10 Onbekend	XXX	WIEL			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238894	237600	567850	50 Onbekend	XXX	BIJL	O:geheel geslepen.		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238895	235720	565100	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238895	235720	565100	10 Onbekend	XXX	BROK	M:1 gecraqueleerd		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238896	231125	565075	Celtic 1 field/raatakker	XXX	AWH	V:grof zand magering		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238897	234825	573625	1 Onbekend	XXX	BIJLHIEL	P:niet vermeld		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSM	BRONSL
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			provinciaal museum drenthe	1987	NEO	NEO
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	AWH	1 randF, 12 wandF van pot met verdikte rand van organisch gemagerte klei		provinciaal museum drenthe	1987	IJZ	IJZ
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	AWH	1 randF, 3 wandF van dikwandige pot met nagelindrukken onder de rand		provinciaal museum drenthe	1987	BRONS	BRONS
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	AWH	WandF van dikwandig aardewerk		provinciaal museum drenthe	1987	IJZ	IJZ
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	BIJL	M:gecraqueleerd fragment van geslepen vuurstenen bijl		provinciaal museum drenthe	1987	NEO	NEO
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	BOT			provinciaal museum drenthe	1987	XXX	XXX
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	BROK	M:gecraqueleerd		provinciaal museum drenthe	1987	NEO	NEO
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	KGPPROF	14 randF en ca.90 wandF		provinciaal museum drenthe	1987	LMEA	LMEB
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	KLING			provinciaal museum drenthe	1987	NEO	NEO
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	PSTGKAN	Wandscherf van een vroeg-steengoedkan		provinciaal museum drenthe	1987	LMEA	LMEA
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	STGKAN	2 wandF, 1 bodemF		provinciaal museum drenthe	1987	LMEB	LMEB

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	STGKAN	M'zoutglazuur.		provinciaal museum drenthe	1987	NTA	NTA
238898	238740	565790	10 Onbekend	XXX	XXX	Natuursteen		provinciaal museum drenthe	1987	XXX	XXX
238899	233800	565400	100 Onbekend	XXX	AWH	Randscherven met vingertopindrukken op de rand		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZL	IJZL
238899	233800	565400	100 Onbekend	XXX	AWH	Wardscherven, ten dele grof, ten dele fijner afgewerkt		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZL	IJZL
238899	233800	565400	100 Onbekend	XXX	XXX	Wordt splinter genoemd		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238900	234000	565300	100 Onbekend	XXX	AWH			provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238900	234000	565300	100 Onbekend	XXX	DOLLIUM	V:Van Es, 1967, type II B2. P:Romeinse tijd		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMM	ROMLA
238901	234080	565480	10 Onbekend	XXX	AMFOOR	Van Es, 1967, p.169. BodemF, diameter 5,5cm.		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238901	234080	565480	10 Onbekend	XXX	AWH	Bodemfragmenten		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238901	234080	565480	10 Onbekend	XXX	AWH	RandF inheems aardewerk met licht uisttaande, niet geprofileerde rand		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238901	234080	565480	10 Onbekend	XXX	AWH	RandF met licht uisttaande, horizontaal afgeplatte rand		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238901	234080	565480	10 Onbekend	XXX	AWH	Wardscherven van inheems aardewerk		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238901	234080	565480	10 Onbekend	XXX	KOM	RandF schaalvorm inheems aardewerk, Van Es, 1967, type VA		provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM
238902	233200	564400	100 Onbekend	XXX	AWH	V:granietgruisverschraling		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238903	234600	564200	100 Onbekend	XXX	AWH	V:organisch, zgn. terpenaardewerk		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	ROM
238903	234600	564200	100 Onbekend	XXX	AWH	V:steengruis. 1 randF en 3 wandF		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	ROM
238905	235160	566830	10 Onbekend	---	DAKPAN			provinciaal museum drenthe	onbekend	LME	LME
238906	235500	567300	100 Onbekend	XXX	AWH	V:organische verschraling, zgn. terpenaardewerk		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	ROM
238906	235500	567300	100 Onbekend	XXX	AWH	V:steengruisverschraling		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	ROM
238906	235500	567300	100 Onbekend	XXX	BADORF	V:Badorf- c.q. Pingsdorf-achtig aardewerk.		provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEC	VMEC
238906	235500	567300	100 Onbekend	XXX	DAKPAN			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEB
238906	235500	567300	100 Onbekend	XXX	GRSH	Dikwandig randF van grijs aardewerk met zand gemagerd		provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEA
238906	235500	567300	100 Onbekend	XXX	KGP	RandF, deels geprofileerd, deels niet geprofileerd		provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEA
238906	235500	567300	100 Onbekend	XXX	KGP	Wardscherven.		provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEA
238907	233200	574900	100 Onbekend	XXX	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238908	233000	566200	100 Onbekend	TRB	BIJL			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOMA	NEOMA
238908	233000	566200	100 Onbekend	TRB	BIJL	V: als slijpsteen gebruikt		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOMA	NEOMA

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238909	235700	566220	10 Onbekend		XXX	AWH	Ca. 150, w.v. 90 zachtgebakken, zgn. terpenAW met organische verschraling	provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZL	ROM
238909	235700	566220	10 Onbekend		XXX	AWH	Randscherven, enkele met organische verschraling.	provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZL	ROM
238909	235700	566220	10 Onbekend		XXX	GLD	Gladwandig met geometrische lijnversiering, mogelijk volksverhuizingstijd	provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEA	VMEA
238909	235700	566220	10 Onbekend		XXX	KGP	14 randF en enkele wandF.	provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEB
238910	232300	573400	100 Onbekend		XXX	AFSLAG		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238910	232300	573400	100 Onbekend		XXX	BROK		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238910	232300	573400	100 Onbekend		XXX	KLING		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238910	232300	573400	100 Onbekend		XXX	SCHRABR		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238911	231400	565000	100 Celtic field/raatakker		XXX	PAALGAT	Deels over de grafheuvel heen	Waterbolk	onbekend	IJZ	IJZ
238911	231400	565000	100 Celtic field/raatakker		XXX	PLOEGSPR		Waterbolk	onbekend	IJZ	IJZ
238911	231400	565000	100 Celtic field/raatakker		XXX	SPIEKER		Waterbolk	onbekend	IJZ	IJZ
238911	231400	565000	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	CREMREST	Centraal in kultije, waarschijnlijk secundaire bijzetting.	Waterbolk	onbekend	BRONSM	BRONSM
238911	231400	565000	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	DOODKIST	Tangentiale nabijzettingen	Waterbolk	onbekend	BRONSM	BRONSM
238911	231400	565000	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	PAAL	P-niet vermeld. Paalresten die een kring vormen	Waterbolk	onbekend	BRONSM	BRONSM
238911	231400	565000	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	PAAL	Paalresten die een kring vormen, zie ook 1.	Waterbolk	onbekend	BRONSM	BRONSM
238912	238150	564650	50 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	CREMREST		Particulier	onbekend	IJZ	IJZ
238912	238150	564650	50 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	GRAF		Particulier	onbekend	IJZ	IJZ
238912	238150	564650	50 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	HOUTSKL		Particulier	onbekend	IJZ	IJZ
238913	238750	565650	50 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	AWH		van der waals	onbekend	BRONSM	BRONSM
238913	238750	565650	50 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	AWH	Kalenderbergachtige versiering op Harpstedachtige scherven van urn	van der waals	onbekend	BRONSL	BRONSL
238913	238750	565650	50 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	CREMREST		van der waals	onbekend	BRONSL	BRONSL
238914	230700	565400	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	XXX	Restauratieproject	beuker	onbekend	NEO	IJZ
238917	230800	564800	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONS	BRONS
238917	230800	564800	100 Urnenveld		XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238918	232360	563160	10 Nederzetting, onbepaald		XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238919	239840	570030	10 onbepaald	Grafheuvel,	KB	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238920	238300	566000	100 onbepaald	Grafheuvel,	XXX	GRAF		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238921	236720	570400	10 Onbekend		XXX	BIJL		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238924	236480	566580	10 Onbekend		XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238925	237020	568410	10 Onbekend		XXX	VUISTBL		provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEOM	PALEOM
238926	236680	564280	10 Onbekend		XXX	BIJL		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238926	236680	564280	10 Onbekend		XXX	SCHRABR		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238928	232000	567140	10 Onbekend		XXX	HAMERBL		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSV	BRONSV
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	ASA	D:3 met ingekraste lijnversiering	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMLB	VMEA
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	ASABICO	D:buiten, lijnversiering, booglijnen, hoefijzervormige stempeldrukken	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMLB	VMEB
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	ASABICO	Gerestaureerd, licht dubbelconisch met afgeplatte bodem	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMLB	VMEB
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	ASABICO	Passen deels aaneelkaar. D:plastisch met verticale lijnen.	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMLB	VMEB
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	AWH	D:met klein knobbeloorje, deels aaneelkaar passend.	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	AWH	Van 1 pot.	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	CREMREST	41 gram	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	CREMREST	53 gram.	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	CREMREST	7 gram	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	HOUTSKL	met restje crematie en verbrand vuursteen	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	KRAAL	M:diverse kleuren, deels aaneengesmolten. Glaspasta.	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROML	ROML
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	KRAAL	M:diverse kleuren, deels gesmolten geweest. Glaspasta.	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROML	ROML
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	KRAAL	M:lichtgroen en blauw, half gesmolten geweest	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROML	ROML
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	KRAAL	M:meerdere kleuren, deels gesmolten geweest. Glaspasta	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROML	ROML
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	VAATWERK	M:gesmolten fragment van een lichtgroen drinkglas	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROML	ROML
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238929	236620	566750	10 Onbekend		XXX	XXX	M:deels met brandsporen	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROML	ROML
238930	235580	565000	10 Onbekend		XXX	BIJL	P:niet vermeld. M:grotendeels geslepen, met schachtingssporen.	provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOL	NEOLB
238931	235600	564950	50 Onbekend		---	AMULET	P:XIII/XIV A	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238934	231700	564480	10 Onbekend		XXX	HAMERBL		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238935	236550	566700	50 Onbekend		XXX	SLEUTEL	F van een MBR sleutel (?) uit de Romeinse tijd, L: 2,6cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROM	ROM

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238935	236550	566700	50 Onbekend		XXX	XXX	Grotendeels onherkenbaar versmolten bronzen voorwerpen	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238935	236550	566700	50 Onbekend		XXX	XXX	Roelzomplaat, versierd met onlopende groeven, L.: 4,8cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	FIBULA	Botman type V. Datering: 7de eeuw. Boogfibula met scharnier van MFE speld	provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEB	VMEB
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	FIBULA	D:concentrisch versierd, opstaande rand. Sporen MFE speld en haakje, diam:4,3	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	FIBULA	Wat concaaf, D:relief met 5-stralig motief, sporen van vergulding, diam:4,6	provinciaal museum drenthe	onbekend	VMEA	VMEA
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	GESP	Doom van de gesp	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	GESP	Gesp met puntcirkelversiering, L:2,0; D:0,35cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	GESP	Met 2 MBR nageltjes, D:lijnversiering.	provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEB	LMEB
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	HANGER	Met rond ophangoog, L:5,4cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	KRAAL	Afgeplat, donkerblauw opaak glas, L:0,6cm, diam:1,0cm, diam.gat:0,2-0,3cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	KRAAL	Dubbelconisch, L:1,1cm, Diam:0,9cm, Diam.gat: 0,25cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	MES	Klapmes, 1 beschadigd uiteinde, met houtresten, L:10,2cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	RING	Diam. 3,0-3,2cm, D.:0,6cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	RING	Diam. 4,3-4,4cm, D.: 0,3cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	RING	Platte ring, L:4,8; D:0,35cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	SLEUTEL	Lengte: 6,5cm, Dikte: 0,2cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	TOILETG	Baardtangentje, beschadigde uiteinden, L:5,9cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	TOILETG	Baardtangentje, L:5,5cm, D:0,2cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	XXX	Met 2 nageltjes, D: rechthoekige lijnversiering, L:5,0;B:1,4;D:0,2cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	XXX	Niervormig met lijnversiering en 3 nieten, L:3,6;B:2,3;D:0,5cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	XXX	Op de achterzijde roestsporen van ijzer, L:3,5cm	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238935	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	XXX	Roelzomplaat, L:7,7cm, M:sporen van verbranding, D:ribversiering op koker	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238936	236550	566700	50 Onbekend		XXX	GEBIT	Varkenskie, subrecent	provinciaal museum drenthe	onbekend	NT	NT
238936	236550	566700	50 Onbekend		XXX	KLING	V:mogelijk 1 pijlpunt, mogelijk mesolithisch	provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238936	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	VME	VME
238936	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	BOT	Bewerkt bot, gecalcineerd, met versieringsmotieven	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238936	236550	566700	50 Rijengravel		XXX	KRAAL	Gele glaspasta, 1 6-zijdig prismatisch (L:0,9cm), 1 cilindrisch (0,6cm)	provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238937	237080	566630	10 Onbekend	---	STGKAN	M:met bruine engobe		provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEB	LMEB
238938	233860	572500	10 Onbekend	XXX	KGP			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEA
238939	234080	572400	10 Onbekend	---	KGP			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEA
238940	233400	565200	100 Onbekend	XXX	HAMERBL			provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSL	BRONSL
238940	233400	565200	100 Onbekend	XXX	LANS PUNT	P:niet vermeld		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONSL	BRONSL
238941	232020	563310	10 Onbekend	---	AW			provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238942	239150	569040	10 Onbekend	TRB	TRB			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOMB	NEOMB
238942	239150	569040	10 Onbekend	XXX	BIJL			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESOL	MESOL
238942	239150	569040	10 Onbekend	XXX	KLING			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	BRONS
238942	239150	569040	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	BRONS
238942	239150	569040	10 Onbekend	XXX	SPITS	o.a. klokbekersplisen, transversaalsplisen		provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	BRONSM
238943	239300	565600	100 Onbekend	---	BEKER			provinciaal museum drenthe	1998	NTA	NTA
238943	239300	565600	100 Onbekend	---	GRAPE			provinciaal museum drenthe	1998	NTA	NTA
238944	233850	566400	50 Onbekend	---	MUNT			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEB	LMEB
238945	231730	564370	10 Onbekend	XXX	GEROLLK			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	AFVAL	Afval en slak		provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	AW			provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	AWH	M:deels besmeten		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	AWH	Prehistorisch aardewerkscherf		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	DAKPAN			provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	KGP			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEA
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	PIJP			provinciaal museum drenthe	onbekend	NT	NT
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	ROOD			provinciaal museum drenthe	onbekend	LME	LME
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	STG			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEB	LMEB
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	STGL	Met zoutglazuur		provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEB	LMEB
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	TEGEL	Sterk gesleten rode, geglazuurde plavuis met gele slib overtrokken.		provinciaal museum drenthe	onbekend	NTA	NTA
238946	233740	572490	10 Onbekend	---	TON	V:wijnvat dat als bekisting voor een waterput dienst deed		provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238946	233740	572490	10	Onbekend	---	VENSTER		provinciaal museum drenthe	onbekend	LME	LME
238946	233740	572490	10	Onbekend	---	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XME	XME
238947	233740	572490	10	Onbekend	---	FLIES		provinciaal museum drenthe	onbekend	NTA	NTA
238947	233740	572490	10	Onbekend	---	KAN	D.gegraveerde versiering o.a. haakoor, steel, komfoorfragment randscherf	Viisteren, van	onbekend	XXX	XXX
238947	233740	572490	10	Onbekend	---	KAN		Viisteren, van	onbekend	LMEA	LMEA
238947	233740	572490	10	Onbekend	---	ROODBORD		Viisteren, van	onbekend	LMEB	LMEB
238947	233740	572490	10	Onbekend	---	SCHOEISL		Viisteren, van	onbekend	NT	NT
238947	233740	572490	10	Onbekend	---	STG	een bandoor en een randscherf	Viisteren, van	onbekend	LMEB	LMEB
238948	233050	569150	50	Onbekend	XXX	KERN		BEUKER	onbekend	MESO	MESO
238950	239190	562780	10	Onbekend	XXX	KGP		Viisteren, van	onbekend	LMEA	LMEB
238951	235000	568000	1000	Onbekend	XXX	MAALSTN		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238953	242620	565640	10	Onbekend	TRB	BIJL	M:geslepen bijlfragmenten	provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
238953	242620	565640	10	Onbekend	TRB	SCHRABR		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
238953	242620	565640	10	Onbekend	TRB	SPITS		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
238953	242620	565640	10	Onbekend	XXX	AW		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238962	245400	566400	100	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	PALEO
238964	245000	568430	10	Onbekend	XXX	AWH		provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	IJZ
238964	245000	568430	10	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	BRONS	BRONS
238964	245000	568430	10	Onbekend	XXX	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	PALEO
238975	240090	564770	Nederzetting, 10 onbepaald		TRB	XXX		provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238983	240150	565630	10	Onbekend	XXX	SPITS		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	AWH	zgn. terpenaardewerk, zie vrije tekst	provinciaal museum drenthe	onbekend	ROMV	ROMV
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	BROK		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	KERN	M:gecraqueleerd Waarvan 3 klingfragmenten	provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	KLING		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	KLING		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	SCHAAF		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	SCHRABR		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238985	245330	568500	10	Onbekend	XXX	STEKER		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238986	245630	567800	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
238986	245630	567800	10 Onbekend	XXX	AW			provinciaal museum drenthe	onbekend	IJZ	XME
238986	245630	567800	10 Onbekend	XXX	BROK			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238986	245630	567800	10 Onbekend	XXX	KERN			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238986	245630	567800	10 Onbekend	XXX	KLING			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238986	245630	567800	10 Onbekend	XXX	KLOPSTN			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
238986	245630	567800	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESO	MESO
238986	245630	567800	10 Onbekend	XXX	SLIJPSTN			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
239002	241460	567250	10 Onbekend	XXX	HAMERBL			provinciaal museum drenthe	1958	NEOVB	NEOVB
239019	247820	568520	10 Onbekend	XXX	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	MESO
239020	246570	568180	10 Onbekend	XXX	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	MESO
239021	246120	568460	10 Onbekend	XXX	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	MESO
239022	245750	569410	10 Onbekend	XXX	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	MESO
239029	244350	567300	50 Onbekend	TJO	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	PALEO	PALEO
239035	240240	568010	10 Graf, onbepaald	XXX	BAK		Wordt napje genoemd.	provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
239035	240240	568010	10 Graf, onbepaald	XXX	BEKER			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
239035	240240	568010	10 Graf, onbepaald	XXX	CREMREST			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
239035	240240	568010	10 Graf, onbepaald	XXX	KRAAGFLS			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOLA	NEOLA
239036	240500	570260	10 onbepaald	TRB	BIJL		Zgn. "Deense" vuurstenen bijl	bakker	onbekend	NEOM	NEOM
239036	240500	570260	10 onbepaald	TRB	BOOR			bakker	onbekend	NEOM	NEOM
239036	240500	570260	10 onbepaald	TRB	SCHRABR			bakker	onbekend	NEOM	NEOM
239036	240500	570260	10 onbepaald	TRB	SPITS		Wordt trapezoidaal genoemd.	bakker	onbekend	NEOM	NEOM
239036	240500	570260	10 onbepaald	TRB	TRB		D-versiering niet genoemd. Funnel beakers van de Drouwenerstijl	bakker	onbekend	NEOM	NEOM
239036	240500	570260	10 onbepaald	TRB	TRB		Dwijdgeplaatste vertikale strips, Drouwen A en B	bakker	onbekend	NEOM	NEOM
239036	240500	570260	10 onbepaald	TRB	TRB		Enkele dozijnen	bakker	onbekend	NEOM	NEOM
239040	246170	569500	10 Onbekend	XXX	GEROLLK			provinciaal museum drenthe	onbekend	MESOM	MESOM
239053	240020	568160	10 Onbekend	TRB	BIJL			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
239056	242120	568500	10 Kerk	---	DOOPVONT		V-materiaal is carbonische kalksteen	provinciaal museum drenthe	onbekend	LME	LME

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
239057	243140	567360	10 Onbekend	XXX	BIJL	M: geslepen		provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOL
239058	242500	569520	10 Onbekend	XXX	BIJL			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
239060	242000	567860	10 Onbekend	XXX	SIKKEL			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
239063	243540	569320	10 Onbekend	XXX	BIJL			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEO	NEO
239364	246570	568180	10 Klooster(complex)	---	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEB	LMEB
239366	240510	568410	10 Onbekend	XXX	HAMERBL			provinciaal museum drenthe	onbekend	XXX	XXX
239571	245380	566660	10 Onbekend	---	EMMER			provinciaal museum drenthe	onbekend	LME	LME
239573	232220	569950	10 Onbekend	---	KOM			provinciaal museum drenthe	onbekend	LMEA	LMEA
300113	242250	566570	10 Onbekend	TRB	TRB			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
300114	242410	566160	10 Onbekend	TRB	XXX			provinciaal museum drenthe	onbekend	NEOM	NEOM
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	AFSLAG		"enige tientallen"	Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	AFSLAG			Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	BOOR			Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	BROK			Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	KLING			Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	SCHAAF			Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	SCHRABR			Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	SIKKEL		met hoogglans	Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	TRB	WERKTUIG		oppervlakteretouche onversierd	Sanden, van der	1998	NEOMB	NEOMB
302378	242650	565670	10 Onbekend	XXX	AWH			Sanden, van der	1998	NEO	NEO
302378	242650	565670	10 Onbekend	XXX	SLAK			Sanden, van der	1998	NT	NT
302378	242650	565670	10 Onbekend	XXX	XXX		steen	Sanden, van der	1998	XXX	XXX
302409	235580	565480	10 Onbekend	XXX	AFSLAG		gevonden ten zuiden van de plek van het aardewerk.	Sanden, van der	1998	XXX	XXX
302409	235580	565480	10 Onbekend	XXX	AW		Dikwandig stuk	Sanden, van der	1998	XME	XME
302409	235580	565480	10 Onbekend	XXX	BOT		onverbrand	Sanden, van der	1998	XME	XME
302409	235580	565480	10 Onbekend	XXX	KGP		16 randfr., 6 wandfr., 1 steel v. 'koekepan'.	Sanden, van der	1998	LMEA	LMEB
302409	235580	565480	10 Onbekend	XXX	KLOPSTN		gevonden even ten zuiden van het aardewerk. 1 klopsteen ovaal/rond, ander enigszins kubusvormig	Sanden, van der	1998	XXX	XXX
302409	235580	565480	10 Onbekend	XXX	PINGSDRF		wandfragment	Sanden, van der	1998	VMED	LMEA
302409	235580	565480	10 Onbekend	XXX	STG		wandfragment	Sanden, van der	1998	LMEB	LMEB
400312	246015	569265	1 Onbekend	---	XXX			De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2003	PALEO	NTC
400318	243600	570400	100 Onbekend	---	AW			De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2004	IJZM	VME
401025	232760	568525	1 onbepaald	---	AWH		gemagerd met veel fingestampte granietblokjes	Bergh, van den	2005	IJZ	IJZ
401025	232760	568525	1 onbepaald	---	KUIL			Bergh, van den	2005	IJZ	IJZ
401025	232760	568525	1 onbepaald	---	PAALGAT			Bergh, van den	2005	IJZ	IJZ

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
401025	232760	568525	1 Onbekend	---	AWH	duurwandig, gemagerd met fijn graniet en zand		Bergh, van den	2005	XME	XME
401025	232760	568525	1 Onbekend	---	GREPPEL	sloot		Bergh, van den	2005	XME	XME
401025	232760	568525	1 Onbekend	---	KUIL			Bergh, van den	2005	XME	XME
401025	232760	568525	1 Onbekend	---	MUNT	uit de bouwvoor		Bergh, van den	2005	NT	NT
401025	232760	568525	1 Onbekend	---	SPIJKER	uit bouwvoor		Bergh, van den	2005	NT	NT
401200	240800	570050	50 Onbekend	---	BIJL			Sanden, van der	onbekend	NEOLB	BRONS
401202	241000	570350	50 crematies	XXX	AWH			Sanden, van der	onbekend	NEO	IJZL
401207	240440	570150	10 Onbekend	HAM	KLING			Sanden, van der	2004	PALEO	IJZ
401581	239240	569640	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401581	239240	569640	10 Onbekend	XXX	BROK	(1) blokjes/brokje		Sanden, van der	2005	PALEO	NTC
401581	239240	569640	10 Onbekend	XXX	KERN	2 (afslag)kernen		Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401581	239240	569640	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401583	236460	567130	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401583	236460	567130	10 Onbekend	XXX	BOOR	Mogelijke boor		Sanden, van der	2005	PALEO	BRONS
401583	236460	567130	10 Onbekend	XXX	BROK	3 blokken/brokken		Sanden, van der	2005	PALEO	NTC
401583	236460	567130	10 Onbekend	XXX	KERN			Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401583	236460	567130	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401590	242660	565500	10 Onbekend	XXX	AFSLAG	6 afslagen		Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401590	242660	565500	10 Onbekend	XXX	BROK	7(3) blokken/brokken		Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401590	242660	565500	10 Onbekend	XXX	KERN	1 (afslag)kern		Sanden, van der	2005	PALEO	IJZ
401691	234300	574370	10 Onbekend	XXX	KGP	4 wandscherven en 1 randscherf met zogeheten dekselgleuf (kogelpottenaardewerk)		Sanders	2005	LMEA	LMEB
401707	238860	561370	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	PALEO	NEO
401707	238860	561370	10 Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes		Sanders	2005	PALEO	NEO
401707	238860	561370	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	MESO	BRONS
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	MESO	IJZ
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	BOOR			Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes		Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	KERN			Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	KLOPSTN			Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	KOOKSTN			Sanders	2005	MESO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			Sanders	2005	MESO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	SLIJPSTN	van schist		Sanders	2005	PALEO	NEO
401710	238880	561510	10 Onbekend	XXX	SPIJS			Sanders	2005	XME	NTC
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	AWH	14 wandscherven (w.v. 6 versierd, laat-Neo)		Sanden, van der	2005	PALEOLB	MESOL
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	BOOR	1 boor		Sanden, van der	2005	NEO	NEO
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	BROK	2 blokjes/brokjes		Sanden, van der	2005	PALEOL	NEO
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	KERN	2 kernen		Sanden, van der	2005	PALEOL	NEO
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	SCHRABR	1 schrabber		Sanden, van der	2005	PALEOL	NEO
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	SCHRABR	15 (1) schrabbers		Sanden, van der	2005	PALEOL	NEO
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	SPIJS	1 fragment (top) Tjonger-spits		Sanden, van der	2005	PALEOLB	MESOV
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	SPIJS	1 transversale spits		Sanden, van der	2005	MESOL	NEOLA
401890	236780	568340	10 Onbekend	TRB	TRB	2 versierde wandscherven (w.v. 1 TRB)		Sanden, van der	2005	NEOMA	NEOMB
401892	236780	568240	10 Onbekend	EGK	AFSLAG	1 fragment geslepen bijl		Sanden, van der	2005	NEOVB	BRONS
401892	236780	568240	10 Onbekend	EGK	AFSLAG	3 (1) afslagen geslepen bijl		Sanden, van der	2005	NEOVB	BRONS
401892	236780	568240	10 Onbekend	EGK	AWH	5 wandscherven (w.v. 2 met ribben)		Sanden, van der	2005	NEO	BRONS
401892	236780	568240	10 Onbekend	EGK	DOLK	1 dolkfragment		Sanden, van der	2005	NEOLA	BRONSMA
401892	236780	568240	10 Onbekend	EGK	DOLKSCAN	1 (1) fragment Scandinavische dolk		Sanden, van der	2005	NEOLB	BRONSMA
401892	236780	568240	10 Onbekend	EGK	KLING	1 kling met retouche (EGK-type met aparte glans)		Sanden, van der	2005	NEO	BRONS
401892	236780	568240	10 Onbekend	EGK	SCHRABR	14 schrabbers (w.v. 2 op afslag geslepen bijl)		Sanden, van der	2005	NEO	BRONS

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
401892	236780	568240	10	Onbekend	EGK	SCHRABR	5 schrabbers	Sanden, van der	2005	NEO	BRONS
401892	236780	568240	10	Onbekend	EGK	SPITS		Sanden, van der	2005	NEO	BRONSM
401892	236780	568240	10	Onbekend	EGK	SPITS	1 spits met schachtdoorn en schuine weerhaken	Sanden, van der	2005	NEOMB	BRONSM
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	AFSLAG		Sanden, van der	2005	MESO	BRONS
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	AFSLAG	1 afslag	Sanden, van der	2005	MESO	BRONS
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	BOOR	2 boren	Sanden, van der	2005	MESO	BRONS
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	KERN	1 kern	Sanden, van der	2005	MESO	BRONS
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SCHRABR	1 schrabber	Sanden, van der	2005	MESO	BRONS
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SCHRABR	6 schrabbers	Sanden, van der	2005	MESO	BRONS
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SIERAAD	1 2 Rondelle, van kwartsitische zandsteen met zandloperovormige doorboring	Sanden, van der	2005	NEO	BRONS
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SIKKEL	1 sikkelfragment	Sanden, van der	2005	NEOVA	IJZM
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SPITS	1 B-spits	Sanden, van der	2005	MESOV	MESOL
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SPITS	1 (1) spits met oppervlakteretouche en holle basis	Sanden, van der	2005	MESO	BRONSM
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SPITS	1 halffabrikaat spits met oppervlakteretouche	Sanden, van der	2005	MESO	BRONSM
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	SPITS	1 wandscherf (versierd, Wikeldraad).	Sanden, van der	2005	BRONSV	BRONSV
401894	239100	568100	100	Onbekend	WKD	WRJFSTN	1 wrijf-klopsteen (kwartsitische zandsteen)	Sanden, van der	2005	MESO	IJZ
401895	239270	568440	10	Onbekend	XXX	AFSLAG	2 afslagen	Sanden, van der	2005	PALEO	NEO
401895	239270	568440	10	Onbekend	XXX	KERN	1 kern	Sanden, van der	2005	PALEO	NEO
401895	239270	568440	10	Onbekend	XXX	KLING	1 kling	Sanden, van der	2005	PALEO	NEO
401895	239270	568440	10	Onbekend	XXX	KLING	1 kling	Sanden, van der	2005	PALEO	NEO
401899	239550	563760	10	Onbekend	EGK	KLING	1 geretoucheerd klingmes (EGK-type).	Sanden, van der	2005	PALEO	NEO
401899	239550	563760	10	Onbekend	EGK	SCHRABR	2 schrabbers (w.v. 1 op afslag geslepen bijl)	Sanden, van der	2005	MESO	NEO
401899	239550	563760	10	Onbekend	EGK	SPITS	1 ongelijkbenige driehoek	Sanden, van der	2005	PALEOLB	MESOL
401900	238700	565760	10	Onbekend	XXX	LANSPOINT	ijzeren lanspunt	Sanden, van der	2005	VME	LME
401900	238700	565760	10	Onbekend	XXX	XXX	Gewelfragment (edelherf) met zaagsporen	Sanden, van der	2005	VME	LME
401923	238960	569380	10	Onbekend	XXX	AW	2 onversierde wandscherven	Sanders	2005	VME	LME
401962	239230	569650	10	Onbekend	XXX	BROK	blokje/brokje	Sanders	2005	MESO	MESO
401962	239230	569650	10	Onbekend	XXX	KLING		Sanders	2005	MESO	MESO
401962	239230	569650	10	Onbekend	XXX	SCHRABR		Sanders	2005	MESO	MESO
401977	239560	568600	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Sanders	2005	PALEO	NEO
401977	239560	568600	10	Onbekend	XXX	BROK		Sanders	2005	PALEO	NEO
402007	237060	562750	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Sanders	2005	NEO	BRONS
402007	237060	562750	10	Onbekend	XXX	AWH	onversierde wandscherven	Sanders	2005	NEOVb	BRONS
402007	237060	562750	10	Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes	Sanders	2005	NEO	BRONS
402007	237060	562750	10	Onbekend	XXX	KLING		Sanders	2005	NEO	BRONS
402007	237060	562750	10	Onbekend	XXX	SPITS	halffabrikaat	Sanders	2005	NEO	NEO
402008	239580	569790	10	Onbekend	XXX	MES	mesje met oppervlakteretouche (spitsovaal)	Sanders	2005	NEOL	BRONS
402009	237460	564480	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Sanders	2005	PALEO	NEO
402010	240830	564860	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Sanders	2005	PALEO	NEO
402010	240830	564860	10	Onbekend	XXX	KERN		Sanders	2005	PALEO	NEO
402014	240790	565060	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Sanders	2005	PALEO	NEO
402014	240790	565060	10	Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes	Sanders	2005	PALEO	NEO
402014	240790	565060	10	Onbekend	XXX	KERN		Sanders	2005	PALEO	NEO
402014	240790	565060	10	Onbekend	XXX	SCHRABR		Sanders	2005	PALEO	NEO
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	AFSLAG		Sanders	2005	MESO	IJZ
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	AFVAL	blokjes	Sanders	2005	MESO	IJZ
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	AWH		Sanders	2005	IJZ	IJZ
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	KERN		Sanders	2005	MESO	IJZ
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	KLING		Sanders	2005	MESO	IJZ
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	KLING		Sanders	2005	MESO	IJZ
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	KLOPSTN		Sanders	2005	MESO	NEO
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	SCHAAF	schaaflie op blok	Sanders	2005	MESO	NEO
402041	239780	564070	10	Onbekend	XXX	SCHRABR		Sanders	2005	MESO	IJZ

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complexiteit	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
402041	239780	564070	10 Onbekend	XXX	SPITS			Sanders	2005	MESO	MESOL
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	NEO	IJZ
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	AWH	onversierde wandscherven		Sanders	2005	BRONS	BRONS
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes		Sanders	2005	NEO	IJZ
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	DOLKSCAN			Sanders	2005	NEOLB	BRONSMA
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	KERN			Sanders	2005	NEO	IJZ
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanders	2005	NEO	IJZ
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			Sanders	2005	NEO	IJZ
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	SIKKEL	fragmenten vermoedelijk van dezelfde sikkel		Sanders	2005	NEOVA	IJZM
402042	239550	563760	10 Onbekend	XXX	SPITS	spits met holle basis		Sanders	2005	BRONSV	BRONSMB
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	NEO	IJZ
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	BROK	blokje of brokje		Sanders	2005	NEO	IJZ
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	KERN			Sanders	2005	NEO	IJZ
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanders	2005	NEO	IJZ
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	MES	mesje met oppervlakteretouche		Sanders	2005	NEO	NEO
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			Sanders	2005	NEO	IJZ
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	SIKKEL			Sanders	2005	NEO	NEO
402055	238820	562560	10 Onbekend	XXX	SPITS	halfabrikaten		Sanders	2005	NEO	NEO
402056	239240	569640	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	PALEO	NEO
402056	239240	569640	10 Onbekend	XXX	AWH			Sanders	2005	NEOV/B	NEOLB
402056	239240	569640	10 Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes		Sanders	2005	PALEO	NEO
402056	239240	569640	10 Onbekend	XXX	KERN			Sanders	2005	PALEO	NEO
402056	239240	569640	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanders	2005	PALEO	NEO
402056	239240	569640	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			Sanders	2005	PALEO	NEO
402059	239240	569640	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	PALEO	NEO
402059	239240	569640	10 Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes		Sanders	2005	PALEO	NEO
402060	238470	565960	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	PALEO	NEO
402060	238470	565960	10 Onbekend	XXX	BROK			Sanders	2005	NEO	BRONS
402060	238470	565960	10 Onbekend	XXX	KERN			Sanders	2005	NEO	BRONS
402060	238470	565960	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanders	2005	NEO	BRONS
402094	240060	564300	10 Onbekend	XXX	AFSLAG			Sanders	2005	PALEO	NEO
402094	240060	564300	10 Onbekend	XXX	BROK	blokjes of brokjes		Sanders	2005	PALEO	NEO
402094	240060	564300	10 Onbekend	XXX	KERN			Sanders	2005	PALEO	NEO
402094	240060	564300	10 Onbekend	XXX	KLING			Sanders	2005	PALEO	NEO
402094	240060	564300	10 Onbekend	XXX	SCHAAF			Sanders	2005	PALEO	NEO
402094	240060	564300	10 Onbekend	XXX	SCHRABR			Sanders	2005	PALEO	NEO
402525	244960	568020	Nederzetting, 10 onbepaald	---	AWH			Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
402527	244840	568020	Nederzetting, 10 onbepaald	---	AWH			Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
402529	244650	567880	Nederzetting, 10 onbepaald	---	AWH			Scholte Lubberink	1993	XME	XME
402531	244520	567820	Extratiekamp/- 10 nederzetting	XXX	AFSLAG			Scholte Lubberink	1993	PALEOLB	MESO
402531	244520	567820	Nederzetting, 10 onbepaald	---	AWH			Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
402533	244390	567740	Nederzetting, 10 onbepaald	---	AWH			Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
402535	245640	567820	Extratiekamp/- 10 nederzetting	XXX	AFSLAG			Scholte Lubberink	1993	MESO	MESO
402535	245640	567820	Extratiekamp/- 10 nederzetting	XXX	AFVAL			Scholte Lubberink	1993	MESO	MESO
402535	245640	567820	Extratiekamp/- 10 nederzetting	XXX	KLING			Scholte Lubberink	1993	MESO	MESO

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
402535	245640	567820	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	STEKER		Scholte Lubberink	1993	MESO	MESO
402535	245640	567820	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
402537	245880	567950	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	AFSLAG		Scholte Lubberink	1993	PALEOLB	NEO
402537	245880	567950	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	NEO	XME
402539	244800	569100	100 nederzetting	Extraktiekamp/- 100 nederzetting	XXX	AFSLAG		Scholte Lubberink	1993	PALEOLB	MESO
402539	244800	569100	100 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	XME	XME
402541	245910	569160	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
402543	245870	569250	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	XME	XME
402545	244540	570380	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	XME	XME
402547	246220	568820	10 onbepaald	Nederzetting	XXX	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	LME
402549	245880	567710	10 nederzetting	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	AFSLAG		Scholte Lubberink	1993	PALEOLB	MESO
402549	245880	567710	10 onbepaald	Extraktiekamp/- 10 nederzetting	XXX	SPITS		Scholte Lubberink	1993	PALEOLB	PALEOLB
402549	245880	567710	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	XME	XME
402551	244910	568830	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	XME
402553	244760	568700	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	LMEA
402555	244700	568590	10 onbepaald	Nederzetting	---	AWH		Scholte Lubberink	1993	IJZ	LMEA
402764	238960	561660	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	WRUFSTN	Wrijf-klosteen met aan de zijanten kuiljes.	Sanders	2005	NEO	IJZ
402776	238770	569520	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	BIJL	Bijl. van enigszins gelaagd zwaar verveerd gesteente. Qua type betreft het hoogstwaarschijnlijk een Flachbeil	Sanders	2005	NEO	NEO
402799	238720	561660	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	SCHRABR	2 (1) schrabbers	Sanden, van der	2004	PALEO	NEO
402823	238600	561280	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	AWG	1 wandscherf	Sanden, van der	2005	VME	NT
402823	238600	561280	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	STG	1 wand-bodemscherf (Siegburg)	Sanden, van der	2005	LMEB	NTA
402824	238380	561350	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	AFSLAG	6 (1) afslagen	Sanden, van der	2005	PALEOL	MESOL
402824	238380	561350	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	KERN	3 (1) kernen	Sanden, van der	2005	PALEOL	MESOL
402824	238380	561350	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	KLING	1 kernpreparatiekling	Sanden, van der	2005	PALEOL	MESOL
402824	238380	561350	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	KLING	1 kling met afknotting	Sanden, van der	2005	PALEOL	MESOL
402824	238380	561350	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	KLING	4 klingen	Sanden, van der	2005	PALEOL	MESOL
402824	238380	561350	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	SLIJSTN	1 slijpsteen	Sanden, van der	2005	PALEOL	MESOL
402824	238380	561350	10 Onbekend	10 Onbekend	XXX	TRAPEZIU	1 symmetrisch smal trapezium	Sanden, van der	2005	MESOM	MESOL
403378	231000	564850	Celtic 50 field/raatakker	Celtic	---	AW	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	Oudheidkundig Bodemonderzoek	2005	BRONSV	NTC
403378	231000	564850	Celtic 50 field/raatakker	Celtic	---	GRONDSPR	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	Oudheidkundig Bodemonderzoek	2005	PALEO	NTC
403378	231000	564850	Celtic 50 field/raatakker	Celtic	---	PAALGAT	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	Oudheidkundig Bodemonderzoek	2005	MESO	NTC

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	naauwkeurigheid	complexiteit	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
404685	239000	569000	1000 onbepaald	Nederzetting, 1000 onbepaald	XXX	AFSLAG	2 vuursteenafslagen, neolithisch	Pruim	2006	NEO	NEO
404685	239000	569000	1000 onbepaald	Nederzetting, 1000 onbepaald	XXX	XXX	1 fragmentje neolithisch aardewerk	Pruim	2006	NEO	NEO
404691	239025	561750	1 onbepaald	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	HOUTSKL	7 stukjes houtskool	Pruim	2006	PALEO	NTC
404691	239025	561750	1 onbepaald	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	WERKTUIG	1 vuurstenen schrabber (waarschijnlijk neolithisch)	Pruim	2006	NEO	NEO
405248	236623	572229	1 Onbekend	1 Onbekend	XXX	ROOD	Betreft twee oppervlaktevondsten en één vondst uit de bouwvoor.	Kuij, van der	2006	NTA	NTC
408180	241970	568820	10 Onbekend	10 Onbekend	---	BOT	gecalcineerd bot	Hengst, den	2006	VMEB	VMEB
408180	241970	568820	10 Onbekend	10 Onbekend	---	GREPPEL		Hengst, den	2006	VMEB	VMEB
408180	241970	568820	10 Onbekend	10 Onbekend	---	HESSENS		Hengst, den	2006	VMEB	VMEB
408180	241970	568820	10 Onbekend	10 Onbekend	---	KUIL		Hengst, den	2006	VMEB	VMEB
408180	241970	568820	10 Onbekend	10 Onbekend	---	PAALGAT		Hengst, den	2006	VMEB	VMEB
408305	234800	566500	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	AWG	recent aardewerk dat zich in dezelfde laag bevond als het botmateriaal	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2007	ROMVA	NTC
408305	234800	566500	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	BOT	Het gaat hier om 15 fragmenten menselijk bot. In dit materiaal zijn resten van een schedel aanwezig, een linker hoektand en een 'os cuneiform mediale' en pijlbeenderen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	2007	PALEO	NTC
409137	242250	570460	10 Brug	10 Brug	XXX	XXX	aardewerkvondsten ondersteunen de hypothese van een voorde.	Groenendijk	2006	VMEB	NT
409137	242250	570460	10 Brug	10 Brug	XXX	XXX	dierlijk bot ondersteunt hypothese van een voorde.	Groenendijk	2006	VME	NT
409137	242250	570460	10 Brug	10 Brug	XXX	XXX	restanten van een vermoedelijk voorde.				
409137	242250	570460	10 Brug	10 Brug	XXX	XXX	delen van houten paaltjes				
409137	242250	570460	10 Brug	10 Brug	XXX	XXX	restanten van een vermoedelijke voorde.	Groenendijk	2006	VME	NT
409137	242250	570460	10 Brug	10 Brug	XXX	XXX	restanten van een vermoedelijke voorde.	Groenendijk	2006	VME	NT
409137	242250	570460	10 Brug	10 Brug	XXX	XXX	restanten van een vermoedelijke voorde.	Groenendijk	2006	VME	NTC
410884	232204	577378	1 Onbekend	1 Onbekend	XXX	KGP	fragmenten van planken	Groenendijk	2006	VME	NTC
410884	232204	577378	1 Onbekend	1 Onbekend	XXX	STG		Blom	2008	LME	LME
410884	232204	577378	1 Onbekend	1 Onbekend	XXX	WATERPUT		Blom	2008	LMEB	LMEB
410884	232204	577378	1 Onbekend	1 Onbekend	XXX	XXX		Blom	2008	XME	XME
410884	232204	577378	1 Onbekend	1 Onbekend	XXX	XXX	5 stukken hou, alle bewerkt	Blom	2008	XME	XME
411461	234000	571600	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	AFSLAG	Tijdens oppervlaktekartering op deelgebied D aangeetroffen geretoucheerd afslagfragment, waarschijnlijk mesolithisch	Blom	2009	MESO	MESO
411461	234000	571600	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	AFSLAG	Tijdens oppervlaktekartering op deelgebied D gevonden afslagfragmenten, waarschijnlijk daterend uit het Mesolithicum.	Blom	2009	MESO	MESO
411461	234000	571600	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	KGP	Kogelpotfragment, gevonden tijdens oppervlaktekartering op deelgebied D	Blom	2009	LME	LME
411461	234000	571600	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	KLING	Klingfragment gevonden tijdens oppervlaktekartering op deelgebied D.	Blom	2009	MESO	MESO
411461	234000	571600	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	WERKTUIG	Tijdens oppervlaktekartering op deelgebied D verzameld. Waarschijnlijk mesolithisch	Blom	2009	MESO	MESO
411461	234000	571600	100 Onbekend	100 Onbekend	XXX	XXX	onbewerkte stukken vuursteen, 2 zijn verbrand	Blom	2009	PALEO	NTC
412639	232775	568525	1 onbepaald	Nederzetting, 1 onbepaald	---	AWH		Raap Noord Nederland	2006	IJZ	ROM
412641	232759	568506	1 field/raatakker	Celtic	---	AWH	drie fragmenten vroegmiddeleeuws aardewerk	Hielkema	2007	VME	VME
412641	232759	568506	1 field/raatakker	Celtic	---	AWH	Taaijke typen G0, G1, V1 en S1. Er is één pot van bodem tot rand aanwezig. Eén wandfragment is versierd met twee delen.	Hielkema	2007	IJZV	IJZL

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
412641	232759	568506	Celtic 1 field/raatakker	---	BOT	zeer kleine fragmenten verbrand bot		Hielkema	2007	IJZ	IJZ
412641	232759	568506	Celtic 1 field/raatakker	---	KGP			Hielkema	2007	VMEC	LMEB
412641	232759	568506	Celtic 1 field/raatakker	---	MAALSTN			Hielkema	2007	IJZ	IJZ
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	AFVAL	ook verbrand vuursteen		Oranjewoud BV	2010	PALEO	NEOL
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	GREPPEL	1 sloot en 1 greppel		Oranjewoud BV	2010	NEOL	VME
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	KUIL			Oranjewoud BV	2010	PALEO	VME
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	KUIL	2 brandplaatsen		Oranjewoud BV	2010	PALEOLB	ROM
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	PAALGAT			Oranjewoud BV	2010	NEOL	VME
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	IJZ	NTC
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	NEO	NTC
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	NEOMB	NTC
416231	232475	576820	Nederzetting, 1 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416231	232475	576820	1 Onbekend	XXX	HOUTSKL	uit monster 1		Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	AFVAL			Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	CULTLAAG			Oranjewoud BV	2010	NEOLB	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUIL			Oranjewoud BV	2010	PALEOLB	ROM
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	NEO	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	NEOLB	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX			Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	rood graniet		Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416233	236440	567620	Nederzetting, 10 Onbekend	XXX	PAALGAT			Oranjewoud BV	2010	NEOL	VME
416235	240050	568060	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	BOT			Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416235	240050	568060	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	GESP			Oranjewoud BV	2010	ROMV	NTC
416235	240050	568060	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	GRAF			Oranjewoud BV	2010	MESO	VMEC
416235	240050	568060	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	GRAF	verkleuring van een urn		Oranjewoud BV	2010	MESO	NTC
416235	240050	568060	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	GREPPEL			Oranjewoud BV	2010	MESO	NTC
416235	240050	568060	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	GRONDSPR	natuurlijke verkleuring		Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416235	240050	568060	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	HOUTSKL			Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC

waarneming	x-coördinaat	y-coördinaat	nauwkeurigheid	complextype	cultuur	omschrijving	toelichting	vinder	jaar vondst	begin periode	eind periode
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	KUIL		Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PAALGAT		Oranjewoud BV	2010	MESO	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	PLOEGSPR		Oranjewoud BV	2010	NEOMB	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	SPITSPR	leemput	Oranjewoud BV	2010	MESO	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	VUURWAPN	musketkogel	Oranjewoud BV	2010	LMEB	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX		Oranjewoud BV	2010	BRONSV	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX		Oranjewoud BV	2010	NEO	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX		Oranjewoud BV	2010	PALEO	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX		Oranjewoud BV	2010	ROM	NTC
416235	240050	568060	10	Nederzetting, 10 onbepaald	XXX	XXX	w.o. munt/knoop, kogelhuis	Oranjewoud BV	2010	NEOMB	NTC

Bijlage 5d

Onderzoeken

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
176	229475	567775	HOOGHE VELD	Onbekend	Tynaarlo	XXX	onbekend	Onbekend	
177	233900	565870	ACHTERSTE HOL TEN; 12B/233.5	Vries	Tynaarlo	XXX	restaurantie	Onbekend	
178	232300	563650	DE STRUBBEN; IDEM	Zeijen	Tynaarlo	XXX	restaurantie	Onbekend	
179	239060	563760	ONBEKEND ; OOK 12B/ 239.76 - 563.50	Oudemolen	Tynaarlo	XXX	ONBEKEND	Onbekend	
180	230750	565250	NOORDSE VELD	Zeijen	Tynaarlo	XXX	restaurantie	Onbekend	
182	233780	565580	HOLTVEEN	Vries	Tynaarlo	XXX	consolidatie	Onbekend	
183	239400	563300	OUDEMOLEN	Vries	Tynaarlo	XXX	onbekend	Onbekend	
184	238600	562270		Taarlo	Tynaarlo	XXX	verkenning	Onbekend	
185	242066	566000		Schuiljingsoord	Tynaarlo	XXX	Restaurantie	Onbekend	
186	241600	569720	PLANKENSLOOT	Midlaren	Tynaarlo	XXX	bepaling nadere omvang grafveld kwal. aanwezige grondsp	Onbekend	
1979	238500	565750	DE ADDERHORST	Tynaarlo	Tynaarlo	AXX	Restaurantie/consolidatie; zeer hoge arch.waarde	Provincie Drenthe	
2052	242000	569900	SPROOKJESHOF	Zuidlaren	Tynaarlo	XXX	Bouwwerkzh. uitbr.rekreatiepark/proefsleufonderz.AAO.	Onbekend	
2542	242440	566350	ZUIDESCH	Zuidlaren	Tynaarlo	XXX	Restaurantie/consolidatie	Onbekend	
2543	238700	565400	WITVEEN	Zeegse	Tynaarlo	XXX	Restaurantie/consolidatie	Onbekend	
2551	231000	570300	COMMANDERIJ TE BUNNE	Bunne	Tynaarlo	XXX	Wetenschappelijk onderzoek	Onbekend	
2811	249147	571967	Zuidoevers Zuidlaardermeer	Niet van toepassing	Hoogezeand-Sappeneer	ABO	Coördinaten: 249569/571212 Datum einde onderzoek: xxx Projectmedewerkers: xxx Complextype(n): --- Datering: --- Diversen: Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) in het kader van de herinrichting van Oost-Groningen	Archaeological Research en Consultancy	ARC 1998: Bij een aantal vindplaatsen kon de conditie van het bodemprofiel niet vastgesteld worden. Voor een aantal vindplaatsen is nader onderzoek noodzakelijk. Voor meer informatie: zie het ARC-rapport.
2811	249147	571967	Zuidoevers Zuidlaardermeer	Niet van toepassing	Hoogezeand-Sappeneer	ABO	Coördinaten: 249569/571212 Datum einde onderzoek: xxx Projectmedewerkers: xxx Complextype(n): --- Datering: --- Diversen: Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) in het kader van de herinrichting van Oost-Groningen	Archaeological Research en Consultancy	ARC 1998: Bij een aantal vindplaatsen kon de conditie van het bodemprofiel niet vastgesteld worden. Voor een aantal vindplaatsen is nader onderzoek noodzakelijk. Voor meer informatie: zie het ARC-rapport.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
2811	249147	571967	Zuidoeverers Zuidlaardermeer	Niet van toepassing	Hoogezaand-Sappemeer	ABO	Coördinaten: 249569/571212 Datum einde onderzoek: xxx Projectmedewerkers: xxx Complextype(n): --- Datering: --- Diversen: Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) in het kader van de herinrichting van Oost-Groningen	Archaeological Research en Consultancy	ARC 1998: Bij een aantal vindplaatsen kon de conditie van het bodemprofiel niet vastgesteld worden. Voor een aantal vindplaatsen is nader onderzoek noodzakelijk. Voor meer informatie: zie het ARC-rapport.
2811	249147	571967	Zuidoeverers Zuidlaardermeer	Niet van toepassing	Hoogezaand-Sappemeer	ABO	Coördinaten: 249569/571212 Datum einde onderzoek: xxx Projectmedewerkers: xxx Complextype(n): --- Datering: --- Diversen: Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) in het kader van de herinrichting van Oost-Groningen	Archaeological Research en Consultancy	ARC 1998: Bij een aantal vindplaatsen kon de conditie van het bodemprofiel niet vastgesteld worden. Voor een aantal vindplaatsen is nader onderzoek noodzakelijk. Voor meer informatie: zie het ARC-rapport.
4284	241383	570764		Midlaren	Tynaarlo	APP	Kaartblad: 12E Coördinaten: 241.400/570.770 Toponiem: De Bloemert Plaats: Midlaren Gemeente: Zuidlaren Geschatte duur: 3 dagen Noodonderzoek: Bouwwerkzaamheden; bungalowpark Complextype: nederzetting IJzertijd - Vroege Middeleeuwen. Er zijn veel grondsporen aangetroffen, behorend bij een nederzetting uit de Romeinse Tijd en de Vroege Middeleeuwen. Publicatie: M.J.M de Wit en J.B. Helkema 2003.	Archaeological Research en Consultancy	ARC, 2003. Er is een nederzetting aangetroffen. Bescherming aanbevelen, indien dit niet mogelijk is een opgraving.
4440	249085	560190		Niet van toepassing	Aa en Hunze	AVE	Project in het kader van de Bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden in het Hunzedal, bestaande uit de volgende onderdelen: -vervaardiging van een kaart met alle bekende vindplaatsen -vervaardiging van een bodemverstoringskaart -aanvullend veldonderzoek. De inventarisatie leverde in totaal 299 vindplaatsen op: HUNZE 1 t/m 297 en HUNZE 348 t/m 350. Tijdens het aanvullend en kwaliteitsbepalend onderzoek zijn 45 vindplaatsen ontdekt: HUNZE 298 t/m 347.	RAAP Archeologisch Adviesbureau	RAAP, 1993: de vindplaatsen die daarvoor in aanmerking komen beschermen (...), de bestemmingsplannen van betrokken gemeenten (Zuidlaren, Anloo, Gieten, Gasselte, Borger, Odoorn) zo spoedig mogelijk aanpassen of herzien.
5063	241041	569755		Midlaren	Tynaarlo	ABE	Kaartblad: 12E Coördinaten: 241.020 / 569.760 Toponiem: Steenakker / Huneborg / Schutsweeg 40 Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: archeologische begeleiding Aanvang: 25-08-2003 Geschatte duur: 1 dag Onderzoeker(s): Ufkes, A., Schonev	Archaeological Research en Consultancy	
5083	241437	570742		Midlaren	Tynaarlo	XXX	Kaartblad: 12E Coördinaten: 241.430 / 570.740 Toponiem: Midlaren Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: onbekend Aanvang: 15-09-2003 Geschatte duur: 2 weken Onderzoeker: Kooi, P.B. Motief: noodonderzoek: bouwwerkzaamheden Literatuur: J.A.W. Nicolay (red.), 2008. Opgravingen bij Midlaren, 5000 jaar wonen tussen Hondsrug en Hunzedal (= Groningen Archaeological Studies Vol. 7). Uitgeverij Barkhuis, Groningen. (2 delen)	Groninger Instituut voor Archeologie	nvt

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
5351	234866	565824		Vries	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12B Coördinaten: 234.865 / 565.825 Toponiem: Eikenlaan 2-6 Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 26-09-2003 Beëindiging: 26-09-2003 bodem tot 85-100 cm onder mv verstoord. (tot in gele C-horizont). Dus kans op onverstoorde archeologische grondsporen is hier zeer klein.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Steekproef 2003: archeologisch vervolgonderzoek wordt niet zinvol geacht.
5365	241535	570605		Midlaren	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12E Coördinaten: 241.530 / 570.600 Toponiem: Parc De Bloemert Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 29-08-2003 Geschatte duur: 1 dag Onderzoeker: onbekend Motief: bouwwerkzaamheden Complextype(n): onb	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Steekproef 2003: bodemprofiel tot op grote diepte sterk verstoord, geen archeologische vondsten. aanwezigheid van archeologische grondsporen lijkt klein.
5632	233756	572649		Eelde	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12B Coördinaten: 233.746 / 572.642 Toponiem: Hoofdweg 85 Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 14-10-2003 Geschatte duur: 1 dag Onderzoeker(s): onbekend Motief: bouwwerkzaamheden, nieuwbouw, grootste deel vertoont verstoorde grond: geen archeologische indicatoren aangetroffen, vervolgonderzoek wordt niet zinvol geacht.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Steekproef 2003, advies: vervolgonderzoek wordt niet zinvol geacht.
5832	231932	577503	Ter Borch	Eeldenwold	Tynaarlo	ABE	Kaartblad: 7D Coördinaten: 232.000 / 578.000 Datum einde onderzoek: 30-01-2004 Onderzoeker: J. Hielkema Motief: bouwwerkzaamheden, woningbouw Complextype: veenterp Datering: NEO-ME Diversen: Aanleiding voor dit onderzoek is de ontwikkeling	Archaeological Research en Consultancy	-
5832	231932	577503	Ter Borch	Eeldenwold	Tynaarlo	ABE	Kaartblad: 7D Coördinaten: 232.000 / 578.000 Datum einde onderzoek: 30-01-2004 Onderzoeker: J. Hielkema Motief: bouwwerkzaamheden, woningbouw Complextype: veenterp Datering: NEO-ME Diversen: Aanleiding voor dit onderzoek is de ontwikkeling	Archaeological Research en Consultancy	-
5832	231932	577503	Ter Borch	Eeldenwold	Tynaarlo	ABE	Kaartblad: 7D Coördinaten: 232.000 / 578.000 Datum einde onderzoek: 30-01-2004 Onderzoeker: J. Hielkema Motief: bouwwerkzaamheden, woningbouw Complextype: veenterp Datering: NEO-ME Diversen: Aanleiding voor dit onderzoek is de ontwikkeling	Archaeological Research en Consultancy	-
5832	231932	577503	Ter Borch	Eeldenwold	Tynaarlo	ABE	Kaartblad: 7D Coördinaten: 232.000 / 578.000 Datum einde onderzoek: 30-01-2004 Onderzoeker: J. Hielkema Motief: bouwwerkzaamheden, woningbouw Complextype: veenterp Datering: NEO-ME Diversen: Aanleiding voor dit onderzoek is de ontwikkeling	Archaeological Research en Consultancy	-

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
5832	231932	577503	Ter Borch	Eelderwolde	Tynaarlo	ABE	Kaartblad: 7D Coördinaten: 232.000 / 578.000 Datum einde onderzoek: 30-01-2004 Onderzoeker: J. Hiekkema Motief: bouwwerkzaamheden, woningbouw Complextype: veenterp Datering: NEO-ME Diversen: Aanleiding voor dit onderzoek is de ontwikkeling	Archaeological Research en Consultancy	-
5879	231001	565180	Noordse Veld	Zeljen	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12B Coördinaten: 231.000 / 565.500 Toponiem: Noordse Veld Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 13-02-2004 Geschatte duur: 3 dagen Onderzoeker(s): T. Spek, M. Snoek, M. Nijenhuis, K. Greving, F. v.d.	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	-
5892	242262	568489		Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12E Coördinaten: 242.250 / 568.450 Toponiem: Havezate Laarwoud, Laarweg 6 Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 06-01-2004, geen archeologische vondsten gedaan en bodemprofiel is geheel verstoord.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2004: archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
5892	242262	568489		Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12E Coördinaten: 242.250 / 568.450 Toponiem: Havezate Laarwoud, Laarweg 6 Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 06-01-2004, geen archeologische vondsten gedaan en bodemprofiel is geheel verstoord.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2004: archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
5930	234798	564880		Vries	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 7D Coördinaten: 232.450 / 575.755 Toponiem: Asserstraat Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 06-11-2003 Geschatte duur: 1 dag Onderzoeker(s): onbekend Motief: bouwwerkzaamheden, geen archeologische indicatoren aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2003: archeologisch vervolgonderzoek wordt niet zinvol geacht.
6060	232435	575763		Schellhorst	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 7D Coördinaten: 232.450 / 575.755 Toponiem: Buitenplaats Paterswoldermeer Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 15-12-2003 Beëindiging: 19-12-2003, over het algemeen een verstoorde bodem, geen archeologische indicatoren aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2004: archeologisch vervolgonderzoek wordt niet zinvol geacht.
6067	246019	569511		Zuidlaarder veen	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12E Coördinaten: 246.015 / 569.265 Toponiem: Zwaarte Lent Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 26-11-2003 Duur: 1 dag Onderzoeker(s): onbekend Motief: bouwwerkzaamheden, toekomstige woninguitbreiding, in de boringen geen archeologische indicatoren aangetroffen, wel een stuk verbrand steen in veld aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2004: zandkop niet aantasten ivm eventuele archeologische sporen, werkzaamheden dienen onder archeologische begeleiding plaats te vinden.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
6070	236538	572053		Eelde	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12B Coördinaten: 236.475 / 572.000 Toponiem: Eelde Zuiveringsinstallatie Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 14-10-2003 en 26-11-2003 Duur: 2 dagen Onderzoeker(s): onbekend Motief: bouwwerkzaamheden	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Steekproef 2004: grootste deel verstoord grond. geen archeologische indicatoren aangetroffen. vervolgonderzoek wordt niet zinvol geacht.
6127	240860	567525		Westlaren	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12E Coördinaten: 240.875 / 567.525 Toponiem: De Enk Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 07-10-2003 Duur: 1 dag Onderzoeker(s): onbekend Motief: bouwwerkzaamheden: vervangende nieuwbouw. Bodemprofiel is sterk aangetast en er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Steekproef 2003: Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
6128	235634	572117		Eelde	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12B Coördinaten: 235.628 / 572.122 Toponiem: Gemeente: Provincie: Type onderzoek: Aanvang: Beeindiging: Geschatte duur: Onderzoeker(s): Motief: - bouwwerkzaamheden - infrastructurele werken - overige grondwerkzaamheden - Bodemprofiel in slechte staat. Geen archeologische vondsten.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Steekproef 2003: Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
6188	233030	574210		Paterswold	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12B Coördinaten: 232.950 / 574.200 Toponiem: Sportcomplex De Marsch Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 16-09-2003 Duur: 1 dag Onderzoeker(s): onbekend Motief: overige grondwerkzaamheden. Geen archeologische vondsten gedaan. Slechts in zuidwesten van gebied blijkt bodem nog redelijk gaaf.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Steekproef 2003: In zuidwestelijk deel dient tijdens verwijderen van bouwvoor een archeologische waarneming plaats te vinden. Provinciaal archeoloog hiervan op de hoogte stellen. Overig deel van plangebied hoeft niet aan archeologisch vervolgonderzoek
6638	231778	562850		Zeijen	Tynaarlo	ABO	Kaartblad: 12B Coördinaten: 231.775 / 562.825 Toponiem: Zuidersch Gemeente: Tynaarlo Provincie: Drenthe Type onderzoek: booronderzoek Aanvang: 19-03-2004 Duur: 1 dag Geen archeologische indicatoren aangetroffen. Bodem grotendeels verstoord. Soms een gave B-horizont.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Steekproef 2004: Archeologische begeleiding van de grondwerkzaamheden op plekken waar gave B-horizont aanwezig is.
6716	234787	566333	Kosterij	Vries	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 234.782 / 566.327 Bodem vermengd met recent of sub-recent puin.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Steekproef 2003: Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
6718	233593	573002	Mozartweg	Eelde	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 233.600 / 573.000 Grootste deel is verstoord. Geen archeologische indicatoren aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Steekproef 2003: Archeologisch vervolgonderzoek wordt niet zinvol geacht.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
6719	235720	572309	Oosterbroek 16	Eelde	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 235.715 / 572.305 Bodem is grotendeels verstoord. Geen archeologische vondsten.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2003: Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
6802	241960	568097		Onbekend	Tynaarlo	ABO		Archeologisch Research en Consultancy	
6890	241436	570797	De Bloemert	Midlaren	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 241.400 / 570.770 Complextype(n): Nederzettingssporen Datering: ROML - VME. Deels verstoord bodem. Archeologische indicatoren zijn aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2003: Geadviseerd wordt een aantal proefsleuven aan te leggen.
6900	240694	564760	Steenbulten	Schipborg	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 240.740 / 564.750 Datum einde onderzoek: 05-08-2003 Verstoord bodem, geen archeologische vondsten.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Steekproef 2003: Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
8086	231072	564857	Noordse Veld	Zeijen	Tynaarlo	APP	Coördinaten: 231.000 / 564.850 (onder voorbehoud) Datum einde onderzoek: 03-12-2004 Projectmedewerkers: F. van der Heijden, L. Theunissen, Theo Spek, Klaas Greving, Marike Snoek, Marjon Nijenhuis Complextype(n): ELCF Datering: IJZV - ROMM Diversen:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	
8165	236860	568257	Slotveen	Tynaarlo	Tynaarlo	ABE	Door communicatiestoornis te laat gemeld (spoedopdracht)	Archeologisch Research en Consultancy	
8331	231613	578035	Ter Borch	Eeldenwold e	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 231570 / 577930 Literatuur: Rapport De Steekproef 2002: 7/3 J. Jelsma en C. Tulp, Ter Borch, Een Verkennd Archeologisch Onderzoek te Eeldenwold, 2002.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Het onderzoeksgebied is in 3 deelgebieden met verschillende archeologische verwachting opgedeeld. 1) Gebieden met lage archeologische verwachting: -de bodem is hier sterk verstoord -op 3 percelen zijn archeologische vondsten die een indicatie voor p
8368	242954	569948	Zuiddoevers Zuidlaardermeer	Onbekend	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 242000/570000 Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Literatuur: Groen-Lubbers, N. en J. Jelsma, 2004: Zuiddoevers Zuidlaardermeer: Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek in Zes Deelgebieden.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
8372	232754	568509	Noordenveldweg/Norgerweg	Donderen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 232775/568500 in de boringen zijn geen archeologische vondsten aangetroffen. Literatuur: Jelsma, J., 2004: Een inventariserend archeologisch veldonderzoek aan de Noordenveldweg / Norgerweg te Donderen. De Steekproef rapport 2004-04/1.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Geadviseerd wordt om langs de onderste lijn van het onderzoeksgebied een proefsleuf aan te leggen.
8391	235709	572546	Oosterbroek 1	Eelde	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 235675/572550 Datum einde onderzoek: 17-05-2004 Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Literatuur: Tulp, C., 2004: Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek in Plangebied Oosterbroek 1 te Eelde. De Steekproef rapport 2004-05/13.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Het plangebied bevat een grotendeels verstoorte podzolbodem. Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
8404	236340	569970	Camping De Lindehoeve	Onbekend	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 236379/569976 Datum einde onderzoek: 08-06-2004 Er zijn geen archeologische vondsten gedaan. Literatuur: Tulp, C., 2004: Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek op Camping De Lindehoeve, De Punt. De Steekproef rapport 2004-06/9.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	De bodemkwaliteit is matig en er zal niet gebouwd worden op dit deel van de camping. Archeologisch vervolgonderzoek is niet nodig.
8419	232396	577292	Groningenweg 93, 103, 105 en 107	Eelderwold	Tynaarlo	ABO	Opdrachtgever: De Straat Milieu-Adviseurs Coördinaten: 232380/577300 Datum einde onderzoek: 07-07-2004 Complextypen: xxx Datering: xxx Diversen: onderzoeksgebied bij benadering ingetekend, bij gebrek aan gedetailleerde kaart. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Het onderzoeksgebied is bij benadering ingetekend. Literatuur: Groen-Lubbers, N. en J. Jelsma, 2004: Een inventariserend archeologisch veldonderzoek te Eelderwold, Groningenweg 93, 103, 105 en 10.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Archeologisch vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
8428	239515	563550	Poel 7	Oudermolen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 239514/563550 Datum einde onderzoek: 01-03-2004 Complextypen: xxx Datering: xxx Diversen: onderzoek bij de aanleg van 7 poelen in de gemeentes Westerveld en Tynaarlo. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Literatuur: Tulp, C., 2004: Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek op Toekomstige Poellocaties. De Steekproef rapport 2004-3/8.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Archeologisch vervolgonderzoek is niet nodig.
8449	229988	568053	Hooge Veld - Lokatie I	Donderen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 23000/568060 Er zijn geen archeologische indicatoren waargenomen. Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, 2004: Donderen: Een Verkennd Archeologisch Onderzoek op het Hooge Veld. De Steekproef rapport 2003-01/8.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Gezien de slechte staat van het bodemprofiel is archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
							Coördinaten: 230440/568000 Datum einde onderzoek: 16-01-2003 Complextypen: xxx Datering: xxx Diversen: bouw landhuis en aanplant van bos, 4 onderzoekslokaties. Er zijn geen archeologische indicatoren waargenomen. Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, 2004; Donderen: Een Verkennd Archeologisch Onderzoek op het Hooge Veld. De Steekproef rapport 2003-01/8.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Gezien de slechte staat van het bodemprofiel is archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk.
8450	230452	568001	Hooge Veld - Lokatie II	Donderen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 229620/568200 Datum einde onderzoek: 16-01-2003. Er zijn geen archeologische indicatoren waargenomen. Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, 2004; Donderen: Een Verkennd Archeologisch Onderzoek op het Hooge Veld. De Steekproef rapport 2003-01/8.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Gezien de slechte staat van het bodemprofiel is archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk.
8451	229638	568210	Hooge Veld - Lokatie III	Donderen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 229570/568350 Datum einde onderzoek: 16-01-2003 Complextypen: xxx Datering: xxx Diversen: bouw landhuis en aanplant van bos, 4 onderzoekslokaties. Er zijn geen archeologische indicatoren waargenomen. Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, 2004; Donderen: Een Verkennd Archeologisch Onderzoek op het Hooge Veld. De Steekproef rapport 2003-01/8.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Gezien de slechte staat van het bodemprofiel is archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk.
8453	229575	568350	Hooge Veld - Lokatie IV	Donderen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 241950/566600 Datum onderzoek: week 38, 2004 Projectmedewerker: D. van den Berg. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Literatuur: Hekman, J.J., 2004; Plangebied Zuidlaren Zuid-es, gemeente Tynaarlo; een archeologisch vooronderzoek. RAAP-notitie 857.	RAAP Archeologisch Adviesbureau	Er wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.
9012	241931	566572	Zuid-es	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		Archeologisch Research en Consultancy	
9275	244518	573296		Foxhol	Hoogezand-Sappemeer	ABO	Literatuur: B.P. Tuin, 2007. Noordlaren-Hoge Kamp en Midlaren-De Bloemert-West; rapport van het archeologische inventariserende veldonderzoek IVO) in de akkers grenzend aan het bungalowpark Midlaren-De Bloemert. (= Grondsporen 1). Groningen. J.A.W.	Groninger Instituut voor Archeologie	Beschermen voor toekomstig onderzoek als terrein van (zeer) hoge waarde
9332	241213	570749	De Bloemert	Midlaren	Tynaarlo	APP		Archeologisch Research en Consultancy	
9363	241725	570048	persleiding	Midlaren	Tynaarlo	ABO	Dit deel van het terrein heeft een hoge archeologische verwachting. In de bodem is hier in een aantal boringen een B horizon aangetroffen.	Archeologisch Research en Consultancy	Voor een deel van het onderzochte terrein wordt een vervolgonderzoek geadviseerd.
9750	233857	570239	Luchthaven	Eelde	Tynaarlo	ABO			

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
							Coördinaten: 232768/568516 Datum einde onderzoek: week 14, 2005 Projectmedewerkers: J. Hekman, T. van den Bergh, E. van der Zwet Complextypen: xxx Datering: IJZ, XME Diversen: Onderzoek ten behoeve van een uitbreidingslocatie. Put 3. Literatuur: Bakker, A.M., 2005: Plangebied Donderen, gemeente Tynaarlo: archeologisch vooronderzoek (proefsleuven). RAAP-rapport 1194.	RAAP Archeologisch Adviesbureau	Aanbevolen wordt proefsleuf 3 over de volle lengte uit te breiden met een 10 m brede proefsleuf aan zowel de noord- als de zuidzijde. Er dient een onderzoeksvlak aangelegd te worden in de top van de C-horizont. Het onderzoek is gericht op grondsporen
9782	232769	568516	Plangebied Donderen	Donderen	Tynaarlo	APP		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	
11172	234996	575271		Onbekend	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: "Doel van het onderzoek was het vaststellen van de oorspronkelijke breedte van de Drentse Aa en het maken van een archeologische verwachtingskaart van het Oude Aa-gebied."	Adviesbureau	Nog niet ingevuld
11219	235121	566491		Vries	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: ""; Onderzoekstypen: "Booronderzoek"; Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, Verkennend Archeologisch Onderzoek te Vries, De Steekproef-rapport 2001-8/1, 2001	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Nog niet ingevuld
11220	236296	566557		Tynaarlo	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: ""; Onderzoekstypen: "Veldverkenning en booronderzoek"; Literatuur: J. Jelsma en C. Tulp, Een Verkennend Archeologisch Onderzoek te Tynaarlo., De Steekproef-rapport 2001-11/1, 2001	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Nog niet ingevuld
11221	236193	567301		Tynaarlo	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: ""; Onderzoekstypen: "Veldverkenning en booronderzoek"; Literatuur: J. Jelsma en C. Tulp, Een Verkennend Archeologisch Onderzoek te Tynaarlo., De Steekproef-rapport 2001-11/1, 2001	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Nog niet ingevuld
11222	235555	567573		Vries	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: ""; Onderzoekstypen: "Veldverkenning en booronderzoek"; Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, Verkennend Archeologisch Onderzoek te Madestein, Vries, De Steekproef-rapport 2002-01/1, 2002	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken Adviesbureau	Nog niet ingevuld

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstypen	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
11223	235833	567946	Bosch en Vaart	Vries	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 235.700/567.800 Diversen: "Aanleiding voor het onderzoek is de geplande aanleg van een landgoed."; "Onderzoekstypen: veldverkenning en booronderzoek. De bodem van het terrein is grotendeels verstoord. Van het oorspronkelijke podzolprofiel is vrijwel niets meer waargenomen. Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, 2002: Bosch en Vaart: Een verkennend Archeologisch Onderzoek te Vries. Toelichting Onderzoek: "Aanleiding voor het onderzoek zijn de plannen voor woningbouw."; Onderzoekstypen: "Veldverkenning en booronderzoek"; Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, Verkennend Archeologisch Onderzoek, De bodem is grotendeels verstoord. Er zijn geen archeologische vondsten aangetroffen	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	De Steekproef 2002: Archeologisch vervolgonderzoek en beschermende/beperkende maatregelen worden niet zinvol geacht
11224	237540	565841		Tynaarlo	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: "Aanleiding onderzoek: plagwerkzaamheden."; Onderzoekstypen: "Booronderzoek"; Literatuur: Bijl, B., Een aanvullende archeologische inventarisatie (AAI) te Hooghalen-Heuvingerzand, Galle Griet, Noordzijde-Scheebroek en Oudemolen	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	De Steekproef 2002: Geen. Archeologisch vervolgonderzoek en beschermende/beperkende maatregelen worden niet zinvol geacht
11225	239833	564206		Onbekend	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: "Aanleiding onderzoek: plagwerkzaamheden."; Onderzoekstypen: "Booronderzoek"; Literatuur: Bijl, B., Een aanvullende archeologische inventarisatie (AAI) te Hooghalen-Heuvingerzand, Galle Griet, Noordzijde-Scheebroek en Oudemolen	Archaeological Research en Consultancy	ARC 2000: Een klein laag gelegen deel van het onderzoeksterrein kan normaal geplagd worden. Het overige deel van het terrein mag niet dieper dan 10 cm worden geplagd. Vervolgens moet een veldkartering worden uitgevoerd.
11226	230978	570217		Bunne	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: "Aanleiding onderzoek: plagwerkzaamheden."; Literatuur: Jelsma, J. en C. Tulp, De Grachten Rond Huis te Bunne. Een Archeologisch Bodemkundig Onderzoek, De Steekproef-rapport 2000-10/3, 2000	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Nog niet ingevuld
11227	233931	572535		Eelde	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: "Aanleiding onderzoek: plagwerkzaamheden."; Literatuur: Jelsma, J., Verkennend Archeologisch Onderzoek aan de Korenbloemweg te Eelde, De Steekproef-rapport 2001-7/2, 2001	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Nog niet ingevuld
11238	246387	566901		Onbekend	Aa en Hunze	ABO	Toelichting Onderzoek: "Aanleiding onderzoek: plagwerkzaamheden."; Literatuur: Grontmij, Natuurontwikkelingsproject Annermoeras; aanvullende archeologische inventarisatie, Grontmij-rapport --, 2000	Grontmij	Nog niet ingevuld
11242	235876	573849		Onbekend	Tynaarlo	ABO	Toelichting Onderzoek: "Doel van het onderzoek was het vaststellen van de oorspronkelijke breedte van de Drentse Aa en het maken van een archeologische verwachtingskaart van het Oude Aa-gebied."; Onderzoekstypen: "Booronderzoek"; Literatuur: Jelsma,	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Nog niet ingevuld

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
11243	235308	574192					Toelichting Onderzoek: "Doel van het onderzoek was het vaststellen van de oorspronkelijke breedte van de Drentse Aa en het maken van een archeologische verwachtingskaart van het Oude Aa-gebied."; Onderzoekstypen: "Booronderzoek"; Literatuur: Jelsma,	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Nog niet ingevuld
11244	235100	574847					Toelichting Onderzoek: "Doel van het onderzoek was het vaststellen van de oorspronkelijke breedte van de Drentse Aa en het maken van een archeologische verwachtingskaart van het Oude Aa-gebied."; Onderzoekstypen: "Booronderzoek"; Literatuur: Jelsma,	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	Nog niet ingevuld
12143	243637	570495	Kruierij	De Groeve	Tynaarlo	APP		Archaeological Research en Consultancy	geen vervolgonderzoek, geen sporen
12319	234693	571773	Groningen Airport eelde	Eelde	Tynaarlo	APP		Archaeological Research en Consultancy	Geen behoudenswaardige archeologische sporen/vondsten. ARC, 2005
12319	234693	571773	Groningen Airport eelde	Eelde	Tynaarlo	APP		Archaeological Research en Consultancy	Geen behoudenswaardige archeologische sporen/vondsten. ARC, 2005
12321	231723	566857	Roosdand 1	Donderen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 231722/566862 Datum einde onderzoek: 06-04-2005 Projectmedewerkers: H. Kremer, W. Bergman. Literatuur: Klaveren, H.W. van, 2005: Roosdand 1 Donderen (gem. Tynaarlo). Synthegra rapport 175061.	Synthegra BV	Op basis van de resultaten van het onderzoek (verstoorte bodem, geen archeologische indicatoren) wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.
12398	235796	573559						Archaeological Research en Consultancy	
13044	239884	567350						Akkerman	De onderzoeklocatie is grotendeels verstoord. De trefkans op intacte archeologische waarden wordt laag ingeschat. Aanbevolen wordt geen archeologische vervolgonderzoek uit te voeren.
13820	235624	566634	Manege Dolfing	Vries	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 235625/566625 Datum einde onderzoek: 17-05-2005 Projectmedewerkers: J. Bongers Er zijn geen vondsten gedaan Bongers, J. : Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek te Vries (Dr.), Manege Dolfing (Steekproef 2005-05/09)	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeken en Adviesbureau	geen vervolgonderzoek noodzakelijk

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstypen	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
14233	241341	567973	Klokhuis	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 241325/567950 Datum einde onderzoek: 17-06-2005 Projectmedewerkers: I. Woltinge Complextype(n): --- Datering: --- Diversen: Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van Peter Leenman Advies bv, vertegenwoordigd door dhr. M. Regterschot. Op alle locaties is de rest van een podzolprofiel waargenomen. Het profiel is echter in alle boringen vermengd of verstoord. Tijdens het veldwerk zijn in de boringen en aan het oppervlak geen archeologische indicatoren aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Geen nader vervolgonderzoek aanbevelen.
14312	234490	566924	Veenweg	Vries	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 234499/566916 Datum einde onderzoek: 14-03-2005 Literatuur: Tulp, C., 2005: Een inventariserend archeologisch veldonderzoek aan de Veenweg te Vries. Steekproef rapport 2005-03/12.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Vanwege de over het algemeen niet gave podzolbodem en de afwezigheid van archeologische indicatoren is de aanwezigheid van onverstoorde archeologische grondsporen in het onderzochte gebied gering. Vervolgonderzoek is niet noodzakelijk.
14450	238245	567745	Hermerbulten	Tynaarlo	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 238325/ 567825 Datum einde onderzoek: 10-11-2005 Projectmedewerkers: I. Woltinge In het plangebied is ten dele nog een restant aanwezig van een podzolprofiel. De overige bovengrond is volledig verstoord, waarbij ook de eventueel aanwezige archeologische sporen zijn verdwenen. Coördinaten: 243650/ 570150 Datum einde onderzoek: 15-03-2005 Projectmedewerkers: E. van der Zwet Complextype(n): --- Datering: --- Diversen: In opdracht van Groothuis Mekkelenberg Projecten B.V. wordt in het kader van de bouw van 3 woningen. Het plangebied is recent opgehoogd en zeer diep verstoord. Literatuur: Zwet, E. J. M., Plangebied Hunzeweg te De Groeve, gemeente Tynaarlo; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek. RAAP-Notitie 1079, 2005.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt archeologisch vervolgonderzoek niet nodig geacht.
14667	243671	570159	Hunzeweg	De Groeve	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 243650/ 570150 Datum einde onderzoek: 15-03-2005 Projectmedewerkers: E. van der Zwet Complextype(n): --- Datering: --- Diversen: In opdracht van Groothuis Mekkelenberg Projecten B.V. wordt in het kader van de bouw van 3 woningen. Het plangebied is recent opgehoogd en zeer diep verstoord. Literatuur: Zwet, E. J. M., Plangebied Hunzeweg te De Groeve, gemeente Tynaarlo; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek. RAAP-Notitie 1079, 2005.	RAAP Archeologisch Adviesbureau	Geen nader archeologisch onderzoek vereist.
14798	228082	569681	Nijlandse weg	Lieveren	Noordenveld	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	geen nader onderzoek
15052	233597	572567	Kosterrijweg 20-22	Eelde	Tynaarlo	BOK	centrum coördinaat: 233603 / 572550	ADC Archeoprojecten	

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
15178	239417	563323	Molensesteeg	Oudemolen	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 239250/563350 Datum einde onderzoek: 23-09-2005 Projectmedewerkers: R. Exaltus Binnen het plangebied Oudemolen, Molensesteeg is de oorspronkelijke bodemopbouw door grondbewerking verloren gegaan, ook het lokale reliëf lijkt hierdoor zijn aange tast.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Nader Archeologisch onderzoek niet noodzakelijk geacht.
15203	241407	567385	Denneoord	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 241335/567456; 241404/567332 & 241444/567395 Datum einde onderzoek: 31-08-2005 Projectmedewerkers: C. Tulp De boringen in het onderzoeksgebied laten over het algemeen een verstoorde podzolbodem zien. Onder de bouwvoor bevindt zich in alle boringen een verstoorde laag geel zand met recent baksteen en cement. Lokaal hier en daar zijn gawe bodemrestanten aangetroffen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Geen nader archeologisch onderzoek vereist.
15228	243673	570411	Kruierij	De Groeve	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 243539/570316 Datum einde onderzoek: 11-10-2005 Projectmedewerkers: C. Tulp Het podzolprofiel in plangebied De Groeve is niet meer gaaf. Een gawe B-laag werd alleen in UUn boring aangetroffen. Verstoorde restanten van deze B-horizont werden wel in drie andere boringen waargenomen.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	geen aanvullend archeologisch onderzoek vereist.
15267	240679	568364	Bovendiepen	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 240628/568440 Datum einde onderzoek: 13-12-2004 Het oorspronkelijke veldpodzolprofiel is niet meer intact. De A-horizont is nergens aangetroffen en de B-horizont hier en daar als restant waargenomen. Tijdens het booronderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Literatuur: Tulp, C.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Archeologisch vervolgonderzoek is niet vereist.
15328	242099	568157	De Brink	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 242100/568150 Datum einde onderzoek: 20-09-2005 Projectmedewerkers: E. van der Zwet De bodem in het plangebied bestaat uit een bouwvoor of en laag opgebracht zand op een verstoofde laag, daaronder bevinden zich de natuurlijke afzettingen bestaande uit dekzand en keileem. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.	RAAP Archeologisch Adviesbureau	Geen vervolgonderzoek aanbevolen.
15427	242892	566446	C1000	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Coördinaten: 242900/566300 Datum einde onderzoek: 20-01-2004 Uit het booronderzoek blijkt dat slechts 3 van de 21 boringen een onverstoord bodemprofiel vertonen. De onderzoekslocatie is getuige de afwezigheid van een A- en B-horizont deels ontgraven. Het parkeerterrein is direct op het dekzand aangelegd.	Arcadis	In overleg met het Bevoegd Gezag van de provincie Drenthe is besloten dat er in het plangebied geen archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is.
15825	242440	567377	De Walakker	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO	Oorspronkelijke podzolprofiel verstoord. Resultaten wijzen op ontzanding van het terrein. Geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.	Grontmij	
15837	228979	568390	Borgveenweg	Bunne	Tynaarlo	ABO	Grotendeels verstoord bodemprofiel waargenomen. Geen archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd.	Grontmij	

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
16260	241579	570251	persleiding	Midlaren	Tynaarlo	APP		Archaeological Research en Consultancy	
16261	233651	572219	De Drift 11-13	Eelde	Tynaarlo	ABO		Synthegra BV	
16319	234748	565873	Gereformeerde Kerk	Vries	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische indicatoren of archeologische grondsporen aangetroffen. Archeologisch vervolgonderzoek wordt voor het plangebied aan de Oude Asserstraat niet noodzakelijk geacht.
16320	242001	568167	Postkantoor	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische indicatoren of archeologische grondsporen aangetroffen. Voor het plangebied rondom het postkantoor te Zuidlaren wordt archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.
16460	241519	569997	Groningerstraat	Midlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	geen nader onderzoek
16499	239492	564583	Schapendrift	Zeegse	Tynaarlo	BOK		Archaeological Research en Consultancy	
16520	239489	564583	Schapendrift	Zeegse	Tynaarlo	ABO		Archaeological Research en Consultancy	
16690	237794	566609		Tynaarlo	Tynaarlo	ABO	Op basis van de resultaten van het booronderzoek wordt voor het plangebied geen archeologisch vervolgonderzoek worden aanbevolen.	Raap Noord Nederland	geen
16894	231462	578617		Onbekend	Tynaarlo	ABO		Archaeological Research en Consultancy	ARC 2006: Er is in megaboringen vondstmateriaal aangetroffen, aardewerk en vuursteen. Vervolgonderzoek wordt aanbevolen.
16903	231496	578287		Eelderwold	Tynaarlo	ABO		Archaeological Research en Consultancy	ARC 2006. Megaboringen met vondstmateriaal, steentijd en middeleeuwen. Aanvullend onderzoek wordt aanbevolen
18113	233755	570158	Groningen Airport Eelde	Eelde	Tynaarlo	OOK	Vervolgonderzoek op ARCHIS nummer 12319. M.J.M. de Wit, 2006. Een archeologische opgraving op het terrein van de toekomstige baanverlenging te Groningen Airport Eelde, gemeente Tynaarlo (Dr.). ARC-rapport 2006-67	Archaeological Research en Consultancy	Bij het onderzoek zijn geen archeologische sporen aan het licht gekomen. De geplande werkzaamheden kunnen doorgaan.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
18576	240670	567608	Fietspad Schipborgerweg & Rotonde	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Tijdens het onderzoek is gebleken dat de bodem binnen de vier onderzochte deelgebieden (ook melding 18577, 18578 en 18579) grotendeels is verstoord. Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Archeologisch vervolgonderzoek
18577	240874	567759	Fietspad Stationsweg	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Tijdens het onderzoek is gebleken dat de bodem binnen de vier onderzochte deelgebieden (ook melding 18576, 18578 en 18579) grotendeels is verstoord. Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Archeologisch vervolgonderzoek
18578	241445	567943	Rotonde Julianaalaan - Stationsweg	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Tijdens het onderzoek is gebleken dat de bodem binnen de vier onderzochte deelgebieden (ook melding 18576, 18577 en 18579) grotendeels is verstoord. Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Archeologisch vervolgonderzoek
18579	242048	568494	Kerkbrink	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Tijdens het onderzoek is gebleken dat de bodem binnen de vier onderzochte deelgebieden (ook melding 18576, 18577 en 18578) grotendeels is verstoord. Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Archeologisch vervolgonderzoek
18679	230539	569556		Onbekend	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Geplande ingrepen in venige kern pingorú ne annuleren. Overige terrein geen beperkingen.
18798	239660	569133	De Vijftig Bunder	Midlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Het podzolprofiel is gaaf, maar er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Geen vervolgonderzoek op de vijftal kleine deelgebiedjes. Indien hierbuiten iets wordt gepland dient er verder archeologisch booronderzoek te worden uitgevoerd.
19778	232769	568528		Donderen	Tynaarlo	APP	het betreft uitbreidingen van eerder uitgevoerde proefsleuven (raap-rapport 1194) Bakker, A.M., 2007: Plangebied Donderen, Gemeente Tynaarlo; archeologisch vooronderzoek (vervolg proefsleuven), RAAP-rapport 1448.	Raap Noord Nederland	Aanbevolen wordt om nog enkele proefsleuven te graven (ook noord-zuid gericht) om zo een beter beeld te krijgen van de verspreiding van grondsporen in het plangebied. Daarbij dient ook door oostelijke en zuidelijke uitbreiding van proefsleuf 5 onderz
20362	241944	567831		Onbekend	Tynaarlo	ABO		Huizing - Schreur	

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
20934	241689	569676	Esweg	Midlaren	Tynaarlo	APP	Voor nadere informatie zie Livelink en/of dossier behorende bij ODB45304.	ADC ArcheoProjecten	Voor nadere informatie zie Livelink en/of dossier behorende bij ODB45304.
21555	234829	565514	ALDI	Vries	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Geen indicatoren aangetroffen. Omgeving van kilometer evenmin vondsten bekend uit verleden. Bodem grotendeels verstoord muv noordoosthoek. Geen aanleiding voor vervolgonderzoek, beperkingen, bescherming.
21736	232654	567618	Zuideinde	Donderen	Tynaarlo	ABO		SyntheGra BV	Op basis van een intact podzolprofiel in een groot deel van deze boringen is werd geadviseerd om aanvullende boringen te zetten. Zie onderzoeksmelding 22330
22056	239460	564593	Schapendrift 21	Zeegse	Tynaarlo	ABO	Het betreft een uitbreiding op een in maart 2006 uitgevoerd inventariserend onderzoek (IVO) in verband met de nieuwbouw van een stenen garage. Een wijziging in verstoringsdiepte zal leiden tot de verstorings van potentieel aanwezige archeologische waa	Archaeological Research en Consultancy	
22330	232653	567618	Zuideinde 11	Donderen	Tynaarlo	ABO	Dit booronderzoek is een vervolg op eerdere boringen binnen dit plangebied (onderzoeksmelding 22330, onderzoek 17834)	SyntheGra BV	In een deel van het plangebied is een intact podzolprofiel aangetroffen. Dit is echter niet een aaneengesloten stuk. Het wordt in het midden doorkruisd door een zone met bebouwing en waar al een sanering was uitgevoerd tot een diepte van ca. 50 cm
22660	242009	570111	Van Bonlanden Midlaren	Midlaren	Tynaarlo	ABO		Arcadis	De kans op het aantreffen van intacte archeologische waarden in deelgebieden 1 en 2 is gering. De bodem is verstoord. Aanbevolen wordt het plangebied vrij te geven en geen vervolgonderzoek uit te voeren.
23619	234519	565893	Reigerstraat	Vries	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Bodem grotendeels totaal kapot, zelfs langs de randen van het terrein. In het midden heeft een school gestaan. Geen nader onderzoek.
23702	231343	577465		Eelderwold	Tynaarlo	ABE	begeleiding van uitgraven inspectieput van de Gasunie	Raap Noord Nederland	geen archeologische resten aangetroffen

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
24372	231135	569998	Noordstukkendrift	Bunne	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Bodem grotendeels verstoord. Ondanks megaboringen en veldkartering geen archeologische vondsten. geen vervolgonderzoek.
24410	233910	565652		Onbekend	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Dobbe Holtveen is zeer waarschijnlijk een pingorú'ne. Pingo blijkt vrijwel volledig verveend. Waarde als paleobotanisch archief beperkt. Advies voor geen beperkingen eventuele natuurmaatregelen in vulling/kern. Ringwal en zand onder vulling wel gaaf.
24592	242366	570323	Zuidlaardermeer (vermeende Voorde)	Midlaren	Tynaarlo	ABE	Co-rd.: X : 242250 Y : 570460 (centrum vaargeul) en X : 242400 Y : 570280 (stenenconcentratie) Werkzaamheden: begeleiding baggerwerkzaamheden en sonderen naar de ligging van een vermeende voorde. Co-rdinator : H.A. Groenendijk, Prov. Groningen	Provincie Groningen	
24617	230534	569375	Bongeveen	Bunne	Tynaarlo	ABE		Tulp	begeleiding bestond uit toezicht houden dat er niet meer dan de opgebrachte puinlaag van een pad werd verwijderd. is gedaan. daarom geen vondsten. advies: geen andere graafwerkzaamheden langs de ringwal van de pingoruine.
24680	236426	570288	Groningerstraat 143 Yde		Tynaarlo	BOK		Archaeological Research en Consultancy	
24907	236427	570279	groningeweg 143 Yde		Tynaarlo	ABO		Archaeological Research en Consultancy	
25004	243250	566180	Entinge	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Tijdens het archeologisch veldonderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Het is duidelijk geworden dat de bodem tot in de B/C- en de C-horizont is verstoord. Archeologisch vervolgonderzoek wordt niet noodzakelijk geacht.
25168	234412	572828	Groote Veer	Eelde	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Hele onderzoeksgebied is gepodsoleerd geweest. In deel noordelijk van Veenweg zijn nog redelijk gave podzolbodems aanwezig. Echter daar zijn geen eenduidig archeologische indicatoren gevonden ondanks een boordichtheid van 20 per hectare. Bovendien is
25248	230410	579611	kranenburg transferium	Peizermadijke	Tynaarlo	ABO		Archaeological Research en Consultancy	

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
25327	232760	568506	Plangebied Donderen	Donderen	Tynaarlo	OOK	Project: Tydo3; proefsleuvenonderzoek te Donderen (Fase 3) Het betreft een definitief onderzoek (DO). De vindplaats betreft een Celtic Field. Er zijn spiekers en kuilen aangetroffen uit de Midden IJzerijid. Enkele sporen stammen uit de Middeleeuwen. Literatuur: Hiekema, J.B., 2008: Plangebied Donderen, gemeente Tynaarlo (Drenthe);	RAAP Archeologisch Adviesbureau	Geen verder onderzoek nodig.
25778	241881	566175	Zuidesch	Zuidlaren	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Geen nader onderzoek nodig. Bodem sterk verstoord. Alleen in midden zuidoostelijkste locatie intacte podzollagen gevonden. In noordoosthoek brok verbrand vuursteen in molshoop. Geen eenduidig archeologische indicatoren aangetroffen.
25801	235369	574469	Oude Aa	Paterswold e	Haren	ABE		Archeologisch Research en Consultancy	
25801	235369	574469	Oude Aa	Paterswold e	Haren	ABE		Archeologisch Research en Consultancy	
25801	235369	574469	Oude Aa	Paterswold e	Haren	ABE		Archeologisch Research en Consultancy	
25801	235369	574469	Oude Aa	Paterswold e	Haren	ABE		Archeologisch Research en Consultancy	
25801	235369	574469	Oude Aa	Paterswold e	Haren	ABE		Archeologisch Research en Consultancy	
25801	235369	574469	Oude Aa	Paterswold e	Haren	ABE		Archeologisch Research en Consultancy	
26079	234967	566894	Elsbroek	Vries	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	bij 10 van 18 boringen bodem tenminste halve meter verstoord slechts bij 1 boring minimaal restant podzol aangetroffen 1 stuk verbrand vuursteen gevonden geen eenduidig archeologische indicatoren geen nader onderzoek nodig
26602	239060	566865	Tynaarlo	Tynaarlo	Tynaarlo	ABO	De aanleg van parkeerplaatsen en speelplaatsen etc. gaat gepaard met bodemverstorende activiteiten.	Arcadis	Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Het plangebied wordt niet behoudenswaardig geacht. Aanbevolen wordt geen nader onderzoek te verrichten.
27912	231652	565894	Noordscheveld 2	Zeijen	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Terrein zeer waarschijnlijk geïgaliseerd en gediepploegd gezien verstoorde bodem. Geen podzolrestanten of archeologische indicatoren gevonden. Geen nader onderzoek nodig.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
28451	234453	572711	Groote Veen	Eelde	Tynaarlo	APP	Wegens ontbreken betredingstoestemmingen is nog niet de hele es onderzocht dmv proefsleuven. Onderzoek wordt vervolgd.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving. Gevonden zijn restanten van huizen en spiekers MYZ, sporen LROM, waterputten en hutkommen, AW uit beide periodes en mogelijk een component ME.
29299	239636	565402		Zeegse	Tynaarlo	ABO		Grontmij	
29467	228464	576745	Roden-Norg-Peize waterberging	Leek	Noordenveld	ABO		Archaeological Research en Consultancy	
29615	235165	565882	Oosterkampen	Vries	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Bodem niet intact: geel zand in bouwvoor. Geen archeologische indicatoren aangetroffen. Geen nader onderzoek.
29637	234392	572704	Groote Veen west en oost	Eelde	Tynaarlo	OOK		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	Het westelijke deel van het terrein is geheel vlakdekkend opgegraven. Alle archeologische sporen en vondsten zijn gedocumenteerd. Geadviseerd wordt daarom het onderzochte terrein vrij te geven voor bouwwerkzaamheden. Het oostelijke deel wordt tussen
30134	235333	568134		Vries	Tynaarlo	BOK		Raap Noord Nederland	divers (IVO en archeologische begeleiding), zie RAAP-notitie 2852
31105	232205	577379	Woldsingel	Eelderwoude	Tynaarlo	OOK	ARC-rapport: 2008-133. bureauonderzoek voor het uitbreidingsplan Nieuwe Stukken projectcode: TYNS In het centrale deel van het plangebied ligt een beekdal, daarbuiten liggen hoger gelegen dekzandgronden. In het beekdal zijn volgens het AHN drie dekzandopduikingen aanwezig. Verder zijn in het plangebied vier dobben aanwezig.	Archeologisch Research en Consultancy	Het onderzoek betreft de noodopgraving van de onderkant van een waterput die door een amateurarcheoloog is aangetroffen op het bouwterrein van de nieuwbouwwijk Ter Borch. De waterput is geconstrueerd van veenplaggen en ingegraven tot in het pleistoce
31265	235638	565528	Nieuwe Stukken	Vries	Tynaarlo	BOK		Raap Noord Nederland	voor het beekdal: archeologische begeleiding voor de dekzandopduikingen, hogere delen en ARCHIS-monument: booronderzoek voor de dobben: raai boringen
31761	234587	572729	Groote Veen	Eelde	Tynaarlo	APP	Proefsleuvenonderzoek op het oostelijke deel van het esdek. Opmerking 30-11-2009: De vondsten zullen, met toestemming van Archismedewerkers, na de afronding van het definitieve onderzoek in UUn keer worden gemeld.Literatuur: Schrijer, E., 2009: Eelde Groote Veen - Oost, Gemeente Tynaarlo (Dr.); Een proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Steekproefrapport 2008-11/18.	De Steekproef, Archeologisch Onderzoeksen Adviesbureau	In alle putten zijn archeologische sporen en vondsten aangetroffen. Geadviseerd wordt de archeologie te behouden. Aangetroffen zijn sporen van bewoning uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd.

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
32430	241310	566353	Waterleiding Annen-Tynaarlo	Annen	Aa en Hunze	ABO		Grontmij	
32430	241310	566353	Waterleiding Annen-Tynaarlo	Annen	Aa en Hunze	ABO		Grontmij	
32430	241310	566353	Waterleiding Annen-Tynaarlo	Annen	Aa en Hunze	ABO		Grontmij	
32807	233934	569641	Groningen Airport Eelde	Eelde	Tynaarlo	ABO		Archaeological Research en Consultancy	Op en rond Groningen Airport Eelde zijn grondboringen uitgevoerd in verband met de toekomstige baanverlenging en de daarvoor vereiste natuurcompensatie. In totaal zijn 148 boringen gezet, verdeeld over tien deelgebieden. Deelgebied B is niet onderzocht.
33425	242784	569606	Noordma	Zuidlaren	Tynaarlo	BOK		Grontmij	
34118	234560	573312		Eelde	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Geadviseerd wordt geen nader archeologisch onderzoek uit te voeren.
34413	231949	562136	Veldakkersveentje	Zeijen	Tynaarlo	ABO	Grontmij Archeologische Rapporten 776	Grontmij	Op basis van de resultaten van het veldonderzoek is gebleken dat de bodem binnen het plangebied verstoord is. De kans op archeologische indicatoren wordt klein geacht. Binnen het plangebied wordt vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.
34639	237904	561949	Bolleveen	Taarlo	Tynaarlo	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Onderzoeksgebied Het Bolveen te Taarlo is een behoudenswaardig terrein. Geadviseerd wordt om het hele bosje waarin zich het veentje bevindt voor bescherming in het kader van de Provinciale Monumentenlijst (Drenthe) in aanmerking te laten komen.
35667	242037	567832	Zuidlaren	Zuidlaren	Tynaarlo	APP	Proefsleuvenonderzoek in het kader van uitbreiding Wilhelminalaan - Emmalaan. Bevoegd gezag: Gemeente Tynaarlo, hierin vertegenwoordigd door het Drents Plateau. Binnen de aangegeven zone worden vijf proefsleuven aangelegd.	Arcadis	Alles is verstoord tot in het keileem (3 putten) of diep in het dekzand (C-horizont). Er zijn geen archeologische waarden aangetroffen. Het terrein wordt niet behoudenswaardig geacht.
36062	231502	578457	Terborch	Eelderwold	Tynaarlo	APP		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	Vindplaats 1 heeft eergedroevkrassen uit de bronstijd of het neolithicum opgeleverd. Vervolgonderzoek geadviseerd. Vindplaats 2 is vergraven door de onaangetroefde aanleg van een wegcunet. Mogelijk nog een deel bewaard onder het huidig aanwezige gron

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
37004	237667	569215	Norg - Sappemeer	Sappemeer	Tynaarlo	BOK	Bureauonderzoek welke vooraf is gegaan door een archeologische quickscan (februari 2009, Archeologische Rapporten Oranjewoud 2009/19), ten behoeve van de geplande aanleg van een gasleiding tussen de locaties Norg UGS en Sappemeer (Archeologische Rapp	Oranjewoud BV	Het advies luidt om een verkennend booronderzoek uit te voeren over de lengte van het gehele tracé, uitgezonderd het deel waar "no dig" technieken worden gehanteerd (AMK-terrein 14710).
37007	237850	569280	Norg - Sappemeer	Sappemeer	Tynaarlo	ABO	Verkenning booronderzoek naar aanleiding van bureauonderzoek (Archeologische Rapporten Oranjewoud 2009/19a).	Oranjewoud BV	
37884	231916	566819	Roozand 1		Donderen	ABO		De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	De podzolbodem is niet meer intact. Op het terrein is diepgeploegd. Er zijn geen archeologische resten aangetroffen. Vervolgonderzoek is niet nodig.
38050	233012	567799	Donderen		Donderen	APP	proefsleuven over de zuideresch van Donderen. PvE volgt asap.	Oranjewoud BV	
38051	236580	567691	westeresch		Tynaarlo	APP	Proefsleuven over de westeresch van Tynaarlo. Volgend op en behorend bij OM 38050 PvE volgt asap.	Oranjewoud BV	
38052	241273	569048	De kampen (noorderesch)		Tynaarlo	APP	Aanleg leiding, in samenhang met OM nummers 38050 en 38051 PvE volgt asap	Oranjewoud BV	
38150	234845	571299	eelde vliegveld	Eelde	Tynaarlo	ABO		Archaeological Research en Consultancy	
38397	229320	563212	waterlopen Peest Veldweg	Peest	Noordenveld	BOK	Element waterlopenbestek, code Peest/ Veldweg In het bureauonderzoek archeologie zijn twee projecten van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) binnen hetzelfde plangebied saemingevoegd. Het betreft enerzijds de beplantingen voor plangebied Roden-Norg en and	Arcadis	
38397	229320	563212	waterlopen Peest Veldweg	Peest	Noordenveld	BOK	Element waterlopenbestek, code Peest/ Veldweg In het bureauonderzoek archeologie zijn twee projecten van de Dienst Landelijk Gebied (DLG) binnen hetzelfde plangebied saemingevoegd. Het betreft enerzijds de beplantingen voor plangebied Roden-Norg en and	Arcadis	
39305	232580	572580	Mandelandenweg	Eelde	Tynaarlo	BOK	Archeologische Rapporten Oranjewoud 2010/21; zie ook OM 39307.	Oranjewoud BV	Geadviseerd wordt om wat betreft archeologie het gebied binnen de twee tracés vrij te geven.
39307	232144	575102	Scheifhorst	Paterswold	Tynaarlo	BOK	Archeologische Rapporten Oranjewoud 2010/21; zie ook OM 39305.	Oranjewoud BV	Geadviseerd wordt om wat betreft archeologie de beide tracés vrij te geven.
39888	239735	565665	De Molenkamp	Zeegse	Tynaarlo	ABO	Bureau- en inventariserend veldonderzoek naar aanleiding van de herinrichting van recreatieterein De Molenkamp te Zeegse.	Oranjewoud BV	

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
39905	236250	571824	Bloemenveiling Eelde	Eelde	Tynaarlo	ABO	Boon, H. en L. Soetens, 2010. Archeologisch onderzoek bloemenveiling Eelde; inventariserend Veldonderzoek; Grontmij Archeologische Rapporten 891. Grontmij Nederland B.V., Assen.	Grontmij	Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt de kans op archeologische indicatoren klein geacht. De bodem is binnen het gehele plangebied verstoord. Binnen het plangebied wordt vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.
40141	234734	573615	De Duinen	Eelde	Tynaarlo	ABO	resten van een veentje onder een opgebracht zandpakket aangetroffen in het noordwestelijk deel. Elders een Aanp-horizont aangetroffen (cHn23) op C-horizont. Vermoedelijk betreft dit een subrecent esdek (type E, Spek 2004). Ontbreken van podzol en sle	Arcadis	niet behoudenswaardig
40457	230970	565350	Noordseveld	Zeijen	Tynaarlo	AXX	Wetenschappelijk onderzoek naar de agrarische gebruiksgeschiedenis van het celtic field, door middel van boringen en kleine proefputten, met het doel profielinformatie en diverse typen monsters te verzamelen.	Groninger Instituut voor Archeologie	
40471	240031	571970	Norg-Sappemeer	Donderen	Haren	BOK	archeologisch bureauonderzoek noordelijk tracé gasleidingstracé Norg-Sappemeer tussen Donderen en Sappemeer	Oranjewoud BV	
40769	235408	565412	nieuwe stukken	Vries	Tynaarlo	ABO		Raap Noord Nederland	
41456	233721	575158	rotonde Meerweg	Paterswold	Tynaarlo	ABO		Grontmij	
41473	235172	568386	Yderholt	Yde	Tynaarlo	ABO		MUG Ingenieursbureau BV	
41476	235165	568381	Yderholt	Yde	Tynaarlo	BOK		MUG Ingenieursbureau BV	
41595	243955	567565	WACO-leiding Norg-Sappemeer alternatief Zuidlaarderveen	Zuidlaren	Tynaarlo	BOK	Bureauonderzoek ten behoeve van een alternatief leidingtracé voor de drinkwaterleiding van de WACO op het tracé Norg-Sappemeer.	Oranjewoud BV	
41613	233779	572569	Hoofdweg Kerkhofaan Eelde	Eelde	Tynaarlo	ABO	Naar aanleiding van de toekomstige herstructurering van het centrum van Eelde worden een aantal omgevingsonderzoeken uitgevoerd. Archeologie is daar één van. Het archeologisch onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek en een inventariserend veldonder	Oranjewoud BV	
41646	234251	573247	Burgemeester J.G. Legroweg 29	Eelde	Tynaarlo	BOK		MUG Ingenieursbureau BV	
41647	234252	573248	Burgemeester J.G. Legroweg 29	Eelde	Tynaarlo	ABO		MUG Ingenieursbureau BV	

Onderzoeks meldingsnummer	X-coördinaat	Y-coördinaat	Toponiem	Plaats	Gemeente	Onderzoekstyp	Toelichting	Uitvoerder	Selectieadvies
41831	230932	576020		Peizermede	Noordenveld	AXX	In het kader van waterberging en natuurontwikkeling worden de civiel technische werkzaamheden archeologisch begeleid.	Arcadis	
41831	230932	576020		Peizermede	Noordenveld	AXX	In het kader van waterberging en natuurontwikkeling worden de civiel technische werkzaamheden archeologisch begeleid.	Arcadis	
41831	230932	576020		Peizermede	Noordenveld	AXX	In het kader van waterberging en natuurontwikkeling worden de civiel technische werkzaamheden archeologisch begeleid.	Arcadis	
41831	230932	576020		Peizermede	Noordenveld	AXX	In het kader van waterberging en natuurontwikkeling worden de civiel technische werkzaamheden archeologisch begeleid.	Arcadis	